

การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนในโครงการ
ชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน

นางสาวสุดาวรรณ ผาสุข

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COMMUNICATION FOR RELATIONSHIP OF THE VOLUNTARY ACTIVITY CREATION
ASSOCIATION'S PROJECT FOR GIVING A NEW LIFE TO HOMELESS FAMILIES

Miss Sudawan Phasuk

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Development Communication

Department of Public Relations

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2007

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของอาสาสมัครสมาคม
สร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนในโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิต
ใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน

โดย

นางสาวสุดาวรรณ ผาสุข

สาขาวิชา

นิเทศศาสตร์พัฒนาการ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.พนม คลี่ฉายา)

๑๓๐ - ๒๕๖๕๕๔..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ดร.นิษฐา หุ่นเกษม)

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุดาวรรณ ผาสุข : การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน
 ในโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน. (COMMUNICATION FOR
 RELATIONSHIP OF THE VOLUNTARY ACTIVITY CREATION ASSOCIATION'S PROJECT
 FOR GIVING A NEW LIFE TO HOMELESS FAMILIES) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รศ.
 อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์, 200 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ ทศนคติและแรงบันดาลใจของ
 อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน
 รวมทั้งกลยุทธ์การสื่อสารและวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่อาสาสมัครใช้ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน และ
 ปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิผลของการสื่อสารระดับบุคคลระหว่างอาสาสมัครกับครอบครัว
 เร่ร่อนในการเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์ที่มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมกรรมการเร่ร่อน
 โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษาจากเอกสาร การสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม
 และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ อาสาสมัครอิสระชน จำนวน 4 คนและครอบครัว
 เร่ร่อน จำนวน 7 ครอบครัว

ผลการวิจัยพบว่า ภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ และแรงบันดาลใจของอาสาสมัครทั้ง 4 คน มีความแตกต่าง
 กัน แต่มีทัศนคติ เป้าหมาย และรูปแบบในการดำเนินงานตามโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัว
 เร่ร่อนที่คล้ายคลึงกัน โดยอาสาสมัครมีฐานะเป็นสื่อบุคคล มีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการใช้กระบวนการ
 สื่อสารเพื่อแก้และลดปัญหาการเร่ร่อนของครอบครัวเร่ร่อน. โดยกระบวนการสื่อสารมี 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ขั้น
 เตรียมการ ได้แก่ การเตรียมตัวของอาสาสมัครในการทำความเข้าใจปรัชญาแนวคิดและวัตถุประสงค์ในการ
 ทำงาน (2) ขั้นปฏิบัติการ ในการรุกเข้าพื้นที่ การเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์ด้วยการวิเคราะห์และประเมิน
 ครอบครัวเร่ร่อนซึ่งเป็นผู้รับสาร โดยเริ่มจากการทักทาย การแนะนำตัว การสนทนาในเรื่องทั่วไป ปัญหา การให้
 ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพความสะอาดและการป้องกันโรค และการโน้มน้าวใจ (3) ขั้นติดตามและ
 ประเมินผล

กลยุทธ์และวิธีการที่อาสาสมัครใช้ในการเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวเร่ร่อน มี 2
 ลักษณะ ได้แก่ กลยุทธ์ตัวแปรและกลยุทธ์รวม โดยตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้กลยุทธ์มี 2 ตัวแปร ได้แก่
 (1) ตัวแปรด้านบุคคล (2) ตัวแปรด้านสถานการณ์และสภาพแวดล้อม ส่วนกลยุทธ์หลักที่ใช้ในกระบวนการ
 สื่อสารมี 3 กลยุทธ์ ได้แก่ (1) กลยุทธ์ด้านบุคคล (2) กลยุทธ์ด้านภาษา (3) กลยุทธ์ด้านการโน้มน้าวใจ
 นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลของการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครกับครอบครัวเร่ร่อน
 สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (1) ปัจจัยส่งเสริม ได้แก่ ด้านบุคคล ด้านกลยุทธ์ วิธีการและกิจกรรม (2)
 ปัจจัยอุปสรรค ได้แก่ ด้านบุคคล ด้านสังคมและบริบทแวดล้อม และด้านองค์กร

ภาควิชา.....การประชาสัมพันธ์..... ลายมือชื่อนิสิต..... ศุจิภาวรรณ ผาสุข
 สาขาวิชา...นิเทศศาสตร์พัฒนาการ... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก... [ลายมือ]
 ปีการศึกษา..... 2550.....

4985167128 : MAJOR DEVELOPMENT COMMUNICATION

KEY WORD : COMMUNICATION FOR RELATIONSHIP / VOLUNTARY / HOMELESS FAMILIES

SUDAWAN PHASUK : COMMUNICATION FOR RELATIONSHIP OF THE VLUNTARY ACTIVITY CREATION ASSOCIATION'S PROJECT FOR GIVING A NEW LIFE TO HOMELESS FAMILIES. THESIS PRINCIPAL ADVISOR : ASSOC. PROF. UBOLWAN PREMSRIRAT, 200 pp.

The objective of this analysis is to study background, personality, attitude and inspiration of the voluntary activity creation that giving a new life to homeless families includes the communication strategies and relationship building approach that the volunteers use to communicate with homeless families and the elements that support or hinder productivity of individualistic communication between volunteers and homeless families in the approach and relationship building that changed the attitude and termination of wandering aimlessly by using the analysis procedure in the aspect of quality by studying from documentations, participative observation and non- participative observation and in-depth interview with target group that consists of 4 volunteers and 7 homeless families.

The result from the analysis found that the background, personality and inspiration of the 4 volunteers are different but have the similar attitude, goal and format of the way they run the project which indicate the need of assistance and support in carrying out the task from all sides. The volunteers are in the personal media with important roles and duties in applying communication process in order to solve and reduce the straying of homeless families. The communication process has three steps which are

- (1) Preparation, namely preparing the volunteers to understand the philosophy and objective of the task.
- (2) Put into practice, invading the area, reach out and build relationship by analysis and assess the homeless families starting with small talk, introduction, general conversation, problems, education on hygiene and disease prevention and persuasion.
- (3) Follow up and assess the result.

There are 2 types of tactics and methods used by volunteers to reach out and build relationship with homeless families which are variable tactic and joint tactic. There are 2 variables that influence the choice of strategies which are (1) Individual variable (2) Situation and environment variable. As for the key strategies use in communication are (1) Individual strategies (2) Language strategies (3) Persuasive strategies. In addition, there also found that factors that involve in productivity of communication between volunteers and homeless families can be categorize into 2 different forms which are (1) Support factor such as individuals, methods , processes and activities (2) Obstacle factor such as individuals, society and surrounding context and organization.

DepartmentPublic Relations.....Student's signature..... Sudawan Phasuk
 Field of study....Development Communication..Principal advisor's signature..... Ubolwan
 Academic year.....2007.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถจากผู้มีพระคุณหลายๆ ฝ่าย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา ชี้แนะและให้ความรู้ต่างๆ ในการจัดทำวิทยานิพนธ์ และตรวจแก้ไขเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี อีกทั้งขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.พนม คลีฉายา ที่กรุณารับเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.นิษฐา หุ่นเกษม ที่กรุณาสละเวลารับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์และให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ คุณนที สรวารี และอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชนทุกท่าน ที่กรุณาเอื้อเฟื้อข้อมูลและสละเวลาให้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการจัดทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณครอบครัวเร่ร้อนและคนสนิทหลวงทุกท่าน ที่กรุณาเอื้อเฟื้อข้อมูล สละเวลาและให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง ในการให้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ ศึกษาสภาพแวดล้อมและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์และให้ประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งแก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณเพื่อนๆ ทุกคน ทั้งเพื่อนร่วมชั้นเรียนสาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ รุ่นที่ 29 ที่คอยช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาและให้กำลังใจตั้งแต่เริ่มต้นเรียนจนกระทั่งเสร็จสิ้นการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณเพื่อนๆ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, เพื่อนๆ โรงเรียนเขมะสิริอนุสสรณ์และบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งไม่ได้กล่าวไว้ใน ณ ที่นี้ สำหรับมิตรภาพ การให้กำลังใจ การสนับสนุนและความเป็นห่วงเป็นใยผู้วิจัยมาโดยตลอด

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งสำหรับคุณพ่อ คุณแม่ สมาชิกในครอบครัวมีความสุขทุกคน ที่ให้ความรัก กำลังใจ ให้ความอนุเคราะห์ ให้การสนับสนุนในทุกๆ ด้าน และเป็นแรงบันดาลใจที่ดีให้แก่ผู้วิจัยเสมอมา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	12
ปัญหำนำการวิจัย.....	12
ขอบเขตของการวิจัย.....	12
นิยามศัพท์.....	13
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	16
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	17
แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวเร่ร่อน.....	17
แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล.....	25
แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ.....	46
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจในการทำงานเพื่อพัฒนาสังคม.....	54
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์และองค์การสาธารณประโยชน์.....	57
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	62
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	68

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	69
รูปแบบการวิจัย.....	69
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	70
ขั้นตอนในการทำวิจัย.....	71
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	71
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	73
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	75
การนำเสนอข้อมูล.....	76
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	77
ผลการวิจัยส่วนที่ 1.....	78
- แนวโน้มปัญหาครอบครัวเร่ร่อนในสังคมไทยปัจจุบัน	78
- วัจนชีวิตของครอบครัวเร่ร่อน.....	80
- ความสัมพันธ์ทางสังคมในโลกของครอบครัวเร่ร่อน.....	83
- ประวัติความเป็นมาของโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่.....	85
ผลการวิจัยส่วนที่ 2.....	96
- ข้อมูลอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน.....	96
- กลยุทธ์การสื่อสารและวิธีการสร้างความสัมพันธ์.....	114
- ปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิผลของการสื่อสาร.....	148
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	152
สรุปผลการวิจัย.....	152
อภิปรายผล.....	165
ข้อจำกัด ปัญหาและอุปสรรคในการวิจัย.....	173
ข้อเสนอแนะทั่วไป.....	174
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	175
รายการอ้างอิง.....	176
ภาคผนวก.....	181
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	200

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ข้อมูลคนเร่ร่อนในพื้นที่ทำงาน 997 คน แบ่งตามจำนวนและช่วงอายุ.....	8
ตารางที่ 2 ผลการทำงานภาคสังคมของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน.....	9
ตารางที่ 3 ผลการทำงานภาคสังคมของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน.....	89
ตารางที่ 4 สรุปผลการทำงานประจำปี 2550 ของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน.....	92
ตารางที่ 5 ค่าใช้จ่ายในโครงการต่างๆของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน.....	93
ตารางที่ 6 ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของอาสาสมัครอิสระชน.....	115
ตารางที่ 7 การสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวที่เนียน-พีทัด.....	140
ตารางที่ 8 การสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวป่าเพ็ญ-ลุงดำ.....	141
ตารางที่ 9 การสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวที่โบ-พิน่ม.....	142
ตารางที่ 10 การสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวที่น้ำ.....	143
ตารางที่ 11 การสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวที่ใหญ่.....	144
ตารางที่ 12 การสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวที่ศักดิ์.....	145
ตารางที่ 13 การสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวที่วรรณ.....	146

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญญภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 1 แบบจำลองการสื่อสารระหว่างบุคคลของ Newcomb.....	26
แผนภาพที่ 2 Johari Window การรับรู้และความเข้าใจตนเองของบุคคล.....	41
แผนภาพที่ 3 สัญลักษณ์สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน.....	85
แผนภาพที่ 4 ความหมายของสัญลักษณ์สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน.....	85
แผนภาพที่ 5 คุณนที สรวารี นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน.....	96

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2527-2537 เศรษฐกิจไทยเติบโตและเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างมากจนเป็นที่น่าจับตามองของประเทศอื่นๆ ทั่วโลก จนกระทั่งได้รับการขนานนามว่าประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของ มหัทศวรรษทางเศรษฐกิจแห่งเอเชีย อย่างไรก็ตามภายใต้ความสำเร็จของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเร่งพัฒนาเศรษฐกิจแบบเน้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม โดยไม่ได้ให้ความสำคัญด้านการพัฒนาคนและสังคม ส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย เช่น ปัญหาการกระจายรายได้และความเหลื่อมล้ำทางสังคม การอพยพย้ายถิ่นจากชุมชนชนบทมาเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมในเขตเมือง มีผลทำให้สถาบันครอบครัวและชุมชนซึ่งเป็นองค์กรสังคมที่เข้มแข็งของสังคมไทยในอดีตอ่อนแอลง ความช่วยเหลือพึ่งพากันฉันท์ญาติมิตรและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันมีน้อยลงจนแทบจะถูกมองข้าม ครอบครัวไทยจากเดิมที่อยู่กันแบบครอบครัวขยายก็กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ความเป็นอยู่เริ่มหมุนเปลี่ยนไปในทิศทางที่พึ่งตนเองเสียเป็นส่วนใหญ่และนำมาซึ่งความแตกแยกกันที่สุดในที่สุด

เมื่อสถาบันหลักเช่นสถาบันครอบครัวได้รับผลกระทบและอ่อนแอลง เด็กจึงเป็นกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่องและรุนแรงมากที่สุดจนกลายเป็นภาระของสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อครอบครัวมีปัญหาเกิดความรุนแรงขึ้น เด็กไม่สามารถพึ่งพาบุคคลในครอบครัวได้ ถูกปล่อยปละละเลย ไม่ได้รับการขัดเกลาและเอาใจใส่อย่างเพียงพอ ถูกทอดทิ้ง ถูกทำร้ายร่างกายทารุณจิตใจ ทำให้เด็กกลุ่มหนึ่งไม่สามารถอดทนต่อปัญหาและความรุนแรงที่เกิดขึ้นได้ การตัดสินใจหนีออกจากบ้านด้วยความสมัครใจเพื่อเร่ร่อนแสวงหาชีวิตใหม่ที่ดีกว่าตามลำพัง โดยพกพาความเจ็บปวด ความน้อยเนื้อต่ำใจ ใช้ชีวิตให้อยู่รอดไปด้วยการขอทาน รับจ้าง ฉกชิงวิ่งราวลักขโมย ขายยาเสพติดและขายบริการทางเพศ สิ่งต่างๆเหล่านี้จึงถือเป็นทางเลือกที่เด็กเสาะแสวงหาเพื่อความอยู่รอดในสังคม (วัลลภ ตังคณานุรักษ์, 2538) และเมื่อหนีออกจากครอบครัว “เมืองใหญ่” เช่น กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ เชียงใหม่ พัทยา ขอนแก่น อุดรธานี นครราชสีมา จะเป็นสถานที่ที่รวมเด็กเหล่านี้ไว้ เพราะเมืองใหญ่มีผู้คนหนาแน่น ทำให้เด็กสามารถขอทานได้ง่าย

ชีพได้ง่าย มีสถานที่หลายแห่งที่สามารถรับจ้างทำงานชั่วคราว มีแหล่งบันเทิงเริงรมย์ที่ตอบสนองความสนุกสนาน มียาเสพติดมากมายและง่ายพอจะหาเสพติดได้ ทุกวันนี้จึงเห็นเด็กหลายกลุ่มใช้ชีวิตเร่ร่อนอยู่ในเมืองใหญ่ อายุน้อยหน้อยก็ขอทานเลี้ยงชีพ อายุมากขึ้นมาก็เก็บของขาย รับจ้างทำงานเล็กๆ น้อยๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตก็รู้จักการประกอบมีจรรยาวัชลักษณะต่างๆ ค้ายาเสพติดค้าประเวณี จนนำไปสู่การติดเชื่อเฮดส์ในที่สุด

สังคมเด็กเร่ร่อนนั้นถือเป็นสังคมที่ย้อนกลับไปสู่สังคมดั้งเดิมที่ผู้ชายจะเป็นใหญ่ เป็นผู้นำกลุ่มให้การดูแลเอาใจใส่ปกป้องสมาชิกทุกคน เด็กเร่ร่อนหญิงที่อยู่ในกลุ่มจะเป็นเสมือนสมบัติของกลุ่ม มีการเวียนหลับนอนกับสมาชิกทุกคน จนเกิดความพึงพอใจจะมีคู่รักที่จับคู่กันอยู่กันระยะหนึ่งเมื่อไม่พอใจก็อาจเปลี่ยนคู่กันได้ นอกจากนั้นบางครั้งเด็กเร่ร่อนหญิงอาจจะถูกบังคับข่มขืนขอร้องจากเพื่อนชายให้ออกขายบริการทางเพศแก่แขกและคนทั่วไป เพื่อนำเงินที่หามาได้มาจับจ่ายใช้สอยด้วยกัน โดยในภาพรวมเด็กเร่ร่อนชายจะมีจำนวนมากกว่าเด็กเร่ร่อนหญิงประมาณร้อยละ 70:30 ระยะเวลาเร่ร่อนก็จะมีมากกว่า มีทักษะและประสบการณ์กว้างขวาง อันตรายและรุนแรงกว่าเด็กเร่ร่อนหญิง สำหรับเด็กเร่ร่อนหญิงมีภาวะความเสี่ยงต่อการเป็นผู้ถูกกระทำและล่วงเกินทางเพศมาก เด็กเร่ร่อนหญิงเมื่อหนีออกจากระบบครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ออกมาเร่ร่อนในระยะเวลาสั้นๆ ประมาณ 3-10 วัน จะเริ่มเสียตัวครั้งแรก เมื่อเข้ากลุ่มเป็นสมาชิกจะถูกเวียนการมีเพศสัมพันธ์กับสมาชิกเกือบทุกคน และในบางรายของเด็กเร่ร่อนชายหญิงเหล่านี้ที่อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร จึงไม่รู้จักรักษาป้องกันจนนำมาซึ่งการตั้งครรภ์และมีลูกที่เกิดขึ้นระหว่างการออกมาเร่ร่อน และเมื่อเด็กเหล่านี้เติบโตขึ้นมาก็จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของ “วงจรแห่งความรุนแรง” ที่จะมีส่วนในการสร้างครอบครัวที่มีความรุนแรงและกลายเป็นครอบครัวเร่ร่อนต่อไป (สมพงษ์ จิตระดับ , 2540)

“ครอบครัวเร่ร่อน” ในปัจจุบันที่กระจัดกระจายอยู่ตามสถานที่สาธารณะของกรุงเทพมหานครที่มีมากกว่า 500 ครอบครัว หรือหากจะนับเป็นจำนวนรายคน ก็จะมีคนเร่ร่อนกว่า 1,000 คน (เอกสารแนะนำสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน , 2548) ครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเริ่มมาจากครอบครัวปกติทั่วไป ที่มีชีวิตและความเป็นอยู่ไม่แตกต่างจากครอบครัวอื่นๆ ในสังคม หากแต่เขาต้องเผชิญและประสบกับวิกฤตการณ์ทางครอบครัวและสังคมที่อยู่ภายใต้ปัจจัย ณ ขณะนั้นที่เขาไม่สามารถฟันฝ่าให้รอดพ้นไปได้ จนทำให้หลายครอบครัวหมดอาลัยตายอยากและล้มลงในที่สุด ปลายทางของการใช้ชีวิตให้อยู่รอดไปวันๆ ก็ไม่พ้นท้องถนนหรือพื้นที่สาธารณะในเขตเมือง หากโชคร้ายก็อาจถึงขั้นเสียชีวิต กลายเป็นคนสติไม่สมประกอบมี

พฤติกรรมแปลกๆ เป็นที่หวาดกลัวและรังเกียจของผู้คนมากยิ่งขึ้นไปอีก ภาระหนักอีกประการหนึ่งของครอบครัวเร่ร่อนเห็นจะไม่พ้นในกรณีที่ครอบครัวนั้น มีลูกเล็กที่อยู่ในช่วงวัยที่กำลังจะมีพัฒนาการที่ดี แต่ครอบครัวไม่มีกำลังที่จะส่งเสริมพัฒนาการแก่ลูกของตนเอง เด็กก็ต้องเผชิญกับเรื่องราวที่ค่อนข้างหนักกว่าเด็กคนอื่นๆ ในวัยเดียวกัน บางคนมีแนวโน้มถูกล่วงละเมิดทางเพศหรือโดนทำร้ายร่างกายทั้งจากคนในครอบครัวและคนที่พักอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง เหล่านี้เป็นภาพปัญหาที่ซ่อนเร้นอยู่ในมุมมืดของเมืองใหญ่ๆ ทั่วประเทศ ไม่มียกเว้นแม้แต่ “สนามหลวง” พื้นที่ที่ได้ชื่อว่า “เป็นศูนย์กลางของกรุงเทพมหานคร”

นอกจากนี้ กลุ่มคนเร่ร่อนยังถือเป็นกลุ่มคนที่ยังไม่ได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกันจากคนในสังคม ใครหลายคนเห็นแล้วอาจรู้สึกระแวกระอวนใจในยามที่ต้องเจียดกรายเข้าใกล้ เพราะบุคลิกที่อาจจะดูก้าวร้าว การแต่งกายมอมแมม เป็นเสมือนกำแพงที่กั้นกลาง แต่กับกำแพงที่ปิดกั้นไว้ก็มีคนอยู่กลุ่มหนึ่งพยายามทลายมันลง ด้วยการหยิบยื่นโอกาสที่อาจจะน้อยนิดในสายตาคนทั่วไปให้กับครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้ ด้วยหวังว่าจะใช้หัวใจแทนผงซักฟอก ชำระล้างรอยต่างและคราบโคลนในจิตใจของคนเร่ร่อนเหล่านี้ให้กลับมาขาวใส สร้างแรงบันดาลใจในการหาหนทางที่จะประกอบอาชีพ ยกระดับเปลี่ยนแปลงตัวเองให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ และกลับคืนถิ่นฐานบ้านเกิดเพื่อสร้างชีวิตใหม่ได้อีกครั้งหนึ่ง

สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน (องค์กรสาธารณประโยชน์) หรือ VACA. องค์กรอาสาสมัครภาคเอกชน จึงถือเป็นองค์กรหนึ่งที่มีความมุ่งมั่นภายใต้วิสัยทัศน์ที่ต้องการสร้างสรรค์ทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคม เปรียบเสมือนสะพานแห่งโอกาสที่เชื่อมต่อระหว่างอาสาสมัครที่เป็นประชาชนทั่วไปในสังคมที่ต้องการมีส่วนร่วมในการทำสิ่งดีๆ เพื่อสังคม และคนที่ขาดโอกาสและประสบภาวะวิกฤตต่างๆ มาพบปะเพื่อทำกิจกรรมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ สร้างกระบวนการสัมพันธ์ต่อกันและกัน สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนเริ่มจากการก่อตั้งในรูปแบบของ “กลุ่มอิสระชน” ที่ก่อตั้งขึ้นจากการรวมตัวของนักพัฒนาซึ่งทำงานในองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน ด้วยโอกาสตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2539 ภายใต้การนำของ คุณนนที สรวารี นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนโดยในช่วงแรกเป็นการทำงานไม่เต็มเวลา ส่วนใหญ่ใช้เวลาว่างหลังจากการทำงานประจำ หาเวลารวมตัวกันพบปะพูดคุยและทำกิจกรรมกับเด็กในพื้นที่ต่างๆ โดยประสานความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ที่ดำเนินงานอยู่แล้วในรูปแบบของอาสาสมัครในกิจกรรมย่อยๆ จนกระทั่งปี 2542 ได้พัฒนารูปแบบการดำเนินงานขึ้นเป็น “ศูนย์กิจกรรมอิสระชน” ที่เป็นองค์กรทำงานแบบอาสาสมัคร ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 ศูนย์กิจกรรมอิสระชนได้เสนอโครงการขอรับการสนับสนุนไปยัง

ธนาคารโลกประจำประเทศไทย เพื่อดำเนินกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิตแก่คนด้อยโอกาสและผู้ยากไร้ในช่วงภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ และได้ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดมา โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายหลักคือเด็กเร่ร่อน เด็กด้อยโอกาส และเด็กที่อยู่ในภาวะวิกฤต มุ่งให้ความรู้ในเรื่องของทักษะชีวิต ยาเสพติด และความรู้เรื่องโรคเอดส์ ตลอดจนโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ในการให้การสนับสนุนงบประมาณต่างๆ ตลอดมา โดยได้รับการสนับสนุนการทำงานจากทุกภาคส่วนในสังคม และได้รับความสนใจจากผู้สนใจทั่วไปเข้ามาทำงานในฐานะอาสาสมัครร่วมกับศูนย์กิจกรรมอิสรชน จนมาถึงในปี พ.ศ. 2548 ได้ยื่นจดทะเบียนเป็นสมาคมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ในชื่อ “สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน” เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2548 ตามหนังสืออนุญาตเลขที่ ต.001/2548 โดยใช้ชื่อย่อว่า “สกอ.” และใช้ชื่อในภาษาอังกฤษว่า “Voluntary Activity Creation Association” ใช้ชื่อย่อในภาษาอังกฤษว่า “VACA.” และได้รับการรับรองจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ลำดับที่ 155

วัตถุประสงค์หลักในการทำงานของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน มีดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมอุดมคติคนหนุ่มสาว ให้เป็นคนมีจิตอาสาสมัครในการรับใช้สังคม
2. เพื่อทำการศึกษาวิจัยและพัฒนา นวัตกรรมทางสังคม
3. เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีการรวมกลุ่มในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างเข้มแข็งด้วยตนเอง
4. เพื่อส่งเสริมสังคม ชุมชน มีสุขภาพภาวะที่ดี
5. เพื่อส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาสังคม
6. เพื่อส่งเสริมด้านการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และชุมชน
7. เพื่อส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน
8. เพื่อสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
9. เพื่อส่งเสริมการดำรงอยู่ของความหลากหลายทางวัฒนธรรม
10. เพื่อส่งเสริมและสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง
11. เพื่อประสานงานร่วมมือกับองค์กรสาธารณประโยชน์อื่นในการส่งเสริมและพัฒนาสังคม
12. เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม
13. ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง

นอกจากนี้ สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระฯ ยังได้ยึดแนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความว่า “คนที่รวมตัวกันเป็นหมู่่มากแม้ได้ชื่อว่า เป็นอิสระ ก็ใช้ **อิสรภาพ คือความเป็นใหญ่ของตนเต็มที่ไม่ได้** หากจำเป็นต้องจำกัดไว้ด้วยกฎข้อบังคับและ วินัยอันเหมาะสม **เพื่อให้แต่ละคนมีอิสรภาพสม่ำเสมอ**กัน ทั้งมิให้ล่วงละเมิดกันและกัน” เป็น หัวใจสำคัญในการทำงาน ควบคู่ไปกับนโยบายที่คณะกรรมการบริหารได้ กำหนดไว้อย่างกว้างๆ เพื่อให้คณะทำงานดำเนินกิจการของสมาคมได้อย่างมีแบบแผน สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรม อิสระฯ จึงได้กำหนดแนวนโยบายการทำงานของสมาคมออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. นโยบายด้านการสนับสนุนการทำงานภาคสังคม
2. นโยบายด้านการสนับสนุนการบริการด้านวิชาการ
3. นโยบายด้านการพัฒนาองค์กร

นโยบายด้านการสนับสนุนการทำงานภาคสังคม

สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระฯ มีแนวนโยบายสนับสนุนการทำงานภาคสังคม ด้วยการ ให้การสนับสนุนการทำงานภาคสังคมในวงกว้าง ทั้งของภาครัฐและเอกชน ในรูปแบบการ สนับสนุนการทำงานรายโครงการและการสนับสนุนการทำงานระดับนโยบาย โดยในภาครัฐ สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระฯ มีนโยบายทำงานโดยการประสานงานระดับปฏิบัติในพื้นที่ใน เขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และครอบคลุมจังหวัดอื่นๆ ตามสถานการณ์ของสังคมใน ขณะนั้น แบ่งแนวนโยบายด้านนี้ออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่

1. แนวนโยบายด้านการพัฒนา

สนับสนุนให้มีการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของชุมชน โดยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดกิจกรรมร่วมกับสมาคมในทุกระดับ โดยเน้นการทำงานเชิงบวกกับหน่วยงานต่างๆ ทั้ง ภาครัฐและเอกชน

2. แนวนโยบายด้านสังคมสงเคราะห์

สนับสนุนให้มีการสงเคราะห์ โดยเน้นการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ ส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายในทุกกลุ่มเข้าถึงรัฐสวัสดิการ โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ เน้นการทำงานเชิง ประสานงานอย่างสหวิชาชีพ และการทำงานเชิงบวกเป็นสำคัญ

นโยบายด้านการสนับสนุนการบริการด้านวิชาการ

สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระฯ มีแนวนโยบายสนับสนุนบริการด้านวิชาการในรูปแบบ ต่างๆ เช่น การศึกษาดูงาน การบริการให้คำปรึกษา เปิดรับนักศึกษาฝึกงาน การบรรยายให้ความรู้

ในสถาบันการศึกษาต่างๆ ตามที่มีการร้องขอมาเป็นรายกรณีไป ทั้งนี้ให้คำนึงถึงแนวนโยบายหลักของสมาคมฯ ในด้านอื่นๆ ที่มีอยู่แล้วในแต่ละกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ โดยเน้นให้ผู้มาฝึกงานปฏิบัติหน้าที่เสมือนหนึ่งเจ้าหน้าที่ของสมาคมผู้หนึ่ง

นโยบายด้านการพัฒนาองค์กร

สมาคมสร้างสรรคักิจกรรมมอิสรชนมีแนวนโยบายด้านการพัฒนาองค์กรด้วยการสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ของสมาคมสร้างสรรคักิจกรรมมอิสรชนเป็นผู้ริเริ่มพัฒนาโครงการ เพื่อทำงานตามความถนัดของตนเอง และมีนโยบายสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมที่สอดคล้องกับการทำงานของสมาคม เพื่อนำมาพัฒนางานที่สมาคมดำเนินอยู่ในโครงการต่างๆ ทั้งนี้เจ้าหน้าที่อาสาสมัครต้องผ่านกระบวนการคัดสรร คัดเลือก ตามประกาศหรือระเบียบที่ออกโดยสมาคมฯ ตามลำดับ

นายณที สรวารี ในฐานะนายกสมาคมสร้างสรรคักิจกรรมมอิสรชน ได้ให้นิยามเรียกอาสาสมัครของอิสรชน ในสองลักษณะที่บ่งชี้ถึงความเป็นอาสาสมัครในแบบฉบับของอิสรชน ได้แก่ อาสาสมัครเมือง และอาสาสมัครอิสรชน โดยทั้งสองรูปแบบมีแนวคิดพื้นฐานมาจากรากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Voluntary” และยึดแนวทางการทำงานแบบ “สันติประชาธรรม” คือการทำงานเพื่อความสงบสุขของประชาชนด้วยวิถีทางสันติ และทำงานเพื่อเสริมสร้างความสุขให้แก่คนทำงานนั้นๆ ที่ปราศจากการบังคับหรือวางกฎเกณฑ์ โดยไม่คิดว่าจะเป็นการทำงานเพื่อความสงบสุขของสังคม แต่บังเอิญความสุขนั้นไปมีส่วนเติมเต็มในสิ่งที่สังคมขาดอยู่พอดี ดังนั้นการทำงานในฐานะอาสาสมัครของอิสรชน จึงกล่าวได้ว่า คนที่ลงมาทำงานแล้วมีความสุข หรือมีความสุขแล้วจึงมาทำ โดยมีความพร้อมและไม่มองว่าเป็นภาระ เพราะงานอาสาสมัครหรือการที่จะมีจิตอาสา ต้องไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นภาระของตัวเอง ต้องมาด้วยความพร้อมที่เต็มใจที่จะมาทำงาน ซึ่งทางสมาคมได้มีการขอระยะเวลาการทำงานให้กับผู้ที่เข้ามาเป็นอาสาสมัครอิสรชน อย่างน้อย 3 เดือน โดยขอเวลาเดือนละ 4 – 5 วัน ในช่วงวันหยุดเสาร์- อาทิตย์ หรือ ช่วงเย็นๆ ค่ำๆ หรือรวมระยะเวลาประมาณ 60-120 ชั่วโมง ตลอดโครงการ โดยมีหน้าที่รับผิดชอบหลักๆ คือ

1. พุดคุยกับครอบครัวเร่ร่อนบริเวณสนามหลวงและคลองหลอด ในช่วงบ่ายถึงหัวค่ำ โดยที่อาสาสมัครสามารถระบุวันเวลาที่สะดวกได้เอง
2. ออกเดินรณรงค์แจกถุงยังอนามัยในกลุ่มผู้ขายบริการทั้งชายและหญิง บริเวณคลองหลอด

3. ออกตระเวนจัดกิจกรรมโรงหนังเร่ในวันหยุดเสาร์หรืออาทิตย์ระหว่างเวลา 11.00-20.00 น.

4. ประสานงานหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักงานเขต เพื่อนำคนเร่ร้อนไปทำบัตรประชาชน ศูนย์บริการสาธารณสุขของกรุงเทพมหานคร หรือโรงพยาบาลของรัฐ กรณีกลุ่มเป้าหมายในการทำงานเจ็บป่วยต้องเข้ารับการรักษากรณีฉุกเฉิน

5. ร่วมรณรงค์เพื่อการระดมทุนสำหรับกองทุนการทำงานเพื่อส่งครอบครัวเร่ร้อนคืนถิ่น และกิจกรรมโรงหนังเร่ด้วยการบริจาค หรือบอกกล่าวเล่าเรื่องแก่เพื่อนๆ หรือญาติสนิทมิตรสหาย ตามแต่จะสะดวก

ในส่วนของกิจกรรมของอาสาสมัครอิสรชนนั้นก็ได้แตกต่างไปจากหน่วยงานหรือเครือข่ายอื่นๆ ที่ทำงานด้านอาสาสมัครมากนัก กล่าวคือ มีการแบ่งระดับของการทำงานออกเป็น

1. การบริจาคสิ่งของ เงิน ทรัพย์สิน เพื่อสนับสนุนการทำงานของอิสรชน
2. การบริจาคไอดีย เนื้อหาวิชาการ เพื่อนำมาปรับใช้ในการทำงานของอิสรชน
3. การกระจายข่าวบอกต่อสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อสนับสนุนการทำงาน
4. การบริจาคแรงงาน เพื่อร่วมลงแรง ในการจัดกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมาย
5. การเข้าร่วมเป็นหนึ่งในคณะทำงานของสมาคมในช่วงเวลาหนึ่งหรือถาวร

เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นรูปแบบและระดับขั้นตอนของการทำงานในรูปแบบอาสาสมัครที่ทางสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชนได้เปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปในสังคม ทั้งที่ยังเป็นนักศึกษาและคนทำงานได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์กิจกรรมดีๆ เพื่อคนที่มีโอกาสน้อยกว่าในสังคม ตามแนวทางการทำงานแบบ “สันติประชาธรรม” เพื่อความสงบสุขของประชาชนด้วยวิถีทางสันติ

ปัจจุบัน สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน มีภาระในการดูแลกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ ความรับผิดชอบอยู่จำนวนประมาณ 997 คน ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

- เด็กเร่ร้อน เด็กด้อยโอกาส ในพื้นที่รับผิดชอบ
- คนด้อยโอกาส คนเร่ร้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่สนามหลวง
- หญิงขายบริการ

ข้อมูลของคนเร่ร่อนในพื้นที่ทำงาน 997 คน แบ่งตามจำนวนและช่วงอายุ

ช่วงอายุ	จำนวน	คิดเป็นร้อยละ
0-5	51	5.11
6-10	153	15.35
11-15	151	15.14
16-20	407	40.83
21-30	79	7.93
31-40	101	10.13
41 ปีขึ้นไป	55	5.51
รวม	997	100

ตารางที่ 1. แสดงข้อมูลของคนเร่ร่อนในพื้นที่ทำงาน 997 คน แบ่งตามจำนวนและช่วงอายุ
(ที่มา : เอกสารแนะนำสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน, 2548.)

โดยพื้นที่รับผิดชอบของทางสมาคมฯ คือ อรุณอมรินทร์ - สายใต้ใหม่ , สนามหลวง - ปิ่นเกล้า , คลองหลอด - วังสราญรมย์ , สะพานพุทธ , สวนลุมพินี - วงเวียน 22 , คลองตัน - รามคำแหง , หมอชิต - ลาดพร้าว แต่พื้นที่หลักในการทำงานเกี่ยวกับครอบครัวเร่ร่อนคือ บริเวณพื้นที่สนามหลวงและคลองหลอด เพราะพื้นที่ตรงนี้เป็น Death Land หรือพื้นที่ที่ตายแล้ว ไม่มีคนทำงาน ถูกมองว่าไม่สามารถพัฒนาให้ดีขึ้นได้ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีปัญหามากมาย คนทั่วไปอาจมองว่าเป็นพื้นที่ที่น่ากลัว ในขณะที่พื้นที่อื่นๆ กลับมีหลายองค์กรและหลายหน่วยงานที่ทำงานด้านนี้เข้าไปทำงานอยู่เป็นจำนวนมาก แต่สนามหลวงพื้นที่ที่คนเร่ร่อนและโสเภณีกว่าร้อยละ 80 – 90 ใช้ปักหลักดำเนินชีวิตตั้งแต่มีตจวสว่าง มีทั้งชายของเร่ ชายบริการ มีอาชีพยามค้า คีน ไปจนถึงการมั่วสุมอบายมุข สิ่งเสพติด กลับไม่มีหน่วยงานใดลงไปทำงานทั้งที่เป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างสำคัญและเป็นศูนย์กลางของเมือง

ผลการทำงานภาคสังคมของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน ตั้งแต่ปี 2544 ถึงปัจจุบัน อิสรชนทำงานด้านสังคมและคนด้อยโอกาสมาโดยตลอด โดยสามารถสรุปผลการทำงานออกมาในเบื้องต้นได้ดังนี้

ปี พ.ศ.	การสนับสนุนกิจกรรมหรือผลงาน
2544	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินงานโครงการพัฒนาความรู้ทักษะชีวิตเด็กเร่ร่อนและไร้ที่พึ่ง โดยได้รับการสนับสนุนจาก ธนาคารโลกประจำประเทศไทย
2545	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินโครงการละครหุ่นสังข์จร: สร้างสถานเสริมสุข โดยได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ - ดำเนินโครงการเพื่อเพื่อนเตือนภัยยาเสพติด โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ - ดำเนินโครงการห้องสมุดสังข์จร รณรงค์ให้ความรู้เรื่องทักษะชีวิตเพื่อส่งเสริมสุขภาพในกลุ่มนักเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร 40 แห่ง ในปี 2545
2546	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินโครงการห้องสมุดสุขภาพสังข์จร โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ - ดำเนินโครงการละครหุ่นสังข์จร : สร้างสถานเสริมสุข (ปี2) โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ - โครงการความรู้เพื่อชีวิตเด็กเร่ร่อน เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ในกลุ่มเด็กเร่ร่อน สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.)
2547	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินโครงการเรียนรู้กับครูข้างถนน จัดกิจกรรมสโมสรสังข์จรเรื่องโรคเอดส์ในพื้นที่กรุงเทพมหานครกับเด็กเร่ร่อน สนับสนุนโดยสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร
2548	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินโครงการเยาวชนพันภัยเอดส์และโครงการอาสาสมัครสร้างสรรค์ป้องกันเอดส์ - รับการสนับสนุนจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ดำเนินโครงการอาสาสมัครสร้างสรรค์เพื่อเด็กด้อยโอกาส - ดำเนินโครงการโรงหนังเร่ โดยจัดกิจกรรมการฉายหนังเร่และจัดกลุ่มสนทนาหลังการดูหนังสารคดีและการ์ตูนสำหรับเด็ก พร้อมกิจกรรมต่างๆมากมาย - ดำเนินโครงการโรงเรียนข้างถนน : กองทุนอาหารเพื่อครอบครัวเร่ร่อน เพื่อแก้ปัญหาเรื่องคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะด้านโภชนาการแก่ครอบครัวเร่ร่อนที่มีเด็กเล็กอยู่ในความดูแล - ดำเนินโครงการซูปตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ การพยายามส่งครอบครัวเร่ร่อน กลับคืนสู่ถิ่นฐานบ้านเกิดด้วยความสมัครใจ และประสานงานด้านการประกอบอาชีพ สนับสนุนให้หยุดเร่ร่อน และช่วยเหลือด้านการเข้าถึงรัฐสวัสดิการอื่นๆ ที่เหมาะสม

ตารางที่ 2. แสดงผลการดำเนินงานภาคสังคมของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน

การดำเนินกิจกรรมและโครงการต่างๆ ที่ผ่านมาของทางสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน ได้สร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาในด้านความรู้ อาชีพ และคุณภาพชีวิต ของคนเร่ร่อน และคนชายขอบของสังคม อีกทั้งยังเป็นการยับยั้งพฤติกรรม การเร่ร่อน แล้วนำพาไปสู่ชีวิตใหม่ที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยนี้ที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษา โดยเฉพาะโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน ที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสนับสนุนให้ครอบครัวเร่ร่อนกลับคืนสู่ภูมิภาคและยุติพฤติกรรมเร่ร่อนโดยสมัครใจ สนับสนุนความตั้งใจในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของครอบครัวเร่ร่อน และเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคมได้มีโอกาสช่วยเหลือกันและกันในสังคม

โครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน ถือเป็นโครงการหนึ่งที่เกิดขึ้นหลังจากที่สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนทำงานกับครอบครัวเร่ร่อนในพื้นที่สนามหลวง ติดต่อกันมาไม่น้อยกว่า 3 ปีแล้ว พบว่ามีเด็กเกิดใหม่ในครอบครัวเร่ร่อนที่สนามหลวงอยู่อย่างต่อเนื่อง จนล่าสุด เมื่อปลายปี 2549 มีสมาชิกใหม่เกิดขึ้นท่ามกลางเหตุการณ์วุ่นวายของบ้านเมือง ซึ่งเกือบจะคลอดที่สนามหลวงแล้วแต่ก็สามารถนำส่งโรงพยาบาลกลางทันที หลังจากคลอดและมาอยู่ที่สนามหลวงจนสมาชิกใหม่ที่ชื่อ แดงโม อายุเกือบ 4 เดือน ทางอาสาสมัครของอิสระชนก็เข้าไปเกลี้ยกล่อมพ่อและแม่ของแดงโม เพื่อให้พาลูกกลับไปอยู่ที่บ้านต่างจังหวัด ซึ่งต้องใช้ความพยายามอย่างมาก แต่ในที่สุดก็ประสบความสำเร็จลงได้ท่ามกลางความช่วยเหลือ หาเงินเพื่อส่งกลับ จากคนเร่ร่อนด้วยกันเอง ที่ช่วยกันคนละไม้คนละมือ รวบรวมเงินเป็นค่ารถเพื่อส่งครอบครัวของแดงโมกลับคืนสู่บ้านเกิดที่สกลนคร จากเหตุการณ์ดังกล่าวถือเป็นการจุดประกายให้กับทางสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนที่จะใช้ความพยายามส่งครอบครัวที่มีสมาชิกเป็นเด็กเล็กๆ กลับคืนสู่ท้องถิ่นของตนเอง อย่างน้อยก็เพื่อให้เด็กได้กลับไปอยู่ในความดูแลของญาติผู้ใหญ่ที่ชนบทอันเป็นถิ่นกำเนิดของตนอย่างแท้จริง

ขั้นตอนการดำเนินงานของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน ในการส่งสมาชิกคนสนามหลวงหรือครอบครัวเร่ร่อนกลับคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่นั้นมีดังนี้คือ ขั้นตอนแรก ต้องใช้ความพยายาม ชักถามพูดคุย เพื่อชักจูงให้เกิดความคิดที่จะกลับคืนสู่ถิ่นฐานบ้านเกิดด้วยตัวเอง ขั้นตอนที่สอง เมื่อยืนยันเจตนาชัดเจนจึงมีการนัดหมายวันเวลาที่จะกลับบ้าน และทางสมาคมก็มีความตั้งใจที่จะพาครอบครัวเร่ร่อนไปพักที่อื่นที่ไม่ใช่สนามหลวง เพื่ออาบน้ำ ชัดสีฉวีวรรณให้สะอาดหมดจด เตรียมชุบตัวกันอย่างแท้จริง และในตอนเช้าก่อนออกเดินทางก็ให้พวกเขาได้ทานอาหารดีๆ กันก่อนหนึ่งมื้อ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการหาหนทางที่จะประกอบอาชีพ ยกระดับ

เปลี่ยนแปลงตัวเองให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ จากนั้นขั้นตอนสุดท้ายก็นำส่งกลับบ้านด้วยรถตู้ให้ถึงที่บ้านได้ บ้านในต่างจังหวัดพร้อมทั้งบ้านของครอบครัวเร็วร้อนด้วย เพื่อรอการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่สักหนึ่งหรือสองคืนตามแต่สถานการณ์ ก่อนเดินทางกลับก็จะมอบทุนเพื่อสำหรับใช้ในการตั้งต้นชีวิตใหม่ โดยจะเปิดบัญชีธนาคาร เพื่อให้ได้ทั้งใช้และเก็บไปพร้อมกัน ทั้งนี้จะได้มีการติดตามเยี่ยมเยียนและประเมินผลผ่านเครือข่ายในพื้นที่เป็นระยะ

กลยุทธ์การสื่อสารของอาสาสมัครอิสราเอลในการเปลี่ยนแปลงชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร็วร้อน จึงถือเป็นการแสดงความพยายามที่จะเข้าหากันและสร้างความสัมพันธ์ต่อกันของมนุษย์เป็นรูปแบบของการเรียนรู้และการให้ความช่วยเหลือกันระหว่างคนสองกลุ่มที่แตกต่างกันทั้งวิถีชีวิต คุณวุฒิและสถานะทางสังคม ซึ่งจากรูปแบบและแนวทางการดำเนินงานในทุกๆโครงการของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสราเอล อาทิเช่น โครงการละครหุ่นสัญจร โครงการเพื่อเพื่อนเตือนภัย ยาเสพติด โครงการห้องสมุดสัญจร โครงการเรียนรู้กับครูข้างถนน โครงการโรงหนังเร่ และโครงการชูปตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร็วร้อน ล้วนแล้วแต่ใช้การสื่อสารเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมของโครงการ แต่อาจจะมีรายละเอียดปลีกย่อยของวิธีการในการสื่อสารแตกต่างกันออกไปในแต่ละโครงการ การสื่อสารจึงถือเป็นหัวใจสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมาย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้การสื่อสารในทุกระดับเพื่อแก้ไขปัญหา จากกรณีของเด็กหญิงแตงโมและครอบครัวตามที่กล่าวไว้ข้างต้นก็ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า หากอาสาสมัครละเลยประเด็นทางด้านการสื่อสารหรือขาดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพอันใด พื้นที่แห่งความสุขของครอบครัวที่อยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีสิทธิเท่าเทียมกับคนทั่วไปในสังคมก็คงจะไม่เกิดขึ้นเช่นนั้น ดังนั้น การสื่อสารจึงถือเป็นตัวแปรและปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการชูปตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร็วร้อน ที่จะเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของคนเร็วร้อน ให้ยุติชีวิตการเร็วร้อนและกลับคืนสู่สังคมในที่สุด

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าว การศึกษาการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสราเอลในโครงการชูปตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร็วร้อน จึงเปรียบเสมือนปรากฏการณ์แรกในการเชื่อมโยงครอบครัวเร็วร้อนกลับสู่สังคมโดยมีอาสาสมัครผู้มีจิตอาสาเป็นสื่อกลางและเป็นสะพานในการเชื่อมต่อระหว่างสังคมอันเพียบพร้อมไปด้วยโอกาสกับสังคมที่ขาดไว้ในทุกด้าน ให้เกิดความทัดเทียมกันได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ ทักษะและแรงบันดาลใจของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน
2. เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารและวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนใช้ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมการเร่ร่อนและกลับคืนสู่สังคมด้วยความสมัครใจ
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิผลของการสื่อสารระดับบุคคลระหว่างอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนกับครอบครัวเร่ร่อนเพื่อพฤติกรรมการเร่ร่อน

ปัญหานำการวิจัย

1. อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนมีภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ ทักษะและแรงบันดาลใจอย่างไร
2. กลยุทธ์การสื่อสารและวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนใช้ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมการเร่ร่อนมีอะไรบ้าง เพราะเหตุใดจึงเลือกใช้เช่นนั้น
3. ปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิผลของการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนกับครอบครัวเร่ร่อนเพื่อพฤติกรรมการเร่ร่อนมีอะไรบ้าง

ขอบเขตของการวิจัย

1. ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เลือกศึกษาและเก็บข้อมูลจากบุคลากรและอาสาสมัครของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน เฉพาะผู้ที่ลงพื้นที่ปฏิบัติงานในโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ และครอบคลุมเฉพาะกลยุทธ์การสื่อสารระหว่างอาสาสมัครกับครอบครัวเร่ร่อน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

2. ศึกษาและเก็บข้อมูลจากครอบครัวเร่ร่อนทั้งเพศชายและหญิงที่อาศัยอยู่บริเวณท้องสนามหลวง ซึ่งจำนวนกลุ่มตัวอย่างจะขึ้นอยู่กับจำนวนคนเร่ร่อนที่พบในช่วงระยะเวลาที่ดำเนินการเก็บข้อมูล

3. เพื่อความสะดวกและความปลอดภัย ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเฉพาะช่วงเวลากลางวันและลงพื้นที่ไปพร้อมกับอาสาสมัครของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนทุกครั้ง โดยเลือกบริเวณที่ไม่เป็นอันตราย

4. การรายงานผลจะปกปิดชื่อ-สกุลจริง ของคนเร่ร่อน เพื่อรักษาสิทธิและป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นได้แก่บุคคลเหล่านี้

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. **สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน** (องค์การสาธารณประโยชน์) หรือ “Voluntary Activity Creation Association [VACA.] ” หมายถึง สมาคมที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของกลุ่มอาสาสมัคร นักพัฒนา ที่ทำงานในองค์กรต่างๆ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้อันจะนำไปสู่การพัฒนาตนเองของกลุ่มคนด้อยโอกาส คนไร้บ้าน และคนเร่ร่อน ให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติและหยุดเร่ร่อน โดยผ่านกระบวนการกิจกรรมต่างๆ ตั้งอยู่ ณ บ้านเลขที่ 50/357 หมู่บ้านพนาสนธิ วิลล่า 2 ถนนนิมิตใหม่ แขวงมีนบุรี เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร 10510 โทร. 086-687-0902

2. **อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน** (Voluntary) หมายถึง นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ที่มีจิตอาสาต้องการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการชุมชนต้นถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน โดยมีระยะเวลาในการดำเนินงานอย่างน้อย 3 เดือน ตลอดโครงการ ซึ่งมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบคือ พบปะพูดคุยกับครอบครัวเร่ร่อน โดยที่อาสาสมัครสามารถระบุนวันเวลาที่สะดวกได้เอง จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะและคุณภาพชีวิตแก่ครอบครัวเร่ร่อน ประสานงานหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักงานเขต ศูนย์บริการสาธารณสุข โรงพยาบาลของรัฐ เป็นต้น และร่วมมรดงค์เพื่อการระดมทุนสำหรับกองทุนการทำงานเพื่อส่งครอบครัวเร่ร่อนคืนถิ่น

3. **ครอบครัวเร่ร่อน** หมายถึง กลุ่มคนเร่ร่อนทั้งเพศชายและเพศหญิง ที่อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาและประกาศตัวอย่างชัดเจน ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง ออกเร่ร่อนทั่วไปในที่สาธารณะ เช่น ริมนน สะพานลอย สวนสาธารณะ ฯลฯ ในพื้นที่เขตกรุงเทพมหานคร มีสภาพทางร่างกาย และสุขภาพที่ปรากฏเห็นว่าสกปรก ขาดอาหาร มีปัญหาสุขภาพจิต สภาพจิตใจและอารมณ์ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่

4. **โครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่** หมายถึง โครงการหนึ่งที่ตั้งขึ้นโดยสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้ครอบครัวเร่ร่อน กลับคืนสู่ภูมิลำเนาและยุติพฤติกรรมการเร่ร่อนโดยสมัครใจ สนับสนุนความตั้งใจในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของครอบครัวเร่ร่อน และเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคมได้มีโอกาสช่วยเหลือกันและกันในสังคม โดยลักษณะของการดำเนินงานตามโครงการคือ การพูดคุยเพื่อชักจูงใจให้ครอบครัวเร่ร่อนเกิดความคิดที่จะกลับคืนสู่ถิ่นฐานบ้านเกิดโดยสมัครใจ เมื่อยืนยันเจตนาชัดเจนทางอาสาสมัครก็จะนัดหมายวันเวลาที่แน่นอนในการส่งกลับบ้าน ร่วมสร้างแรงบันดาลใจในการหาหนทางประกอบอาชีพ ช่วยยกระดับเพื่อการเปลี่ยนแปลงตนเอง และติดตามประเมินผลผ่านเครือข่ายในพื้นที่เป็นระยะ

5. **ภูมิหลัง** หมายถึง เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ ประสบการณ์การทำงาน ฐานะทางเศรษฐกิจของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน

6. **บุคลิกลักษณะ** หมายถึง ลักษณะของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน ทั้งที่สังเกตเห็นได้และสังเกตเห็นไม่ได้ แต่สามารถรับรู้ได้ เป็นลักษณะพิเศษที่ทำให้บุคคลแตกต่างจากบุคคลอื่น ซึ่งมีอิทธิพลต่อการสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น

7. **ทัศนคติ** หมายถึง ความคิดเห็น ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยการตอบสนองจะแสดงออกในลักษณะชอบหรือไม่ชอบ ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆ

8. **แรงบันดาลใจ** หมายถึง สิ่งเร้าที่เป็นเหตุชักจูงหรือนำมาให้อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชนตัดสินใจกระทำ แสดงหรือปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง

9. กลยุทธ์การสื่อสาร หมายถึง แนวทางการสื่อสารต่างๆ ที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนนำมาใช้ในการสื่อสาร ซึ่งเริ่มต้นจากการเป็นคนแปลกหน้าในการพบกันครั้งแรก จนกระทั่งอาสาสมัครเข้าถึง สร้างความสัมพันธ์ สร้างความไว้วางใจและความน่าเชื่อถือ สร้างความประทับใจและสามารถโน้มน้าวให้กลุ่มคนเร่ร่อนไร้บ้านเกิดความตระหนัก เกิดความสนใจที่จะรับรู้ และหันมาให้ความสำคัญกับสารที่ทางสมาคมฯ ตั้งใจจะสื่อ ซึ่งสารที่จะสื่อในที่นี้คือ ความต้องการให้ครอบครัวเร่ร่อนหาหนทางในการประกอบอาชีพสุจริต ยกระดับเปลี่ยนแปลงชีวิตตนเอง กลับคืนสู่ภูมิลำเนาและยุติพฤติกรรมเร่ร่อนในที่สุด

10. การสร้างความสัมพันธ์ หมายถึง การที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนพยายามพบปะ พูดคุย ทำความรู้จักกับครอบครัวเร่ร่อนด้วยความเต็มใจ ไม่หลีกเลี่ยงหรือแสดงท่าทางรังเกียจ อีกทั้งครอบครัวเร่ร่อนเองก็มีการยอมรับ ไม่หนีหน้า ยอมให้ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับตนเอง ยอมรับความช่วยเหลือจากอาสาสมัคร ปฏิบัติตามกฎหมาย กติกาที่เป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างครอบครัวเร่ร่อนกับอาสาสมัครของทางสมาคมฯ รับพิจารณาและยอมรับฟังความคิดเห็นร่วมกันของทั้งสองฝ่าย ตอบข้อซักถาม เล่าเรื่องราว ประสบการณ์ต่างๆ และยอมรับการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับอาสาสมัคร ตามที่อาสาสมัครจัดขึ้น ทั้งกิจกรรมข้างถนนและกิจกรรมพิเศษอื่นๆ

11. ปัจจัยที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อการสื่อสาร หมายถึง ปัจจัยด้านต่างๆ ที่มีผลในการส่งเสริม หรือขัดขวางประสิทธิผลในการสื่อสารระดับบุคคลระหว่างอาสาสมัครกับครอบครัวเร่ร่อน ได้แก่

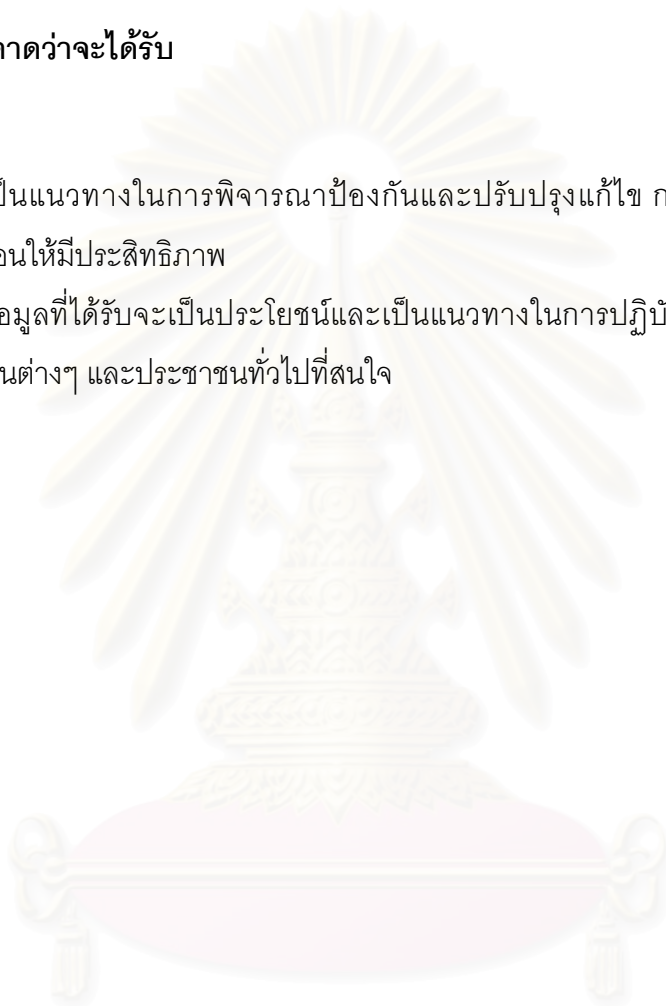
- ปัจจัยด้านบุคคล (ทั้งที่ปรากฏสังเกตได้และไม่ปรากฏ เช่น บุคลิกลักษณะ ความสามารถในการสื่อสาร ทักษะในการสื่อสาร ท่าทาง สุนะ ตำแหน่งทางสังคม)
- ปัจจัยด้านสังคมและสภาพแวดล้อม (ความใกล้ชิดทางกายภาพ สถานที่ สภาพพื้นที่)
- ปัจจัยด้านองค์กร (บทบาทหน้าที่ที่รับผิดชอบในองค์กร สถานะทางเศรษฐกิจขององค์กร)
- ปัจจัยด้านกิจกรรม (ระยะเวลา ความต่อเนื่อง)

12. ประสิทธิภาพของการสื่อสาร หมายถึง ความสำเร็จในการสื่อสารตามแนวทางที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนมุ่งหวัง โดยสามารถเข้าถึง สร้างความสัมพันธ์ สร้างความไว้วางใจและความน่าเชื่อถือต่อครอบครัวเร่ร่อน จนกระทั่งครอบครัวเร่ร่อนยอมเปลี่ยนแปลง

ทัศนคติและพฤติกรรม เกิดแรงบันดาลใจในการหาหนทางประกอบอาชีพที่สุจริต ยกระดับ
คุณภาพชีวิตและยุติพฤติกรรมการเร่ร่อนในที่สุด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการพิจารณาป้องกันและปรับปรุงแก้ไข การดำเนินการช่วยเหลือ
ครอบครัวเร่ร่อนให้มีประสิทธิภาพ
2. ข้อมูลที่ได้รับจะเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครรุ่น
ใหม่ หน่วยงานต่างๆ และประชาชนทั่วไปที่สนใจ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระในโครงการชุมชนตัวคืบดินเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน มีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวเร่ร่อน
2. แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล
3. แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจในการทำงานเพื่อพัฒนาสังคม
5. แนวคิดและทฤษฎีการสังคมสงเคราะห์และองค์การสาธารณประโยชน์
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวเร่ร่อน

นิยามคนไร้บ้านและครอบครัวเร่ร่อน

คนไร้บ้าน หรือคนเร่ร่อน ตามความหมายของบุญเลิศ วิเศษปรีชา (2546) หมายถึง ผู้ที่หลบหนีตามสถานที่สาธารณะ ไม่มีสิ่งปลูกสร้างที่เรียกว่าบ้าน หรือเพิงกระต๊อบใดๆ อาจจะมีแหล่งที่นอนประจำ กึ่งประจำ หรือไม่ประจำก็ได้ อาจจะเร่ร่อนถาวรหรือเร่ร่อนตามฤดูกาลก็ได้ โดยลำดับความสำคัญกับผู้หลบหนีในที่สาธารณะมากกว่า 1 เดือน ไม่ใช่ผู้หลบหนีตามที่สาธารณะชั่วคราวไม่เกิน 1 สัปดาห์

คำว่า “คนไร้บ้าน” หรือ “คนเร่ร่อน” อาจเทียบเคียงได้กับคำว่า “Homeless” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายกว้างแตกต่างกัน แต่ความหมายในทางสังคมวิทยาที่ใช้ร่วมกันคือ หมายถึง ผู้ที่ไม่มีช่องทางปกติที่จะเข้าถึงที่อยู่อาศัยตามแบบแผน (conventional dwelling) หรือกล่าวให้เข้าใจง่ายก็คือ ไม่สามารถเป็นเจ้าของหรือเช่าที่อยู่อาศัยตามแบบแผนได้ ได้แก่ อพาร์ทเมนต์ บ้าน ผู้ที่เช่าห้องในที่อยู่อาศัยส่วนตัว หรือตามที่พักหลบหนีที่มีความสะดวกสบายเหมาะสม ในต่างประเทศคนไร้บ้านไม่เพียงหมายถึงผู้ที่นอนแต่ตามที่สาธารณะ สวนสาธารณะ พื้นที่ว่างใต้สะพาน ตึกร้าง ริมทางเท้า หน้าประตูอาคารสำนักงาน เท่านั้น ยังรวมถึงผู้ที่อาศัยอยู่

ในที่พักพิง (shelter) หรือ ผู้ใช้บริการอาคารซึ่งทางราชการจัดให้สำหรับคนไร้บ้านด้วย (Rossi, 1989 : 10-11 , Wright ,1989 : 19)

นอกจากการให้ความหมาย “คนเร่ร่อน” ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น งานวิจัยนี้จะขอเพิ่มเติมความหมายของคำว่า “ครอบครัวเร่ร่อน” เข้าไปด้วย เพราะเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา

“ครอบครัวเร่ร่อน” ในความหมายของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน หมายถึง ครอบครัวที่เริ่มต้นมาจากครอบครัวปกติทั่วไป ที่มีชีวิตและความเป็นอยู่ไม่แตกต่างจากครอบครัวอื่นๆในสังคม หากแต่พวกเขาต้องเผชิญและประสบกับวิกฤตการณ์ทางครอบครัวและสังคมที่อยู่ภายใต้ปัจจัย ณ ขณะนั้น โดยพวกเขาไม่สามารถฟันฝ่าให้รอดพ้นไปได้ จนทำให้หลายครอบครัวหมดอาลัยตายอยากและล้มลงในที่สุด ปลายทางของการใช้ชีวิตให้อยู่รอดไปวันๆ ก็ไม่พ้นห้องถนนหรือพื้นที่สาธารณะในเขตเมือง หากโชคร้ายก็อาจถึงขั้นเสียชีวิต กลายเป็นคนสติไม่สมประกอบมีพฤติกรรมแปลกๆ เป็นที่หวาดกลัวและรังเกียจของผู้คนมากยิ่งขึ้นไปอีก ภาระหนักอีกประการหนึ่งของครอบครัวเร่ร่อนไร้บ้านเห็นจะไม่พ้นในกรณีที่ครอบครัวนั้น มีลูกเล็กที่อยู่ในช่วงวัยที่กำลังจะมีพัฒนาการที่ดี แต่ครอบครัวไม่มีกำลังที่จะส่งเสริมพัฒนาการแก่ลูกของตนเอง เด็กก็จะต้องเผชิญกับเรื่องราวที่ค่อนข้างหนักกว่าเด็กคนอื่น ๆ ในวัยเดียวกัน บางคนมีแนวโน้มถูกล่วงละเมิดทางเพศ หรือโดนทำร้ายร่างกายทั้งจากคนในครอบครัวและคนที่พักอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง

สาเหตุที่ทำให้เกิดการเร่ร่อน อาจกล่าวได้ว่า มีอยู่ 2 แนวทางที่ตรงข้ามกัน คือ

1. การเร่ร่อนไร้บ้านเป็นเรื่องของปัจเจก แนวคิดนี้สืบเนื่องมาจาก เดิมภาพของคนเร่ร่อนตั้งแต่ช่วงประมาณ 1930-1960 ที่เรียกว่า skid row ในอเมริกาถูกรับรู้ในภาพของคนขี้เมา (Snow & Anderson, 1993 : 16) ต่อมาเมื่อเกิดปรากฏการณ์คนเร่ร่อนไร้บ้านในช่วงทศวรรษ 1980 ภาพของคนขี้เมาจึงติดตัวคนไร้บ้านไปด้วย (Wright, 1989) นอกเหนือจากเหตุผลเรื่องคนขี้เมาแล้ว ก็เป็นสาเหตุด้านจิตใจ เป็นผู้ผิดปกติทางจิต ขาดการสนับสนุนจากครอบครัว จึงทำให้ใช้ชีวิตเป็นคนเร่ร่อนไร้บ้านข้างถนน ดังเช่นคำพูดของประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน ว่า “เราอาจกล่าวได้ว่า คนที่ไร้บ้าน การจะแก้ปัญหาคนไร้บ้านก็จะแก้โดยการเปลี่ยนบุคลิกนิสัยของคนไร้บ้าน” (Yeich, 1996 : 112)

2. การไร้บ้านมาจากปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น แนวคิดของ Susan Yeich (1996) อธิบายว่า สาเหตุของปัญหาคนไร้บ้านมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างเศรษฐกิจสังคม อย่างขนานใหญ่ จึงเกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย คนจนไม่มีความสามารถพอที่จะมีบ้านได้ ดังนั้น สาเหตุของปัญหาคนไร้บ้านก็คือปัญหาเชิงโครงสร้างทางด้านทรัพยากร ราคาบ้านเพิ่มขึ้น สูงมากจนคนจนเมืองต้องถูกขับออกจากตลาดที่อยู่อาศัยและกลายเป็นคนไร้บ้าน

ข้อถกเถียงว่าด้วย สาเหตุของการไร้บ้าน ว่าเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลหรือเป็นเพราะ โครงสร้างสังคม คุณจะเห็นข้อถกเถียงที่ถูกกล่าวถึงอยู่เสมอในงานเขียนเกี่ยวกับคนไร้บ้าน แต่อย่างไรก็ตาม คงไม่มีแนวคิดใดที่ถูกทั้งหมดหรือผิดทั้งหมด แนวคิดทั้งสองสามารถอธิบาย ปรัชญาการณของคนที่ไร้บ้านได้บางส่วน สำหรับการศึกษาคอบครัวไร้บ้านในงานวิจัย นี้ก็เช่นกัน คงต้องใช้แนวคิดทั้งสองในการอธิบายและเห็นว่าคนไร้บ้านในประเทศไทยก็คงมีหลาย รูปแบบ หลายสาเหตุแตกต่างกันไป การเลือกใช้แนวคิดใดแนวคิดหนึ่งโดยเด็ดขาด อาจไม่สามารถอธิบายคนไร้บ้านได้ครอบคลุมเพียงพอ

การจัดประเภทของคนไร้บ้าน (A Ground Typology)

Snow และ Anderson ได้แบ่งประเภทของคนไร้บ้านออกเป็น 3 กลุ่ม โดยพิจารณาจาก 3 ปัจจัยประกอบกันคือ รูปแบบการใช้ชีวิต การตระหนักในตัวตน และระยะเวลาของการใช้ชีวิตบนท้องถนน (Snow and Anderson, 1993 : 36-49)

กลุ่มแรก เรียกว่า ผู้มาใหม่ (recently dislocate) หมายถึง ผู้ที่เพิ่งกลายเป็นคนไร้บ้านไม่ว่าด้วยเหตุผลใดก็ตาม และยังไม่อาจยอมรับการใช้ชีวิตอยู่ข้างถนน เขาพบว่าตัวเองมีความแตกต่างจากคนที่เป็นคนไร้บ้านมานาน หรือพวกที่มีปัญหาทางจิต มีความหวาดระแวง กลัว ยุ่งเหยิง ไม่รู้ว่าตัวเองเป็นใคร ไม่รู้ว่าจะใช้ชีวิตรอดอย่างไร ในโลกที่เขาเพิ่งเข้ามาใหม่นี้จะทำให้เขาคิดถึงหนทางที่จะกลับไปมีบ้านเหมือนเดิม ไม่ว่าจะด้วยการพยายามหางานทำ และไม่ยอมรับการมีอัตลักษณ์ทางสังคมร่วมกับคนไร้บ้าน คนกลุ่มนี้จะอยู่ในภาวะยุ่งยากใจเต็มไปด้วยความเครียด จะตระหนักถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมในโลกกว้าง แต่ในทางกายภาพเขาได้ตกหล่มของการใช้ชีวิตบนท้องถนน

กลุ่มที่สอง เรียกว่า พวกเหยียบเรือสองแคม (straddlers) เมื่อความพยายามของผู้มาใหม่ที่จะออกจากท้องถนนล้มเหลวอย่างต่อเนื่อง พวกเขาจะต้องเปลี่ยนพฤติกรรมและการให้

ความหมายของตนเอง จากที่เคยกลัวสภาพแวดล้อมของคนไร้บ้านกลายเป็นเริ่มคุ้นเคย และปรับตัวรู้ช่องทางที่จะไปขอรับการช่วยเหลือ เช่น การหาอาหาร ที่พัก และมีมิตรสัมพันธ์ ด้านหนึ่งเขาเริ่มปรับตัวได้ แต่ความทรงจำในอดีตกับโลกปัจจุบันไม่เชื่อมต่อกัน และความสัมพันธ์ระหว่างปัจจุบันกับอนาคตสูญเสียความต่อเนื่อง ไม่ชัดเจน ด้านหนึ่งมีความต้องการถึงอนาคตที่ผูกอยู่กับอดีตคือที่มีที่อยู่อาศัย ขณะเดียวกันการวางแผนที่จะออกจากท้องถนนก็ไม่ชัดเจน รู้สึกอ่อนเพลีย การพูดคุยถึงแผนการกับการปฏิบัติเริ่มไม่สอดคล้องกัน ภาวะที่มีความแตกต่างจากคนไร้บ้านอื่นๆ ไม่ยาวนานนักแม้จะยังไม่มียุุ่มมองด้านบวกเกี่ยวกับคนไร้บ้าน แต่จะเริ่มยอมรับในโชคชะตา ภาวะแบบนี้ Snow และ Anderson เรียกว่า ภาวะก้ำกึ่ง (liminality) คือมีความคลุมเครือ เป็นช่วงที่อยู่ระหว่างช่วงของการเปลี่ยนผ่าน เขาเรียกพวกที่อยู่ภาวะเช่นนี้ว่า พวกเหยียบเรือสองแคม (straddlers)

กลุ่มที่สาม เรียกว่า คนนอก (outsider) ผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่บนท้องถนนยาวนาน จากสถานะเหยียบเรือสองแคมมาสู่การมีจิตสำนึกและการใช้ชีวิตประจำวันเพื่ออยู่รอดบนท้องถนนมากกว่าที่จะพยายามออกจากท้องถนน คนนอกจึงหมายถึง ผู้ที่แยกตัวออกจากระบบสังคมใหญ่ ที่ไม่ใช่เชิงโครงสร้างแต่ด้วยการตระหนักรับรู้ (cognitive) พวกเขาเองตัวเองตามอัตลักษณ์ของท้องถนนที่หลากหลาย และไม่ค่อยพูดถึงแผนที่จะออกจากท้องถนน

ตัวแบบข้างต้นนำเสนอใจที่แสดงให้เห็นว่า การเป็นคนไร้บ้านไม่ได้เกิดขึ้นทันทีทันใด แต่เป็นกระบวนการที่ค่อยปรับตัวเพื่อใช้ชีวิตรอด ทั้งเชิงวัตถุและสำนึกของตนเอง และมีกระบวนการให้ความหมายของตัวเองต่างๆกัน

ลักษณะทั่วไปของคนไร้บ้าน

1. ด้านบุคลิกภาพ

คนไร้บ้านมักเป็นผู้ที่เอาตัวรอดได้ บางคนมีความก้าวร้าวมาก และรู้จักโกหก พูดเท็จโดยจะจับข้อเท็จจริงได้ยากมาก ต้องการความสนใจเฉพาะจากอาสาสมัครหรือผู้ทำงานสงเคราะห์ ด้านนี้ รู้จักโลกค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับบุคคลทั่วไป มีความกล้าที่จะเผชิญกับสภาพต่างๆ ได้โดยไม่มีแววของความกลัวหรือสะทกสะท้าน มีช่วงความสนใจสั้น และมีความรู้สึกไว (sensitive) มีความเรียบร้อยและรู้จักสัมมาคารวะในบางครั้ง มีอารมณ์ขัน ปิดบังเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศไว้ใจคนยาก และรู้สึกสับสนเกี่ยวกับอนาคต (สายสุรี จุติกุล, 2535 : 27)

2. ด้านสุขภาพ

สุขภาพของคนไร้บ้านแท้ที่ยังชีพด้วยการขอทานส่วนใหญ่ที่พบเห็นได้ชัดคือ โรคผิวหนัง ได้แก่ กลากเกลื้อน แผลจากยุงกัด หรือแผลอื่นๆตามตัว ทั้งนี้เนื่องจากความสกปรกหมักหมมจากที่อยู่ที่นอน และไม่ได้ชำระล้างร่างกาย บางคนเป็นเหา บางคนติดยาเสพติด สารระเหย ติดบุหรี่ บางคนถึงขนาดฉีดเข้าเส้น สุขภาพเสื่อมโทรม ไม่แข็งแรง ภูมิคุ้มกันต่ำ น้อย ผอม อมโรค เป็นโรคขาดสารอาหาร และโรคระบบย่อยอาหาร โรคพยาธิ บางคนเป็นหวัดเรื้อรัง และโรคฟัน ส่วนกลุ่มคนไร้บ้านเทียม ที่หาเลี้ยงชีพโดยการให้บริการทางเพศส่วนใหญ่จะดูดี มีสุขภาพแข็งแรง เนื้อตัวสะอาด แต่งกายดี ไม่มีโรคผิวหนัง ไม่ติดยาเสพติด แต่คนกลุ่มนี้จะมีอัตราเสี่ยงในการรับเชื้อเอชไอวี และมีทั้งพวกที่ติดเชื้อจากการสำส่อนทางเพศ

รูปแบบชีวิตประจำวันและกลยุทธ์การอยู่รอด

งานของ Snow and Anderson เริ่มพิจารณาตั้งแต่ ปัจจัยแวดล้อมที่มีผลต่อการปรับตัวของคนไร้บ้าน เช่น ถ้าเป็นสถาบันตำรวจ คนไร้บ้านก็จะถูกปฏิบัติอย่างควบคุม หรือกลุ่มที่หวังประโยชน์จากคนไร้บ้านที่มองเห็นในด้านการเป็นแรงงานราคาถูก รวมถึงหน่วยงานที่ทำหน้าที่ด้านการช่วยเหลือหรือการฟื้นฟูจิตใจ ฯลฯ นอกจากนี้การเป็นแรงงานรับจ้างและการได้ทำงานในองค์กรที่ช่วยเหลือคนไร้บ้านซึ่งทำให้คนไร้บ้านจำนวนหนึ่งมีสถานะก้ำกึ่ง คือเป็นคนไร้บ้านแต่มีรายได้ประจำจากการทำงานในองค์กรที่ช่วยเหลือคนไร้บ้าน เช่น ทำงานในครัว เป็นต้น นอกจากนี้ยังกล่าวถึง งานในเงามืด (shadow work) เช่น การซื้อขายของมือสอง ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นของที่ได้จากการขโมยมา และขายของผิดกฎหมาย เช่น ยาเสพติด ขายบริการทางเพศ รวมถึงขายเลือด อาชีพอื่นๆ ได้แก่ ขอทาน วณิพก เก็บของเก่า และโจรกรรม

สำหรับวิธีการต่างๆ ในการหาเลี้ยงชีพบนท้องถนนนี้ เป็นประเด็นสำคัญที่จะกล่าวถึงถึงกลุ่มที่มีอาชีพประจำและไม่ประจำว่า พวกเขาสามารถดำรงชีวิตรอดได้อย่างไร ที่ไม่ใช่การลักขโมยหรือกระทำความผิดกฎหมาย นอกจากนี้ วิธีการหาเลี้ยงชีพแต่ละแบบยังเป็นองค์ประกอบสำคัญในการให้ความหมายแก่ตัวเอง

ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนไร้บ้าน

ถือเป็นประเด็นที่มีการโต้แย้งมากอีกประเด็นหนึ่งเพราะคนไร้บ้านมักถูกมองว่าเป็นปัจเจกที่โดดเดี่ยว ไม่มีความสัมพันธ์ทางสังคม สำหรับการศึกษาของ Snow and Anderson (1993 :

194-197) เขาแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของคนไร้บ้านเป็นแบบผสม มีทั้งที่โดดเดี่ยว และที่มีความสัมพันธ์กัน โดยในความสัมพันธ์นั้น มีลักษณะผิวเผิน และไม่แนใจ หรือกล่าวได้ว่า เป็นความสัมพันธ์แบบรู้จักกันง่ายแต่ไม่ยั่งยืน อย่างไรก็ตาม คนไร้บ้านแต่ละแบบก็มีความสัมพันธ์ดังที่กล่าวมานี้ต่างกัน คนที่มาใหม่ไม่อยากจะคบหากับคนไร้บ้านที่อยู่มานาน คนนอกที่เจ็บป่วยทางจิตใจจะไม่คบค้ากับใครและก็ไม่มีใครอยากคบ ขณะที่คนไร้บ้านประเภทก้ำกึ่งแบบฮิปปีจะมีความเหนียวแน่นในกลุ่มมากที่สุด

การกอบกู้ตัวตน (Salvaging the Self)

Snow and Anderson (1993 : 198 , 203-208) กล่าวว่า การเป็นคนไร้บ้านไม่ได้หมายความว่า หมายความว่า การเป็นคนที่มีฐานะยากจนที่สุดในสังคมเท่านั้น หากต้องเผชิญกับข้อสงสัยที่กัดกร่อนตนเองเกี่ยวกับคุณค่าของตนเองและความหมายของการมีชีวิตรอด ข้อสงสัยดังกล่าวจะถูกกระตุ้นในยามที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ต้องเผชิญกับสายตาที่มองด้วยความหวาดระแวง ถูกดูถูก ซึ่งคนไร้บ้านต้องพยายามตอบคำถามให้กับตนเอง เกี่ยวกับความหมายของการมีชีวิตอยู่

วิธีการที่จะหลบเลี่ยงจากคำถามที่รบกวนจิตใจ มีหลายวิธี ตั้งแต่การแยกตัวออกห่าง พยายามไม่ข้องเกี่ยวกับคนที่มีฐานะดีกว่า แต่ยิ่งแยกตัวออกห่าง ก็จะเป็นการตอกย้ำถึงสถานะที่ต้องอาศัยหรือการเป็นสิ่งแปลกปลอมของตนเอง หรือด้วยวิธีการกล่าวโทษโชคชะตาของตนเองที่ทำให้ต้องกลายมาเป็นคนไร้บ้าน และวิธีการที่พบมากก็คือ การดื่มสุราและการใช้สารเสพติด เพื่อสร้างจินตนาการถึงโลกในฝัน รวมถึงวิธีการสร้างระยะห่าง (distance) กับคุณลักษณะบางประเภท เช่น คนที่เพิ่งเป็นคนไร้บ้านจะบอกว่าตนเองไม่ใช่คนไร้บ้าน หรือบางคนบอกว่าตนเองไม่ใช่คนขี้เมาเหมือนคนไร้บ้านบางกลุ่ม ในขณะที่กลุ่มคนนอก (outsider) ก็อาจจะยอมรับตัวตนของการเป็นคนนอก และตีความเสียใหม่ว่า เป็นชีวิตอุดมคติที่ไม่ได้ต้องการทรัพย์สิน หรือรับว่าตนเองเป็นคนพเนจรแสวงหา เป็นต้น

สวัสดิการสังคมที่สอดคล้องกับคนไร้บ้าน

ในงานศึกษาของต่างประเทศ ปฏิเสธไม่ได้ว่า ทำายที่สุดงานศึกษาเกี่ยวกับคนไร้บ้านจะเชื่อมโยงถึงวิธีการจัดการเพื่อป้องกันและแก้ไขภาวะไร้บ้าน โดยเฉพาะการศึกษาว่า เพราะเหตุใดคนไร้บ้านจึงไม่เต็มใจที่จะอยู่ในที่พักพิง (shelter) ซึ่งทางราชการจัดให้ เช่น Ellen Baxter and Kim Hopper (Ellen Baxter and Kim Hopper, 1981 อ้างใน Ember and Ember, 1990 : 340-341) ตั้งประเด็นว่า หลายคนไม่เข้าใจว่า ทำไมคนไร้บ้านจึงไม่ยอมอยู่ในที่พักที่ทางราชการจัดให้

จากการสังเกตและสัมภาษณ์คนไร้บ้านจึงอธิบายว่า เพราะมีความรุนแรงแผ่นดินไหวในที่พัก โดยเฉพาะที่พักรักษาสำหรับผู้ชาย พวกเขาจึงรู้สึกปลอดภัยกว่าถ้าจะนอนอยู่บนท้องถนน แต่สำหรับที่พักที่จัดการโดยองค์การสาธารณกุศล ซึ่งมีความปลอดภัยมากกว่า มีสภาพแวดล้อมที่ดีกว่า ที่พักนี้ก็จะมีคนไร้บ้านจำนวนมากอยากใช้บริการ แต่ก็มีขนาดเล็ก ไม่สามารถรองรับได้เพียงพอ แม้แต่ที่พักแบบโรงแรมห้องเดี่ยว (single-room occupancy hotels) ซึ่งควรจะดีกว่า แต่พวกเขาก็รู้สึกถูกรบกวนจากแมลงและคนที่ทำตัวน่ารังเกียจ ห้องน้ำรวมก็สกปรก อนาคต และเป็นอันตรายคล้ายๆกับการอยู่ในที่พักพิง

สำหรับประเทศไทยนั้นสวัสดิการทางสังคมที่รองรับปัญหาคนไร้บ้านนี้จัดทำขึ้นในรูปแบบขององค์กรหรือมูลนิธิต่างๆที่ให้ความช่วยเหลือคนกลุ่มนี้ ซึ่งแต่เดิมนั้น กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย (ปัจจุบันสังกัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม) ได้อาศัย กฎหมายคำสั่งคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 294 หรือที่เรียกกันว่า ปว.294 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2515 โดยมีเนื้อหาส่วนหนึ่งเพื่อไล่จับ เด็กเกเร เร่ร่อน ขอดทานและประพฤติตนไม่สมวัย ส่งเข้าสถานแรกรับเด็กชายบ้านปากเกร็ดและสถานแรกรับเด็กหญิงพญาไท เพื่อสืบหาครอบครัวมารับกลับตามขั้นตอน ส่วนที่ไม่สามารถสืบหาครอบครัวให้มารับกลับได้ เด็กเหล่านี้ก็จะถูกส่งไปอยู่ยังสถานสงเคราะห์อื่นๆต่อไป ซึ่งในสถานสงเคราะห์เหล่านั้น จะมีการบริการ การเลี้ยงดู การศึกษา การฝึกอาชีพ เป็นต้น

นอกจากกรมประชาสงเคราะห์จะมีกองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ที่มีหน้าที่ไล่จับเด็กเร่ร่อนแล้วยังมีกองกำกับการสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ประสานร่วมในการจับเด็กเร่ร่อน ส่งไปยัง ศาลคดีเด็กและเยาวชน เพื่อพิจารณาโทษตามพระราชกำหนดป้องกันการเสพยาเสพติด แล้วส่งต่อเข้าสถานพินิจ เพื่อควบคุมตัวไว้ ตามกำหนดโทษที่มีอยู่

สำหรับองค์กรพัฒนาเอกชนนั้นดำเนินงานให้ความช่วยเหลือและพัฒนาเด็กและคนเร่ร่อนไร้บ้านด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ดังนี้

รูปแบบแรก เป็นวิธีการทำงานเชิงรุกในพื้นที่ต่างๆ เพื่อพบปะ คลุกคลี ทำความเข้าใจและยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างคนทำงานกับคนไร้บ้าน คนทำงานพัฒนาเหล่านี้มีชื่อเรียกกันว่า “ครูข้างถนน” หรือ “ครูอาสาสอน” ที่ได้รับการคัดเลือก ผ่านการฝึกอบรมเพื่อทำงานกับคนไร้บ้าน มาเป็นอย่างดี พร้อมทั้งมีอุปกรณ์และปัจจัยต่างๆ ลงทำงานเพื่อกระตุ้นความสนใจจากคนไร้บ้าน

ข้อดีของการทำงานเชิงรุกนี้คือ เน้นการทำงานเชิงจิตวิทยา เพื่อสร้างความผูกพันและการยอมรับ จนกระทั่งนำเขากลับสู่สังคมได้

รูปแบบที่สอง เป็นการเปิดบ้านสำหรับคนไร้บ้าน โดยบ้านลักษณะนี้ จะเปิดกว้างสำหรับ ผู้ที่จะเข้าหรือออกจากบ้านเมื่อใดก็ได้ ทั้งนี้ภายในบ้านจะมีครูคอยดูแล คอยจัดกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งปัจจัยและบรรยากาศที่สร้างความสนใจ มีความสนุก มีความสุขที่จะใช้ชีวิตอยู่ภายในบ้าน มากกว่าไปอยู่ตามถนนหนทาง ปัจจัยและบรรยากาศเช่นนี้หมายรวมถึง อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยา รักษาโรค มุมกิจกรรม มุมหนังสือ เครื่องกีฬา สถานที่หลับนอน และครุภัณฑ์รอบร้อมอย่างดีทั้งในเรื่องของบุคลิกภาพ ความสามารถพิเศษ หลักจิตวิทยา หลักการสอน เป็นต้น

ซึ่งเป้าหมายของการดำเนินงานดังกล่าวก็เพื่อทำให้คนไร้บ้านหันกลับมาใช้ชีวิตในบ้าน ได้ เรียนรู้พัฒนาตนไปสู่ทิศทางที่ดี ในส่วนของผู้ที่ติดยาเสพติดหรือขายบริการทางเพศก็ให้หยุด พฤติกรรมดังกล่าวลงและหันมาใช้ชีวิตที่ถูกต้องไม่เป็นพิษภัยต่อตนเองและผู้อื่น มีที่พักพิงทาง กายอย่างถาวร มีหลักประกันในด้านพื้นฐานปัจจัยสี่ และที่พึงทางจิตใจ รวมไปถึงหยุดพฤติกรรม การเร่ร่อนและกลับคืนสู่สังคม

กล่าวโดยสรุป แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวเร่ร่อนไร้บ้านสามารถใช้เป็นกรอบในการศึกษา สาเหตุ ลักษณะทั่วไปของครอบครัวเร่ร่อนไร้บ้าน รูปแบบในการดำเนินชีวิตและกลยุทธ์การอยู่รอด ของครอบครัวเร่ร่อนไร้บ้าน ซึ่งแนวทางที่ใช้ในการศึกษานี้ก็คือ การตระหนักว่า “ครอบครัวเร่ร่อน ไร้บ้าน” มีหลายแบบ หลายประเภท พวกเขามีเส้นทางชีวิตที่ต่างกันก่อนจะมาเป็นคนไร้บ้าน และ เมื่อเป็นคนไร้บ้านแล้วก็มีวิถีชีวิตที่หลากหลาย มีกลยุทธ์ต่างๆกันเพื่อใช้ชีวิตรอดทั้งในเชิงวัตถุ ฐธธรรมและคุณค่านามธรรม โดยเฉพาะวิธีการหาเลี้ยงชีพซึ่งมีบทบาทสำคัญในการให้ ความหมายแก่ตัวตนของตนเอง รวมถึงมีระดับความพึงพอใจในการใช้ชีวิตข้างถนนต่างกัน มีความต้องการความช่วยเหลือในระดับและรูปแบบที่แตกต่างกัน แต่ความหลากหลายนี้ถูกกดทับ ปิดกั้น ด้วยอคติที่สรุปแบบเหมารวมว่า พวกเขาเป็นคนที่น่าหวาดระแวง ควรปลี๊กห่าง เป็นสิ่ง สกปรก สมควรถูกควบคุมหรือกำจัด

2. แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล

นิยามและลักษณะการสื่อสารระหว่างบุคคล

เมตตา กฤตวิทย์ (2532 : 289) สรุปการให้ความหมายการสื่อสารระหว่างบุคคลว่า สามารถทำได้ในหลายลักษณะ อยู่ที่การมุ่งเน้นความสำคัญทางลักษณะและธรรมชาติของการสื่อสารในแง่มุมมองที่ต่างกัน เช่น John R. Bittner ให้ความหมายในสถานการณ์ที่เป็นการสื่อสารที่เห็นหน้ากัน ในขณะที่ Richard L. Weaver กล่าวว่า เป็นการสื่อสารที่เห็นหน้ากันหรือไม่ก็ตาม อาจเป็นการสื่อสารผ่านเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น โทรศัพท์ เป็นต้น William Brooks and Phillip Emmer มองการสื่อสารที่บุคคลมุ่งเน้นที่จะสร้างอิทธิพลบางอย่างเหนือคู่สื่อสาร John Stewart and Gary D'Angelo มองว่าเป็นการแลกเปลี่ยนความเป็นตัวตนของกันและกัน บุคคลมีโอกาสมิอิทธิพลเหนืออีกฝ่ายเท่าเทียมกัน ในขณะที่ Kim Giffin and Bobby Patton ให้ความสำคัญที่บริบท (context) ได้แก่ความเป็นส่วนตัวและความใกล้ชิด การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นบริบทการสื่อสารพื้นฐานของบริบทการสื่อสารอื่นๆ และเป็นรูปแบบการสื่อสารที่มนุษย์ทุกคนต้องมีประสบการณ์ (Watzlawick, Beavin, Jackson อ้างถึงใน Littlejohn : 1999) นอกจากนี้ การสื่อสารระหว่างบุคคลยังเป็นการสร้างและเพิ่มระดับความสัมพันธ์ของบุคคลด้วย

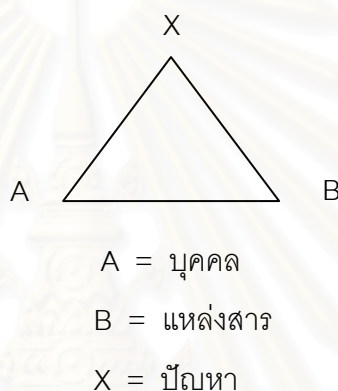
ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ (2526) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึก และความต้องการของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร และเกิดปฏิกริยาตอบสนอง โดยปกติแล้วจะเป็นการสื่อสารโดยการพูดที่ผู้พูดและผู้ฟังปรากฏตัวต่อหน้ากัน (Face-to-face Communication) และเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication)

ประมะ สตะเวทิน (2531) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลนี้ เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นได้ทั้งในกรณีคนสองคน เช่น การพูดคุยกันระหว่างสองคน การเขียนจดหมายถึงกัน และการใช้โทรศัพท์ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน การสื่อสารระหว่างบุคคลก็สามารถเกิดขึ้นได้ในกรณีของกลุ่มย่อย (small group) ซึ่งมีคนมากกว่าสองคนขึ้นไปมารวมตัวกันในลักษณะที่สามารถติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง เช่น การประชุมกลุ่มย่อย การอบรม การสัมมนา และการศึกษาในชั้นเรียน เป็นต้น

Theodore Mead Newcomb (1954) กล่าวว่า การสื่อสารทำหน้าที่สำคัญ คือ ทำให้บุคคลสองคน หรือมากกว่าสองคนขึ้นไป สามารถดำรงหรือรักษาไว้ซึ่งความเข้าใจ หรือความ

เหมือนกันในสิ่งที่ได้สื่อสารกัน ดังนั้น การสื่อสารจึงเปรียบเสมือนการให้คำตอบ หรือการให้การเรียนรู้ถึงวิธีการแก้ไขความเครียด ความขัดแย้ง และสถานการณ์ที่เกิดความไม่สมดุลกันหรือมีความไม่แน่นอนเกิดขึ้นมนุษย์จะพยายามทำการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการแสวงหาข้อมูล การให้ข้อมูล การแลกเปลี่ยนข้อมูล ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมดุลกัน Newcomb เรียกแบบจำลองนี้ว่า Co-orientation (อ้างในธนวัติ บุญลือ, 2529 : 501-502) ซึ่งเขียนเป็นแบบจำลองได้ดังนี้

แบบจำลองการสื่อสารระหว่างบุคคลของ Newcomb

แผนภาพที่ 1. แสดงแบบจำลองการสื่อสารระหว่างบุคคลของ Newcomb

แบบจำลองดังกล่าว อธิบายถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของคนสองคนกับสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นรูปสามเหลี่ยม คนสองคน คือ A และ B มีปฏิสัมพันธ์ และการสื่อสารระหว่างกันต่อวัตถุ สิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือบุคคลที่สาม X (ดังแผนภูมิ)

โดยการสื่อสารจะเกิดขึ้นได้จะต้องดำเนินภายใต้เงื่อนไข 3 ประการ คือ

1. เมื่อเกิดความประทับใจ หรือแรงจูงใจระหว่างบุคคล
2. เมื่อบุคคลที่สาม วัตถุ/เรื่องราว (X) มีความสำคัญต่อบุคคลอย่างน้อย 1 ใน 2 คนที่ทำการสื่อสารกัน
3. เมื่อบุคคลที่สาม วัตถุ/เรื่องราว (X) มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ร่วมกันในระหว่างบุคคลทั้งสอง

จากความหมายดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) เป็นการสื่อสารที่มีบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป หรือเป็นกลุ่มย่อยที่มีลักษณะการ

สื่อสารแบบตัวต่อตัว (person to person) โดยผู้ทำหน้าที่สื่อสารจะเป็นทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสาร สามารถติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง (direct) และสามารถสับเปลี่ยนสถานภาพของการเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารร่วมกันในระหว่างทำการสื่อสาร กล่าวคือ ขณะที่บุคคลหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร บุคคลอื่น ๆ ในกลุ่มจะทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร โดยการสื่อสารประเภทนี้จะมียุทธศาสตร์ประกอบของการสื่อสารอยู่ครบถ้วน คือ ผู้ส่งสาร (Source) สาร (Message) ช่องทาง (Channel) ผู้รับสาร (Receiver) ผล (Effect) และปฏิกิริยาตอบสนอง (Feedback)

หน้าที่ของการสื่อสารระหว่างบุคคล

การสื่อสารระหว่างบุคคลมีหน้าที่สำคัญ 4 ประการ (Devito, 1995) ได้แก่

1. เพื่อลดความโดดเดี่ยว การติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นทำให้รู้สึกโดดเดี่ยวลดลง บุคคลต้องการเป็นที่รักที่ชื่นชอบ การเอาใจใส่ และได้รับการดูแล การอยู่ท่ามกลางกลุ่มคนช่วยให้เกิดความรู้สึกดีขึ้น
2. ความรู้สึกมั่นใจว่าได้รับความสนใจ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทำหน้าที่กระตุ้นบุคคลทางกาย จิตใจและทางความคิดให้รับรู้ว่าคุณค่าตนเองน่าสนใจ
3. เพิ่มความมั่นใจ เพิ่มคุณค่าและรู้จักตนเอง บุคคลเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นผ่านความสัมพันธ์ ทำให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย ได้เปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น เห็นข้อดีข้อด้อยของตน
4. เพิ่มความริเริ่มและลดความเจ็บปวด บุคคลต้องการแบ่งปันทั้งความรู้สึกที่ดี ความเจ็บปวดทางร่างกายและจิตใจ ความสัมพันธ์ทำหน้าที่ปลอบโยนให้บุคคลยอมเจ็บปวดและร่วมยินดียามมีความสุข

วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการสื่อสารระหว่างบุคคล

สิ่งที่กำหนดกลยุทธ์และวิธีการในการสื่อสารที่สำคัญคือ วัตถุประสงค์และเป้าหมายในการสื่อสาร (Johnson, 1994) เนื่องจากบุคคลต้องรู้จักและเข้าใจความต้องการของตนก่อน ว่ามีเป้าหมายในการสื่อสารอย่างไร เป้าหมายในการสื่อสารจึงแบ่งออกเป็นหลายประเภท ได้แก่ เป้าหมายในการแสดงตัวตนของผู้ส่งสาร เป้าหมายมุ่งเน้นที่ความสำเร็จของงาน เป้าหมายมุ่งเน้นที่การสร้างความสัมพันธ์ เป็นต้น ดังนั้นการสื่อสารระดับบุคคลบางสถานการณ์อาจมีมากกว่า 1 เป้าหมาย บางครั้งพบว่าเป้าหมายนั้นอาจขัดแย้งกันหรือสอดคล้องกัน บุคคลจึงต้องมีการวางแผนและเลือกใช้กลยุทธ์และวิธีการที่ดีและเหมาะสมที่สุดในสถานการณ์นั้นๆ เพื่อให้การสื่อสารของตนเองบรรลุเป้าหมายและตรงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

วัตถุประสงค์ของการสื่อสารระหว่างบุคคลมี 6 ประการ คือ

1. สำหรับเพื่อค้นพบตัวเอง การสื่อสารระดับบุคคลทำให้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและผู้อื่น การรับรู้เกี่ยวกับตนเองเป็นผลจากการเรียนรู้จากการสื่อสารกับผู้อื่น เป็นการเปิดโอกาสให้แสดงความรู้สึกนึกคิด ความชอบและพฤติกรรมต่างๆ
2. เพื่อค้นพบโลกภายนอก ทั้งทางวัตถุ ผู้คน เหตุการณ์ บุคคลเรียนรู้และอภิปรายถึงสิ่งต่างๆ ผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
3. เพื่อการสร้างและดำรงความสัมพันธ์ เพื่อให้รู้สึกดี มีความสุข ลดความเหงา
4. เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น
5. เพื่อการเล่นและความบันเทิง ได้แก่ การพูดคุย วิพากษ์วิจารณ์ การเล่าเรื่องต่างๆ เป็นต้น
6. เพื่อการช่วยเหลือ รักษาทางใจทั้งที่เป็นแบบวิชาชีพและไม่ใช่วิชาชีพ เช่น การพูดแนะแนว การพูดปลอบใจ การบำบัดรักษาอาการทางจิตของคนไข้โรคจิต เป็นต้น

นอกจากนี้ ความแตกต่างระหว่างบุคคลยังเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อการสื่อสารของบุคคล ปัจจัยที่ทำให้บุคคลมีความแตกต่างกัน ได้แก่ (เมตตา กฤตวิทย์, 2532 : 293)

1. ปัจจัยทางกายภาพ เช่น ลักษณะทางร่างกาย สรีระ การแต่งกาย เป็นต้น
2. ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ เช่น อายุ เพศ การศึกษา อาชีพ ศาสนา ฐานะ สถานภาพ เป็นต้น
3. ปัจจัยทางสังคมวิทยา เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล บทบาท เป็นต้น
4. ปัจจัยทางจิตวิทยา เช่น ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ความสนใจ ความต้องการ ความคาดหวัง อารมณ์ เป็นต้น

คุณลักษณะของสื่อบุคคล

สื่อบุคคล หมายถึง ตัวบุคคลผู้ให้นำพาข่าวสารจากบุคคลหนึ่ง ไปยังอีกบุคคลหนึ่ง โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) ที่จะมีปฏิกริยาโต้ตอบระหว่างกัน

สื่อบุคคลนับว่าเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการสื่อสารเพื่อจูงใจ และการตัดสินใจของบุคคล สื่อบุคคลมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ (กนกรัตน์ สุขวัฒน์, 2534 : 17-18) คือ

1. การไหลของข่าวสารเป็นแบบยวดยลวิถึ (Two-way Communication) ทำให้ง่ายต่อการได้ตอบปัญหาต่างๆ ได้ทันท่วงที นอกจากนี้ยังสามารถที่จะอธิบายปัญหาต่างๆ ได้ชัดเจนกว่าสื่ออื่น
2. การสื่อสารเป็นแบบลักษณะตัวต่อตัว หากผู้รับสารมีความเชื่อถือในตัวผู้ส่งสารก็จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น
3. ปริมาณของปฏิกิริยาตอบสนองในขณะที่ทำการสื่อสารเกิดขึ้นในระดับสูง
4. ช่วยลดกระบวนการทางเลือกในจิตวิทยา (Selective Process) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเลือกรับสาร (Selective Exposure)

อย่างไรก็ตาม สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีข้อด้อยคือ ไม่สามารถที่จะส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็วได้ นอกจากนี้ สื่อบุคคลถือเป็นสื่อที่ดีที่สุดในการสร้างทัศนคติ และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคล

ประสิทธิภาพของสื่อบุคคล

ตามคำกล่าวของ Rogers and Shoemaker (1971) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันได้ในระยะเวลาอันรวดเร็ว และทั้งผู้ส่งสารสามารถเปลี่ยนแปลง แก้ไขหรือปรับปรุงตัวสารที่ส่งออกไปให้ตรงกับความต้องการและความเข้าใจของผู้รับสารได้ทันที ในขณะที่ผู้รับสารเองก็สามารถจะไต่ถาม ตอบกลับเพื่อแสดงความเข้าใจในสารนั้นๆ ได้ ระดับปฏิกิริยาตอบสนองที่สูงจะช่วยลดอุปสรรคในการสื่อสารที่เกิดจากการเลือกรับและเลือกจำสารได้ นอกจากนี้ สื่อบุคคลยังสามารถจูงใจบุคคลให้สร้าง หรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ได้ อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเทียบกับสื่อมวลชน ซึ่งจะเป็นเพียงแหล่งความคิด แต่กิจกรรมที่เกิดขึ้นโดยมนุษย์มักจะเป็นผลมาจากการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลทั้งสิ้น

สื่อบุคคลที่เป็นแหล่งข่าวสารที่สำคัญ อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ (วัฒนา เจริญรงค์, 2535)

1. บุคคลที่มีความผูกพัน เป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิด อยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน เช่นคนในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น บุคคลที่มีความน่าเชื่อถืออาจเป็นผู้อยู่ในหรือนอกท้องถิ่นก็ได้ Openheimer and Prada กล่าวว่า บุคคลซึ่งมีความน่าเชื่อถือมากเท่าใด การสื่อสารก็ยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้นฉะนั้นในการเผยแพร่ข่าวสาร ผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีความน่าเชื่อถือในสายตาของผู้รับสาร จึงจะทำให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จ (ปรมะ สตะเวทิน, 2526)

หรืออีกนัยหนึ่งบุคคลที่เป็นผู้นำความคิดเห็น จะเป็นผู้มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ ความคิด ตลอดจนชักจูงใจให้คนในท้องถิ่นยอมรับในสิ่งต่างๆ

2. คุณลักษณะที่ละม้ายคล้ายคลึงกันของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งของการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีอิทธิพลในการโน้มน้าวใจ คือ ลักษณะหรือคุณสมบัติที่คล้ายคลึงกันของผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ซึ่ง Rogers and Shoemaker (1971) กล่าวว่า การสื่อสารจะราบรื่นมีประสิทธิภาพมากขึ้นถ้าผู้ส่งสาร และผู้รับสารมีคุณสมบัติที่ละม้ายคล้ายคลึงกัน มีความเข้าใจร่วมกัน มีทัศนคติ และความเชื่อและภาษาเหมือนกัน

ความเข้าใจในความหมาย ลักษณะหน้าที่ วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการสื่อสารระหว่างบุคคล องค์ประกอบของปัจจัยที่ทำให้บุคคลแตกต่างกัน รวมทั้งประสิทธิภาพของสื่อบุคคล ถือเป็นแนวทางสำคัญในการศึกษาการเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ลึกซึ้งลำดับต่อไปของการสื่อสารระหว่างบุคคล

การเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์

Johnson (1993) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ เป็นความร่วมมือร่วมใจของบุคคลที่ร่วมกันสร้างและแบ่งปันเป้าหมายและร่วมกระทำกิจกรรม เป็นจุดเริ่มต้นของวัฏจักรของปฏิสัมพันธ์ในสังคม (A Cycle of Social Interaction) เป็นการรับรู้การกระทำของบุคคล การตัดสินใจที่จะตอบโต้ การกระทำเพื่อตอบสนองและรับรู้การตอบสนองของผู้อื่น นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ยังเป็นพื้นฐานและกำหนดระดับของการสื่อสาร ในขณะที่สถานการณ์กำหนดรูปแบบของการสื่อสารด้วย (Hybels and Weaver, 1979)

Littlejohn (1999) กล่าวถึงความหมายของคำว่า ความสัมพันธ์ (relationship) ว่า เป็นชุดของความคาดหวังที่บุคคลสองฝ่ายมีต่อพฤติกรรมที่มีพื้นฐานจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยมีข้อสันนิษฐานว่า ความสัมพันธ์และการสื่อสารไม่สามารถแยกออกจากกันได้ สามารถอธิบายรูปแบบความสัมพันธ์ได้จากการสื่อสาร มีลักษณะเป็นพลวัตและพัฒนาขึ้นตามระยะเวลาผ่านกระบวนการต่อรองระหว่างบุคคล

องค์ประกอบของความสัมพันธ์

องค์ประกอบของความสัมพันธ์มี 3 ประการ ได้แก่

1. การรับรู้ระหว่างบุคคล หมายถึง การสร้างคุณลักษณะต่างๆ ตามการรับรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นตามการรับรู้
2. บทบาทและการทำตามบทบาท หมายถึง การคาดหวังของสังคมต่อการปฏิบัติตนของสมาชิกเกี่ยวข้องกับบทบาทหรือตำแหน่งที่แสดงสัมพันธภาพทางสังคม และบรรทัดฐานที่เป็นพฤติกรรมที่ถูกกำหนดเป็นมาตรฐาน
3. การดึงดูดระหว่างบุคคล จากรูปร่างหน้าตา ความใกล้ชิด การชอบพอซึ่งกันและกัน และความคล้ายกันทางทัศนคติ

รูปแบบและประเภทของความสัมพันธ

ความสัมพันธมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับมิติและวิธีการจำแนกประเภท ได้แก่ ความสัมพันธที่มองจากช่วงเวลา เช่น ความสัมพันธระยะสั้น-ระยะยาว ความสัมพันธที่มองจากรูปแบบทางสังคม เช่น ความสัมพันธที่เป็นทางการ-ไม่ใชทางการ ความสัมพันธที่เป็นความคุ้นเคยส่วนตัว ความสัมพันธด้วยหน้าที่ เป็นต้น รูปแบบความสัมพันธจึงมีผลให้พฤติกรรมการสื่อสารของบุคคลแตกต่างกัน (Kaye, 1994)

ความสัมพันธสามารถแบ่งได้เป็น 5 ประเภท (Fisher and Adams, 1987) ได้แก่

1. ความสัมพันธจากการเป็นเครือญาติ เช่น ลูก บ่า น้ำ ลูก หลาน เป็นต้น
2. ความสัมพันธแบบมิตรภาพหมายถึงความถึงความสัมพันธที่เกิดจากความรู้สึกที่ดี เป็นมิตรมีความหวังดี ปรารถนาดีต่อกัน เป็นต้น
3. ความสัมพันธจากการทำงาน (work) เช่น ลูกจ้าง-นายจ้าง ครู-นักเรียน เป็นต้น
4. ความสัมพันธจากสถานะทางสังคม (social contract) เช่น ประชาชน เด็กเร่ร่อน คนว่างงาน เป็นต้น
5. ความสัมพันธจากความคุ้นเคย (acquaintanceship) หมายถึงบุคคลในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับคนที่เคยเห็นหน้า เคยพบหน้า ซึ่งอาจไม่เคยพูดคุยติดต่อกันมาก่อน ระดับเพื่อน คนรู้จัก เป็นต้น

รูปแบบและประเภทของความสัมพันธที่กำหนดลักษณะของความสัมพันธที่บุคคลพึงมีพึงเป็นต่างๆ ดังกล่าว จึงเป็นปัจจัยในการกำหนดบทบาทในการสื่อสาร หน้าที่ ตำแหน่ง สถานะ กลยุทธ์วิธีการสื่อสาร ภาษาที่ใช้ รวมถึงปฏิสัมพันธ์ของบุคคลที่เกิดขึ้นในการสื่อสารระดับบุคคล ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ว่า บุคคลจะมีระดับในการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธกับผู้อื่นได้มากน้อยเพียงใด

นอกจากนี้คุณลักษณะของบุคคลอื่นเป็นลักษณะเฉพาะตัว ยังเป็นอีกประการหนึ่งที่บ่งชี้ความสามารถในการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์ คุณลักษณะ 5 ประการในการสื่อสารระดับบุคคลเพื่อสร้างความสัมพันธ์ (Devito, 1995) ได้แก่

1. ความเปิดเผย (Openness) หมายถึง การเปิดเผยความคิดและความรู้สึกของตน ด้วยความรับผิดชอบ ด้วยความเต็มใจและซื่อสัตย์ต่อข้อมูลของผู้อื่นที่เปิดเผยให้ตนทราบ
2. ความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) หมายถึง ความเห็นใจเข้าใจในความรู้สึกของผู้อื่น สามารถเอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่ประเมินหรือให้คุณค่าความคิด ความรู้สึก พฤติกรรมของผู้อื่นว่าผิด ถูก ดีชั่วด้วยเกณฑ์ของตนเอง
3. การสนับสนุน (Supportiveness) หมายถึง การให้กำลังใจแก่ผู้อื่น เปิดใจเต็มใจที่จะรับฟังแม้ว่าจะมีความเห็นไม่ตรงกัน
4. การคิดในทางบวก (Positiveness) หมายถึง การมีทัศนคติที่ดีและให้เกียรติ มีความรู้สึกในทางบวกต่อผู้อื่น
5. ความเท่าเทียมกัน (Equality) หมายถึง การให้ความเท่าเทียมกัน ยอมรับในความสามารถและ ความแตกต่างของบุคคล

นอกจากนี้ การเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์ จำเป็นต้องเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ และปัจจัยที่กำหนดความสัมพันธ์ เช่น ความงาม ความเก่ง ความคล้าย ความตรงข้าม ความเอื้อเพื่อ มรสุรสาจา ความแตกต่างระหว่างบุคคล อัตมโนทัศน์ วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิตและปทัสถานของกลุ่ม (สมร ทองดี, 2539) อีกด้วย

การเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์ ในการวิจัยนี้ จึงหมายถึงความถึง สภาพการณ์ที่ครอบครัวเร่ร่อนยอมรับการพบปะ พูดคุย ทำความรู้จักกับอาสาสมัครของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระด้วยความเต็มใจ ไม่หลีกเลี่ยง ไม่หนีหน้า ยอมให้ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับตนเอง ยอมรับความช่วยเหลือและขอความช่วยเหลือจากอาสาสมัคร ปฏิบัติตามกฎหมาย กติกาที่เป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างครอบครัวเร่ร่อนกับอาสาสมัครของทางสมาคมฯ รับพิจารณาและยอมรับฟังความคิด ข้อเสนอแนะ คำแนะนำ ตอบข้อซักถาม เล่าเรื่องราว ประสบการณ์ต่างๆ และยอมรับการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับอาสาสมัคร ตามที่อาสาสมัครจัดขึ้น ทั้งกิจกรรมข้างถนนและกิจกรรมพิเศษอื่นๆ

ขั้นตอนการสร้างความสัมพันธ์

มีการกล่าวถึงและแบ่งขั้นตอนในการสร้างความสัมพันธ์ไว้หลายลักษณะ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันในลำดับขั้นตอนแต่แตกต่างกันในรายละเอียด ซึ่งรวบรวมไว้ ดังนี้

Miller and Steinberg (1972) กล่าวว่า ขั้นตอนการมีปฏิสัมพันธ์เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับคนแปลกหน้าแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. ขั้นแรกพบ (Entry Phase) ขั้นนี้พฤติกรรมการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ถูกควบคุมด้วยกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Rules) ที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิก คนแปลกหน้าจะติดต่อสื่อสารกันด้วยมารยาทสากลต่างๆ ตามประเพณีนิยม หัวข้อในการสื่อสารเป็นเรื่องทั่วไป

2. ขั้นการทำความรู้จักกันและกัน (Personal Phase) เมื่อบุคคลรู้จักกันมากขึ้นด้วยระยะเวลาที่ยาวนาน ต่อเนื่อง ความบอຍในการพบปะจะทำให้เกิดความเป็นกันเอง ขั้นนี้พฤติกรรมการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ถูกควบคุมด้วยกฎเกณฑ์ทางสังคม (Sociological Rules) มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลส่วนตัวซึ่งกันและกัน แสดงทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิด ความชอบ ความต้องการ การสื่อสารภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกันทำให้บุคคลรู้สึกถึงความเป็นสมาชิกและพลังกลุ่ม หัวข้อในการสื่อสารเป็นเรื่องใกล้ตัว รอบๆ ตัว กิจกรรมต่างๆ การสื่อสารมีความเป็นกันเองมากขึ้น การโต้ตอบ การตอบสนอง การแสดงความสนใจจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับขั้นนี้

3. ขั้นการตัดสินใจที่จะคบหาหรือยุติการคบหา (Exit Phase) เกิดขึ้นเมื่อบุคคลตัดสินใจจากข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับการเปิดเผยตนเอง ขั้นนี้พฤติกรรมการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ถูกควบคุมด้วยกฎเกณฑ์ทางจิตวิทยา (Psychological Rules) อาจมีการนินทา การต่อรอง ตกลงหาหนทางที่จะสานต่อหรือยุติความสัมพันธ์ หัวข้อการสื่อสารเป็นเรื่องส่วนตัวมากขึ้น เกี่ยวข้องกับอารมณ์ จิตใจในส่วนที่ลึกขึ้น

Murray (1973 อ้างถึงใน Devito, 1995) กล่าวว่า การเริ่มต้นความสัมพันธ์ในระยะแรกเมื่อเริ่มการเผชิญหน้ากันมี 6 ขั้นตอน ได้แก่

1. ขั้นตอนการหยั่งเพื่อทดสอบคุณลักษณะของบุคคล เป็นขั้นที่ศึกษาและเก็บรายละเอียดของบุคคลด้วยสิ่งที่ปรากฏต่อสายตาและความรู้สึก เช่น รูปร่าง ความสวยงาม เสื้อผ้า เครื่องประดับ บุคลิก สุขภาพทางกาย ความสามารถ ความฉลาด ฐานะการเงิน

2. ขั้นตอนการค้นหาและประเมินสถานะ ความพร้อมและความเหมาะสมด้านเวลาของบุคคลในการเริ่มต้นความสัมพันธ์

3. ขั้นตอนการเปิดการสนทนา ผ่านทางวัจนภาษาและอวัจนภาษา รวมถึงสังเกตความสนใจและความต้องการดำเนินการสนทนาต่ออีกฝ่าย
4. ขั้นตอนการเลือกหัวข้อที่เป็นที่สนใจร่วมกันหรืออาจมีประสบการณ์ร่วมกัน หรือข้อมูลอิสระใด ๆ ที่นำไปสู่หัวข้อสนทนา ที่สร้างปฏิสัมพันธ์ต่อเนื่อง
5. ขั้นตอนการสร้างความประทับใจ ด้วยการเป็นตัวของตัวเองในแบบที่ตนคิดว่าน่าสนใจ
6. ขั้นตอนการตัดสินใจเพื่อนำสู่การนัดพบครั้งต่อไป การสร้างการนัดพบ ด้วยคำถามหรือใช้ประโยคที่เป็นกลางๆหรือเฉพาะเจาะจงในการนัด

Mark Knapp (n.d. อ้างถึงใน Caputo, Hazal and Mcmanon, 1994 : 210-212) กล่าวถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ว่า แบ่งได้เป็น 2 ประเภท 5 ขั้น คือ

ประเภทที่ 1 การพัฒนาความสัมพันธ์

- ขั้นที่ 1 การเริ่มต้น (Initiating) เป็นฝ่ายเข้าหาก่อน เช่น สบตา ยิ้มแย้มทักทาย
- ขั้นที่ 2 การทดลอง (Experimenting) เช่น ชวนคุย ชักถาม เป็นต้น
- ขั้นที่ 3 การเพิ่มขยาย (Intensifying) เป็นกันเองมากขึ้น พูดคุยในเรื่องต่างๆ
- ขั้นที่ 4 การผสานกัน (Integrating) การสร้างและมีส่วนร่วมกัน
- ขั้นที่ 5 การร่วมเป็นหนึ่งเดียว (Bonding) เช่น ความชอบที่เหมือนกัน ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นต้น

ประเภทที่ 2 การสิ้นสุดความสัมพันธ์

- ขั้นที่ 1 การแสดงความแตกต่าง (Differentiating) เช่น พูดขัดคอ เป็นต้น
- ขั้นที่ 2 การวนอยู่รอบนอก (Circumscribing) เช่น ไม่พูดตรงไปตรงมา เป็นต้น
- ขั้นที่ 3 การแช่แข็ง (Stagnating) เฉยเมย เช่น ไม่ตอบ ไม่สนใจ ไม่แยแส เป็นต้น
- ขั้นที่ 4 การหลบเลี่ยง (Avoiding) ไม่พบปะเผชิญหน้า เช่น เดินหนี หันหน้าหนี ไม่สบตา เป็นต้น
- ขั้นที่ 5 การสิ้นสุด (Terminating) การจากกัน การยุติความสัมพันธ์

Pearson (1983 อ้างถึงใน วราภา จิระรัตนวรรณ, 2544 : 18) กล่าวถึง ขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์เป็น 4 ขั้น ได้แก่

- ขั้นที่ 1 ขั้นความสนใจ (Attention) หากไม่ให้ความสนใจความสัมพันธ์จะหยุดลง
- ขั้นที่ 2 ขั้นดึงดูดใจ (Attraction) เป็นความรู้สึกว่าบุคคลนั้นน่าดึงดูดใจ แสดงออกด้วยการยิ้มสบตาทักทาย หากเพิกเฉย ไม่มีการตอบสนองความสัมพันธ์จะหยุดลง
- ขั้นที่ 3 ขั้นการปรับตัวเข้าหากัน (Adaptation) แลกเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดกัน หากไม่มีความพยายามที่จะปรับตัวเข้าหากัน ทำตัวออกห่างความสัมพันธ์จะหยุดลง
- ขั้นที่ 4 ขั้นการสร้างความเชื่อมโยง (Attachment) เป็นขั้นตอนการทำกิจกรรมร่วมกัน การไปมาหาสู่หรือใช้เวลาด้วยกัน หากมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ไม่ใช้เวลาด้วยกัน จะเลิกติดต่อสัมพันธ์กันมีผลให้ความสัมพันธ์สิ้นสุดลง

ความสัมพันธ์จะมีการพัฒนาผ่านขั้นตอนต่างๆข้างต้น การหยุด และสิ้นสุดความสัมพันธ์จะเกิดขึ้นเมื่อมีปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการสิ้นสุดความสัมพันธ์เกิดขึ้น

Verderber (1996) กล่าวถึงกิจกรรมการสื่อสาร 3 อย่างที่ใช้ในช่วงการเริ่มต้นสร้างความสัมพันธ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับอีกฝ่ายหนึ่ง ได้แก่ การเริ่มต้นสนทนาด้วยการกล่าวแนะนำตนเอง กล่าวถึงบริบททางสิ่งแวดล้อมในขณะนั้น เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ ความสวยงามของภูมิประเทศ ฯลฯ กล่าวถึงความรู้สึกนึกคิดหรือกล่าวถึงบุคคลที่สาม หรือตั้งคำถามเกี่ยวกับสิ่งที่กล่าวไปแล้วข้างต้น เพื่อเปิดโอกาสให้คู่สนทนาได้มีโอกาสสร้างปฏิสัมพันธ์ การดำเนินการสนทนาจะเป็นการพูดคุยถึงเรื่องทั่วไป (small talk) การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็น การกล่าวถึงผู้อื่น (gossip) การเล่าเรื่องเกี่ยวกับตนเอง ยิ่งมีการสนทนากันมากในเชิงกว้างและลึกยิ่งเกิดความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ช่วงนี้บุคคลจะมีการเปิดเผยตนเองและต้องการตอบสนองที่เท่าเทียมกัน สอดคล้องกับ Fisher and Adams (1994) ที่กล่าวถึง Small Talk ว่าเป็นพฤติกรรมในการสื่อสารที่ดูเหมือนจะไม่สำคัญ แต่หากมองให้ลึกซึ้ง จะพบว่า การรวบรวมข้อมูลที่ได้ในช่วงของการพูดคุยจากการตั้งและตอบคำถามกันในเรื่องต่างๆ จะช่วยลดความไม่แน่ใจ ทำให้ได้รู้จักกันดีขึ้น และสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นโอกาสในการฝึกการสร้างความสัมพันธ์เบื้องต้นอีกด้วย

เมื่อความสัมพันธ์พัฒนามาถึงขั้นสนิทสนม การรักษาความสัมพันธ์จะดำเนินต่อไปด้วยการพูดกันด้วยความจริงใจ เปิดเผย อธิบายสิ่งที่เห็นที่รู้สึกที่คิดซึ่งเป็นการสร้างบรรยากาศในการ

สื่อสารเชิงบวก อย่างไรก็ตาม หากมีปัจจัยบางประการที่ทำให้ความสัมพันธ์สิ้นสุดลงเกิดขึ้น ความสัมพันธ์ก็อาจหยุดชะงักหรือยุติลงได้

ลำดับขั้นตอนในการสร้างความสัมพันธ์ข้างต้น อาจใช้เป็นกรอบในการศึกษาทฤษฎีการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนกับครอบครัวเร่ร่อนไร้บ้านว่าปรากฏและดำเนินตามขั้นตอนเช่นนั้นหรือไม่ อย่างไร

ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์มีหลายประการ ได้แก่

1. บุคคล หมายถึงคุณลักษณะทั้งภายในและภายนอกของบุคคล ทั้งที่ปรากฏสังเกตได้และไม่ปรากฏ เช่น บุคลิกลักษณะ ความสามารถในการสื่อสาร ทักษะในการสื่อสาร ท่าทาง กริยามารยาท เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ จิตใจ ศีลธรรม ฐานะ ตำแหน่งทางสังคม หน้าที่การงาน บุคคลที่มีคุณสมบัติมากจะทำให้เกิดแรงดึงดูดหรือความน่าสนใจมาก (ประทุม ฤกษ์กลาง, ม.ป.ป.) นอกจากนี้ปัจจัยบุคคลยังก่อให้เกิดปัจจัยด้านความเหมือน (Similarity) ความประทับใจเมื่อแรกพบ (First Impression) ความน่าสนใจ และการเสริมแรงด้วย
2. สถานการณ์ เช่น เวลาที่เหมาะสมยาวนาน ต่อเนื่อง สม่ำเสมอ โอกาสการสื่อสาร เป็นต้น
3. สภาพแวดล้อม เช่น ความใกล้ชิดทางกายภาพจากข้อจำกัดทางสภาพแวดล้อม ฉาก สถานที่ สภาพพื้นที่ อากาศ อาคาร เป็นต้น
4. ปฏิสัมพันธ์และความร่วมมือในการเปิดโอกาสให้เข้าถึง ทำความรู้จัก การเปิดเผยตนเอง

Hybels and Weaver (1989) กล่าวว่า ทักษะในการสื่อสารที่สำคัญที่จะช่วยสร้างความสัมพันธ์ได้มี 3 ประการคือ

1. Empathic Communication หมายถึง การสื่อสารที่มีพฤติกรรมเห็นอกเห็นใจ มีการฟังและการตอบสนองด้วยความเข้าใจในตัวสารและเห็นใจ เอาใจใส่ สภาพอารมณ์ รวมถึงพฤติกรรมสนับสนุนการฟัง เช่น การสบสายตา สีหน้าพึงพอใจ นั่งใกล้ชิด พยักหน้า การสัมผัส เป็นต้น
2. Assertiveness หมายถึง การสื่อสารที่เปิดเผยความต้องการ ความรู้สึกนึกคิด ด้วยความสุภาพ จริงใจและไม่ก้าวร้าวหรือข่มขู่

3. Ethic หมายถึง ความมีคุณธรรม เนื่องจากการสื่อสารระดับบุคคลเกี่ยวข้องกับ การแลกเปลี่ยนข้อมูลทั่วไปและข้อมูลส่วนตัวจำนวนมาก ดังนั้นความเชื่อใจ (Belief) ความไว้วางใจ (Trust) จึงเป็นส่วนสำคัญในการสื่อสาร ความสัมพันธ์ทำให้บุคคลแสดงออกถึงความคิด อารมณ์ ความรู้สึกและการแสดงออกอย่างมีอิสระนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของขอบเขตที่เหมาะสม และด้วยความระมัดระวัง การสื่อสารแบบมีคุณธรรมจะทำให้บุคคลสามารถเข้าถึง สร้างและสานสัมพันธ์ต่อกันจนประสบผลสำเร็จ

ปัจจัยข้างต้น สอดคล้องกับแนวคิดด้านกลยุทธ์ในการสร้างความสัมพันธ์ของ Fisher and Adams (1987) ที่กล่าวสรุปว่า รูปแบบของปฏิสัมพันธ์ที่เปิดโอกาสให้บุคคลแสดงออกเกี่ยวกับ ประสบการณ์ส่วนตัว ความคิดเห็น การตอบสนองด้วยความเข้าใจ เห็นด้วยและการแสดงความ เป็นพรรคพวกเดียวกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้สึกนึกคิด เรื่องส่วนตัว รวมถึงการ แสดงความไม่เห็นด้วยหรือเห็นแตกต่างกันอย่างสุภาพ จริงใจ เป็นตัวของตัวเอง การรู้จักให้และรับ อย่างเท่าเทียมกันเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์ในการสื่อสารระดับ บุคคล

วาทภาษาและอวัจนภาษาในการสื่อสารระหว่างบุคคล

วาทภาษา (Verbal Language)

นอกจากวาทภาษาจะมีความหมายถึงภาษาที่ใช้พูดและเขียน รวมถึงสัญลักษณ์ต่างๆ แล้ว ยังหมายรวมถึง ตัวสาร (Message) ด้วย ตัวสารจัดเป็นวาทภาษาที่จะต้องเลือกใช้ให้ เหมาะสมในการสื่อสาร เพราะมีผลต่อการให้ความหมาย การทำความเข้าใจ การเข้าถึงและ ขั้นตอนต่อไปในการสร้างความสัมพันธ์ ในการสื่อสารระดับบุคคลมีสาร 3 ชนิดที่แลกเปลี่ยนกัน ในการสื่อสารระดับบุคคล (Infante, Rancer and Womack, 1997) ได้แก่

1. สารที่เป็นรูปแบบของการควบคุม (Control) วัดจาก ความเปลี่ยนแปลงไปหลังจาก การสื่อสาร (Redundancy) อิทธิพลของผู้อื่นที่มีต่อปฏิสัมพันธ์ (Dominance) และอำนาจในการที่ จะมีอิทธิพลหรือบังคับพฤติกรรมของผู้อื่น (Power)
2. สารที่เป็นรูปแบบของการไว้วางใจ (Trust) วัดจาก ความเชื่อที่เป็นอิสระไม่ขึ้นอยู่กับ ผู้อื่นและการไม่ใช้ประโยชน์จากความไว้วางใจที่ผู้อื่นมอบให้
3. สารที่เป็นรูปแบบของความใกล้ชิดสนิทสนม (Intimacy & Proximity) วัดจาก ความรู้สึก เช่น ความรู้สึกที่อีกฝ่ายเข้าใจอย่างมาก และมีผลต่อการมีชีวิตของอีกฝ่าย

กล่าวได้ว่า ตัวสารมีผลต่อการเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์ของบุคคล ในการที่จะทำให้เกิดความเชื่อถือและไว้วางใจ

อวัจนภาษา (Non Verbal Language)

Trenholm (1999) กล่าวถึงรหัสของอวัจนภาษาสอดคล้องกับ Infante, Rancer and Womack (1997) ว่ามี 6 ประเภท ได้แก่

1. การเคลื่อนไหวและท่าทาง (body movement and gesture : Kinesics)
2. การแสดงออกทางสีหน้าและแววตา (facial expression and eye behavior) การสบตา
3. การเปล่งเสียง (vocal characteristics : Paralanguage)
4. เวลา (time : Chronemics) การใช้เวลาและหน้าที่ของเวลา การให้ความหมายกับเวลา
5. ระยะ (space : Proxemics) อำนาจและสถานะแสดงออกผ่านการสัมผัส
6. การปรากฏทางกายภาพและการใช้วัสดุเครื่องใช้ เช่น เครื่องประดับ อุปกรณ์ เป็นต้น (physical appearance and object language)

ซึ่งปัจจัยดังกล่าวทั้ง 6 ประเภท สามารถแบ่งเป็นประเภทหลักได้ 4 ประการ ได้แก่ (1) กิริยาท่าทาง (2) บุคลิกภาพ (3) วัตถุ และ (4) ระยะ ที่สัมผัสผ่านประสาทสัมผัสทางตา ได้แก่ การได้เห็นกิริยา ท่าทาง สายตา สีหน้า บุคลิกทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงได้และเปลี่ยนแปลงไม่ได้ การใช้วัตถุ ช่องว่างหรือระยะห่าง อาณาเขต ประสาทสัมผัสหู ได้แก่ การได้ยินเสียง คุณภาพของเสียง การออกเสียง และเสียงจากสภาพแวดล้อม การสัมผัสด้วยอวัยวะต่างๆ เช่น การโอบกอด จับมือ กอดไหล่ เป็นต้น และช่องทางอื่นๆ ได้แก่ รส กลิ่น เวลา เป็นต้น (กรรณิการ์ อัสวทรเดชา ,2543)

อวัจนภาษาที่สำคัญอีกประการที่ใช้ในกระบวนการสื่อสาร คือ พฤติกรรมการฟัง Charles M. Kelley กล่าวว่า บุคคลเข้าใจในสิ่งที่ได้ยิน ก็ต่อเมื่อเขาสามารถแบ่งปันความหมาย จิตใจ หรือความรู้สึกกับผู้อื่น การฟังและการได้ยิน (Listening and Hearing) จึงเป็นการรับรู้ใน 2 ลักษณะที่แตกต่างกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การถอดรหัส การได้ยินให้ความสำคัญกับการถอดรหัสน้อยกว่าการฟัง จุดประสงค์ในการฟังขึ้นอยู่กับสถานการณ์ การให้ความสำคัญกับเนื้อหาสาระในสาร และความสามารถในการฟัง ผลต่อประสิทธิภาพในการสื่อสาร นอกจากนี้ พฤติกรรมสนับสนุนการฟัง

(Empathic Behaviors) เช่น การสบตา สีหน้าพึงพอใจ นั่งใกล้ชิด พยักหน้า สัมผัส เป็นต้น เป็นสิ่งที่จะช่วยทำให้ช่วงการเป็นคนแปลกหน้าต่อกันสั้นลงได้

Devito (1995) กล่าวถึง การใช้วัจนภาษาและอวัจนภาษาในช่วงเริ่มต้นความสัมพันธ์ ดังนี้

- วัจนภาษาที่สำคัญ ได้แก่ ภาษาที่ใช้ในการแนะนำตัว การสนทนาด้วยคำพูดอย่างมีจุดมุ่งหมายและแลกเปลี่ยนความชอบแสดงความชื่นชมคู่สนทนา สื่อสารด้วยภาษาในทางบวก สุภาพ กระตือรือร้นในการนำเสนอและสนองตอบในการสนทนา มีส่วนร่วมในการสนทนา หลีกเลี่ยงการใช้คำถามปลายปิด
- อวัจนภาษาที่สำคัญ ได้แก่ การสบตา ท่าทางเอาใจใส่คู่สนทนา รักษาระยะห่างที่ให้ความรู้สึกสบาย และท่าทางที่เปิดเผยเป็นมิตร ใช้ท่าทางตอบสนองในทางบวก เช่น พยักหน้า ยิ้ม เป็นต้น มีการสงวนท่าที หมายถึง หลีกเลี่ยงการเปิดเผยที่มากเกินไปจนควรทั้งท่าทางและคำพูด

แนวคิดเกี่ยวกับวัจนภาษาและอวัจนภาษาจึงใช้เป็นกรอบในการศึกษารูปแบบของภาษาลักษณะสาร พฤติกรรมการสื่อสารและวิธีการสื่อสารที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชนใช้ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อนไร้บ้าน

ปัจจัยกำหนดความดึงดูดใจในการสื่อสารระหว่างบุคคล

บุษบา สุธีธร (2533) กล่าวถึง การศึกษาวิจัยที่พบว่า คนส่วนใหญ่จะทำการสื่อสารระหว่างบุคคลกับคนอื่น ๆ มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 5 ประการคือ

1. ลักษณะดึงดูดใจของคุณสื่อสาร (Attractiveness) ได้แก่

1.1 ลักษณะดึงดูดใจในรูปร่างหน้าตา มนุษย์เรียนรู้ลักษณะด้านร่างกายที่สวยงามหรือซีริว รูปร่างที่ได้สัดส่วนหรืออ้วนไปผอมไป จากประสบการณ์ให้คุณค่าในสิ่งต่างๆ ของตน การเรียนรู้ทำให้บุคคลกำหนดความชอบในสิ่งต่างๆ ตามลักษณะที่สังคมและยุคสมัยที่ตนอยู่

1.2 ความดึงดูดใจในบุคลิกภาพ บุคลิกภาพที่มีลักษณะดึงดูดใจของแต่ละคนก็แตกต่างกันไป เช่นเดียวกับรูปร่างหน้าตา

2. ความใกล้ชิดของคุณสื่อสาร (Proximity)

มนุษย์มีธรรมชาติที่จะสื่อสารกับคนที่ใกล้ชิด เพราะเมื่อใกล้ชิดสิ่งใดแล้ว ก็มักจะเอาความรู้สึกของตนเข้าไปผูกพัน และมักมีทัศนคติที่ดีกับคนที่ตนได้ใกล้ชิดด้วย ความใกล้ชิดทำให้

บุคคลมีการปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น รู้จักกันมากขึ้น เป็นผลให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน มีความไว้วางใจในการสื่อสารกัน ยกเว้นบุคคลที่มีความเกลียดชังกัน เป็นศัตรูกัน ความใกล้ชิดก็绝不会ทำให้เกิดความต้องการที่จะสื่อสาร

3. การให้แรงเสริมแก่คู่สื่อสาร (Reinforcement)

บุคคลนั้นมีแนวโน้มที่จะสื่อสารกับคนที่ให้สิ่งที่ทำให้คนพอใจ นั่นคือ การให้แรงเสริมแก่ตน แรงเสริมนั้นอาจเป็นวัตถุสิ่งของหรือตัวเสริมแรงทางสังคม เช่น การพูดจาไพเราะ การยกย่องชมเชย แต่จะต้องมีลักษณะของความจริงใจโดยไม่มีผลประโยชน์แอบแฝง

4. ความคล้ายคลึงกันของคู่สื่อสาร (Similarity)

โดยทั่วไปเรามักจะพูดคุยสื่อสารกับคนที่มีลักษณะคล้ายๆกับตน ซึ่งความคล้ายคลึงกันนี้หมายรวมถึง ความคล้ายคลึงกันทางกายภาพ เช่น สีผิว หน้าตา บุคลิกภาพ รวมไปถึงความคล้ายคลึงกันทางจิตใจ ได้แก่ ความชอบ ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ทั้งนี้เพราะความคล้ายคลึงกันจะทำให้คู่สื่อสารสามารถเข้าถึงกันและกันในการสื่อสารมากขึ้นสามารถคาดทำนายความคิด ความรู้สึกของคู่สื่อสารได้มากขึ้น

5. การเสริมความแตกต่างของคู่สื่อสาร (Complementary)

บางครั้งคนเราในบางสถานการณ์ชอบที่จะสื่อสารกับคนที่มีลักษณะแตกต่างจากตนเอง เพราะสิ่งที่ต่างไปนั้นได้ตอบสนองความต้องการของตน เป็นส่วนทำให้ตนเองสมบูรณ์ขึ้น

การเปิดเผยตนเอง

การเปิดเผยตนเอง เป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความไว้วางใจและความน่าเชื่อถือ การเปิดเผยตนเองขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ ได้แก่ 1. การมองตนเอง (Self-Awareness) 2. การยอมรับตนเอง (Self-Acceptance) ความเข้าใจตนเองและการยอมรับตนเองเป็นสิ่งที่แตกต่างกัน แต่มีความคล้ายคลึงและเป็นเหตุผลที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน กล่าวคือบุคคลจะยอมรับตนเองได้ต่อเมื่อมีการมองตนเองและมีความเข้าใจเกี่ยวกับตน การมองตนเองและการยอมรับตนเองเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเปิดเผยตนเอง ซึ่งมีลักษณะดังนี้ (Johnson, 1993 : 31)

กระบวนการเปิดเผยตนเอง

1. รู้ว่าตนเองเป็นใคร อย่างไร และรู้ว่าผู้อื่นเป็นใคร อย่างไร
2. ยอมรับและรู้จักจุดดีและจุดด้อยของตนเอง และยอมรับและรู้จักจุดดีและจุดด้อยของ

ผู้อื่น

3. ใ่ว่างใจและยอมรับความสนับสนุน ความร่วมมือและการเปิดเผยจากผู้อื่น และได้รับความใ่ว่างใจและยอมรับความสนับสนุน ความร่วมมือและการเปิดเผยจากผู้อื่น

4. เปิดเผยตนเอง แบ่งปันความคิด ความรู้สึก และให้รู้ว่าเป็นคนอย่างไร และเปิดเผยตนเอง เรียนรู้ที่จะให้ความสนใจความคิดความรู้สึกของผู้อื่น และรู้จักว่าผู้อื่นเป็นคนอย่างไร

Johari Window กำหนดความรับรู้และความเข้าใจตนเองของบุคคลเป็น 4 ส่วน ดังนี้

	ตนเอง	ตนเองไม่รู้
ผู้อื่นรู้	เปิด	ซ่อนเร้น
ผู้อื่นไม่รู้	บอด	ลึกลับ

แผนภาพที่ 2. Johari Window แสดงความรับรู้และความเข้าใจตนเองของบุคคล

บริเวณเปิด เป็นส่วนที่ทั้งตนเองและผู้อื่นรู้เกี่ยวกับตนเอง บริเวณบอด เป็นส่วนที่ตนเองไม่รู้แต่บุคคลอื่นสังเกตเห็น บริเวณซ่อนเร้น เป็นส่วนที่ตนเองรู้แต่ผู้อื่นไม่รู้ บริเวณลึกลับ เป็นส่วนที่ไม่มีใครรู้ ในการสื่อสารระหว่างบุคคล บริเวณเปิดทำให้การสร้างความสัมพันธ์เป็นไปด้วยดี อย่างไรก็ตาม การเปิดเผยตนเองที่เหมาะสมและน่าพึงพอใจขึ้นอยู่กับสถานการณ์ กาลเทศะ ลักษณะความสัมพันธ์และสถานภาพระหว่างบุคคล ผู้ที่มีแนวโน้มจะเปิดเผยตนเองมักเป็นผู้ที่มีความคิดและภาพพจน์ต่อตนเองในเชิงบวก และความใกล้ชิดสนิทสนมทำให้การเปิดเผยตนเองมีมากยิ่งขึ้น การเปิดเผยตนเองจะช่วยลดความสงสัยไม่แน่ใจในสัมพันธภาพระหว่างบุคคล การสนับสนุนจะทำให้บุคคลเปิดเผยตนเองมากขึ้น และมีผลย้อนกลับ คือ เมื่อบุคคลเปิดเผยตนเองต่อผู้อื่นมากจะทำให้คู่สื่อสารมีความกล้าที่จะเปิดเผยตนเองมากตามไปด้วย (Sidney Jourard อ้างถึงใน เมตตา กฤตวิทย์, 2532 : 301)

Trenholm (1999) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ถูกสร้างและรักษาด้วยการสื่อสาร ดังนั้น การสื่อสารจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ และในทางกลับกัน ความสัมพันธ์ทำให้มีการสื่อสารกัน เมื่อมีการสื่อสารมากขึ้นย่อมมีการเปิดเผยตนเองมากยิ่งขึ้น และการเปิดเผยตนเองจะขยายขอบเขตการยอมรับของบุคคล (Zone of acceptance) ทำให้เกิดการเข้าถึง ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสร้างความ

ไว้วางใจและความเชื่อถือ ความสัมพันธ์และการเปิดเผยตนเองจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันตลอดเวลา
ที่บุคคลมีการสื่อสาร

ความรู้เกี่ยวกับผู้อื่น (Knowledge of Others) เป็นอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญต่อการเปิดเผย
ตนเอง กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีความรู้เกี่ยวกับผู้อื่นย่อมต้องการเปิดเผยตนเองให้ผู้อื่นรู้จัก ในทำนอง
กลับกัน เมื่อมีการเปิดเผยตนเองมากเท่าไรก็ย่อมต้องการให้อีกฝ่ายเปิดเผยตัวตนมากเท่านั้น
Rudolph (1996) กล่าวว่า การเปิดเผยตนเองจะเป็นผลดีที่สุดสำหรับความสัมพันธ์หากเป็นการ
สื่อสารสองทาง (Two Ways Communication) ที่มีการแลกเปลี่ยนการเปิดเผยข้อมูลซึ่งกันและกัน
ทั้งสองฝ่าย

ทฤษฎีการลดความไม่แน่ใจ (Uncertainty Reduction Theory) ในช่วงของการเป็นคน
แปลกหน้า กล่าวว่า บุคคลจะพยายามแสวงหาและแลกเปลี่ยนข้อมูลกันและกันให้มากที่สุด
เพราะข้อมูลจะทำให้บุคคลรู้จักและมีความมั่นใจมากยิ่งขึ้นในการติดต่อสื่อสารกัน (Littlejohn,
1999) กลยุทธ์ที่ใช้เพื่อให้ได้ข้อมูลมี 2 วิธี ได้แก่

1. กลยุทธ์การรุก (Active Strategies) หมายถึง การแสวงหาข้อมูลด้วยวิธีต่างๆ เช่น
สังเกตจากปฏิกริยาที่บุคคลแสดงออกในสถานการณ์ต่างๆ สังเกตจากช่วงเวลาและสถานการณ์ที่
ไม่เป็นทางการ การถามจากบุคคลที่สาม รวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์เพื่อให้
ได้ข้อมูล เป็นต้น
2. กลยุทธ์ปฏิสัมพันธ์ (Interactive Strategies) หมายถึง การถามโดยตรงเมื่อมี
ปฏิสัมพันธ์กัน และการเปิดเผยตนเองขณะมีปฏิสัมพันธ์

เช่นเดียวกับ Infante, Rancer and Womack (1997) ที่กล่าวถึงกลยุทธ์การหาข้อมูลว่า มี
3 ลักษณะ ได้แก่

1. การรอคอย (Passive Strategies) หมายถึง การได้ข้อมูลทางอ้อมจากการสังเกตจาก
สิ่งที่ปรากฏ
2. การรุก (Active Strategies) หมายถึง การได้ข้อมูลโดยตรง ด้วยวิธีการถามหรือถาม
จากบุคคลอื่น
3. การมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive Strategies) หมายถึง การสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยน
ข้อมูลซึ่งกันและกันหรือสังเกตจากช่วงเวลาที่มีการปฏิสัมพันธ์กัน

แนวความคิดการเปิดเผยตนเองจึงใช้เป็นกรอบเพื่อศึกษาบทบาท วิธีการเปิดเผยตนเองของอาสาสมัครและคนเร่ร่อนเพื่อสร้างความไว้วางใจและความเชื่อถือ ซึ่งนอกจากทำให้คนเร่ร่อนได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้อื่นแล้ว การเปิดเผยตัวเองของอาสาสมัคร ยังมีบทบาทในการส่งเสริมให้คนเร่ร่อนไร้บ้านได้รู้จักตัวเอง รับผิดชอบต่อตัวเอง เพื่อการสร้างความไว้วางใจและความเชื่อถือ ยินยอมที่จะเปิดเผยข้อมูลของตนแก่อาสาสมัครด้วย

แนวคิดบุคลิกภาพทั่วไปและบุคลิกภาพทางการสื่อสาร

แนวคิดบุคลิกภาพทั่วไปและบุคลิกภาพทางการสื่อสารใช้เพื่ออธิบายพฤติกรรมในอดีต ปัจจุบัน และทำนายพฤติกรรมในอนาคตในการสื่อสารบริบทต่างๆ คำว่าบุคลิกภาพ (Personality) มีความหมายทางจิตวิทยา ดังมีผู้ให้คำจำกัดความไว้หลายประการ เช่น พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2493) กล่าวว่า บุคลิกภาพ หมายถึง สภาพนิสัยจำเพาะคน Hjelle and Ziegler (1981 : 7) กล่าวถึงการให้คำจำกัดความคำว่า บุคลิกภาพของนักทฤษฎีบุคลิกภาพในมุมมองต่างๆ กัน กล่าวคือ

บุคลิกภาพเป็นตัวตนที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เป็นการยึดตนเองเป็นหลักในการกระทำใดๆผ่านประสบการณ์ของตนเอง (Carl Rogers)

บุคลิกภาพคือสิ่งที่เป็นตัวตนแท้จริงของบุคคล โดยมีแรงขับเคลื่อนภายในบางอย่างซึ่งนำทำให้เป็นเช่นนั้น (Gordon Allport)

บุคลิกภาพ คือ เป็นผลของการดำเนินชีวิตผ่านเหตุการณ์และสถานการณ์ต่างๆ (Erik Erickson)

บุคลิกภาพ เป็นวิธีที่ปัจเจกทำความเข้าใจประสบการณ์ในชีวิตของตน (George Kelly)

โครงสร้างของบุคลิกภาพ ประกอบด้วย id ego และ superego (Sigmund Freud)

ดังนั้น บุคลิกภาพในการวิจัยนี้จึงหมายถึง ลักษณะทุกสิ่งทุกอย่างของบุคคลทั้งที่สังเกตเห็นได้และสังเกตเห็นไม่ได้ แต่สามารถรู้สึกได้ รับรู้ได้ เป็นลักษณะพิเศษที่ทำให้บุคคลแตกต่างจากคนอื่น ซึ่งมีอิทธิพลต่อการสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น

Infante, Rancer and Womack (1997) มีแนวคิดว่าคุณคลิกภาพแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ บุคลิกภาพทั่วไปของบุคคล(Personality Trait) หมายถึง ภาพรวมทั้งหมดของบุคคลที่ปรากฏและไม่ปรากฏต่อการสังเกต และ บุคลิกภาพทางการสื่อสาร (Communication Trait) หมายถึง ภาพที่ปรากฏผ่านการสื่อสารหรือเมื่อต้องมีการสื่อสาร บุคลิกภาพทางการสื่อสารจึงเป็นส่วนหนึ่งในบุคลิกภาพทั่วไป

บุคคลอาจมีบุคลิกภาพต่างๆได้ในหลายลักษณะในคนเดียว ซึ่งในบางสถานการณ์บางลักษณะอาจเด่นชัดข่มลักษณะอื่นๆไม่ให้ปรากฏ บุคลิกต่างๆที่พบในบุคลิกภาพทั่วไป (Personality Trait) ได้แก่ (1) การมีความเต็มใจที่จะถูกโน้มน้าว เชื่อง่าย (Persuasibility) (2) การมีความนับถือตนเอง (Self-esteem) (3) การยึดมั่นถือมั่นในความคิดของตนเอง ใจแคบ (Dogmatism) (4) การชอบมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น ใช้จุดอ่อนของผู้อื่นเพื่อประโยชน์ ทำทุกอย่างเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากสังคม (Machiavellianism) (5) การคิดมาก คิดสลับซับซ้อน (Cognitive Complexity) (6) ต้องการการยอมรับจากสังคม (Need for Social Approval) ด้วยการใช้ภาษา 2 ลักษณะ ได้แก่ การใช้ภาษาเพื่อแสดงว่าเห็นด้วยกับผู้พูด (Opinionated Acceptance Language) เช่น คนฉลาดจะเห็นด้วยกับฉัน เป็นต้น และการใช้ภาษาแสดงการปฏิเสธ (Opinionated Rejection Language) เช่น คนโง่เท่านั้นที่ไม่เชื่อฉัน เป็นต้น

บุคลิกต่างๆที่จัดเป็นบุคลิกภาพทางการสื่อสาร (Communication Trait) ได้แก่ (1) ความหวาดกลัว วิตกังวลในการสื่อสาร (Apprehension Traits) มีหลายลักษณะ เรียกว่า Communication Apprehension traits (CA) เช่น วิตกังวลและหวาดกลัวในการสื่อสารกับทุกคน ทุกบริบท ทุกสถานการณ์ (Traitlike CA) กังวลบางบริบทของการสื่อสาร (Context Based CA) กังวลบางสถานการณ์ (Situational CA) ความหวาดกลัวและเป็นกังวลบางอย่างมีอิทธิพลจากการเลี้ยงดูของพ่อแม่ (Parental Reinforcement) ซึ่งส่วนมากเป็นอาการทางสรีระ สามารถฝึกผ่อนคลายได้ (2) ความวิตกกังวลเมื่อต้องเป็นผู้รับสาร (Receiver Apprehension) ความวิตกกังวลในการเขียน (Writing Apprehension) การไม่ชอบสมาคม ไม่ชอบสื่อสาร ไม่เต็มใจที่จะสื่อสาร (Unwillingness to Communicate) เนื่องจากการขาดความรู้ ทักษะในการสื่อสาร เป็นคนเก็บตัว ไม่มั่นใจไม่นับถือตนเอง เป็นต้น (3) การไม่ยอมรับกฎเกณฑ์ต่างๆของสังคม (Social Alienation) (4) บุคลิกในการแสดงออกของบุคคล (Presentation Traits) เช่น วิธีการสื่อสาร การเปิดเผยความรู้สึก ความเป็นมิตร ความกระฉับกระเฉง การสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Disclosiveness) การเลือกใช้เสื้อผ้า เครื่องประดับ เป็นต้น (5) บุคลิกการปรับตัวในการสื่อสาร

(Adaptation traits) มี 3 ประเภท คือ การพูดตรงไม่อ้อมค้อมไม่สนใจความรู้สึกของใคร (Noble Self) การพูดจาดี พูดในสิ่งที่ผู้อื่นอยากฟัง (rhetorical sensitivity) และ การมีลักษณะที่เป็นกลางๆระหว่างการปรับตัว 2 ลักษณะแรก (rhetorical reflector) บุคคลที่สามารถปรับตัวได้ดีจะมีความสามารถในการสื่อสาร (Communication Competence) กล่าวคือ สื่อสารได้อย่างเหมาะสมและประสิทธิผล สามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้

การปรับตัวเข้ากับผู้อื่นแสดงออกได้ 3 ลักษณะคือ (1) การตอบสนองผู้อื่น (Responsiveness) (2) การรับรู้เกี่ยวกับผู้อื่น (Perceptiveness) และ (3) การให้ความสนใจผู้อื่น (Attentiveness)

หากบุคคลไม่มีบุคลิกการปรับตัวในการสื่อสาร หรือมีในระดับต่ำ กล่าวได้ว่ามีบุคลิกความก้าวร้าวในการสื่อสาร (Aggression Traits) ซึ่งไม่ได้มีความหมายในทางลบไปเสียทั้งหมด หากแต่บุคลิกความก้าวร้าวในการสื่อสาร มีหลายลักษณะ ประกอบด้วย (1) ความกล้าพูด กล้ารักษาสิทธิ์ของตน โดยไม่ละเมิดสิทธิ์ผู้อื่น โดยไม่ใช้ความรุนแรงก้าวร้าว (Assertiveness) (2) การใช้เหตุผลในการโต้แย้งแสดงเหตุผล (Argumentativeness) (3) พฤติกรรมก้าวร้าวเชิงลบ (Hostility) เป็นความก้าวร้าวรุนแรง อิจฉา ริษยา ระวัง ไม่ไว้ใจผู้อื่น (Destructive) (4) การใช้คำพูดทำร้ายจิตใจผู้อื่น (Verbal Aggressiveness) ที่นำไปสู่การโต้แย้งที่ไม่ใช้เหตุผล

ดังนั้น พฤติกรรมการสื่อสารจึงแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ (1) พฤติกรรมการสื่อสารทางบวก ได้แก่ ความกล้าพูดและการใช้เหตุผล (2) พฤติกรรมการสื่อสารทางลบ ได้แก่ ความก้าวร้าวรุนแรง อิจฉา ริษยา ระวัง ไม่ไว้ใจผู้อื่นและการใช้คำพูดทำร้ายจิตใจผู้อื่น เป็นต้น

บุคลิกทั่วไปและบุคลิกภาพทางการสื่อสารเกี่ยวข้องและมีผลต่อการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนกับครอบครัวเร่ร่อนไร้บ้าน เพราะทำให้สามารถแยกประเภทอาสาสมัครของทางสมาคมฯ และคนเร่ร่อนเป็นรายบุคคล อธิบายและทำนายกลยุทธ์การสื่อสารที่อาสาสมัครแต่ละคนเลือกใช้ในการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์ รวมถึงสร้างความไว้วางใจ ความเชื่อถือให้เกิดขึ้นในคนเร่ร่อนแต่ละคนด้วย

แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) มีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อการนำมาวิเคราะห์งานวิจัยนี้ เพราะมุ่งศึกษาถึงกลยุทธ์การสื่อสาร

ระหว่างบุคคลสองกลุ่ม ซึ่งกลุ่มแรกได้แก่ อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน กลุ่มที่สองได้แก่ ครอบครัวเร่ร่อน เนื่องด้วยทั้งสองกลุ่มนี้จะต้องมีปฏิสัมพันธ์ และการติดต่อสื่อสารระหว่างกันแบบ Person to person ซึ่งเป็นการสื่อสารในลักษณะการพูดคุย อบรม แนะนำ แนะนำ ให้คำปรึกษา ตลอดจนการแสดงทัศนคติ และความคิดเห็นต่อกัน ทั้งนี้เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน รวมทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคม พัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัวเร่ร่อน โดยใช้การติดต่อสื่อสารผ่านกิจกรรมต่างๆ ดังนั้นผลที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ จะสามารถอธิบายให้เห็นถึงลักษณะ รูปแบบ และวิธีการสื่อสารของอาสาสมัครไปยังครอบครัวเร่ร่อนแบบตัวต่อตัว

3. แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

อดุลย์ จารตุรงค์กุล (2526 : 3-4) กล่าวถึง การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจว่า การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นและพบได้บ่อยในชีวิตประจำวัน ซึ่งคำว่า การโน้มน้าวใจ และการจูงใจ ต่างมีความหมายที่เหมือนกัน คือ มนุษย์ใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการจูงใจบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานการณ์การสื่อสารเพื่อจูงใจ (Persuasive Communication Situation) อันเป็นสถานการณ์ที่บุคคลที่เป็นแหล่งข่าวสาร หวังที่จะให้ผู้รับสารก่อปฏิบัติการตอบสนองต่อข่าวสาร มีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือก่อให้เกิดอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้รับสารให้ดำเนินไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง

Cutlip and Center (1978) ได้เสนอความคิดเห็นว่าการโน้มน้าวใจทางการประชาสัมพันธ์ มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อเปลี่ยนแปลง ความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกัน หรือทำให้ความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยนั้นสลายไป (Neutralize) เพื่อก่อเกิด (Crystallize) ความคิดเห็นในทางที่เป็นประโยชน์ต่อเรา หรือต่อหน่วยงานของเราหรือเพื่อรักษาความคิดเห็นที่ดีอยู่แล้วนั้นให้คงอยู่ตลอดไป

อรวรรณ ปิลาธนโอบาท (2537) กล่าวสรุปลักษณะของการโน้มน้าวใจไว้ดังนี้

1. ผู้โน้มน้าวใจมีความตั้งใจที่จะมีอิทธิพลบางประการเหนือผู้ถูกโน้มน้าวใจ
2. โดยปกติผู้ถูกโน้มน้าวใจจะมีทางเลือกมากกว่าหนึ่งทาง และผู้โน้มน้าวใจพยายามชักจูงผู้ถูกโน้มน้าวใจให้ยอมรับทางเลือกที่ตนเสนอ

3. สิ่งที่คุณให้ความสำคัญต้องการคือการเปลี่ยนแปลง หรือการสร้างหรือการดำรงไว้ซึ่งความคิดเห็น ทักษะ ทักษะ ค่านิยม และความเชื่อของผู้ถูกโน้มน้าวใจ ซึ่งจะมีผลต่อบัจฉัยอันอันได้แก่ อารมณ์ พฤติกรรม เป็นต้น

องค์ประกอบพื้นฐานในการโน้มน้าวใจ

1. องค์ประกอบภายนอกผู้รับสาร มี 4 ประการ คือ

1.1 ความแตกต่างภายในผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารแต่ละคนมีลักษณะที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีความน่าโน้มน้าวใจไม่เหมือนกัน เช่น ความน่าเชื่อถือ อำนาจทางสังคม บทบาทในสังคม สัมพันธภาพกับผู้รับสาร และลักษณะทางประชากร เช่น อายุ เพศ อาชีพ

1.2 ความแตกต่างภายในสาร สารแต่ละชิ้นมีความน่าโน้มน้าวใจแตกต่างกัน การพูดหรือการเขียนมีความน่าโน้มน้าวใจไม่เหมือนกัน ความแตกต่างในหัวข้อหรือเนื้อหาของสาร ลักษณะของการโน้มน้าวใจที่ใช้ การจัดเรียงเรียงสาร ข้อโต้แย้งที่ใช้ ภาษา ตลอดจนลักษณะของท่วงทำนอง

1.3 ความแตกต่างของสื่อ ความน่าโน้มน้าวใจของสารจะแตกต่างกันเมื่อเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลเปรียบเทียบกับ การสื่อสารโดยผ่านสื่อ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ

1.4 ความแตกต่างภายในสภาพการณ์ สภาพการณ์ที่มีหรือขาดบุคคลหนึ่งบุคคลใด ความคุ้นเคยหรือไม่คุ้นเคยของผู้รับสารต่อสภาพการณ์หนึ่งๆ การมีสิ่งรบกวนหรือทางลอบในสภาพการณ์

2. องค์ประกอบภายในผู้รับสาร ผู้รับสารจะมีความอ่อนไหว (Susceptible) ต่อการโน้มน้าวใจเพียงใด โดยพิจารณาได้จากสิ่งต่อไปนี้

2.1 ลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ เชื้อชาติ การศึกษา อาชีพ

2.2 ทักษะ และทัศนคติ

2.3 ความรู้ของผู้รับสารที่เกี่ยวกับสารนั้นๆ

2.4 ลักษณะด้านอารมณ์

2.5 ความสำคัญที่ผู้รับสารให้แก่หัวข้อหนึ่งๆ

2.6 วิธีการที่ผู้รับสารรับรู้สภาพการณ์หนึ่งๆ

การวางจุดมุ่งหมายของการโน้มน้าวใจ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 อย่าง คือ

1. เพื่อย้ำ เสริมสร้างทัศนคติ และความเชื่อถือที่ผู้รับสารมีอยู่ แต่ยังไม่มั่นใจให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้หนักแน่นขึ้น
2. ให้เกิดการคล้อยตาม โดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ หรือความเชื่อถือเดิมให้หันมาเชื่อ หรือมีความเห็นคล้อยตาม
3. ให้เกิดการปฏิบัติตาม เพื่อต้องการให้เกิดการกระทำขึ้นอย่างจริงจัง

ดังนั้นในการโน้มน้าวใจเพื่อให้เกิดการปฏิบัติตาม จึงมีวิธีในการกระทำได้ 3 ประการคือ

1. การโน้มน้าวใจด้วยหลักฐานและเหตุผล ได้แก่ ข้อเท็จจริงที่ปรากฏ
2. การโน้มน้าวใจด้วยความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร
3. การโน้มน้าวใจด้วยความต้องการหรือความจำเป็นพื้นฐานทางสังคม ทางร่างกายและจิตใจหรือการโน้มน้าวใจจากความปรารถนานั้นเอง
4. ปฏิกริยาสนองตอบ (Feedback and Reaction) เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผู้ส่งสารสามารถทราบว่าสารที่ส่งไปนั้นได้ผลตามเป้าหมายหรือไม่ และประเมินความสำเร็จของสารได้โดยผู้รับสารสามารถแสดงให้ผู้ส่งสารทราบ การสนองตอบจะช่วยให้ผู้ส่งสารสามารถตรวจสอบองค์ประกอบของการสื่อสารได้ทั้งหมด รวมทั้งวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ซึ่งช่วยทำให้การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และการสนองตอบนั้นจะต้องเกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ด้วยความจริงใจ มิใช่ความบังเอิญ

การโน้มน้าวใจเกี่ยวข้องกับการใช้การสื่อสารที่มีอิทธิพลเหนือสาธารณชนกลุ่มต่างๆ เพื่อให้สาธารณชนกระทำในสิ่งที่ต้องการ เป้าหมายของการโน้มน้าวใจจะเป็นอะไรก็ตาม จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการโน้มน้าวใจ ซึ่งมีอยู่ 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. การนำเสนอ (Presenting) บุคคลต้องอยู่ในตำแหน่งพร้อมรับสารทั้งทางร่างกายและจิตใจ
2. ความสนใจ (Attending) ผู้รับสารให้ความสนใจต่อสารโน้มน้าวใจ
3. ความเข้าใจ (Comprehending) สารโน้มน้าวใจ ต้องนำเสนอด้วยสัญลักษณ์ ซึ่งผู้รับสารสามารถเข้าใจได้
4. การยอมรับต่อสาร (Yielding) ผู้รับสารยอมรับและเห็นด้วยกับทัศนคติซึ่งแสดงออกมา
5. การเก็บจำสารได้ (Retaining) ผู้รับสารมีการรำลึกถึงสารที่ได้ยอมรับแล้ว
6. การกระทำ (Acting) ผู้โน้มน้าวใจต้องสามารถสังเกตผลลัพธ์ของการโน้มน้าวใจ ซึ่งมาจากพฤติกรรมของผู้รับสาร

กระบวนการโน้มน้าวใจทั้ง 6 ขั้นดังกล่าว ผู้รับสารจะผ่านขั้นตอนไปที่ละขั้นเพื่อการสื่อสาร จะสามารถโน้มน้าวใจได้ครบถ้วนกระบวนการ และในสภาพการณ์ปกติ ขั้นตอนต้นจะต้องเกิดขึ้น ก่อนเพื่อที่ขั้นตอนต่อไปจะเกิดขึ้นได้

ปัจจัยต่างๆ ในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

จากที่กล่าวไว้ การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยผู้โน้มน้าวใจ ผู้ถูกโน้มน้าวใจ สารโน้มน้าวใจ รวมทั้งช่องทางการสื่อสาร ได้ชี้ให้เห็นปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับการสื่อสารที่จะช่วยให้เกิดความสำเร็จในการโน้มน้าวใจ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ผู้รับสาร (Audience analysis) ทฤษฎีนี้แบ่งคนออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1.1 กลุ่มเชื่อ (Believer) เป็นกลุ่มที่ง่ายที่สุดในการชักจูงให้ปฏิบัติตามที่ต้องการ เพราะเป็นกลุ่มที่ได้รับทัศนคติ ความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลต่างๆ เป็นแนวเดียวกับผู้ทำการสื่อสาร

1.2 กลุ่มสงสัย (Skeptic) เป็นกลุ่มที่ได้รับข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งที่จะสื่อสารหรือประชาสัมพันธ์ทั้งในด้านบวกและลบ คนกลุ่มนี้จึงเกิดความสงสัยในเรื่องนั้นๆ ข้อสงสัยทำให้ตัดสินใจไม่ได้ว่า ระหว่างด้านบวกกับด้านลบสิ่งใดมีมากกว่ากัน

1.3 กลุ่มเฉื่อย (Apathetic) เป็นกลุ่มที่ไม่สนใจ ไม่ได้ตอบ หรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่ทำกรสื่อสาร เนื่องจากรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับตนเอง

1.4 กลุ่มปรปักษ์ (Hostile) เป็นกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่เราสื่อสารและพยายามต่อต้าน ซึ่งเป็นกลุ่มที่ยากที่สุดในการทำการสื่อสารด้วย

ในการโน้มน้าวใจคน เราจะไม่สามารถชักจูงกลุ่มคนที่มีลักษณะพื้นเพต่างๆกัน พร้อมๆ กัน ในเวลาเดียวกัน แต่จะพยายามเลือกชักจูงทีละกลุ่ม โดยออกแบบสารเพื่อการจูงใจเพื่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ เพื่อให้สาระข่าวสารนั้น มีความชัดเจนไม่สับสน

2. ความน่าเชื่อถือของแหล่งสาร (Credibility) ผู้รับสารจะเชื่อถือมากขึ้น ถ้าแหล่งสารมีความน่าเชื่อถือ โดยมีองค์ประกอบต่างๆ 3 ประการ คือ ความเชี่ยวชาญ (Expertise) ความจริงใจ (Sincerity) และบารมี (Charisma)

3. จุดจูงใจต่อประโยชน์ส่วนตน (Appeal to self-interest) ผู้รับสารจะเริ่มข้องเกี่ยวกับประเด็นปัญหาหรือ ให้ความสนใจต่อสาร เมื่อมีจุดจูงใจทางจิตใจหรือความจำเป็นทางเศรษฐกิจ
4. ความชัดเจนของสาร (Clarity of message) สารต้องเจาะจง เข้าใจง่ายและไม่ซับซ้อน
5. เวลาและบริบท (Timing and Context) สารโน้มน้าวจะมีความจูงใจมากขึ้น ถ้ามีปัจจัยแวดล้อมต่างๆ สนับสนุน หรือตัวผู้รับสารได้รับสารภายในบริบทหรือสถานการณ์ซึ่งบุคคลคุ้นเคย
6. การมีส่วนร่วมของผู้รับสาร (Audience Participation) ความเกี่ยวข้องหรือการมีส่วนร่วมของผู้รับสารจะมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือผลักดันให้เกิดความเชื่อได้
7. การแนะนำสำหรับการกระทำ (Suggestions for Action) ผู้ถูกโน้มน้าวใจจะเห็นพ้องด้วย ถ้าได้รับข้อเสนอแนะ สำหรับการกระทำจากผู้สนับสนุน
8. เนื้อหาและโครงสร้างของสาร (Content and structure of message) กลวิธีที่จะทำ ให้สารมีความชักจูงใจสูงขึ้น ควรประกอบด้วย
 - 8.1 มีลักษณะละคร (Drama) เนื่องจากทุกคนชอบเรื่องราวที่ดี การที่จะทำให้ผู้รับสารสนใจ อาจสร้างเหตุการณ์หรือสถานการณ์ขึ้น
 - 8.2 การใช้สถิติ (Statistics) สาธารณชนมักเชื่อถือต่อสถิติ
 - 8.3 มีผลการสำรวจหรือตรวจสอบประชามติ (Surveys and polls)
 - 8.4 การยกตัวอย่าง (Examples) ถ้อยคำที่แสดงความคิดเห็นจะโน้มน้าวใจมากขึ้น ถ้ามีการยกตัวอย่างประกอบ
 - 8.5 การใช้พยาน (Testimonials) คือมีการอ้างถึงผู้ทรงคุณวุฒิหรือแหล่งสารที่น่าเชื่อถือ
 - 8.6 มีการรับรอง (Endorsements) การรับรองความสามารถกระทำได้โดยบุคคลที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ องค์กรที่เป็นที่ยอมรับหรือสื่อมวลชนภายนอก
 - 8.7 การใช้จุดจูงใจทางอารมณ์ (Emotional appeals) จะช่วยดึงดูดความสนใจของผู้รับสาร อย่างไรก็ตาม การใช้เหตุผลก็มีความจำเป็นด้วย

9. การพูดโน้มน้าวใจ (Persuasive Speaking) เทคนิคการพูดโน้มน้าวใจ มีดังนี้

9.1 ใช่-ใช่ (yes-yes) เริ่มต้นด้วยการชี้แนะ ให้ผู้อื่นเห็นด้วยและพัฒนารูปแบบการพูดเพื่อให้ผู้ฟังตอบว่า "ใช่"

9.2 เสนอแนะตัวเลือกเชิงโครงสร้าง (Offer structured choice) ให้ตัวเลือกเชิงโครงสร้างระหว่าง A กับ B เพื่อให้ผู้ฟังเลือก

9.3 ค้นหาข้อผูกพัน (Seek partial commitment) สร้างข้อผูกพันสำหรับการกระทำบางอย่าง ในส่วนของผู้รับสาร

9.4 ถามเพื่อให้ได้สิ่งที่มากกว่า หยุดนิ่งสำหรับสิ่งที้น้อย (Ask for more / settle for less)

ข้อพิจารณาในการสื่อสารโน้มน้าวใจ

ในการทำการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจนั้น จำเป็นที่ผู้สื่อสารต้องคำนึงถึงข้อพิจารณาต่อไปนี้ เพื่อให้การโน้มน้าวใจบรรลุวัตถุประสงค์ได้เร็วขึ้น (กรรณิการ์ อัสวตรเดชา, 2533)

1. วัตถุประสงค์ในการโน้มน้าวใจ การโน้มน้าวใจจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย จำเป็นต้องมีวัตถุประสงค์ระบุไว้อย่างแจ่มชัดเพื่อ

1.1 ให้เกิดความเป็นเอกภาพ มีการเน้น การย้ำ การกระตุ้น การซ้ำ ได้อย่างต่อเนื่อง

1.2 ทำให้ผู้สื่อสารสามารถเลือกใช้ช่องทางและช่องทางการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง

1.3 สามารถติดตามผลการดำเนินงานโดยมีการประเมินผลเป็นระยะตามต้องการ รวมทั้งพิจารณาถึงปฏิภยาสะท้อนกลับแล้วนำมาปรับปรุงการสื่อสารครั้งใหม่ต่อไป

1.4 เป็นแนวทางและเป้าหมายในการดำเนินงาน ถือเป็นสิ่งจูงใจสำหรับผู้ทำการสื่อสาร

1.5 ทำให้ผู้รับสารสามารถรับรู้ วิเคราะห์และประเมินสาร เพื่อการโน้มน้าวใจได้ถูกต้อง

2. การถือผู้รับสารเป็นศูนย์กลางในการโน้มน้าวใจ ผู้รับสารสำคัญมากสำหรับการโน้มน้าวใจ ต้องมีการวิเคราะห์อย่างแน่ชัดว่าผู้รับสารคือใคร เป็นอย่างไร มีประสบการณ์ การรับรู้ ค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติ และระบบสังคม วัฒนธรรมอย่างไร เราจะไม่สามารถโน้มน้าวใจผู้รับ

สารได้เลย หากไม่ทำการวิเคราะห์ผู้รับสารอย่างแจ่มแจ้ง และถือผู้รับสารเป็นศูนย์กลางในการเตรียมสารที่ถูกต้องเหมาะสม

3. กระบวนการโน้มน้าวใจ การโน้มน้าวใจเป็นการสื่อสารรูปแบบหนึ่งซึ่งเป็นกระบวนการเพราะมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง ไม่มีจุดเริ่มต้น ไม่มีจุดสิ้นสุด กระบวนการโน้มน้าวใจ ประกอบด้วย

- 3.1 มีวัตถุประสงค์ตั้งไว้เด่นชัด
- 3.2 วิเคราะห์ผู้รับสารอย่างถ่องแท้ เพื่อทำการเตรียมสาร
- 3.3 การเลือกสื่อ หรือช่องทางส่งสารของผู้รับสาร
- 3.4 ผู้รับสารถอดรหัสของสาร และตีความสาร
- 3.5 การมีปฏิกิริยาตอบสนอง

โดยกระบวนการโน้มน้าวใจจะเกี่ยวข้องกับหลักจิตวิทยา คือ การโน้มน้าวใจจะเป็นไปได้ต่อเมื่อผู้รับสารมีความตั้งใจรับสารนั้น ในการสื่อสารมีการใช้สัญลักษณ์ที่เห็นได้และฟังได้ เพื่อให้สารง่ายแก่การเข้าใจ อีกทั้งสารนั้นสามารถรู้ความต้องการและความจำเป็นของผู้รับสาร และที่สำคัญสารนั้นให้การตอบสนองผู้รับสารได้ตามที่ต้องการ

4. ข้อจำกัดของการโน้มน้าวใจ

- 4.1 การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม อาจใช้เวลานานกว่าจะมองเห็นผล
- 4.2 การโน้มน้าวใจขึ้นอยู่กับทักษะของผู้ส่งสาร
- 4.3 การโน้มน้าวใจต้องมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง
- 4.4 มีช่องว่างระหว่างทักษะของผู้ส่งสาร และความสามารถในการตอบสนองของผู้รับสาร บางครั้งผู้รับสารอยากจะทำตาม แต่สถานะแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย
- 4.5 การโน้มน้าวใจในปัจจุบันนิยมมีมากอย่างกว้างขวาง ผู้รับสารไม่พร้อมที่จะรับหรือได้รับ แต่ไม่เชื่อไม่ทำตาม ซึ่งเป็นสิทธิของผู้รับสารในการตัดสินใจ

5. องค์ประกอบทางจิตวิทยาในการโน้มน้าวใจ

ผู้สื่อสารโน้มน้าวใจ ต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบทางด้านจิตวิทยาของบุคคลในเรื่องความสนใจและการรับรู้ของผู้รับสาร โดยสังเกตการณ์เปิดรับของบุคคลด้วยอวัยวะสัมผัสต่างๆ อันได้แก่ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส และการสัมผัส กระบวนการรับรู้ซึ่งจะแปล

ความหมายของสิ่งที่ได้สัมผัส ถ้าคนเราไม่สนใจ ไม่เปิดรับ การสื่อสารจะไม่เกิดขึ้น และจะไม่มี การรับรู้สิ่งใดเลย

การโน้มน้าวใจจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ พิจารณาได้จากพฤติกรรมที่โน้มน้าวนั้นมีการ แสดงออกมาหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ผลของการโน้มน้าวใจนั้นอาจประเมินไม่ได้จากผลลัพธ์ที่ เกิดขึ้นทันทีเพียงระยะเวลาอันสั้น ยิ่งกว่านั้น ความตั้งใจของผู้ส่งสารที่แสดงออกมาก็ไม่สามารถ ใช้เป็นมาตรฐานเพียงอย่างเดียวในการตัดสินความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการโน้มน้าวใจได้

ทั้งนี้ผลของการโน้มน้าวใจนั้น เราสามารถจะมองได้จากสภาพของบุคคลเดิมที่ได้เปลี่ยน ทัศนคติ สามารถจะสังเกตเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ความรู้สึกและพฤติกรรม Rosenberg and Hovland (1960) กล่าวว่า ผลของการโน้มน้าวใจจะรวมทัศนคติและความเชื่อไว้ เมื่อมีการตอบสนอง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวผู้รับสารจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ และสำนึก การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์และความรู้สึก และการเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้และจิตสำนึก (Concept, Awareness) หรือการ เปลี่ยนแปลงความคิดรวบยอด ความเชื่อที่เรามีต่อสิ่งหนึ่ง คุณค่าที่เราให้ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือ ความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง และโลกทัศน์รอบตัวเรา ปกติการเปลี่ยนแปลงในการรับรู้ และสำนึก แสดงออกให้เห็นได้ทางวาจาซึ่งผู้รับสารแสดงออกมาหลังจากที่ได้รับฟังสารโน้มน้าวใจไปแล้ว แต่ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงในการรับรู้ ความคิดรวบยอด หรือโลกทัศน์อาจจะไม่เกิดขึ้นในทันทีแต่ จะเกิดเพราะไปได้ข้อมูลเพิ่มขึ้นจากการพูดคุยหลังจากนั้น เราอาจสังเกตได้ว่า ผู้ส่งสารที่โน้มน้าว ใจอาจจะไม่สามารถทำให้ผู้รับสารถึงขั้นลงมือปฏิบัติได้ แต่อาจทำให้ผู้รับสารเปลี่ยนแปลงในด้าน ความรู้ และจิตสำนึก ความคิดรวบยอด หรือการรับรู้ได้ และการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ก็เป็นพื้นฐาน ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในภายภาคหน้าเมื่อได้รับสารโน้มน้าวใจต่อไป

2. การเปลี่ยนแปลงอารมณ์ความรู้สึก (Affection) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่แสดงออกได้ โดยการหัวเราะ ร้องไห้ ฯลฯ ซึ่งสังเกตและวัดการโต้ตอบจากวาจา หรืออากัปกริยาของผู้รับสาร ด้วยตนเอง

3. การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงการกระทำที่สามารถมองเห็นได้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เป็นไปได้ค่อนข้างยาก ในการสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมจะสังเกตได้จากวาจา และการกระทำของผู้รับสาร

อย่างไรก็ตามไม่ว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นการรับรู้อิทธิพลเห็นชอบความชอบ หรือการเปลี่ยนแปลงการกระทำที่ดี ทั้งหมดนี้ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจนนัก คือในบางครั้งคนเราก็อาจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากหลายสาเหตุ แต่สิ่งที่แน่นอนก็คือการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายนั้นมีจุดเริ่มมาจากการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสารในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และความยากง่ายของเรื่องที่ต้องการสื่อสารก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการเปลี่ยนแปลงอาจไม่เกิดขึ้นในทันทีทันใด ต้องอาศัยระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้สื่อสาร ซึ่งงานวิจัยนี้ผู้สื่อสารก็คืออาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน ที่จะต้องวางแผนการโน้มน้าวใจอย่างรอบคอบเพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการในการสื่อสารเพื่อยุติชีวิตการเร่ร่อนและนำคนเร่ร่อนกลับคืนสู่ภูมิลำเนาอย่างปกติสุข

ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงใช้แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจมาเป็นกรอบในการสังเกตกลยุทธ์และวิธีการที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนใช้ในการเข้าถึง สร้างความสัมพันธ์และการโน้มน้าวใจให้ครอบครัวเร่ร่อน สมัครใจในการเข้าร่วมทุกๆกิจกรรมที่ทางสมาคมฯ จัดขึ้น และยุติพฤติกรรมการเร่ร่อน พร้อมทั้งกลับคืนสู่สังคมและภูมิลำเนาเดิมของตนได้อย่างปกติสุข

4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจในการทำงานเพื่อพัฒนาสังคม

จากการศึกษางานวิจัยของ Maslow (อ้างถึงใน กวินดา วัชรสิงห์, 2544) พบว่า การที่คนเราจะกระทำหรือปฏิบัติในสิ่งใดนั้นจำต้องอาศัยแรงจูงใจเป็นตัวกระตุ้นภายใต้ลำดับขั้นของความต้องการดังต่อไปนี้

1. ความต้องการทางกายภาพ (physiological needs) คือ ความต้องการระดับต่ำสุดทางสังคม โดยความต้องการดังกล่าวได้แก่ อาหาร น้ำดื่ม อากาศ ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค การพักผ่อนนอนหลับ ความต้องการทางเพศและสิ่งจำเป็นอื่นๆ ที่ทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ ความ

ต้องการเหล่านี้ เป็นความต้องการพื้นฐานที่คนจะถูกจูงใจให้ทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อที่จะให้ได้ สิ่งจำเป็นเหล่านี้ แต่เมื่อได้มาแล้วความต้องการเหล่านี้ก็ยุติที่จะเป็นตัวจูงใจหลัก (prime motivator) อีกต่อไป

2. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (safety-security needs) คือ ความปรารถนาที่จะได้รับการคุ้มครองจากภัยอันตรายต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นต่อร่างกาย เช่น อุบัติเหตุ อาชญากรรมต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึง ความต้องการมีความมั่นคงในงานและมีบำนาญบำนาญ อันจะเกิดผลเมื่อความต้องการในระดับต่ำสุดหรือความต้องการทางกายภาพได้รับการตอบสนองแล้ว

3. ความต้องการความรักหรือความต้องการทางสังคม (love or social needs) คือ ความต้องการที่จะได้รับความรัก อยากรู้สึกว่าคนอื่นชอบตน เป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อผู้อื่นและสมาชิกของกลุ่ม ต้องการให้สมาชิกคนอื่น ๆ ยอมรับ เพื่อให้ตนเองเกิดความรู้สึกว่าได้รับการยอมรับจากคนในสังคมและเป็นการแสดงถึงความรู้สึกที่ได้รับความรักและการเป็นผู้ที่ได้รับความรักจากคนในสังคม

4. ความต้องการความเคารพยกย่อง (esteem needs) คือ ความต้องการให้เกิดความเคารพตนเอง (self-respect) ความรู้สึกต่อตนเองเป็นผู้ประสบความสำเร็จ และได้รับการยอมรับ เช่นนั้นจากผู้อื่น ความต้องการสถานภาพ (status) และความมีชื่อเสียงเกียรติยศ (prestige) เป็นส่วนสำคัญของความต้องการความเคารพยกย่อง การที่ความต้องการนี้ได้รับการตอบสนองจะนำมาซึ่งความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเอง ในด้านความสามารถและความรู้สึกที่ตนเป็นผู้ที่มีประโยชน์ มีความสำคัญในสังคม

5. ความต้องการความสำเร็จในชีวิต (self-actualization needs) คือ ความต้องการระดับสูงสุด ซึ่งหมายถึง การที่บุคคลผู้นั้นได้ใช้ความสามารถของตนในทุกด้านได้และเป็นทุกอย่างที่ตัวเขาอยากจะเป็น ซึ่งแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน สุดแต่ความสามารถและความต้องการของเขา อันนำมาซึ่งการแสดงให้เห็นถึงความต้องการความสำเร็จสูงสุดที่เขาได้รับในชีวิต

อนึ่ง แม้ว่าข้อสันนิษฐานเบื้องต้นของ Maslow จะมีอยู่ว่า เมื่อความต้องการในระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว จึงจะนำมาซึ่งความต้องการในระดับอื่นที่สูงขึ้นไปอันเป็นปัจจัยที่นำมาสู่ความภาคภูมิใจก็ตาม แต่ Maslow ก็ยอมรับว่า ลำดับขั้นที่มนุษย์จะเสาะแสวงหาความต้องการที่จะตอบสนองของตนอาจเปลี่ยนแปลงไปจากลำดับของ Maslow ได้ โดยยอมรับว่าระดับขั้นของ

ความต้องการในระดับต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน และมีส่วนที่ซ้ำซ้อนกันอยู่ (overlap) ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าความต้องการในระดับสูงอาจเป็นปัจจัยที่สร้างการจูงใจก่อนที่ความต้องการในระดับที่ต่ำกว่าได้รับการตอบสนอง (Dessler, 1976 : 208-209)

จากการทดลองของ Mayo พบว่า เนื่องจากมนุษย์มีความต้องการที่จะได้รับการยอมรับ การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ดังนั้นกลุ่มจึงมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของปัจเจกบุคคล มาตรฐานของแต่ละบุคคลจะถูกกำหนดโดยการชี้นำทางอ้อมของกลุ่ม แต่ละคนต้องการการยอมรับถึงความสำคัญของตน บุคคลจะตั้งใจทำงานเพิ่มมากขึ้นเมื่อเกิดความรู้สึกว่าได้รับเกียรติและกำลังเป็นที่ได้รับความสนใจจากคนในสังคมอยู่ (Mayo, 1945 : 68-70)

การศึกษารูปแบบของอาสาสมัครและผู้ที่ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทยสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทดังนี้คือ (1) ผู้ที่เป็นนักปฏิบัติงานตามอาชีพคือตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาแล้ว และ (2) บุคคลภายนอกซึ่งเป็นผู้ที่ต้องการจะเข้ามาช่วยเหลือและทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมอย่างจริงจัง เนื่องจากตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม โดยทั่วไปอาสาสมัครและผู้ที่ทำงานด้านนี้มักเป็นปัจเจกบุคคลที่ประกอบอาชีพอยู่ในสายงานวิชาชีพที่แตกต่างกัน เช่น นักธุรกิจ พ่อค้า นักการเมือง นักกฎหมาย ครูอาจารย์ นักการศานา นิสิตนักศึกษา เป็นต้น ส่งผลให้ความคิดในการเข้ามาทำงานเพื่อสังคมของอาสาสมัครแต่ละคนมีความแตกต่างกัน แต่ก็มีเป้าหมายร่วมกันคือต้องการที่จะตอบแทนสังคมโดยการเข้ามาทำงานเพื่อช่วยเหลือสังคม โดยอาจออกมาในรูปแบบของการให้ทุนสนับสนุน การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และการจัดตั้งองค์กรสาธารณประโยชน์ต่างๆ เป็นต้น

จากแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นนี้ สามารถนำมาอธิบายและแสดงให้เห็นว่าบุคคลผู้ที่จะเข้ามาประกอบวิชาชีพทางด้านสังคมสงเคราะห์ และทำงานสาธารณประโยชน์ได้นั้น อาจจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการตอบสนองทางด้านความต้องการทางกายภาพและความต้องการของด้านความมั่นคงปลอดภัยมาในระดับหนึ่งแล้ว ซึ่งจะนำไปสู่ความปรารถนาหรือความต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทำงานเพื่อพัฒนาสังคม

5. แนวคิดและทฤษฎีการสังคมสงเคราะห์และองค์กรสาธารณประโยชน์

กิจกรรมทางสังคมสงเคราะห์อาจกล่าวได้ว่าเป็นกำลังส่วนหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน Bertlett (1964) กล่าวว่า สังคมสงเคราะห์เป็นสถาบันหนึ่งของสังคม ส่วน Boehm (1958) อ้างว่า สังคมสงเคราะห์เป็นวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการเพื่อนมนุษย์ ส่วน Siporin (1975) สรุปว่า เป็นหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ที่จะต้องช่วยเหลือ รับผิดชอบต่อบุคคล กลุ่มชุมชน และสังคมโดยส่วนรวม

Richmond (1922) ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า “สังคมสงเคราะห์เป็นกระบวนการที่จะพัฒนาบุคลิกภาพ โดยการปรับเข้าหากันระหว่างบุคคล และระหว่างคนต่อสิ่งแวดล้อม”

Watson (1922) ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า “สังคมสงเคราะห์เป็นศิลปะในการแก้ไขและสร้างเสริมบุคลิกภาพใหม่ให้ดีขึ้น ในลักษณะที่ว่า บุคคลนั้นๆจะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เขาเป็นอยู่”

สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (NASW) (1976) ได้ให้ความหมายของสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมทางวิชาชีพที่จัดขึ้นเพื่อมุ่งให้ความช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ โดยการส่งเสริมฟื้นฟู และพัฒนาความสามารถของบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชนให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมทางสังคมด้วย

นันทนีย์ ไชยสุต อดีตคณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรม- ศาสตร์ (พ.ศ. 2519) ได้ให้ความหมายของการสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า “การสังคมสงเคราะห์หมายถึง การจัดให้มีมาตรการต่างๆเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนเป็นรายบุคคล เป็นกลุ่มหรือทั้งชุมชน โดยใช้หลักทฤษฎีของการสังคมสงเคราะห์เป็นแนวปฏิบัติ ผู้ที่ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ หรือที่เรียกว่า “นักสังคมสงเคราะห์” จะต้องปฏิบัติงานนี้โดยใช้หลักวิชาชีพหรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ใช้หลักการ วิธีการ และกระบวนการของการสังคมสงเคราะห์ ไม่ใช่เพียงแค่หยิบยื่นสิ่งให้ผู้มีปัญหาต้องการก็เป็นอันใช้ได้ และนับว่าได้ให้บริการสังคมสงเคราะห์แล้ว”

Herbert Stroom (1978) ได้จำแนกประเภทของการสังคมสงเคราะห์ที่ออกตามการเสนอปัญหา โดยนำการผสมผสานวิธีการต่างๆเข้ามามีใช้เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ประสบปัญหา (Generalist) โดยวิธีการดังกล่าวจะมองที่ความต้องการของมนุษย์และปัญหาทางสังคมเป็นหลักและหาทางจัดบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์และแก้ไขปัญหาของบุคคล กลุ่ม และชุมชน ซึ่งแนวความคิดแบบ Generalist นี้ เป็นที่มาของการเกิดสาขาการปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์ที่เราเรียกว่า “สาขาการปฏิบัติงาน” ซึ่งในประเทศอเมริกาได้กำหนดสาขาการปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์ไว้ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาคนชรา
2. ปัญหาการติดเหล้า
3. ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน
4. ปัญหาอาชญากรรม ผู้กระทำผิดทางสังคม
5. ปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
6. ปัญหาเกี่ยวกับสวัสดิภาพครอบครัวและเด็ก
7. ปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ และการดูแลรักษาพยาบาล
8. ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยและการพัฒนาเมือง
9. ปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพจิต
10. ปัญหาเกี่ยวกับปัญญาอ่อน
11. ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษา

เพราะว่านักสังคมสงเคราะห์ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลในสภาวะแวดล้อมของเขา กลุ่มที่อยู่ในชุมชนของเขา และชุมชนที่อยู่ในสังคม ดังนั้นจุดมุ่งหมายหลักของงานสังคมสงเคราะห์ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์จึงต้องเกี่ยวพันกับสังคมเสมอ

ในการปฏิบัติงาน นักสังคมสงเคราะห์ต้องเข้าใจโครงสร้างใหญ่ๆคือ บุคคลในสภาวะแวดล้อม (person in his environment) เพราะจะทำให้สามารถมองสถานการณ์ต่างๆได้อย่างกว้างไกล ทำให้มีการปรับตัว ยืดหยุ่นวิธีการในการให้ความช่วยเหลือได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้มีปัญหาในแต่ละบุคคลและแต่ละสถานการณ์ได้ดี

งานที่นักสังคมสงเคราะห์ทำอยู่ในปัจจุบันนับว่าเป็นงานที่ยากและต้องใช้ความพยายามอย่างมาก กล่าวได้ว่า อาจจะเป็นงานที่ยากกว่าวิชาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการเพื่อน

มนุษย์ เพราะว่ามันักสังคมสงเคราะห์จะต้องทำงานกับคนที่ถูกเรียกว่าเป็นภาระของสังคม ซึ่งคนเหล่านี้มักถูกตีตราว่า “พวกไม่เอาไหน” “พวกเข็นไม้ขึ้น” “กั้ววลใจ” “กลัวจะโดดเดี่ยว” และอีกหลายๆอย่าง ซึ่งคนเหล่านี้บางทีอาจไม่ได้รับความไว้วางใจจากสังคมเลย ส่งผลให้บางครั้งผู้ให้ความช่วยเหลืออาจเกิดความรู้สึกท้อแท้ ไม่แน่ใจ แม้ว่าบุคคลเหล่านี้จะมีทรัพยากรต่างๆ ในการให้ความช่วยเหลือ แต่คนเหล่านี้จะสามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเองหรือไม่ ดังนั้นนักสังคมสงเคราะห์จึงต้องมีคุณสมบัติพิเศษนั่นก็คือความจริงใจในการที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ การมีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลง พัฒนา ปฏิบัติงานให้คล่องตัวเหมาะสมทันต่อเหตุการณ์สถานการณ์ในปัจจุบันและสามารถตอบสนองของความต้องการและความจำเป็นของผู้ที่มีปัญหาได้ ดังนั้นนักสังคมสงเคราะห์ที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่ม สามารถมองเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างกว้างขวางและไกลออกไป

แต่ถึงอย่างไรก็ตามการทำงานสังคมสงเคราะห์หรือการทำงานเพื่อช่วยเหลือและพัฒนาสังคมนั้นจำเป็นต้องอาศัยการทำงานเป็นหมู่คณะจึงจะส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมนั้นประสบผลสำเร็จได้ ดังนั้นจึงเกิดการรวมตัวกันขึ้นระหว่างกลุ่มบุคคลที่ตระหนักถึงความสำคัญของประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นและเห็นความจำเป็นที่จะต้องเข้ามาช่วยเหลือเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับสังคม โดยออกมาในรูปของกลุ่มองค์กรเพื่อสาธารณประโยชน์ (non-profit organizations) โดยเป็นการรวมตัวกันขึ้นเพื่อก่อตั้งองค์กรเพื่อสาธารณประโยชน์ขึ้นซึ่งในปัจจุบันสามารถพบเห็นได้เป็นจำนวนมาก โดยการเกิดขึ้นขององค์กรดังกล่าวเป็นการเกิดขึ้นภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบต่อสังคม ความต้องการที่จะให้บริการแก่สังคมในด้านของการให้ความช่วยเหลือ การอนุเคราะห์ผู้ประสบปัญหา ความต้องการที่จะยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของคนในสังคม การสนับสนุนงานวิจัยค้นคว้าต่างๆ เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการรวมทั้งเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐในการแก้ไขและพัฒนาสังคม

Wilcox, Ault และ Agree (1998 : 419-421) ได้แบ่งประเภทขององค์กรไม่แสวงหากำไร (non-profit organizations) หรือองค์กรสังคมสงเคราะห์เพื่อกิจการสาธารณประโยชน์ออกตามลักษณะหน้าที่ได้เป็น 7 ประเภท ดังนี้

1. หน่วยงานที่ให้บริการแก่สังคม (social service agencies) คือ หน่วยงานที่ให้บริการสิ่งที่เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานแก่บุคคลหรือครอบครัวในรูปแบบต่างๆ เช่น สภากาชาดไทย เป็นต้น

2. หน่วยงานทางสุขภาพอนามัย (health agencies) คือ หน่วยงานทางสุขภาพอนามัยที่ดำเนินการศึกษาวิจัยโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ที่มีผลต่อสุขภาพของมนุษย์ เช่น โรคหัวใจ โรคมะเร็ง ฯลฯ ตลอดจนการดำเนินการเพื่อป้องกันและให้บริการด้านสุขภาพอนามัยแก่ชุมชนหรือสังคม

3. โรงพยาบาล (hospital) นอกเหนือจากการทำหน้าที่ทางด้านการรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยอันเป็นแนวคิดดั้งเดิมและพื้นฐานของหน่วยงานแล้ว บทบาทใหม่ที่สำคัญอีกบทบาทหนึ่งของโรงพยาบาลก็คือ การเสนอแนะแนวทางในการป้องกันและรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนหรือในสังคมนั้นเอง

4. องค์กรศาสนา (religious organizations) ภารกิจขององค์กรทางศาสนาต่างๆ ในปัจจุบันมีมากไปกว่าการเป็นศูนย์รวมในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ในวันสำคัญทางศาสนา องค์กรทางศาสนามีส่วนสำคัญในการชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต การอบรมสั่งสอนทางด้านศีลธรรมจรรยาและการเป็นศูนย์รวมและที่พึ่งทางด้านจิตใจของคนในสังคม ซึ่งนับว่าองค์กรทางศาสนาเหล่านี้มีบทบาทอย่างมากในการให้การสงเคราะห์ การให้ความช่วยเหลือคนที่ยากจน ไร้ที่พึ่ง โดยเป็นการให้ความช่วยเหลือในรูปของการให้ที่พักอาศัย การให้เสื้อผ้า เป็นต้น

5. หน่วยงานสังคมสงเคราะห์ด้านสวัสดิการ (welfare agencies) ส่วนใหญ่ขององค์กรเหล่านี้มักจะได้รับเงินสนับสนุนจากทางราชการ หรือจากรัฐบาลเป็นหลัก ดังนั้นหน้าที่ขององค์กรเหล่านี้ก็คือการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนเพื่อให้ทราบถึงรูปแบบแนวทางในการให้บริการขององค์กร

6. องค์กรทางวัฒนธรรม (cultural organizations) คือการพัฒนาความสนใจและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในเชิงวัฒนธรรมซึ่งนับว่าเป็นภาระที่หนักยิ่งสำหรับองค์กรที่ทำหน้าที่ดังกล่าว ส่วนใหญ่แล้วองค์กรเหล่านี้มักจะได้รับเงินช่วยเหลือหรือเงินสนับสนุนบางส่วนในการดำเนินงานจากภาครัฐ องค์กรเอกชนที่สนใจ และบุคคลที่สนใจการดำเนินงานขององค์กร

7. มูลนิธิต่างๆ (foundation) องค์กรเหล่านี้มักเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นภายใต้การจัดตั้งของบุคคลที่มีฐานะร่ำรวย กลุ่มบุคคล หรือกลุ่มองค์กรต่างๆ ดังนั้น รายได้หลักหรือเงินสนับสนุนหลักขององค์กรจึงมาจากเงินที่ได้จากการบริจาคของผู้ก่อตั้ง บุคคลและองค์กรเป็นสำคัญ

เนื่องจากกิจกรรมเพื่อการสังคมสงเคราะห์หรือเพื่อการพัฒนาสังคมนี้ถือเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะพิเศษบางอย่างเฉพาะแตกต่างไปจากองค์กรประเภทอื่น เพราะองค์กรเหล่านี้เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยไม่หวังการแสวงหากำไรทางการค้า เหมือนกับหน่วยงานอื่นหรือขององค์กรภาคธุรกิจเอกชนต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหากำไรหรือผลประโยชน์เป็นหลัก ดังนั้น องค์กรเหล่านี้จึงไม่มีการประกอบการใดๆ ในเชิงธุรกิจการค้าเพื่อนำผลกำไรมาใช้ในการดำเนิน

กิจการ รายได้ส่วนใหญ่ขององค์กรสังคมสงเคราะห์และองค์กรสาธารณประโยชน์เหล่านี้จะมาจากเงินสนับสนุนจากสถาบันอื่นๆที่มีขอบข่ายการทำงานที่สอดคล้องกันหรือจากสถาบันเอกชนที่เห็นด้วยกับกิจกรรมขององค์กร หรือในกรณีของกิจกรรมที่มีความสำคัญและนำมาซึ่งประโยชน์ต่อคนในสังคมส่วนรวมเป็นอย่างมากก็อาจจะได้รับเงินทุนสนับสนุนจากทางภาครัฐ แต่ทั้งนี้รายได้หลักที่มาจากการสนับสนุนดังกล่าวก็ยังเพียงพอต่อความต้องการขององค์กร เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคมนั้นมิได้จำกัดอยู่แต่เพียงค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจการภายในองค์กรเท่านั้น แต่องค์กรยังมีความจำเป็นที่จะต้องจัดหาเงินทุนหรืองบประมาณเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หลักขององค์กร ซึ่งก็คือการสังคมสงเคราะห์และการช่วยเหลือผู้ที่ประสบกับปัญหาเดือดร้อนโดยอาจออกมาในรูปของการจัดการกิจกรรมต่างๆ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ล้วนแต่เป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยเงินทุนทั้งสิ้นจนอาจกล่าวได้ว่าการจัดหารายได้หรือระดมเงินทุนมาใช้ให้พอเพียงกับการดำเนินกิจกรรมขององค์กรเหล่านี้ นับเป็นปัญหาที่เรียกได้ว่าไม่มีที่สิ้นสุด

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ ที่มาจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์หลักในการดำเนินกิจกรรมขององค์กรสาธารณประโยชน์ในการเข้ามามีส่วนร่วมทำงานเพื่อพัฒนาสังคม อย่างสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระฯ จึงถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการนำมาปรับใช้ประกอบการพิจารณาเพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระฯที่มีต่อการทำงานเพื่อพัฒนาสังคมว่านักสังคมสงเคราะห์และอาสาสมัครเหล่านี้มีความคิดอย่างไรต่อการทำงานทางด้านการสังคมสงเคราะห์ และงานดังกล่าวในความคิดของเขาควรที่จะมีลักษณะอย่างไร ตลอดจนความคิดเห็นของนักสังคมสงเคราะห์ที่มีต่อการดำเนินงานขององค์กรสังคมสงเคราะห์และองค์กรสาธารณประโยชน์ในปัจจุบัน สภาพ ปัญหา ทิศทาง แนวโน้ม และอนาคตขององค์กรว่าสมควรที่จะปรับหรือพัฒนาไปในทิศทางใด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับคนเร่ร่อน (งานวิจัยในประเทศ)

พจนา นารณกรกิจ (2521) วิทยานิพนธ์เรื่อง การให้การสงเคราะห์เด็กเร่ร่อนหญิงในสถานแรกรับเด็กหญิงพญาไท พบว่า เด็กหญิงเร่ร่อนมีอายุ 14-16 ปี ครอบครัวยากจน บิดามารดามีอาชีพกรรมกรรับจ้าง ไม่มีเวลาดูแลอบรมสั่งสอนและไม่สามารถส่งเสียให้การศึกษาได้ เด็กร้อยละ 53.49 ไม่เคยเรียนหนังสือ เด็กที่ได้เรียนจบชั้นประถมปีที่ 4 มีไม่ถึงร้อยละ 10 เด็กต้องออกทำงานหารายได้ช่วยครอบครัวตามความสามารถ เป็นวัยที่เชื่อเพื่อนและต้องการอิสระ เด็กร้อยละ 47.67 ถูกจับเพราะหนีออกจากบ้านและโรงเรียนเพื่อเที่ยวเตร่กับเพื่อนหรือพี่น้อง ระหว่างการเข้ารับการสงเคราะห์ เด็กร้อยละ 70.71 พึ่งพอใจสภาพความเป็นอยู่ แม้ว่าต้องอยู่ในระเบียบวินัย เด็กร้อยละ 82.56 เล่นและเข้ากับเพื่อนได้ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าหน้าที่

นนทินี เพ็ชฌุไพศิษฐ์ (2530) วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาปัญหาเด็กและเยาวชนจรจัด : ศึกษาเฉพาะการให้บริการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กระหว่างภาครัฐและเอกชน พบว่า การให้บริการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ระหว่างภาครัฐและเอกชนต่างกันหลายประการ ทั้งนี้ เพศ และสถานภาพของบุคลากร ขนาดขององค์กรและนโยบาย มีผลต่อการทำงาน ซึ่งหากมีการประสานกันระหว่างหน่วยงานทั้งสองภาคแบบสหวิชาการและวิชาชีพในระดับนโยบายการวางแผนและระดับปฏิบัติ อย่างจริงจังและจริงใจ การประชุมปรึกษา การสัมมนาร่วมกัน การช่วยเด็กและครอบครัวให้มีคุณภาพ จะช่วยลดปัญหาและจำนวนเยาวชนเร่ร่อน ให้หมดไปได้ในที่สุด บุคลากรผู้ปฏิบัติงานจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ในการเป็นผู้นำ ผู้พัฒนา ผู้ประสาน ผู้ให้คำแนะนำปรึกษา ผู้ประเมินผล ติดตามจดบันทึกรายงาน ผู้ให้ความรู้เผยแพร่ข่าวสารแก่บุคคลทั่วไป

วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์ (2530) วิจัยเรื่อง เด็กเร่ร่อนสังคมไทย จากรายงานการสัมมนาระดับชาติว่าด้วยการป้องกันการทารุณและทอดทิ้งเด็ก : เด็กที่ใช้แรงงานและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการประสานงานเยาวชนแห่งชาติ กล่าวถึงชีวิตและความเป็นอยู่ของเด็กเร่ร่อนไว้ว่า เด็กเร่ร่อนคือเด็กไร้ที่พึ่งพึ่งอาศัยอย่างเบ็ดเสร็จทั้งกายและใจ มีวิถีชีวิตที่ขาดเสียซึ่งพื้นฐานการครองชีวิตในรูปของปัจเจก ดำรงตนอย่างไร้สวัสดิภาพส่วนบุคคลในสังคม ขาดโอกาสพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ โดดเดี่ยว และหาเลี้ยงชีพด้วยการขอทาน เก็บคุ้ยเศษอาหาร รับจ้างจนถึงการฉกชิงชิงว้าง ซึ่งนับว่าเป็นบุคคลที่มีโอกาสเสี่ยงอย่างที่สุดต่อการกระทำผิดรูปแบบต่างๆ

เช่น ติดยาเสพติด เป็นมิจฉาซีฟ เป็นเครื่องมือกลุ่มมิจฉาซีฟ และมีโอกาสก่อให้เกิดความรุนแรงในสังคม

อุณา นพคุณ (2532) วิจัยเรื่อง ปัญหาสวัสดิการเด็กและการตอบสนองโดยองค์การเอกชน กล่าวถึงในส่วนของเด็กเร่ร่อน และกลุ่มด้อยโอกาสอื่นๆ เช่น เด็กติดยาเสพติด เด็กที่ถูกใช้แรงงานแบบไม่เป็นธรรม เด็กที่ถูกขายตัวเพื่อบริการทางเพศ และเด็กที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียน จะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เข้าถึงยาก และเป็นกลุ่มที่ยังไม่ได้รับบริการหรือขาดการตอบสนองบริการต่างๆ ตั้งแต่ด้านการฉีดยาป้องกันโรค อาหารกลางวัน การพัฒนาสติปัญญา อาชีพ และจริยธรรม วัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งองค์การเอกชนน่าจะมุ่งเพิ่มบริการให้แก่เด็กกลุ่มนี้มากยิ่งขึ้นในอนาคต

นิตยา กัทสิระตะพันธ์ (2535) วิจัยเรื่อง การศึกษาสถานภาพและนโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส : เด็กเร่ร่อน พบว่า ร้อยละ 60 เป็นเด็กอายุ 10-15 ปี มีภูมิลำเนาในกรุงเทพมหานคร จากชุมชนแออัด ภาคกลางและภาคอีสาน ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวขนาดเล็กและขนาดปานกลาง (จำนวนบุตร 1-4 คน) ร้อยละ 48 มีการศึกษาระดับ ป.1-ป.4 ออกเร่ร่อนเนื่องจากปัญหา 3 ประการ คือปัญหาครอบครัว ปัญหาตัวเด็กเองและปัญหาสังคมภายนอก การเข้าสู่กระบวนการเร่ร่อนเกิดจากครอบครัว บิดามารดา (ทั้งเจตนาและไม่เจตนา) ตัวเด็กเอง การล่อลวงชักจูง และสถานการณ์ที่พลิกผันในชีวิต เด็กส่วนใหญ่ใช้สิ่งเสพติด มีสภาพจิตใจหยาบกระด้าง เกรี้ยวกร้าว สุขภาพไม่ดี เป็นโรคผิวหนัง โรคติดต่อทางเพศ โรคฟัน ขาดอาหาร หวัดเรื้อรัง โรคพยาธิ การให้การบริการทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนมีปัญหาหลายประการ ได้แก่ ปัญหาด้านบุคลากร ปัญหาสถานที่ ปัญหาวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอน การฝึกอาชีพไม่พอเพียง ปัญหาการอยู่ร่วมกันและการปรับตัวของเด็ก และปัญหาขาดครุภัณฑ์สิ่งอำนวยความสะดวก

สมพงษ์ จิตระดับ (2539) วิจัยเรื่อง การศึกษากระบวนการพัฒนาเด็กเร่ร่อนในระบบโรงเรียน : กรณีศึกษาเด็กเร่ร่อนจากมูลนิธิสร้างสรรค์เด็กและวัฒนธรรมเด็กเร่ร่อนในท้องถิ่น รายงานผลการวิจัยพบว่า เด็กเร่ร่อนที่ยอมออกจากพื้นที่ตามครูข้างถนนเข้าสู่บ้านเปิด มาจากพื้นฐานของความสัมพันธ์ ความสนิทสนมและความเชื่อมั่น ความไว้วางใจที่มีต่อครู การบูรณาการในการปฏิบัติงานที่มีความยืดหยุ่น การสร้างความสนใจร่วมกัน กฎเกณฑ์น้อย สอดแทรกความสนุกสนานในการสื่อสาร เป็นการลดวัฒนธรรมท้องถิ่นสอดแทรกบรรทัดฐาน ค่านิยมที่เด็กได้ด้วยใจด้วยความสมัครใจ การโน้มน้าวเด็กเข้าสู่บ้าน ใช้ลักษณะเฉพาะของการวางแผนที่เป็น

กระบวนการ ใช้ระยะเวลาานาน ต่อเนื่อง ใช้ปรัชญาแนวคิดทฤษฎีที่อิงธรรมชาติ ศาสนา ความเป็นมนุษย์ คำนึงถึงสิทธิเด็กที่แตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกัน ผสมผสาน 3 วัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมเด็กเร่ร่อน วัฒนธรรมโรงเรียน และวัฒนธรรมครอบครัว ร่วมกัน โดยมีบ้านเปิดเป็นที่รองรับ ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการโน้มน้าว คือ ระยะเวลาในช่วงการเร่ร่อน การมีกลุ่มเพื่อน พื้นที่ที่เร่ร่อน ภูมิหลังของการศึกษา กิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างๆ เช่น การออกค่ายพักแรม การแข่งขันกีฬา การศึกษานอกสถานที่ เป็นต้น เป็นการดึงเด็กให้อยู่ติดบ้าน และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบางด้านให้น้อยลง มีความพร้อมที่จะกลับคืนสู่ชีวิตปกติมากยิ่งขึ้น

ไตรรัตน์ ฟ้าปกาสิต (2543) วิจัยเรื่อง **วิถีชีวิตและโลกทัศน์ของเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร** ศึกษากรณีบริเวณสถานีรถไฟกรุงเทพ (หัวลำโพง) พบว่า ทั้งสภาพแวดล้อมทางครอบครัวและสภาพแวดล้อมทางสังคมมีแรงเกี่ยวพันซึ่งจะผลักดันให้เด็กละทิ้งครอบครัวของพวกเขา หลังจากพวกเขาเด็กละทิ้งบ้าน วิถีชีวิตและโลกทัศน์ของพวกเขาเด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่จะถูกขัดเกลาโดยกลุ่มเพื่อน พวกเขาต้องเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตโดยการหาของขาย หาของที่ทิ้งจากรถไฟมากินและในบางกรณีก็ขายบริการทางเพศ พวกเขามองตัวเองว่าเหมือนคนกลุ่มอื่นๆ ที่มีทั้งคนดีและคนไม่ดี พวกเขามีความเห็นที่เด็กเร่ร่อนไม่ใช่ผู้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน หรือผู้ก่อความยุ่งยาก และยังพบว่าโครงการอย่างไม่เป็นทางการที่ริเริ่มโดยสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งตำรวจรถไฟได้ทำตัวเป็นครู หรือคนแนะนำให้คำปรึกษาแก่เด็กเร่ร่อนในบริเวณสถานีรถไฟหัวลำโพงพิสูจน์ได้ว่าเป็นวิธีหนึ่งที่ได้จัดการเกี่ยวกับปัญหาเด็กเร่ร่อนอย่างได้ผล

งานวิจัยเกี่ยวกับคนเร่ร่อน (งานวิจัยต่างประเทศ)

Peacock Robert (1990) ศึกษาเรื่อง การศึกษาสำรวจการกระทำผิดทางอาญาของเด็กเร่ร่อนผู้ชายผิวดำ จุดประสงค์ของการศึกษาเพื่อประเมินความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงของเด็กเร่ร่อนและอาชญากรรม และการหานโยบายเฉพาะสำหรับการวิจัยในอนาคต การศึกษาครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างคือเด็กเร่ร่อนผิวดำ 20 คน และการสัมภาษณ์ในรายละเอียดต่างๆ เช่น ความหิว ความหนาวเย็น การต้องการความรัก ความเมตตา สิทธิเสรีภาพในตนเอง การให้ความช่วยเหลือจากบุคคลที่ยอมรับวิถีชีวิตของเด็กเร่ร่อน ซึ่งลักษณะรูปการที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย คือเด็กเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการกระทำทารุณกรรมทางเพศ โดยมีรูปแบบของการเป็นโสเภณี ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับความคิดของคนทั่วไป แต่สิ่งเหล่านี้ที่เกิดขึ้นก็เพื่อความอยู่รอดของเด็กเร่ร่อนกลุ่มนี้

Teal, Randall W. (2004) ศึกษาเรื่อง Street children in urban Nepal : Boy's lives on streets and in shelters ในหลายทศวรรษมานี้ เด็กเร่ร่อนเพิ่มขึ้นในโลกเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นประเด็นทางมานุษยวิทยา เด็กเร่ร่อนในเนปาล เริ่มมีให้เห็นราวปลายยุค คริสต์ศักราชที่ 80 ตามเมืองใหญ่ๆ พบว่าเด็กเร่ร่อนได้รับความสนใจ จัดโปรแกรมและแก้ปัญหา ใน NGOs มากขึ้น มีการเปิดบ้าน (Drop in) เพื่อจะช่วยเหลือเด็กเหล่านี้ วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ต้องการจะยกตัวอย่างของเด็กเร่ร่อนที่อยู่ในกาฐมาณฑุ เกี่ยวกับประสบการณ์ของพวกเขา ทั้งตอนที่อยู่นอกและในที่พักของ NGOs โดยงานวิจัยนี้ได้ดำเนินการวิจัยโดยการเก็บข้อมูลภาคสนาม 4 เดือน มีประเทศเนปาล โดยการฝึกงานใน CWIN ที่เมือง Thamel ซึ่งเป็นเขตท่องเที่ยวในกาฐมาณฑุและเป็นแหล่งที่มีเด็กเร่ร่อน

Bhanji, Zeenal (2005) ศึกษาเรื่อง From program to policy responses : A study of interventions with street children in Nairobi, Kenya ปัญหาเด็กเร่ร่อนเรียกได้ว่าเป็นปัญหาที่สำคัญมากในเคนยา งานวิจัยนี้มุ่งหวังที่จะวิเคราะห์เพื่อให้เกิดโครงการหรือโปรแกรมในการแก้ปัญหาที่เหมาะสมแก่ NGOs ต่างๆ จากการศึกษพบว่า การสนับสนุนเด็กเร่ร่อน ครอบครัว และชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น หรือแม้แต่ให้การช่วยเหลือในสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานต่างๆ แต่อย่างไรก็ตามความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นสิ่งสำคัญมาก

งานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นการสื่อสาร

กนกรัตน์ วงศ์ลักษณพันธ์ (2542) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารของเจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟูกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมฟื้นฟูของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเพื่อเลิกยาเสพติด เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารของเจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟู ทักษะชีวิต พฤติกรรมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมฟื้นฟู ทศนคติต่อการเลิกยาเสพติด ผลการวิจัยพบว่า

1. กลยุทธ์การสื่อสารของเจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟู สามารถแบ่งได้ดังนี้ กลยุทธ์การสื่อสารโดยทั่วไป การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารในกลุ่ม และการสื่อสารในชุมชนบำบัด ทั้งนี้ในแต่ละประเภทการสื่อสารของเจ้าหน้าที่ จะใช้กลยุทธ์และเทคนิคที่หลากหลายรูปแบบไม่มีแบบแผนกำหนดที่แน่นอน ซึ่งขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ สถานการณ์การสื่อสาร และคำนึงถึงปัจจัยเกี่ยวกับ

พฤติกรรม ลักษณะนิสัยของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเป็นประการสำคัญ แต่ทั้งนี้จะดำเนินกรสื่อสาร ภายใต้ความรู้สึกที่ดีต่อกัน มีความจริงใจ แบ่งปันความรัก ความอบอุ่น และความเอื้ออาทร

2. ทักษะชีวิต ในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูนั้น ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูจะได้รับประโยชน์ จากประสบการณ์การเรียนรู้ทักษะชีวิตต่างๆ จากกิจกรรมฟื้นฟูตามตารางประจำวัน และทักษะชีวิตที่ได้รับนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการหลีกเลี่ยงสิ่งเสพติดสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปลอดภัย ตลอดจนปรับเปลี่ยนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี

3. ทักษะชีวิตต่อการเลิกยาเสพติด พบว่า ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู จะมีทัศนคติที่ดีต่อการเลิกยาเสพติดอย่างชัดเจน เมื่อได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูในระยะเวลาหนึ่งและสามารถตระหนักถึงคุณค่า ประโยชน์ของการเลิกยาเสพติด ตลอดจนเพิ่มความมุ่งมั่นที่จะเลิกยาเสพติดให้หายขาด โดยไม่กลับไปเสพซ้ำ

ภรินทร ทองลิ้ม (2543) ทำการศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารในโครงการพัฒนาจิตและคุณภาพชีวิตที่มีผลต่อการตัดสินใจเลิกยาเสพติดแบบเฉียบพลัน เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสาร กลยุทธ์การสื่อสาร เทคโนโลยีการสอนและจิตวิทยาการสื่อสารในโครงการพัฒนาจิตและคุณภาพชีวิต ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสื่อสารที่ใช้ในการฝึกอบรมเป็นการสื่อสารกลุ่มใหญ่แบบสองทางโดยมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการและเป็นทางการควบคู่กันไป และมีการใช้สื่อทัศนูปกรณ์ประกอบเป็นหลัก ในส่วนผู้ส่งสาร เป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือสูงเนื่องจากเป็นพระสงฆ์ และมีความรู้เชี่ยวชาญในการใช้สื่อทันสมัย สามารถพูดโน้มน้าวใจและมีจิตวิทยาการสื่อสารสูง สำหรับสารที่นำมาใช้สามารถเข้าใจง่าย กระชับ ทำให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจน มีการอุปมาอุปไมย ส่วนของสื่อมีลักษณะเป็นสื่อผสม คือ สื่อบุคคล สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อคอมพิวเตอร์ สื่อเกมและสื่อเพลง

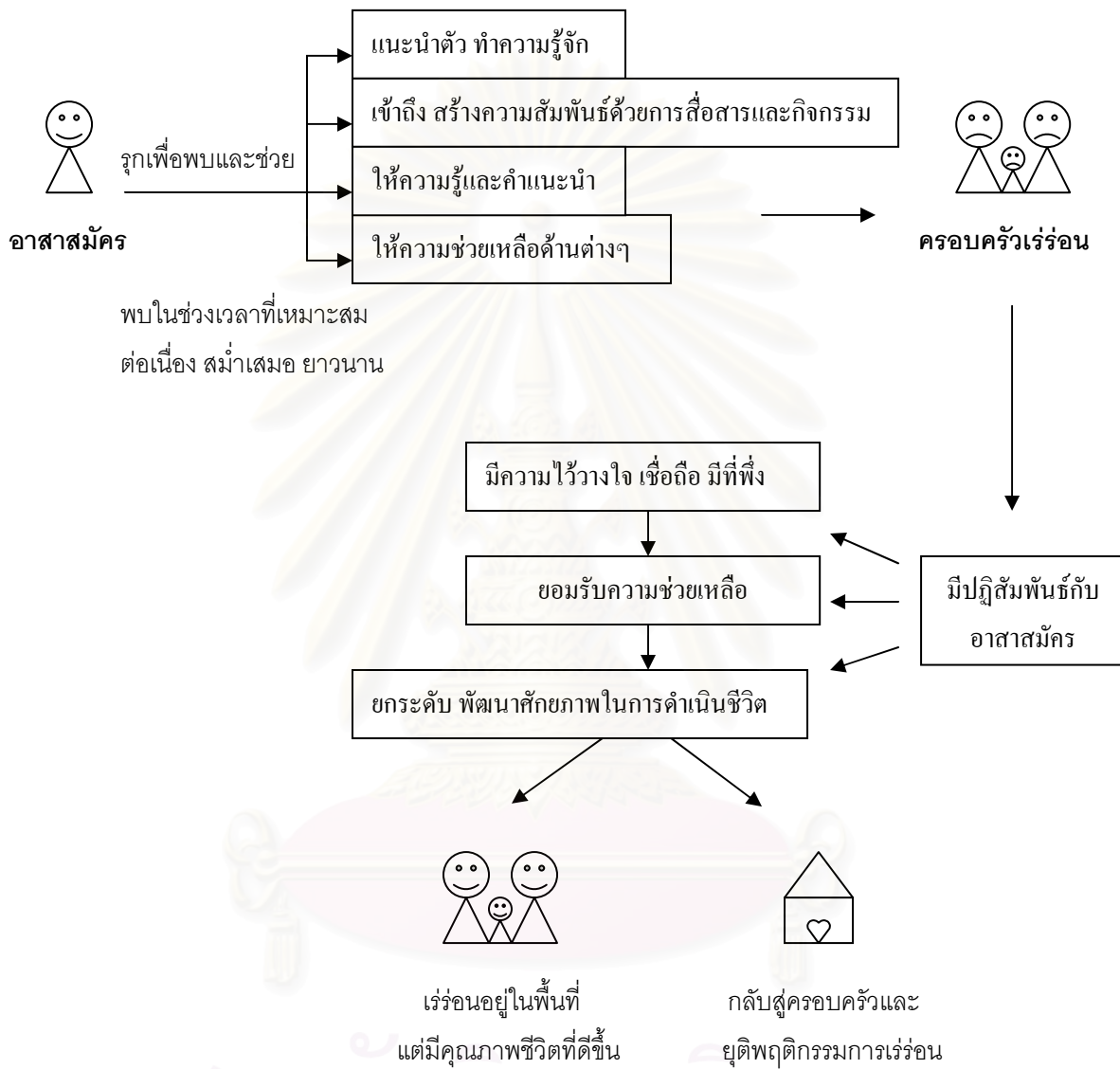
วราภา จิระรัตนวรรณ (2544) ทำการศึกษาเรื่อง กระบวนการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนมูลนิธิสร้างสรรค์เด็กกับเด็กเร่ร่อน โดยทำการศึกษาในรูปแบบกระบวนการสื่อสาร กลยุทธ์และวิธีการสื่อสารที่ครูของมูลนิธิสร้างสรรค์เด็กใช้ในการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์กับเด็กเร่ร่อน โดยใช้พื้นที่ในการปฏิบัติงาน 5 พื้นที่ ได้แก่ สถานีรถไฟหัวลำโพง พื้นที่รังสิต พื้นที่สามย่าน พื้นที่สาทร และพื้นที่บางกะปิ โดยผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ครูข้างถนนของมูลนิธิใช้กระบวนการสื่อสารกับเด็กเร่ร่อน 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1. ขั้นตอนเตรียมการ ได้แก่ การเตรียมตัวของครูข้างถนนซึ่งเป็นสื่อบุคคลในฐานะผู้ส่งสาร 2. ขั้นตอนปฏิบัติการในการรุกเข้าพื้นที่ การเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์ด้วยความวิเคราะห์และประเมินเพื่อแบ่งกลุ่มเด็กเร่ร่อนซึ่งเป็นผู้รับสาร

3. ขึ้นติดตามและประเมินผลกลยุทธ์และวิธีการใช้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่วนตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้กลยุทธ์และวิธีการ มี 5 ข้อ ได้แก่ 1. ตัวแปรด้านนโยบายและแผนงาน 2. ตัวแปรด้านครู 3. ตัวแปรด้านเด็ก 4. ตัวแปรด้านพื้นที่ สภาพและบุคคลแวดล้อม 5. ตัวแปรด้านสถานการณ์

นฤมล จุลมกร (2548) ทำการศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารของสำนักส่งเสริมและพิทักษ์คนพิการในกระบวนการจัดหางานให้คนพิการ และปัจจัยทางสังคมที่สนับสนุนงานของคนพิการ รวมไปถึงปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารในการจัดหางานให้คนพิการ พบว่า กลยุทธ์การสื่อสารของสำนักส่งเสริมและพิทักษ์คนพิการในกระบวนการจัดหางานคนพิการนั้น มีเจ้าหน้าที่เป็นตัวแปรสำคัญในการสื่อสาร ซึ่งไม่มีลักษณะของการสื่อสารที่เป็นแบบแผนชัดเจน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการใช้วิจารณญาณของเจ้าหน้าที่ ตามสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ โดยใช้วิธีการสื่อสารในการสร้างความเป็นกันเองเพื่อโน้มน้าวใจคน ซึ่งวิธีการนี้จะช่วยให้เราได้ข้อมูลเพิ่มเติม นอกเหนือไปจากที่บทสัมภาษณ์จะให้ได้อีกทั้งเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่กลุ่มตัวอย่างได้ให้ไว้ด้วยว่า มีความสอดคล้องกันกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงหรือไม่ มากน้อยเพียงใด

จากแนวคิดทฤษฎีและผลจากงานวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่า การแก้ไข ช่วยเหลือหรือยุติปัญหาการเร่ร่อนของครอบครัวเร่ร่อนต้องใช้กุญแจสำคัญหลายประการ อาสาสมัครอิสระชนจึงเป็นกุญแจสำคัญอีกประการหนึ่งในการแก้ไขและลดปัญหาการเร่ร่อนของครอบครัวเร่ร่อน ภูมิหลังบุคลิกลักษณะ ทักษะคติและแรงบันดาลใจของอาสาสมัคร รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสระชนกับครอบครัวเร่ร่อน มีผลต่อการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวเร่ร่อน กลยุทธ์และวิธีการสร้างความไว้วางใจและความเชื่อถือที่มีผลให้ครอบครัวเร่ร่อนเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมกรรมการเร่ร่อน กลับคืนสู่ครอบครัวและสังคมด้วยความสมัครใจ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิภาพของการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนกับครอบครัวเร่ร่อน ซึ่งในบทที่ 3 จะนำเสนอระเบียบวิธีวิจัยที่จะใช้เพื่อตอบปัญหานำการวิจัยต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนในโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ ทักษะและแรงบันดาลใจของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน รวมทั้งกลยุทธ์การสื่อสารและวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนใช้ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน และปัจจัยอื่นๆที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิผลของการสื่อสารระดับบุคคลระหว่างอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนกับครอบครัวเร่ร่อนในการเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์ที่มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมกรรมการเร่ร่อนและกลับคืนสู่สังคมด้วยความสมัครใจ โดยมีรายละเอียดด้านระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
3. ขั้นตอนในการทำวิจัย
4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล
7. การนำเสนอข้อมูล

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้หลักการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นแนวทางในการศึกษาภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ ทักษะและแรงบันดาลใจของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนว่าเป็นอย่างไร รวมทั้งกลยุทธ์การสื่อสารและวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนใช้กับครอบครัวเร่ร่อน และปัจจัยอื่นๆที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิผลของการสื่อสารระดับบุคคลระหว่างอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนกับครอบครัวเร่ร่อน ซึ่งทำการศึกษาโดยแบบใช้หลายวิธีการ (Multiple Methodology) ประกอบด้วย การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) การสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม (Participative

Observation and Non- Participative Observation) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ที่มุ่งแสวงหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ และสามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ได้อย่างถูกต้องครบถ้วน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรก คือ อาสาสมัครและเจ้าหน้าที่สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนที่ดำเนินโครงการชุมชนต้นถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน จำนวน 4 คน ได้แก่

1. คุณนที สรวารี	นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน
2. คุณอัจฉรา อุดมศิลป์	อาสาสมัครอิสระชน
3. คุณชัยศิริ จิวะรังสรรค์	อาสาสมัครอิสระชน
4. คุณกฤตพจน์ ชุนบุญ	อาสาสมัครอิสระชน

กลุ่มที่สอง คือ ครอบครัวเร่ร่อนที่พักอาศัยบริเวณท้องสนามหลวง จำนวน 7 ครอบครัว โดยแบ่งเป็น

(1) ครอบครัวเร่ร่อนที่ทางสมาคมได้ดำเนินการส่งกลับภูมิลำเนาสำเร็จ จำนวน 2 ครอบครัว ได้แก่

- ครอบครัวพีเนียน-พีทัต
- ครอบครัวพีศักดิ์

(2) ครอบครัวเร่ร่อนที่กำลังอยู่ในช่วงการดำเนินการตามโครงการ จำนวน 5 ครอบครัว ได้แก่

- ครอบครัวป่าเพ็ญ-ลุงดำ
- ครอบครัวพีโบ้-พีนิ่ม
- ครอบครัวพีใหญ่
- ครอบครัวพีน้ำ
- ครอบครัวพีวรรณ

หมายเหตุ ในการนำเสนอจะขอใช้นามสมมติแทนเพื่อปกป้องความเป็นส่วนตัวและสิทธิของกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว

ซึ่งครอบครัวเร่ร่อนในที่นี้จะลำดับความสำคัญกับผู้ที่พักอาศัยในบริเวณดังกล่าวมา มากกว่า 1 เดือน ไม่ใช่ผู้ที่หลบหนีชั่วคราวไม่เกิน 1 สัปดาห์ และเลือกศึกษาผู้ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ อายุมากกว่า 20 ปี ถ้าเป็นเด็กจะศึกษาในฐานะส่วนหนึ่งของครอบครัวเร่ร่อน ไม่ศึกษาเด็กเร่ร่อน หรือเด็กข้างถนนที่แยกออกจากครอบครัว และสำหรับการศึกษากลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ขั้นตอนในการทำวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารและสื่อเพื่อวางแผนในการดำเนินการวิจัย
2. ออกแบบเครื่องมือการวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ศึกษาโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มเป้าหมาย จึงต้องกำหนดประเด็นคำถามให้ชัดเจนในเรื่องที่ต้องการศึกษาอย่างครบถ้วน
3. ติดต่อประสานงานและขอความอนุเคราะห์ด้านข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของเจ้าหน้าที่และอาสาสมัครที่ดำเนินงานเกี่ยวกับครอบครัวเร่ร่อน ซึ่งในที่นี้ คือ สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน
4. ทำหนังสือผ่านคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล
5. ลงพื้นที่ที่ศึกษาเพื่อสังเกตการณ์ และเข้าพบกลุ่มตัวอย่างเพื่อแนะนำตัว ทำความรู้จัก สร้างความคุ้นเคยกับสถานที่ และบุคลากรในส่วนต่างๆ ด้วย
6. ทำการสัมภาษณ์ และดำเนินการเก็บข้อมูลของกลุ่มเป้าหมาย
7. สรุปและวิเคราะห์ผลอย่างละเอียด โดยอาจต้องขอความอนุเคราะห์จากผู้รู้และแหล่งข้อมูลประเภทเอกสารที่ได้มีการรวบรวมไว้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ผลการวิจัยมีความชัดเจนและน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยอาศัยวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงและเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยมากที่สุด ดังนี้

1. จากการเก็บรวบรวมข้อมูล สํารวจสภาพการณ์และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานของภาพรวม เพื่อการทำความเข้าใจตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในมิติเชิงกว้าง จึงศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารหลายประเภทจากหลายแหล่งอ้างอิง ดังนี้

1.1 ศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ เอกสารราชการ เช่น หนังสือ รายงานการวิจัย สถิติข้อมูลที่เกี่ยวข้อง แผ่นพับประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

1.2 ศึกษาจากบทความ ข่าวสารที่ตีพิมพ์ในสื่อประเภทต่างๆ และเอกสารอื่นๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร เป็นต้น

1.3 ศึกษาจากแฟ้มประวัติคนเร่ร่อนที่ทางสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนได้ทำการรวบรวมไว้

2. จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง อาสาสมัครและเจ้าหน้าที่ของทางสมาคมฯที่ดำเนินโครงการชูปตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) จำนวน 4 คน โดยทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อต้องการค้นหาข้อมูลและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการศึกษา เพื่อให้ได้คำตอบที่ตรงประเด็น เจาะลึกมากที่สุด โดยมีการกำหนดกรอบคำถามการเก็บข้อมูลไว้ล่วงหน้าในประเด็นที่สอดคล้อง รวมทั้งใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการร่วมด้วย เพื่อสร้างความเป็นกันเองในระหว่างการสัมภาษณ์ และเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participative Observation) เพื่อสังเกตพฤติกรรม ประสบการณ์ สภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ รูปแบบการดำเนินชีวิต ลักษณะการสื่อสาร การมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารและกิจกรรมเช่น สังเกตคนเร่ร่อนที่เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือผู้นำกลุ่ม ผู้ปฏิบัติตาม ขั้นตอนการตัดสินใจ การเกิดความขัดแย้งในกลุ่ม และวิธีการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างอาสาสมัครกับครอบครัวเร่ร่อน ครอบครัวเร่ร่อนด้วยกัน และครอบครัวเร่ร่อนกับบุคคลอื่นๆ โดยใช้วิธีการจดบันทึกอย่างละเอียดและบันทึกเทป เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อผู้วิจัยทำความรู้จักคุ้นเคยกับครอบครัวเร่ร่อนแล้ว จึงเริ่มทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participative Observation) โดยการพูดคุย ให้คำปรึกษา ร่วมทำกิจกรรมต่างๆที่ทางสมาคมฯจัดขึ้น เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจ เมื่อมีโอกาสก็ทำการสัมภาษณ์ในสภาพแวดล้อมที่พวกเขาคุ้นเคย และเริ่มรู้สึกเป็นกันเองกับผู้วิจัย หรืออีกนัยหนึ่งคือการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และใช้การสนทนากลุ่มร่วม

ด้วย โดยมีรูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยน มากกว่าการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ เนื่องจากคนเร่ร่อนมีความสนใจสั้นมาก โอกาสที่จะคุยอย่างเป็นเรื่องเป็นราวเต็มไปด้วยความยากลำบาก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่

1. ผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้สัมภาษณ์เก็บข้อมูล
2. เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายภาพ
3. ประเด็นคำถามในการวิจัย

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมประเด็นและปัญหาการวิจัย ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยคำถามปลายเปิด (Open-ended Questions) เพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นทางประชากรศาสตร์ และข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสาร โดยให้การสัมภาษณ์เป็นไปอย่างเป็นกันเองและกลุ่มเป้าหมายสามารถให้ข้อมูลได้อย่างละเอียด เกิดความยืดหยุ่นในการสัมภาษณ์ โดยแบ่งออกเป็น

- แบบสัมภาษณ์แบบมีการกำหนดโครงสร้างคำถาม ซึ่งผู้วิจัยจะตั้งคำถามไว้ล่วงหน้าที่จะใช้ในการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่และอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน ประเด็นคำถามดังนี้

ประเด็นคำถามที่ 1 : ข้อมูลทั่วไป

1. ข้อมูลทางด้านประชากรศาสตร์ (ชื่อ อายุ เพศ การศึกษา สถานภาพ อาชีพ)
2. รายละเอียดเกี่ยวกับหน่วยงาน บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ
3. ทำงานเป็นอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนมานานแค่ไหน
4. เหตุผลที่มาเป็นอาสาสมัคร มีความผูกพันหรือแรงบันดาลใจจากสิ่งใด
5. ครอบครัวเร่ร่อนที่อยู่ในความรับผิดชอบมีจำนวนเท่าไร
6. ลักษณะการดำเนินงานของโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ มีวิธีการในการดำเนินงานอย่างไร

7. ก่อนที่จะมาเป็นอาสาสมัครทำงานด้านใดมาก่อน และต้องมีการเตรียมตัวอะไรเป็นพิเศษ มีการปรับตัวอย่างไร

8. คิดว่าปัญหาครอบครัวเร่ร่อนมีอะไรบ้าง ปัญหาอะไรที่มีผลกระทบต่อสังคม และอะไรคือปัญหาที่สำคัญที่สุดของครอบครัวเร่ร่อน

9. ปัจจุบันปัญหาการเร่ร่อนได้รับการแก้ไขอย่างไร จากภาครัฐและเอกชน มีข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างไร

ประเด็นคำถามที่ 2 : ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสาร

1. เริ่มแรกทำความรู้จักกับครอบครัวเร่ร่อนที่บ้านอย่างไร เข้าถึงพวกเขาได้อย่างไร

2. สร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจด้วยวิธีการใด

3. มีข้อควรระวังอะไรเป็นพิเศษ ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน

4. มีรูปแบบในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อนอย่างไร ภาษาที่ใช้เป็นอย่างไร สื่อที่ใช้มีอะไรบ้าง มีความจำเป็นแค่ไหน...

5. เวลาพูดคุยกับคนเร่ร่อนมักจะพูดคุยกันด้วยเรื่องอะไร เขาชอบคุยเรื่องอะไรเป็นพิเศษ

6. มีวิธีการในการสื่อสารอย่างไร ในการโน้มน้าวให้ครอบครัวเร่ร่อนเข้าร่วมโครงการกับทางสมาคม

7. ถ้าหากพูดถึงเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวหรือการพาลับบ้าน เขาจะมีปฏิกิริยาอย่างไร

8. คาดหวังอะไรกับครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้ เรื่องจริงต่างจากสิ่งที่คาดหวังไว้เพียงใด

9. ในการทำงานมีปัญหาและอุปสรรคอะไรในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน และมีวิธีการแก้ไขอย่างไร

10. หลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินงานตามโครงการ มีการประเมินและติดตามผลอย่างไร
11. วางเป้าหมายและรูปแบบการปฏิบัติงานในอนาคตของตนเองไว้อย่างไร

- แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างคำตอบ ที่ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามแนวกว้าง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถพูดคุย และแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม โดยใช้คำถามที่ยืดหลักของการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เป็นคำถามกลางๆ ไม่ชี้แนะ ไม่บังคับหรือข่มขู่ให้ตอบ คำถามที่เป็นส่วนตัว ความลับที่ไม่ต้องการตอบ ใช้ในการสัมภาษณ์ครอบครัวเร่ร่อน

ประเด็นคำถามที่ 1 : ข้อมูลทั่วไป

ข้อมูลทางด้านประชากรศาสตร์ (ชื่อ อายุ เพศ การศึกษา สถานภาพ อาชีพ)

ประเด็นคำถามที่ 2 : ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสาร

1. ชอบครู/อาสาสมัคร ที่มาสอนหรือไม่ ชอบครูคนไหน ชอบตรงไหน
2. ในกลุ่มเพื่อนและคนในครอบครัวมักคุยกันแบบไหน ภาษาที่ใช้เป็นอย่างไร เหมือนหรือต่างจากที่คุยกับครู
3. ชอบพูดคุยเรื่องใดกับครู
4. เวลาที่มีครูหรือคนมาคุยด้วยมีความรู้สึกอย่างไร
5. ส่วนใหญ่ครูมักจะพูดคุย แนะนำหรือตักเตือนเรื่องใด
6. หลังจากถูกครูตักเตือนมีการเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างไรบ้าง
7. ถ้าครูชวนให้กลับไปอยู่บ้านเดิม จะเชื่อฟังและปฏิบัติตามหรือไม่
8. แล้วทำไมถึงเลือกที่จะกลับบ้าน และยุติพฤติกรรมการเร่ร่อน

ลักษณะคำถามทั้งหมด เป็นคำถามที่มีโครงสร้างไม่ตายตัว (Semi-Structured) แบบปลายเปิด เพื่อตอบคำถามสู่วัตถุประสงค์ โดยปรับเปลี่ยนคำถามตามความเหมาะสมของครอบครัวเร่ร่อนแต่ละครอบครัว

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนในโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม นำมาวิเคราะห์ในการศึกษาภูมิหลัง บุคลิกลักษณะทัศนคติและแรงบันดาลใจของอาสาสมัคร และวิธีการสื่อสารของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน โดยมีรูปแบบการวิเคราะห์ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละประเด็นที่ศึกษา ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้เก็บข้อมูลหลายรูปแบบ การวิเคราะห์ข้อมูลจึงแบ่งเป็น การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและสื่อต่างๆ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และข้อมูลจากการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ซึ่งข้อมูลทั้งหมดเป็นการเก็บรวบรวมเชิงคุณภาพ ไม่สามารถนำมาเจนนับได้ โดยเป็นข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นที่มีต่อประเด็นคำถามต่างๆ ทั้งสองกลุ่มตัวอย่าง และข้อมูลที่ได้รับนั้นผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์โดยการตีความหมาย ตามกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์

2. การสรุปในแต่ละประเด็นที่ศึกษา โดยการวิเคราะห์หาข้อสรุปตามสาระสำคัญของ การวิจัย โดยการนำข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องจากการเก็บข้อมูลมารวมกัน เพื่อหาผลสรุปที่มีความ ถูกต้อง ครบถ้วนและมีความน่าเชื่อถือ

3. การวิเคราะห์สรุปรวม โดยการนำข้อมูลสาระของแต่ละประเด็นมาพิจารณาและหา ความหมายเพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive Method) โดยการวิเคราะห์เป็น ข้อสรุปเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การนำเสนอข้อมูล

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะนำเสนอการศึกษาวิจัยโดยใช้วิธีการพรรณนา (Analytical Description) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อชี้ให้เห็นถึงประเด็นของการวิจัยตาม วัตถุประสงค์ของการวิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนในโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน”

มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ ทศนคติและแรงบันดาลใจของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารและวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนใช้ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน ตลอดจนปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิผลของการสื่อสารระดับบุคคลระหว่างอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนกับครอบครัวเร่ร่อนเพื่อยุติพฤติกรรมการเร่ร่อน

โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวเร่ร่อน แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจในการทำงานเพื่อพัฒนาสังคม และแนวคิดและทฤษฎีการสังคมสงเคราะห์และองค์การสาธารณสุขประโยชน์ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบใช้หลายวิธีการ (Multiple Methodology) มีผลการวิจัยและการวิเคราะห์ผลแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลจากผลการศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ รายงาน การวิจัย สถิติ ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง แผ่นพับประชาสัมพันธ์ของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน และจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผลการวิจัยมีรายละเอียดของเนื้อหาข้อมูล คือ

- 1.1 แนวโน้มปัญหาครอบครัวเร่ร่อนในสังคมไทยปัจจุบัน
- 1.2 วัฒนธรรมชีวิตของครอบครัวเร่ร่อน
- 1.3 ความสัมพันธ์ทางสังคมในโลกของครอบครัวเร่ร่อน
- 1.4 ประวัติความเป็นมาของโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน : ปรัชญาแนวคิดอุดมการณ์และการดำเนินงาน

ส่วนที่ 2 เป็นข้อมูลจากผลการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเสนอผลการวิจัย โดยมีเนื้อหาครอบคลุมปัญหานำการวิจัยดังนี้

ปัญหานำการวิจัยที่ 1 อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนมีภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ ทักษะและแรงบันดาลใจอย่างไร

ปัญหานำการวิจัยที่ 2 กลยุทธ์การสื่อสารและวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนใช้ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมการเร่ร่อนมีอะไรบ้าง เพราะเหตุใดจึงเลือกใช้เช่นนั้น

ปัญหานำการวิจัยที่ 3 ปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิผลของการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนกับครอบครัวเร่ร่อนเพื่อพฤติกรรมการเร่ร่อนมีอะไรบ้าง

ผลการวิจัยส่วนที่ 1

เป็นข้อมูลจากผลการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการ รายงาน การวิจัย สถิติข้อมูลที่เกี่ยวข้อง แผ่นพับประชาสัมพันธ์ของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน และจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พบว่า

1.1 แนวโน้มปัญหาครอบครัวเร่ร่อนในสังคมไทยปัจจุบัน

ปัญหาครอบครัวเร่ร่อนเป็นปัญหาหนึ่งที่มีความสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องและผู้บริหารประเทศจะละเลย หรือมองข้ามไปไม่ได้ เพราะลักษณะของปัญหามีความรุนแรงและจำนวนครอบครัวเร่ร่อนก็เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ในสังคมไทยยุคปัจจุบันที่รัฐบาลเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม เพื่อความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของชาติ คนในสังคมไทยส่วนใหญ่ก็มุ่งทำงานเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ของสถานะเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึงการทำงานหนักขึ้น บิดามารดาส่วนใหญ่ออกไปทำงานนอกบ้านตั้งแต่เช้าจรดเย็น บางคนทำงานล่วงเวลาเพื่อให้ได้รายได้มากๆ มาสนับสนุนสถานะทางครอบครัวที่ต้องใช้จ่ายสูงขึ้น ไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่บุตรหลาน เด็กๆถูกปล่อยปละละเลยให้ดิ้นรนช่วยตนเอง เด็กๆที่มาจากครอบครัวยากจนบางคนต้องออกจากบ้านมาเร่ร่อนหางานทำตามพื้นที่สาธารณะ เช่น รับจ้างชั่วคราวรับจ้างขายดอกไม้ เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว และเพื่อการมีชีวิตรอดของตนเอง บางรายที่อายุอยู่ในวัยรุ่นหนุ่มสาวแต่ทางครอบครัวไม่อาจดูแลเลี้ยงดูเด็กได้ เพราะเศรษฐกิจฝืดเคือง ขาดเงินทองก็ผลักดันให้เด็กต้องจำใจออกไปผจญภัยเร่ร่อนหาเลี้ยงและดูแลตนเองด้วยวิธีการต่างๆตั้งแต่การประกอบอาชีพที่สุจริต

รับจ้างทั่วไป จนกระทั่งการค่าบริการ เมื่อเด็กเหล่านี้ได้เข้าสู่วงจรชีวิตของการเร่ร่อนเด็กจะไม่อยากกลับไปอยู่ที่บ้านหรือภูมิลำเนาเดิมอีก เพราะเมื่ออยู่ที่นี้เขาจะมีอิสระสูง ได้ทำในสิ่งที่ตนเองอยากทำโดยไม่ต้องมีใครมาบังคับ และเมื่อเด็กเกิดการรวมตัวกัน ได้ใช้ชีวิตร่วมกัน บ้างก็จับกลุ่มมั่วสุม บ้างก็จับคู่กันเป็นครอบครัวและใช้ชีวิตอยู่กันเป็นครอบครัวตามพื้นที่สาธารณะ หรือแม้แต่ผู้ใหญ่เองก็ตาม ที่ออกมาจากบ้าน มาใช้ชีวิตในที่สาธารณะ อันเนื่องมาจากการที่โดนคนในสังคมบางคนเอารัดเอาเปรียบจากการทำงาน มีทั้งที่เปลี่ยนที่อยู่ทีนนอนไปเรื่อยๆ (ครอบครัวเร่ร่อน) และปักหลักแต่ซบซนที่นอนในพื้นที่ใกล้เคียง (ครอบครัวไร่บ้าน)

สาเหตุของการออกมาใช้ชีวิตอย่างอิสระของคนเร่ร่อน มีมากมายหลายสาเหตุ แต่ทั้งหมดทั้งมวล ล้วนมาจากความล้มเหลวของนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมของอดีตรัฐบาลหลายยุคหลายสมัย ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ทำให้ละเลยบริบทของสังคม ทำให้สังคมไทยอ่อนแออย่างเห็นได้ชัด จึงก่อให้เกิดปัญหาการสร้างความไม่เป็นธรรมในสังคม การกระจายรายได้ที่แตกต่างกัน เกิดการขยายตัวตามเมืองใหญ่ ประชาชนละทิ้งถิ่นฐานอพยพเข้าสู่ตัวเมืองในสภาพที่ไม่พร้อม ขัดสนยากจน ต้องอาศัยอยู่ในชุมชนแออัด สองข้างทางรถไฟ บุกรุกที่สาธารณะ ที่ดินว่างเปล่า ความเจริญทางด้านวัตถุ หมู่บ้านจัดสรร เมืองขยายใหญ่อย่างรวดเร็ว ผลักไสไล่หรือให้ชุมชนแออัดผิดส่วน ต้องอพยพมาอยู่ชานเมืองรอบนอกเกิดเป็นชุมชนแออัดขนาดเล็กกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปตามขอบเมือง จนนำไปสู่ปัญหาการออกมาเร่ร่อนของคนเร่ร่อนที่ทวีคูณมากยิ่งขึ้นในปัจจุบัน

ลักษณะของการเร่ร่อนในปัจจุบันมีการแปรเปลี่ยนรูปแบบไป บางกลุ่มเร่ร่อนแล้วยังคงวนเวียนติดต่อกับทางครอบครัวเป็นครั้งคราว บางรายออกจากบ้านเร่ร่อนแล้วไม่มีการติดต่อกับครอบครัวอีกเลย สำหรับเส้นทางของคนเร่ร่อนจะค่อยๆ เคลื่อนตัวเข้ามารวมศูนย์อยู่ที่กรุงเทพฯ โดยมีจุดพักอยู่ตามพื้นที่สาธารณะต่างๆ อาทิเช่น สนามหลวง ซึ่งหลายคนอาจสงสัยว่า เหตุอะไรที่ทำให้คนจากต่างจังหวัดถึงได้มุ่งตรงมาที่ท้องสนามหลวงเมื่อมาถึงกรุงเทพมหานคร คำตอบของคำถามนี้ก็คือ คนมักติดภาพลักษณ์ของกรุงเทพมหานครจากภาพยนตร์ไทย ในยุคก่อนๆ หรือบางครั้งก็ในยุคนี้ด้วยที่จะฉายภาพการเดินทางของตัวละครที่มาจากต่างจังหวัดว่ามาถึงกรุงเทพมหานคร คือ ต้องมาที่ท้องสนามหลวง พระบรมมหาราชวัง พร้อมบทพูดสำคัญว่า หากหลงทางให้มารอที่สนามหลวง รับรองว่าตามกันเจอแน่นอน และนั่นเอง คือ หน่วยความจำ หรือรหัสลับที่ซ่อนไว้ในสื่อที่ส่งออกไปผ่านหนังกลางแปลงในยุคหนึ่ง และฝังรากลึกมาจนกระทั่งในปัจจุบัน

1.2 วัจนชีวิตของครอบครัวเร่ร่อน

ระยะเวลาเกือบ 2 เดือน นับตั้งแต่เดือนธันวาคม ปี 2550 จนถึงเดือนมกราคม ปี 2551 ที่ผู้วิจัยเริ่มศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวเร่ร่อน ผู้วิจัยได้เห็นหลากหลายแง่มุมในชีวิตของครอบครัวเร่ร่อน ที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสพบปะพูดคุยมาบ้างน้อยบ้าง ทั้งผู้ที่มีฐานะทางครอบครัวค่อนข้างมั่นคง บางรายอยู่ในชั้นเศรษฐกิจเดียว แต่พอลถามว่าทำไมไม่กลับไปอยู่บ้าน ทั้งที่บ้านของครอบครัวก็ดูจะอบอุ่นดีมีความสุข เขาก็ตอบกลับมาว่า ไม่อยากกลับไป อยู่แบบนี้อิสระดี ไม่มีใครมาบังคับ ไม่ต้องคิดอะไรให้วุ่นวาย หรือบางรายที่มีลูกเล็ก ลูกของพวกเขาเกิดและเติบโตขึ้นท่ามกลางสนามหลวง และอีกหลายครอบครัวที่ยังคงต้องเผชิญกับภาวะล้มเหลวและบีบคั้นในสังคม ซึ่งความหลากหลายของชีวิตดังกล่าวล้วนแล้วแต่ทำให้ผู้วิจัยได้รู้จักคุณค่าและเรียนรู้ความหมายของการมีชีวิตอยู่อย่างแท้จริง

ไม่ว่าใครจะนิยามความหมายของคนที่ใช้ชีวิตอย่างอิสระตามที่สาธารณะของเมืองใหญ่ ว่าอย่างไร ไม่ว่าจะเรียกว่า ฝึกระดาศ ฝึชุน คนจรจัด คนเร่ร่อน หรือแม้แต่ คนไร้บ้าน ก็ไม่ได้เพิ่มหรือลดคุณค่าที่มีในตัวตนของคนเหล่านี้สักเท่าไร จากการที่ผู้วิจัยได้คลุกคลีทำงานกับครอบครัวคนเร่ร่อนในที่สาธารณะของกรุงเทพมหานครอย่างพื้นที่สนามหลวงและคลองหลอด พื้นที่กลางใจเมืองที่ใครต่อใครพากันถอนใจถอนกำลังออกจากพื้นที่กันหมด ด้วยเพราะบอกว่าเกินกว่าจะเยียวยารักษาได้ แต่พื้นที่สนามหลวงและคลองหลอดนี้ยังคงมีประกายแห่งความสุขของคนธรรมดาที่เดินดินกินข้าววัด หารายได้จากการเก็บของขาย รับจ้าง และมีชีวิตในมุมมองที่เขาบอกว่า คือความพอเพียงของพวกเขาเอง ผู้วิจัยได้เคยเฝ้าถามถึงการคืนกลับสู่ภูมิลำเนาของคนในพื้นที่ คำตอบเต็ม ๆ รวบรวมมีใครมาฝั่งความคิดไว้ ก็คือ กลับไม่ได้ กลับไปต้องโดนดูหมิ่นเหยียดหยาม มากกรุงเทพฯทั้งที่ กลับไปต้องกลับไปอย่างมีหน้ามีตา ต้องไม่กลับไปแล้วเป็นภาระให้คนที่อยู่ที่บ้าน ถามใครก็ตอบแบบนั้น คนเร่ร่อนบางคนที่พบเจอ เป็นคนที่มีฐานะทางครอบครัวค่อนข้างมั่นคงแต่ที่ออกมาเร่ร่อนเพราะไม่มีความสุขในชีวิต บางคนก็มีปัญหาทางครอบครัวทั้งกับสามี พ่อ แม่ พี่ น้อง ตลอดจนลูกในไส้ของตนเอง มาถึงวันนี้ เขาเล่าให้เราฟังว่า มีคนลงมาคุยกับพวกเขาหลายกลุ่ม หลายคน บางคนมาแล้วก็สัญญาว่าจะมาหาบ่อย ๆ แล้วก็หายหน้าหายตาไปเลย บางคนก็มาคุยมานอน มาทำงานอะไรต่อมิอะไรวุ่นวายไปหมด ไม่รู้ว่ามองพวกเขาเป็นอะไร จะเรียกเขาว่าอะไรก็ตามใจ แต่เขาก็คือคนไทยคนหนึ่งที่รักษาตบ้านเมืองไม่ต่างไปจากคนอื่น ๆ ในประเทศนี้เช่นกัน

การหลุดพ้นจากวังวนของความเป็นครอบครัวเร่ร่อนที่ใช้ชีวิตข้างถนน นอนกลางดินกินกลางทรายที่ท้องสนามหลวงก็คือ การกลับไปสู่ครอบครัวและเครือญาติ กลับสู่ภูมิลำเนาเดิมของตน ถ้าครอบครัวเร่ร่อนส่วนใหญ่ แม้ไม่ทั้งหมด มีโอกาสได้กลับภูมิลำเนาเดิม ไปหาครอบครัว มีโอกาสตั้งต้นชีวิตใหม่ มีโอกาสได้สมัครงานที่มีรายได้มากพอที่จะไปเช่าที่อยู่อาศัยได้เอง พลเมืองแห่งท้องถนนคงลดจำนวนลง แต่ในสถานการณ์จริง ปริมาณคนเร่ร่อนไม่ได้ลดลงแต่อย่างใด แต่กลับเพิ่มจำนวนมากขึ้น ดังปัจจัยต่อไปนี้ที่ทำให้ครอบครัวและคนเร่ร่อนจำนวนมากยังคงใช้ชีวิตบนพื้นที่สาธารณะแทน “บ้าน” ต่อไป

1. การไม่มีรายได้ในภูมิลำเนาเดิม

แรงจูงใจสำคัญของการอพยพจากชนบทสู่เมือง ก็คือ ความคาดหวังถึงรายได้ที่ดีกว่าการยังชีพในชนบท สำหรับคนเร่ร่อนที่อพยพจากชนบทก็ด้วยแรงจูงใจดังกล่าวเช่นเดียวกัน สังคมไทยดั้งเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม คนส่วนใหญ่ยังชีพด้วยวิถีการผลิตภาคการเกษตร ที่ดินเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญมาก คนเร่ร่อนส่วนใหญ่ซึ่งมาจากตระกูลที่ยากจนมักจะไม่มียี่สิบ หรือต่อให้มีที่ดิน แต่การที่ตนเอง “ละทิ้ง” บ้านเรือนมานาน ก็มักจะมีส่วนแบ่งที่ดินจากรุ่นพ่อแม่น้อยหรือไม่ได้เลย ที่ดินจะตกกับคนที่ทำกินอย่างต่อเนื่อง คนที่เข้าเมืองมาทำงานควรจะมีรายได้ส่งกลับไปบ้าน ไม่ใช่ว่า “ทวง” ที่ดินคืน ซึ่งจะกลายเป็นประเด็นขัดแย้งในหมู่เครือญาติ จนตนเองต้องหลีกเลี่ยงปัญหาและออกมาเร่ร่อน เพื่อแสวงหารายได้และชีวิตที่ตนเองต้องการอย่างแท้จริง

2. ความอับอายที่จะกลับบ้านในฐานะผู้แพ้

เหตุผลหนึ่งที่มีน้ำหนักต่อการตัดสินใจไม่กลับบ้านของหลายๆคนและหลายๆครอบครัวก็คือ ความอับอายที่จะกลับบ้านในฐานะผู้แพ้ เพราะผู้ที่เข้ามาหางานทำในเมือง หรือคนที่ละทิ้งจากครอบครัวเพราะครอบครัวแตกแยก ต่างคาดหวังที่จะมีชีวิตที่ดีกว่าเดิม บางคนอาจมีความรู้สึกที่ต้องการพิสูจน์ว่าสามารถอยู่รอดได้แม้ญาติพี่น้องจะไม่ช่วยเหลือ การจะให้พวกเขากลับบ้านในฐานะตัวเปล่า ไม่มีเงินก้อนที่จะไปลงทุนจึงเป็นเรื่องยากที่จะทำให้ใจ และการที่พวกเขาแสดงความต้องการอยากกลับบ้านในฐานะที่ประสบความสำเร็จในการเข้ามาใช้ชีวิตในเมือง ก็เพราะหลายคนต่างมีปมที่ถูกผลักออกจากครอบครัว แม้อาจไม่ถูกผลักจากครอบครัวแต่การเข้ากรุงเทพฯ ก็ควรจะมีจุดหมายถึงการเข้ามาทำงานส่งเงินกลับไปเลี้ยงดูญาติพี่น้องที่ชนบท คนที่ไม่ส่งเงินกลับบ้านก็ถือได้ว่าต่ำกว่าความคาดหวังแล้ว การกลับไปตัวเปล่าจึงยิ่งผิดความคาดหวัง ดังนั้นพวกเขาจึงไม่อาจจะยอมรับที่จะกลับไปภูมิลำเนาเดิมในฐานะคนล้มละลาย คนพ่ายแพ้

นอกจากนี้ การใช้ชีวิตเป็นคนเร่ร่อนที่สังคมไม่ยอมรับ หลายคนยังต้องปิดบังไม่ให้ญาติพี่น้องรู้ว่า การเข้ามากรุงเทพฯของเขาต้องมาอาศัยหลบซ่อนในที่สาธารณะ จึงเป็นเหตุให้คนเร่ร่อนส่วนใหญ่เลือกที่จะหลบหนีจากสังคม อายกล่อง อายญาติพี่น้อง หากรู้ว่าเป็นคนเร่ร่อนบ้างก็กลัวว่าตนเองจะทำให้ญาติพี่น้องต้องอับอายไปด้วย หรือที่เรียกว่า “เสียนามสกุล” แต่ก็ยังมีคนเร่ร่อนอีกกลุ่มหนึ่งที่ยอมเปิดเผยตนเองต่อสาธารณะ ยอมเปิดตัวเล่าชีวิตของตนเองต่อสื่อมวลชน โดยไม่กลัวการมีปัญหากับครอบครัวเดิม ซึ่งคนเร่ร่อนได้ให้เหตุผลว่า

“.....ข้างมันเถอะ จะไปอายอะไร ไหน ๆ ก็ไหน ๆ แล้ว อายไปก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไร เพราะญาติพี่น้องเขาก็ไม่ได้มาช่วยอะไรเรา.....”

3. การไม่มีญาติพี่น้องที่จะพึ่งพิง

คำถามสำคัญว่า ทำไมคนที่อาศัยหลบซ่อนในที่สาธารณะจึงไม่กลับไปอยู่ภูมิลำเนาเดิม จะเบาบางลงมาก หากผู้ถามได้เข้าใจสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดคนเร่ร่อนจำนวนมากในสังคมไทย ก็เพราะความเปราะบางของสถาบันครอบครัว ดังนั้น การชักจูงให้คนเร่ร่อนต้องกลับบ้านหรือภูมิลำเนาเดิม ก็เหมือนกับการผลักไสให้เขาต้องกลับไปเผชิญหน้ากับสิ่งที่เขาเพิ่งหลีกเลี่ยงมา

กรณีของป้าเพ็ญ (นามสมมติ) หญิงสูงวัยที่ต้องออกจากบ้าน เพราะมีความรู้สึกกลัวลูกหลานไม่ดูแลและไม่สบายใจที่จะอยู่เป็นภาระให้แก่ลูก หรือกรณีของพี่วรรณและพี่น้ำ (นามสมมติ) ที่มีปัญหากับญาติพี่น้องและรู้สึกไม่สบายใจที่จะอยู่ร่วมกันในฐานะที่ต้องพึ่งพา และเจ้าของบ้านไม่เต็มใจให้อยู่ ซึ่งทุกท่านล้วนเป็นตัวอย่างของคนที่เคย “หลง” กลับไปอยู่บ้าน แต่แล้วก็ต้องย้อนกลับมาเป็นคนเร่ร่อน สำหรับคนกลุ่มนี้จึงไม่ใช่นักที่จะผลักให้พวกเขากลับบ้าน

นอกจากนี้บางคนที่เคยทำผิดพลาดมา อย่างการที่เคยต้องโทษคดีต่างๆ เมื่อพ้นโทษแล้วก็ไม่มีญาติพี่น้องคนไหนที่จะยอมรับ ใครๆต่างก็พากันรังเกียจ ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขาไม่อาจจะกลับคืนสู่เครือญาติของตนเองได้ คนลักษณะนี้ไม่จำเป็นต้องมีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดที่เป็นคนกรุงเทพฯ แต่ไม่เข้าบ้านก็มีไม่น้อย เช่น กรณีของพี่ใหญ่ (นามสมมติ) ที่มักจะมีเรื่องทะเลาะวิวาทอยู่บ่อยครั้ง และเคยถูกจำคุก ดังนั้นการเลือกเป็นคนเร่ร่อน จึงเสมือนกับการขาดใช้ในชีวิตที่ตนเองเคยทำผิด และส่งผลให้เขาไม่อยากจะกลับไปอยู่กับญาติพี่น้อง

4. ไม่มีบ้านที่จะกลับ

คำตอบที่ตรงที่สุดสำหรับบางคนที่ไม่กลับบ้าน ก็คือ ไม่มีบ้านจะกลับ หรือพูดให้ชัดเจนก็คือ เป็นคนไร้ญาติขาดมิตร ระดับของการพลัดพรากสำหรับคนกลุ่มนี้จะมีมากกว่าที่กล่าวถึงใน 3 กลุ่มแรก คือเป็นคนไร้รากอย่างแท้จริง กลุ่มคนไร้ญาติขาดมิตรนี้ จะพบมากสำหรับเด็กที่พ่อแม่ไม่มีความพร้อมที่จะมีบุตร เกิดมาแล้วต้องอาศัยอยู่กับญาติพี่น้อง โดยไม่มีความสุขนัก บางคนออกมาเร่ร่อนตั้งแต่เด็ก บางคนอาจได้อยู่กับญาติพี่น้องจนโต แล้วแยกออกมาใช้ชีวิตตามลำพัง ข้อจำกัดของคนกลุ่มนี้ อย่างว่าแต่บ้านที่ไม่มีกลับเท่านั้น บางคนอาจไม่มีแม่แต่บัตรประจำตัวประชาชน จนกระทั่ง “ชื่อจริง” ก็ยังไม่มี

1.3 ความสัมพันธ์ทางสังคมในโลกของครอบครัวเร่ร่อน

ปัจจุบันเราสามารถพบคนเร่ร่อนตามสถานที่สาธารณะต่างๆ มากขึ้น ไม่จำเป็นต้องเป็นเวลาค่ำคืน แต่กลางวันเราก็อาจพบกับพวกเขาในสภาพสวมเสื้อผ้าเก่า มีกระเป๋าหรือถุงสัมภาระ เช่น ตามเก้าอี้ริมถนนราชดำเนิน ตามสวนหย่อมรอบๆ สนามหลวง หรือพื้นที่ใต้ทางด่วนแยกตึกชัยเลียบบถนนพระราม 5 ก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่คนเร่ร่อนมักพักผ่อนรวมกันในช่วงกลางวัน

การที่พวกเขามีคุณลักษณะร่วมกันที่แตกต่างจากคนเมืองทั่วไป คือการไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง แม้แต่เช่าห้องราคาถูกตามชุมชนแออัด หรือไม่สามารถพักพิงกับญาติพี่น้องได้อย่างมีความสุข การไม่มีสิ่งปลูกสร้างที่เรียกว่า “บ้าน” ทำให้ต้องใช้ชีวิตและอาศัยหลบนอนในที่สาธารณะ ซึ่งไม่เพียงแต่ต้องเผชิญกับความยากลำบากในการใช้ชีวิต ตั้งแต่การขาดแคลนที่พักหลบนอนที่ปลอดภัย ป้องกันแดดป้องกันฝน มีความเป็นส่วนตัว ขาดแคลนห้องน้ำซึ่งจำเป็นอย่างมากในชีวิตประจำวัน หรือต้องแบกกระเป๋าสัมภาระไปในทุกหนแห่งเท่านั้น แต่ยังทำให้พวกเขาถูกคนเมือง กระทบตราพวกเขา ในฐานะสิ่งแปลกแยก อันตรายและต้องกำจัด

ในโลกของครอบครัวเร่ร่อน นอกจากพวกเขาจะต้องเรียนรู้วิธีการเพื่อใช้ชีวิตรอดภายใต้การเข้าถึงทรัพยากรที่จำกัดของเมืองที่ไม่ใช่การเป็นมิชชันนารีแล้ว ยังมีแง่มุมอื่นเกี่ยวกับครอบครัวเร่ร่อนที่แตกต่างจากภาพที่สังคมเคยชินหรือประเมินค่าพวกเขา ครอบครัวเร่ร่อนไม่ได้มีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวเหมือนกัน ดังที่เรามองจากภายนอกอยู่ห่างๆ แต่ในโลกของครอบครัวเร่ร่อนยังมีการให้คุณค่า ความหมาย แก่ตัวเองและคนอื่น โดยพิจารณาจากวิธีการหาเลี้ยงชีพเป็นปัจจัยสำคัญ การตีความเชิงคุณค่านี้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นการจัดช่วงชั้นทางสังคมภายในโลกของ

ครอบครัวเร่ร่อนก็ได้ นอกจากนี้พวกเขาก็ไม่ใช่ปัจเจกชนที่โดดเดี่ยว ดังที่เราได้เห็นพวกเขาอนตามลำพังตามข้างถนน ริมคลองตลอด หากแต่การอยู่รอดในเมืองจำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายความสัมพันธ์

การอยู่รอดสำหรับมนุษย์มิได้หมายความว่าเพียงการมีอาหารอิ่มท้อง การได้หลับนอนเท่านั้น หากแต่มนุษย์ยังมีสำนึกหรือความคิดเกี่ยวกับตนเอง มนุษย์ต้องตอบคำถามเกี่ยวกับการมีชีวิตรอดของตนเองว่ามีคุณค่าอย่างไร คำถามนี้จะถูกกระตุ้นรุนแรงยิ่งขึ้นสำหรับคนเร่ร่อนในยามที่ต้องเผชิญกับสลายตาหรือกิริยาที่บ่งบอกถึงความหวาดระแวง ความน่ารังเกียจ รวมถึงข้อเท็จจริงในโลกของคนเร่ร่อนที่ขัดแย้งอย่างยิ่งจากภาพสังคมมีมโนภาพตายตัว ที่กักกว่าพวกเขามีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็คือ การจัดช่วงชั้นในโลกของคนเร่ร่อน ความหลากหลายในสังคมของคนเร่ร่อน มีมิติที่บ่งชี้ถึงการจัดช่วงชั้นทางสังคม การยอมรับการให้เกียรติคนบางประเภท และรังเกียจคนบางประเภท โดยสิ่งสำคัญที่ใช้กำหนดการจัดช่วงชั้นในโลกของคนเร่ร่อนก็คือ วิธีการหาเลี้ยงชีพ ซึ่งการหาเลี้ยงชีพแต่ละแบบมีคุณค่าต่อการให้ความหมายแก่ตัวเองและผู้อื่นมาก แต่ก็มีใช้วิธีการหาเลี้ยงชีพแต่ประการเดียว ย่อมต้องมีมิติอื่นประกอบด้วย เช่น การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น ภาพลักษณ์การแต่งกาย เป็นต้น

เราอาจจะตระหนักถึงภาพที่คนทั่วไปมองคนเร่ร่อนในฐานะสิ่งสกปรก ไม่ควรที่จะอยู่ในสถานที่อันเป็นหน้าเป็นตาของประเทศอย่างสนามหลวง และควรถูกกำจัด ซึ่งการที่คนลืมหือมองข้ามครอบครัวเร่ร่อน ก็อันเนื่องมาจาก ทศนคติ และความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของสังคม หรือแม้กระทั่งงานวิจัยบางเรื่อง ที่ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกได้อย่างชัดเจนและตรงไปตรงมา ทำให้เกิดความบิดเบี้ยวของข้อมูล จนทำให้ข้อมูลที่นำเสนอออกมาพบกับทางตัน เพราะหาคำตอบให้แก่การแก้ไขปัญหาดังกล่าวไม่ได้ เนื่องจากไม่สามารถหาสมมติฐานของการเกิดครอบครัวเร่ร่อนได้อย่างชัดเจน ทำให้การมองรูปแบบและความต้องการของครอบครัวเร่ร่อนขาดความชัดเจนไปด้วย ดังนั้นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงต้องเป็นหน้าที่ของทุกภาคส่วนในสังคมที่ต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเร่งด่วน เพื่อช่วยในการยุติปัญหาการเร่ร่อนและสร้างสังคมไทยให้มีความสงบสุขต่อไป

1.4 ประวัติความเป็นมาของโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน : ปรัชญาแนวคิดอุดมการณ์และการดำเนินงาน

แผนภาพที่ 3. แสดงสัญลักษณ์สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน

สัญลักษณ์ของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน

มือสามมือ หมายถึง

- 1.ประชาชน คนทั่วไป
- 2.นักเรียน นักศึกษา
- 3.คนทำงาน ภาคเอกชน

เมื่อทั้ง 3 ส่วนร่วมมือกันจึงเกิดเป็นอาสาสมัครเพื่อทำงานพัฒนาสังคม

มือสามสี หมายถึง

- 1.มือสีแดง หมายถึง ความคิดสร้างสรรค์
- 2.มือสีเขียว หมายถึง ความอ่อนโยน
- 3.มือสีน้ำเงิน หมายถึง ความอบอุ่นสมานฉันท์

ถูกโลก แทน ความหมายของสังคมองค์รวม

แผนภาพที่ 4. แสดงความหมายของสัญลักษณ์สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน

สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน (องค์กรสาธารณประโยชน์) หรือ VACA. องค์กรอาสาสมัครภาคเอกชน ถือเป็นองค์กรหนึ่งที่มีความมุ่งมั่นภายใต้วิสัยทัศน์ที่ต้องการสร้างสรรค์ ทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคม เปรียบเสมือนสะพานแห่งโอกาสที่เชื่อมต่อระหว่างอาสาสมัครที่เป็นประชาชนทั่วไปในสังคมที่ต้องการมีส่วนร่วมในการทำสิ่งดีๆ เพื่อสังคม และคนที่ขาดโอกาสและประสบภาวะวิกฤตต่างๆ มาพบปะเพื่อทำกิจกรรมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ สร้างกระบวนการสัมพันธ์ต่อกันและกัน

สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนเริ่มจากการก่อตั้งในรูปแบบของ “กลุ่มอิสระชน” ที่ก่อตั้งขึ้นจากการรวมตัวของนักพัฒนาซึ่งทำงานในองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2539 ภายใต้การนำของ คุณนที สรวารี นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน โดยในช่วงแรกเป็นการทำงานไม่เต็มเวลา อาสาสมัครส่วนใหญ่ใช้เวลาว่างหลังจากการทำงานประจำ หาเวลารวมตัวกันพบปะพูดคุยและทำกิจกรรมกับเด็กในพื้นที่ต่างๆ โดยประสานความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ที่ดำเนินงานอยู่แล้วในรูปแบบของอาสาสมัครในกิจกรรมย่อยๆ จนกระทั่งปี 2542 ได้พัฒนารูปแบบการดำเนินงานขึ้นเป็น “ศูนย์กิจกรรมอิสระชน” ที่เป็นองค์กรทำงานแบบอาสาสมัคร

ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 ศูนย์กิจกรรมอิสระชนได้เสนอโครงการขอรับการสนับสนุนไปยังธนาคารโลกประจำประเทศไทย เพื่อดำเนินกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิตแก่คนด้อยโอกาสและผู้ยากไร้ในช่วงภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ และได้ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดมา โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายหลักคือเด็กเร่ร่อน เด็กด้อยโอกาส และเด็กที่อยู่ในภาวะวิกฤต มุ่งให้ความรู้ในเรื่องของทักษะชีวิต ยาเสพติด และความรู้เรื่องโรคเอดส์ ตลอดจนโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ในการให้การสนับสนุนงบประมาณต่างๆ ตลอดมา โดยได้รับการสนับสนุนการทำงานจากทุกภาคส่วนในสังคม และได้รับความสนใจจากผู้สนใจทั่วไปเข้ามาทำงานในฐานะอาสาสมัครร่วมกับศูนย์กิจกรรมอิสระชน

จนมาถึงในปี พ.ศ. 2548 ได้ยื่นจดทะเบียนเป็นสมาคมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ในชื่อ “สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน” เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2548 ตามหนังสืออนุญาตเลขที่ ต.001/2548 โดยใช้ชื่อย่อว่า “สกอ.” และใช้ชื่อในภาษาอังกฤษว่า “Voluntary Activity Creation Association” ใช้ชื่อย่อในภาษาอังกฤษว่า “VACA.” และได้รับการ

รับรองจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นองค์การสาธารณประโยชน์ ลำดับที่ 155

วัตถุประสงค์หลักในการทำงานของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน มีดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมอุดมคติคนหนุ่มสาว ให้เป็นคนมีจิตใจอาสาสมัครในการรับใช้สังคม
2. เพื่อทำการศึกษาวิจัยและพัฒนา นวัตกรรมทางสังคม
3. เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีการรวมกลุ่มในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างเข้มแข็งด้วยตนเอง
4. เพื่อส่งเสริมสังคม ชุมชน มีสุขภาวะที่ดี
5. เพื่อส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาสังคม
6. เพื่อส่งเสริมด้านการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้อันของเด็ก เยาวชน และชุมชน
7. เพื่อส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน
8. เพื่อสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
9. เพื่อส่งเสริมการดำรงอยู่ของความหลากหลายทางวัฒนธรรม
10. เพื่อส่งเสริมและสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง
11. เพื่อประสานงานร่วมมือกับองค์การสาธารณประโยชน์อื่นในการส่งเสริมและพัฒนาสังคม
12. เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม
13. ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง

นอกจากนี้ สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน ยังได้ยึดแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความว่า “คนที่รวมตัวกันเป็นหมู่่มากแม้ได้ชื่อว่าเป็น**อิสรชน** ก็ใช้**อิสรภาพ** คือความเป็นใหญ่ของตนเต็มที่ไม่ได้ หากจำเป็นต้องจำกัดไว้ด้วยกฎข้อบังคับและวินัยอันเหมาะสม เพื่อให้แต่ละคนมี**อิสรภาพ**สม่ำเสมอ ทั้งมิให้ล่วงละเมิดกันและกัน” เป็นหัวใจสำคัญในการทำงาน ควบคู่ไปกับนโยบายที่คณะกรรมการบริหารได้ กำหนดไว้อย่างกว้างๆ เพื่อให้คณะทำงานดำเนินกิจการของสมาคมได้อย่างมีแบบแผน สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชนจึงได้กำหนดแนวนโยบายการทำงานของสมาคมออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. นโยบายด้านการสนับสนุนการทำงานภาคสังคม
2. นโยบายด้านการสนับสนุนการบริการด้านวิชาการ
3. นโยบายด้านการพัฒนาองค์กร

นโยบายด้านการสนับสนุนการทำงานภาคสังคม

สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนมีแนวนโยบายสนับสนุนการทำงานภาคสังคม ด้วยการให้การสนับสนุนการทำงานภาคสังคมในวงกว้าง ทั้งของภาครัฐและเอกชน ในรูปแบบการสนับสนุนการทำงานรายโครงการและการสนับสนุนการทำงานระดับนโยบาย โดยในภาครัฐสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนมีนโยบายทำงานโดยการประสานงานระดับปฏิบัติในพื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และครอบคลุมจังหวัดอื่นๆ ตามสถานการณ์ของสังคมในขณะนั้น แบ่งแนวนโยบายด้านนี้ออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่

1. แนวนโยบายด้านการพัฒนา

สนับสนุนให้มีการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของชุมชน โดยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมร่วมกับสมาคมในทุกๆระดับ โดยเน้นการทำงานเชิงบวกกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

2. แนวนโยบายด้านสังคมสงเคราะห์

สนับสนุนให้มีการสงเคราะห์ โดยเน้นการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายในทุกกลุ่มเข้าถึงรัฐสวัสดิการ โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ เน้นการทำงานเชิงประสานงานอย่างสหวิชาชีพ และการทำงานเชิงบวกเป็นสำคัญ

นโยบายด้านการสนับสนุนการบริการด้านวิชาการ

สมาคมสร้างสรรค์อิสระชนมีแนวนโยบายสนับสนุนการบริการด้านวิชาการในรูปแบบต่างๆ เช่น การศึกษาดูงาน การบริการให้คำปรึกษา เปิดรับนักศึกษาฝึกงาน การบรรยายให้ความรู้ในสถาบันการศึกษาต่างๆ ตามที่มีการร้องขอมาเป็นรายกรณีไป ทั้งนี้ให้คำนึงถึงแนวนโยบายหลักของสมาคมฯ ในด้านอื่นๆ ที่มีอยู่แล้วในแต่ละกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ โดยเน้นให้ผู้มาฝึกงานปฏิบัติหน้าที่เสมือนหนึ่งเจ้าหน้าที่ของสมาคมผู้หนึ่ง

นโยบายด้านการพัฒนาองค์กร

สมาคมสร้างสรรค์อิสระชนมีแนวนโยบายด้านการพัฒนาองค์กรด้วยการสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนเป็นผู้ริเริ่มพัฒนาโครงการ เพื่อทำงานตามความถนัดของตนเอง และมีนโยบายสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ที่ศึกษาความรู้เพิ่มเติมที่สอดคล้องกับการทำงานของสมาคม เพื่อนำมาพัฒนางานที่สมาคมดำเนินอยู่ในโครงการต่างๆ ทั้งนี้เจ้าหน้าที่อาสาสมัครต้องผ่านกระบวนการคัดสรร คัดเลือก ตามประกาศหรือระเบียบที่ออกโดยสมาคมฯ โดยลำดับ

ปัจจุบัน สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน มีภาระในการดูแลกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ ความรับผิดชอบอยู่จำนวนประมาณ 997 คน ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

- เด็กเร่ร่อน เด็กด้อยโอกาส ในพื้นที่รับผิดชอบ
- คนด้อยโอกาส คนเร่ร่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่สนามหลวง
- หญิงขายบริการ

ผลการดำเนินงานภาคสังคมของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน ตั้งแต่ปี 2544 ถึงปัจจุบัน อิสรชนทำงานด้านสังคมและคนด้อยโอกาสมาโดยตลอด โดยสามารถสรุปผลการดำเนินงานออกมาในเบื้องต้นได้ดังนี้

ปี พ.ศ.	การสนับสนุนกิจกรรมหรือผลงาน
2544	- ดำเนินงานโครงการพัฒนาความรู้ทักษะชีวิตเด็กเร่ร่อนและไร้ที่พึ่ง โดยได้รับการสนับสนุนจาก ธนาคารโลกประจำประเทศไทย
2545	- ดำเนินโครงการละครหุ่นสังข์จร: สร้างสถานเสริมสุข โดยได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ - ดำเนินโครงการเพื่อเพื่อนเตือนภัยยาเสพติด โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ - ดำเนินโครงการห้องสมุดสังข์จร รณรงค์ให้ความรู้เรื่องทักษะชีวิตเพื่อส่งเสริมสุขภาพในกลุ่มนักเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร 40 แห่ง ในปี 2545
2546	- ดำเนินโครงการห้องสมุดสุขภาพสังข์จร โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ - ดำเนินโครงการละครหุ่นสังข์จร : สร้างสถานเสริมสุข (ปี2) โดยได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ - โครงการความรู้เพื่อชีวิตเด็กเร่ร่อน เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติดและโรคเอดส์ในกลุ่มเด็กเร่ร่อน สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.)
2547	- ดำเนินโครงการเรียนรู้กับครูข้างถนน จัดกิจกรรมสโมสรสังข์จรเรื่องโรคเอดส์ในพื้นที่กรุงเทพมหานครกับเด็กเร่ร่อน สนับสนุนโดยสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร
2548	- ดำเนินโครงการเยาวชนพันภัยเอดส์และโครงการอาสาสมัครสร้างสรรค์ป้องกันเอดส์ - รับการสนับสนุนจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ดำเนินโครงการอาสาสมัครสร้างสรรค์เพื่อเด็กด้อยโอกาส

	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินโครงการโรงเรียนเร่ โดยจัดกิจกรรมการฉายหนังเร่และจัดกลุ่มสนทนาหลังการดูหนังสารคดีและการ์ตูนสำหรับเด็ก พร้อมกิจกรรมต่างๆมากมาย - ดำเนินโครงการโรงเรียนข้างถนน : กองทุนอาหารเพื่อครอบครัวเร่ร้อน เพื่อแก้ปัญหาเรื่องคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะด้านโภชนาการแก่ครอบครัวเร่ร้อนที่มีเด็กเล็กอยู่ในความดูแล - ดำเนินโครงการซัพพอร์ตที่ดินเพื่อชีวิตใหม่ การพยายามส่งครอบครัวเร่ร้อน กลับคืนสู่ถิ่นฐานบ้านเกิดด้วยความสมัครใจ และประสานงานด้านการประกอบอาชีพ สนับสนุนให้หยุดเร่ร้อน และช่วยเหลือด้านการเข้าถึงรัฐสวัสดิการอื่นๆ ที่เหมาะสม
--	--

ตารางที่ 3. แสดงผลการทำงานภาคสังคมของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน

(ที่มา : เอกสารแนะนำสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน, 2548.)

การดำเนินกิจกรรมและโครงการต่างๆ ที่ผ่านมาของทางสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน ได้สร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาในด้านความรู้ อาชีพ และคุณภาพชีวิต ของคนเร่ร้อน และคนชายขอบของสังคม อีกทั้งยังเป็นการยับยั้งพฤติกรรมการเร่ร้อน แล้วนำพาไปสู่ชีวิตใหม่ที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยนี้ที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษา โดยเฉพาะโครงการซัพพอร์ตที่ดินเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร้อน ที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้ครอบครัวเร่ร้อนกลับคืนสู่ภูมิลำเนาและยุติพฤติกรรมการเร่ร้อนโดยสมัครใจ สนับสนุนความตั้งใจในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของครอบครัวเร่ร้อน และเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคมได้มีโอกาสช่วยเหลือกันและกันในสังคม

โครงการซัพพอร์ตที่ดินเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร้อน ถือเป็นโครงการหนึ่งที่เกิดขึ้นหลังจากที่สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนทำงานกับครอบครัวเร่ร้อนในพื้นที่สนามหลวงติดต่อกันมาไม่น้อยกว่า 3 ปีแล้ว พบว่ามีเด็กเกิดใหม่ในครอบครัวเร่ร้อนที่สนามหลวงอยู่อย่างต่อเนื่อง จนล่าสุด เมื่อปลายปี 2549 มีสมาชิกใหม่เกิดขึ้นท่ามกลางเหตุการณ์วุ่นวายของบ้านเมือง ซึ่งเกือบจะคลอดที่สนามหลวงแล้วแต่ก็สามารถนำส่งโรงพยาบาลกลางทันที หลังจากคลอดและมาอยู่ที่สนามหลวงจนสมาชิกใหม่ที่ชื่อ แดงโม(นามสมมติ) อายุเกือบ 4 เดือน ทางอาสาสมัครของอิสระชนก็เข้าไปเกลี้ยกล่อมพ่อและแม่ของแดงโม เพื่อให้พาลูกกลับไปอยู่ที่บ้านต่างจังหวัด ซึ่งต้องใช้ความพยายามอย่างมาก แต่ในที่สุดก็ประสบความสำเร็จลงได้ท่ามกลางความช่วยเหลือ หาเงินเพื่อส่งกลับ จากคนเร่ร้อนด้วยกันเอง ที่ช่วยกันคนละไม้คนละมือ รวบรวมเงินเป็นค่ารถเพื่อส่งครอบครัวของแดงโมกลับคืนสู่บ้านเกิดที่จังหวัดสกลนคร จากเหตุการณ์

ดังกล่าวถือเป็นการจุดประกายให้กับทางสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชนที่จะใช้ความพยายามส่งครอบครัวที่มีสมาชิกเป็นเด็กเล็กๆ กลับคืนสู่ท้องถิ่นของตนเอง อย่างน้อยก็เพื่อให้เด็กได้กลับไปอยู่ในความดูแลของญาติผู้ใหญ่ที่ชนบทอันเป็นที่รักของตนอย่างแท้จริง

ขั้นตอนการดำเนินงานของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน ในการส่งสมาชิกคน สนามหลวงหรือครอบครัวเร่ร่อนกลับคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่นั้นมีดังนี้

ขั้นตอนแรก ต้องใช้ความพยายาม ซักถามพูดคุย เพื่อชักจูงให้เกิดความคิดที่จะกลับคืนสู่ถิ่นฐานบ้านเกิดด้วยตัวเอง

ขั้นตอนที่สอง เมื่อยืนยันเจตนาชัดเจนจึงมีการนัดหมายวันเวลาที่ จะกลับบ้าน และทางสมาคมก็มีความตั้งใจที่จะพาครอบครัวเร่ร่อนไปพักที่อื่นที่ไม่ใช่สนามหลวง เพื่ออาบน้ำ ชัดสี ฉวีวรรณให้สะอาดหมดจด เตรียมชุดตัวกันอย่างแท้จริง และในตอนเช้าก่อนออกเดินทางก็ให้พวกเขาได้ทานอาหารดีๆ กันก่อนหนึ่งมื้อ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการหาหนทางที่จะประกอบอาชีพ กระดัดเปลี่ยนแปลงตัวเองให้ดีกว่าที่เป็นอยู่

ขั้นตอนสุดท้าย คือการนำส่งกลับบ้านด้วยรถตู้ให้ถึงที่บันไดบ้านในต่างจังหวัดพร้อมกับนอนที่บ้านของครอบครัวเร่ร่อนด้วย เพื่อรอการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่สักหนึ่งหรือสองคืนตามแต่สถานการณ์ ก่อนเดินทางกลับก็จะมอบทุนเพื่อสำหรับใช้ในการตั้งต้นชีวิตใหม่ โดยจะเปิดบัญชีธนาคาร เพื่อให้ได้ทั้งใช้และเก็บไปพร้อมกัน ทั้งนี้จะได้มีการติดตามเยี่ยมเยียนและประเมินผลผ่านเครือข่ายในพื้นที่เป็นระยะ

หากจะสรุปผลการดำเนินงานของประจำปี 2550 ที่ผ่านมา ของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน(องค์กรสาธารณประโยชน์) ที่ได้ดำเนินโครงการหลัก ๆ 3 โครงการ ได้แก่ โครงการโรงหนังเร่ เร่ฝันปันรัก ,โครงการซุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ ,โครงการรณรงค์ให้ความรู้เรื่องโรคเอดส์ แก่กลุ่มผู้ขายบริการในพื้นที่สาธารณะ โดยสามารถแยกจำนวนกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับประโยชน์จากโครงการทั้ง 3 โครงการได้ ดังนี้

โครงการที่ดำเนินการ	จำนวนผู้ได้รับประโยชน์		
	ชาย	หญิง	รวม
<u>ชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่</u> - กลุ่มเป้าหมายได้แก่ ครอบครัวเร่ร่อนไร้บ้าน คนเร่ร่อน คนไร้บ้าน ในพื้นที่ สนามหลวง คลองหลอด และพื้นที่ สาธารณะอื่น ๆ ใกล้เคียง	45	53	98
<u>โรงหนังเร่ เร่ฝันปันรัก</u> - กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เด็ก ๆ ในชุมชนแออัด และชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร และ จังหวัดใกล้เคียง รวมถึงครอบครัวของเด็ก ด้วย	255	327	582
<u>โครงการรณรงค์ให้ความรู้เรื่องโรคเอดส์ แก่</u> <u>กลุ่มผู้ขายบริการในพื้นที่สาธารณะ</u> - กลุ่มเป้าหมายคือ ผู้ขายบริการทั้งชายและหญิงในเขตพื้นที่ สนามหลวง คลองหลอด และ นักเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าว รวมถึง ครอบครัวของ ผู้ขายบริการด้วย	112	257	369
รวมผู้ได้รับประโยชน์จากการดำเนินโครงการของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน	412	637	1,049

ตารางที่ 4. สรุปผลการดำเนินงานประจำปี 2550 ของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน

(ที่มา : เอกสารแนะนำสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน, 2548.)

โดยที่สมาคมฯได้รับเงินบริจาค จากบุคคลทั่วไป และการตั้งกล่องรับบริจาค เพื่อนำมาใช้จ่ายในโครงการต่าง ๆ ของสมาคมมีรายรับทั้งสิ้น 153,000 บาท และได้นำไปใช้จ่ายในโครงการ และส่วนงานต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็น

สำนักงาน	ชุดตัวฯ	โรงหนังเร่ฯ	รถรงค์เอตส์ฯ
70,000	75,000	42,000	34,000

ตารางที่ 5. แสดงค่าใช้จ่ายในโครงการต่างๆของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน
(ที่มา : เอกสารแนะนำสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน, 2548.)

โดยมียอดเงินคงเหลือสุทธิ 3,000 บาท โดยทั้งหมด ไม่มีการใช้จ่ายในการจัดสรรเงินเดือนแก่เจ้าหน้าที่และอาสาสมัครในการทำงานแต่อย่างใด ในปี 2551 สมาคมฯ ประมาณการค่าใช้จ่ายไว้ที่เดือนละ 12,000-15,000 บาท โดยจะทำงานระดมทุนจากอาสาสมัครและผู้สนใจทั่วไป รวมถึงกล่องบริจาคที่ตั้งอยู่เดิมด้วย โดยจะรณรงค์ให้ผู้สนใจ บริจาค อย่างสม่ำเสมอ เดือนละ 100 บาท ทุกเดือน ติดต่อกัน 12 เดือน เพื่อร่วมสมทบและสนับสนุนการดำเนินงานของสมาคมในกลุ่มเป้าหมายที่ดำเนินงาน

จากรายงานการสัมมนาการทำงานช่วยเหลือครอบครัวเร่ร่อนและเอกสารการวิจัยของทางสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน พบว่าการทำงานของอาสาสมัครอิสรชนประสบปัญหาและอุปสรรคนานัปการ ดังต่อไปนี้

1. **ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณ** สำหรับการดำเนินงานตามโครงการชุดตัวคีน ถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนย่อมต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูง ในการจัดส่งครอบครัวเร่ร่อนกลับสู่ภูมิลำเนา ซึ่งในการเดินทางแต่ละครั้ง ต้องใช้งบประมาณเพื่อนำส่งครอบครัวเร่ร่อนไม่น้อยกว่า 2-3 ครอบครัว งบประมาณที่ทางสมาคมตั้งไว้ต่อการเดินทางส่งกลับ 1 ครั้ง ผู้ร่วมเดินทาง 5-9 คน มีดังนี้

- ค่าเช่ารถ 4 วัน	7,200 บาท
- ค่าน้ำมัน	5,000 บาท
- ค่าประสานงาน	1,800 บาท
- ค่าอาหาร	1,000 บาท
รวมทั้งสิ้น	15,000 บาท

2. ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ทุกวันนี้กระแสของจิตอาสาและอาสาสมัคร กำลังเป็นที่กล่าวขานกันในหมู่ของคนไทยส่วนหนึ่งที่มีความสนใจในการทำงานรูปแบบของอาสาสมัคร สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนเองในฐานะที่เป็นองค์กรที่ทำงานในรูปแบบของอาสาสมัครมา ตั้งแต่ปี 2539 ก็ได้มีนิยามเรียกอาสาสมัครของอิสระชน ในสองลักษณะที่บ่งชี้ถึงความเป็นอาสาสมัครในแบบของอิสระชน ได้แก่ อาสาสมัครเมือง และ อาสาสมัครอิสระชน โดยทั้งสองรูปแบบ มีลักษณะการทำงานที่คล้ายคลึงกัน โดยคนที่ลงมาทำงานต้องมีความสุขหรือมีความสุขแล้วจึงทำ ต้องไม่มองว่างานที่ทำเป็นภาระ เพราะงานอาสาสมัครหรือการที่จะมีจิตอาสา ต้องไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นภาระของตัวเอง ต้องมาด้วยความพร้อมและเต็มใจที่จะมาทำงานโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ซึ่งในสภาพความเป็นจริงก็จะมีคนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่สามารถทำงานในลักษณะนี้ได้ บางคนเพียงแค่วะเวียนเข้ามาแล้วก็หายหน้าหายตาไป หรือมีการนำสิ่งของมาบริจาคเพียงแค่ครั้งหรือสองครั้ง มาร่วมทำกิจกรรมกับทางสมาคมแล้วก็ไม่กลับมาอีกเลย เหล่านี้ถือเป็นปัญหาสำคัญที่ทางสมาคมประสบพบเจออยู่เป็นประจำในเรื่องของการขาดแคลนบุคลากร

3. ปัญหาเจ้าหน้าที่ตำรวจ ที่ขาดความรู้ความเข้าใจในการทำงานเชิงจิตวิทยา และไม่มีการสานสัมพันธ์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันที่จะช่วยส่งเสริมหรือสนับสนุนการทำงานของอาสาสมัคร หรือองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ ซึ่งมีสาเหตุจากหลายประการทั้งภายในหน่วยงานและส่วนบุคคล ในอดีตเคยมีการเข้าใจผิด จะจับกุมและตั้งข้อหาให้เป็นหัวหน้าแก๊งค์มิจฉาชีพที่ทำงานร่วมกับคนเร่ร่อน แต่ปัจจุบันสถานการณ์ดังกล่าวได้ลดลง

4. ปัญหาจากครอบครัวคนเร่ร่อน บางครอบครัวขาดความเข้าใจและไม่พร้อมที่จะรับคนเร่ร่อนกลับคืนสู่ครอบครัว การประสานเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนเร่ร่อนและครอบครัว เป็นหนทางที่จะทำให้คนเร่ร่อนไม่กลับมาสู่วงจรการเร่ร่อนอีก สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนใช้วิธีการสืบค้นที่อยู่ ติดต่อพบปะพูดคุย และดำเนินการเตรียมความพร้อมและให้การช่วยเหลือจนเกิดความพร้อมทั้งฝ่ายคนเร่ร่อนและครอบครัวที่จะรับคนเร่ร่อนกลับคืน การเสริมสร้างความมั่นใจและจูงใจให้คนเร่ร่อนกลับไปมีชีวิตรูปปกติ เหล่านี้เป็นขั้นตอนที่ยากลำบากและมีอุปสรรคต่างๆ ต้องใช้ความรู้ ความสามารถและปัจจัยทางการสื่อสารหลายประการที่จะผลักดันให้ประสบความสำเร็จในทุกๆขั้นตอนตามที่สมาคมได้ตั้งเป้าหมายไว้

5. ปัญหาจากสังคมและประชาชนทั่วไป สังคมต้องให้โอกาสและมีความเชื่อว่าคนเร่ร่อนเหล่านี้เป็นผู้บริสุทธิ์และสามารถกลับคืน ทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้เช่นคนทั่วไป หาก

ได้รับการพัฒนาที่ถูกต้องเหมาะสม ประชาชนควรให้ความช่วยเหลือการปฏิบัติงานของอาสาสมัครอัครชนที่มุ่งมั่นจะทำงานด้านการพัฒนาครอบครัวเร่ร่อนและคนด้อยโอกาสในด้านต่างๆ เช่น ด้านขวัญและกำลังใจ ทุนทรัพย์ การบริจาคสิ่งของ เป็นต้น จะช่วยลดปัญหาและอุปสรรคข้อนี้ได้

ปัญหาและอุปสรรคบางประการได้รับการแก้ไขและมีทางออก แต่อย่างไรก็ตาม การทำงานในลักษณะเช่นนี้ของอาสาสมัครอัครชน ยังคงต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคใหม่ๆตามลักษณะปัญหาสังคม ปัญหากลุ่มคนเร่ร่อน และปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาและอุปสรรคทางการสื่อสารและการทำความเข้าใจคนเร่ร่อนสายพันธุ์ใหม่ คนเร่ร่อนต่างชาติ เป็นต้น

ดังนั้นสรุปได้ว่า โครงการชุมชนต้นกล้าเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน จึงมีปรัชญาแนวคิดในการที่จะทำงานเชิงรุกเพื่อพบและช่วยเหลือครอบครัวเร่ร่อน โดยเน้นการสร้างบรรยากาศในการสื่อสารที่เป็นมิตร เป็นกันเอง การใช้ภาษาและการแสดงออกที่มีความสุภาพ อ่อนโยน เพื่อรับทราบปัญหาและให้ความช่วยเหลือตามความต้องการและความสมัครใจของคนเร่ร่อน โดยอาสาสมัครทุกคนจะผ่านการเรียนรู้และฝึกอบรม มีทั้งความรู้ ความเข้าใจในปรัชญาแนวคิดในการทำงานกับครอบครัวเร่ร่อนและมีทักษะในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อนเป็นอย่างดี อาสาสมัครมีการเตรียมความพร้อมก่อนการปฏิบัติงาน มีการสำรวจพื้นที่ และมีการส่งต่องานในส่วนต่างๆ ประสานกันเป็นเครือข่าย

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นภาพเชิงกว้างของโครงสร้าง แนวคิดและการทำงานของอาสาสมัครอัครชน ที่ครอบคลุมการให้ความรู้ การให้คำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ การประสานงานกับหน่วยงานราชการเพื่อการแก้ปัญหาผู้ที่ไม่มีทะเบียนบุคคล (บัตรประชาชน และทะเบียนบ้าน) การรักษาโรคและเลิกยาเสพติด รวมทั้ง การติดตามประวัติคนเร่ร่อนเพื่อพากลับสู่ครอบครัว ประสานให้ญาติพี่น้องได้รับทราบและเข้าใจสภาพความเป็นจริงของปัญหาและร่วมมือในการแก้ปัญหา ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติครอบครัวเร่ร่อน รวมถึงการติดตามผลหลังการกลับคืนสู่ครอบครัวด้วย

ผลการวิจัยส่วนที่ 2

เป็นข้อมูลจากผลการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งมุ่งสำรวจภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ ทักษะและแรงบันดาลใจของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน กลยุทธ์การสื่อสารและวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนใช้ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน และปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิผลของการสื่อสารระดับบุคคลระหว่างอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนกับครอบครัวเร่ร่อน พบว่า

ข้อมูลอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน : ภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ ทักษะและแรงบันดาลใจของอาสาสมัครที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน

อาสาสมัครที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน มีดังนี้

1. คุณนที สรวารี	นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน
2. คุณอัจฉรา อุดมศิลป์	อาสาสมัครอิสระชน
3. คุณชัยศิริ จิวะรังสรรค์	อาสาสมัครอิสระชน
4. คุณกฤตพจน์ ชุนบุญ	อาสาสมัครอิสระชน

1. คุณนที สรวารี (ครูเอ็กซ์) : นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน

แผนภาพที่ 5. คุณนที สรวารี นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน

“...ผมคิดว่าทุกอย่างที่เราทำเหมือนกับมารตามใช้หนี้เก่าในอดีต ที่เราทำได้ ดังนั้น
อิสรชน จึงกล้าบอกทุกคนว่า **เราไม่ใช่คนทำดี เราแค่คนทำงานที่เรารักและมี
 ความสุขกับงานที่เราทำเท่านั้น เราไม่ใช่แบบอย่าง ไม่ใช่คนดี เพราะอิสรชน ก็แค่
 คนธรรมดาที่มีเลือดเนื้อ มีชีวิตธรรมดาคนหนึ่งเท่านั้น....”**

คำกล่าวข้างต้นเป็นปณิธานของคุณที สรวารี ที่สะท้อนมุมมองเกี่ยวกับภารกิจที่เขาทำ
 ภารกิจ **“อาสาสมัครอิสรชน”** ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการหลักของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน
 ที่มีเป้าหมายแก้ไขและลดปัญหาครอบครัวเร่ร่อน

คุณที สรวารี หรือ ครูเอ็กซ์ อาสาสมัครอิสรชนรุ่นแรก ที่ร่วมทำงานกับทางสมาคม
 สร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชนมาตั้งแต่เพิ่งเริ่มก่อตั้งในปี 2539 โดยสาเหตุที่ทำให้ครูเอ็กซ์ได้ลงมา
 ทำงาน “อาสาสมัครอิสรชน” ก็เนื่องมาจากสมัยเรียนเคยได้ออกค่ายร่วมกับพี่ๆ คณะวนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จึงมีโอกาสได้พบเห็นชีวิตเด็กที่ด้อยโอกาส เลยเกิดความสนใจ
 อยากจะทำงานและให้ความช่วยเหลือแก่เด็กเหล่านี้ ต่อมาในปี 2537 ครูเอ็กซ์ได้เข้ามาเป็นครูข้าง
 ถนนให้กับมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก สังคมประสบการณการสอนเด็กเร่ร่อนที่พัฒนาฯกว่า 1 ปีเต็ม
 ทำที่ สุดจึงได้พบเจอเพื่อนๆ ที่มีอุดมการณ์เดียวกัน จึงชักชวนกันมาเพื่อสร้างฝันที่หวังไว้ว่า **จะ
 ทำงานเพื่อสังคมตลอดชีวิต และต้องการจะสร้างอาสาสมัครให้เต็มแผ่นดินโดยเฉพาะ
 อาสาสมัครเมือง ที่อิสรชนยินดีจะเป็นเพียง สะพานเชื่อมโอกาส** ทั้งสองเข้าด้วยกัน คือ **โอกาส
 ของอาสาสมัครที่อยากจะมอบเวลาและสิ่งดีดีให้แก่สังคมและเด็กเร่ร่อนที่มีโอกาสในการ
 เรียนรู้ชีวิตข้างถนนให้ทั้งสองมาคุยและเรียนรู้ชีวิตร่วมกัน**

การศึกษา

- ประถมศึกษาตอนต้น (ป.6) โรงเรียนวัดบางเตย
- มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) โรงเรียนลาดปลาเค้าพิทยาคม
- มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) โรงเรียนลาดปลาเค้าพิทยาคม
- อนุปริญญาศิลปศาสตร์ (การพัฒนาชุมชน) วิทยาลัยครูพระนคร
- นักรรรมชั้นตรี สังกัด คณะแขวงคันทวยาว วัดบางเตย
- ศิลปศาสตรบัณฑิต (การพัฒนาชุมชน) สถาบันราชภัฏพระนคร
- บัณฑิตอาสาสมัคร รุ่น 26 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ไม่สอบสารนิพนธ์)

ประสบการณ์การทำงาน

- 2528 – 2532 เริ่มทำกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมร่วมกับเพื่อน ๆ สถาบันต่าง ๆ
- 2532 - 2537 อาสาสมัครค่ายกลางวันในเมือง YPDC
- 2537 ประธานรุ่นบัณฑิตอาสาสมัคร รุ่นที่ 26 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 2538 - 2540 เจ้าหน้าที่ภาคสนาม มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก
- 2539 ผู้ประสานงาน กลุ่มอิสระชน
- 2540 เจ้าหน้าที่ฝ่ายการตลาด มูลนิธิโกมลคีมทอง
- 2540 ผู้จัดการ ศูนย์กิจกรรมอิสระชน
- 2541 - 2542 เจ้าหน้าที่ ฝ่ายฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากร มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก
- 2543 ผู้อำนวยการ ศูนย์กิจกรรมอิสระชน
- 2548 นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน/รักษาการเลขานุการสมาคม
- 2548 - ปัจจุบัน รับผิดชอบพิเศษ การจัดกิจกรรมสำหรับคนด้อยโอกาส และจัดกิจกรรมในสถานพินิจ ในเขตกรุงเทพมหานคร
- 2548 - ปัจจุบัน รับผิดชอบพิเศษตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในประเด็นการทำงานกับกลุ่มคนด้อยโอกาส
- 2550 - ปัจจุบัน คณะทำงานเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ ภาคกลาง
- 2551 - ปัจจุบัน คณะกรรมการเครือข่ายผู้ทำงานสังคมกลุ่มผู้ด้อยโอกาส
- สำนักส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ
- 2551 - ปัจจุบัน คณะกรรมการแปลงยุทธศาสตร์การส่งเสริมพัฒนาศักยภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้ด้อยโอกาสไปสู่การปฏิบัติ
- สำนักส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ

การก่อตั้งสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน

- 2539 เริ่มรวมกลุ่มทำงาน ในนาม "กลุ่มอิสระชน"
- 2540 พัฒนา "กลุ่มอิสระชน" เป็น "ศูนย์กิจกรรมอิสระชน"
- 2543 รับทุนการดำเนินงานครั้งแรกจาก ธนาคารโลก ประจำประเทศไทย

- 2548 จดทะเบียนรับรองจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็น "สมาคมสร้างสรรณ์คึกกรรมอิสระชน" และในปีเดียวกัน ได้รับการรับรองให้เป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ จาก กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

รางวัลที่ได้รับ

- ปี 2549 รางวัล คนดีคู่สังคม จากรายการ คนดีคู่สังคม ทาง UBC
 ปี 2550 รางวัล คนอาสา จากรายการ TV อาสา สถานีโทรทัศน์ ITV
 ปี 2551 รางวัล คนดีคู่สังคม จากรายการ คนดีคู่สังคม ทาง ทูวี่ชั่น

สำหรับแรงบันดาลใจของครูเอ็กซ์ในการทำงานเพื่อช่วยเหลือสังคมและคนเร่ร่อนนั้นมาจากบุคคลต้นแบบ 3 ท่าน คือ

- 1) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ถือเป็นแรงบันดาลใจสูงสุด เพราะได้น้อมนำแนวพระราชดำริมาเป็นหลักในการทำงาน
- 2) คุณแม่ของครูเอ็กซ์เอง โดยครูเอ็กซ์ได้ให้เหตุผลว่า

“...เพราะแม่ผมเป็นอดีตข้าราชการครู เหมือนเราอยู่กับครูมาตั้งแต่เกิด ที่นี้สมัยที่เราเรียน คุณแม่ผมท่านก็รับราชการแล้วบอกเสมอว่า **ค่าเล่าเรียนของเราจนจบปริญญาตรีหลวงสนับสนุนทั้งนั้น** ซึ่งแตกต่างจากคนอื่นที่พ่อแม่เขาจ่ายค่าใช้จ่าย 100% ที่นี้หลวงสนับสนุนค่าเล่าเรียน แม่ก็รับราชการครู เลยอยากดูงานที่ **เอาเปรียบสังคมน้อยหน่อย** พออยู่ ม.5 บังเอิญได้ไปเข้าค่ายสิ่งแวดล้อม ของคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ระหว่างเราทำค่ายอยู่ เราไปเห็นเด็กชวาค่ายในศูนย์ที่เราทำกิจกรรมอยู่มาเกาะรั้วดูเราอยู่ **จึงมีความคิดว่าทำไมไม่ทำกิจกรรมกับเด็กชนบท** พอกลับมาเลยมารวมกลุ่มกับเพื่อนต่างโรงเรียนประมาณ 10-20 คน และก็บอกกับเพื่อนว่าเดี๋ยวจะทำให้ดู เพราะเราเกิดมาเพื่อสิ่งนี้ แล้วผมก็ได้รวมกลุ่มกับเพื่อนทำค่ายต่างๆขึ้นมา....”

- 3) อาจารย์ป๊วย บุคคลต้นแบบตั้งแต่สมัยเรียน ครูเอ็กซ์ได้ศึกษาประวัติของท่านอย่างจริงจัง โดยได้หลักข้อหนึ่งของอาจารย์ป๊วยมาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน โดยท่านได้ใช้คำว่า **“สันติประชาธรรม หรือ ประชาชนจะต้องมีสุขสันติโดยที่ไม่เดือดร้อน** จะทำอย่างไรให้ประชาชนมีสุขสันติก็ทำไปโดยที่ไม่ต้องทำงานใหญ่ ทำงานเล็กๆ ที่เราทำ ทำบ่อยๆ ไม่ต้องไปจุด

พลุดังๆ ไม่จำเป็นต้องจุดพลุเอง คนอื่นเขาจะจุดพลุให้เราเอง สอดคล้องกับสมัยเรียนที่มีคนสอนว่าทำงานอย่าเอาเงินมาเป็นที่ตั้ง และถ้าเกิดสังคมเขาเห็นว่าเราทำงาน เขาจะช่วยคุณเอง เหมือนกับที่อาจารย์ป่วยบอก ข้าหนอยถ้าสังคมเห็น สังคมช่วยแน่ๆ พิสูจน์ตัวเองก่อนว่าคุณของจริง”

ปัจจุบันครูเอ็กซ์ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน มีภาระหน้าที่ในการดำเนินโครงการต่างๆมากมายร่วมกับอาสาสมัครของทางสมาคม อาทิเช่น โครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน, โครงการโรงหนังเร่ เร่ฝันปันรัก, โครงการรณรงค์ให้ความรู้เรื่องโรคเอดส์ , โครงการมองเมืองผ่านเลนส์ เป็นต้น ซึ่งการวิจัยครั้งนี้จะขอนำเสนอหนึ่งโครงการสำคัญที่ได้กล่าวมา คือ โครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน โดยโครงการนี้เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 หลังจากทีสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชนได้ทำงานกับครอบครัวเร่ร่อนในพื้นที่สนามหลวงติดต่อกันมาไม่น้อยกว่า 3 ปีแล้ว พบว่ามีเด็กแรกเกิดในครอบครัวเร่ร่อนที่สนามหลวงอยู่อย่างต่อเนื่อง จนล่าสุดมีสมาชิกใหม่เกิดขึ้นท่ามกลางเหตุการณ์วุ่นวายของบ้านเมือง แต่ยังมีดีที่สามารถนำส่งโรงพยาบาลได้ทันท่วงที สมาชิกตัวน้อยนี้ มีชื่อว่า แดงโม เมื่ออายุได้ราว 4 เดือน ทางสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชนก็สามารถถล่มพ้อและแม่ของแดงโมได้สำเร็จ จนพาลูกกลับภูมิลำเนาเดิมได้ในที่สุด ท่ามกลางความช่วยเหลือและน้ำใจเล็กๆน้อยๆจากคนเร่ร่อนไว้บ้านด้วยตนเองที่ช่วยเหลือกันคนละไม้คนละมือ รวบรวมเงินเป็นค่ารถเพื่อส่งกลับบ้านที่จังหวัดสกลนคร นั่นถือเป็นการจุดประกายให้กับครูเอ็กซ์ที่จะใช้ความพยายามส่งครอบครัวที่มีสมาชิกเป็นเด็กเล็กๆ กลับสู่ท้องถิ่นของตัวเองอย่างน้อยก็เพื่อให้เด็กได้กลับไปอยู่ในความดูแลของญาติผู้ใหญ่ในชนบท

ครูเอ็กซ์ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาการเร่ร่อนของครอบครัวเร่ร่อนในปัจจุบัน โดยกล่าวว่า

“....ปัญหาการเร่ร่อนในสังคมไทยเข้าสู่วิกฤตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จริงๆ สมมติว่าพ่อแม่ของเด็กเร่ร่อนคนปัจจุบันอายุ 18-20 ปี แต่ทั้ง 2 คนนั้นไม่มีบัตรประชาชนเพราะออกมาจากบ้าน มาเป็นเด็กเร่ร่อนตั้งแต่อายุ 13-14 ปี คนที่เป็นพ่อก็ไม่มีบัตร แม่ก็ไม่มีบัตร พออายุ 15 ปี ก็ต้องขึ้นมาแต่เขาไม่มีบัตรนะ ทั้งพ่อทั้งแม่เลย เลข 13 หลัก ถ้าเด็กคลอดในโรงพยาบาลเขาจะมีเลข 13 หลัก แต่ถ้าเกิดในชุมชน สนามหลวง หรือข้างถนน ถามว่าจะมีใครกล้าเซ็นรับรองเด็กไหม? ว่าเด็กเป็นคนไทย ถ้าเกิดในโรงพยาบาลอย่างน้อยเด็กได้เลข 13 หลักในบัตรประชาชนแน่นอน....”

“...ที่สนามหลวงตอนนี้มีครอบครัวเร่ร่อนอย่างต่ำประมาณ 30-50 ครอบครัว แล้วครอบครัวของสนามหลวงยังจะเป็นครอบครัวพิเศษอีกด้วยคือ สามีกับภรรยา แต่ในขณะเดียวกันสามีของเราอาจไปเป็นภรรยาคนอื่น หรือภรรยาอาจไปเป็นสามีคนอื่น อันนี้คือรูปแบบของครอบครัวสนามหลวง **ไขว่กันจนวุ่นวาย** ส่วนครอบครัวที่เรารับผิดชอบจริงๆตอนนี้ก็เพิ่มขึ้นมาอีก 4-5 ครอบครัว ส่วนใหญ่ก็จะเป็นเด็กเล็กลงทุกทีๆที่มาเป็นครอบครัว ซึ่งก็มีคนถามเราว่าทำไมไม่ส่งให้องค์กรอื่นทำ เราก็พยายามบอกผ่านไปทางองค์กรอื่น แต่ก็ไม่เห็นกล้าลงมาทำ แต่ที่สำคัญคือ**คนกลุ่มนี้ก็ไม่ไว้วางใจใครที่จะให้เขาทำงานเพื่อคนกลุ่มนี้อีก เขาก็ไว้วางใจเรา** และเราตั้งใจไว้ว่าปีหนึ่งๆเราจะพยายามส่งกลับให้ได้ไม่เกิน 10 ครอบครัว จะให้เป็นครอบครัวเชิงคุณภาพเลย ที่เราจะสามารถส่งกลับได้แล้วเขาจะไม่กลับมาอีก...”

ขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนนี้ ประการแรกเป็นการสร้างความคุ้นเคยกับครอบครัวเร่ร่อนก่อน ว่าเป็นใคร? มาจากไหน? มีภูมิหลังเป็นอย่างไร? ประวัติครอบครัวเดิมเป็นอย่างไร? เพราะสิ่งเหล่านี้จะช่วยในการตอบใจത്യที่ว่าครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้พร้อมที่จะกลับบ้านมากน้อยเพียงใด เมื่อมีการพูดคุยกันแล้วเราก็จะสามารถตอบใจത്യที่ตั้งไว้ในใจได้ และเมื่อพบว่าเขามีแนวโน้มพอที่จะกลับบ้านได้ ถึงจะตั้งเป้าให้เขากลับ ซึ่งแต่ละครอบครัวก็จะใช้เวลาไม่น้อยกว่า 1 ปี ให้เค้าเกิดการตกผลึกจริงๆ ว่าอยากจะกลับ เพราะทันทีที่ไม่ตกผลึกพอส่งกลับไปไม่เกิน 2 สัปดาห์ก็จะกลับมาอีก แต่สำหรับ 5 ครอบครัวที่สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนได้ส่งกลับไป อย่างน้อยๆ 3-4 ครอบครัวก็ไม่กลับมาอีก เพราะเมื่อเขาได้กลับไปบ้านเกิด เขาได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นและมีความสุข ไม่มีการซ้ำเติม ไปมีลูกหลานดูแล ประกอบกับความกลัวตาย เพราะรอบข้างในพื้นที่ที่เขาอยู่ พบว่าเพื่อนตายด้วยโรคต่างๆในสนามหลวง อาทิเช่น โรคตับแข็ง โรคพิษสุราเรื้อรัง โรคปอด โรคนิวโมเนียร์ โรคไหลตาย หรือแม้กระทั่งร่างกายทรุดโทรมไปตามสภาพก่อนวัยอันควร เป็นต้น

เมื่อส่งครอบครัวเร่ร่อนกลับบ้านได้สำเร็จทางสมาคมจะมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นั้นๆ อีกทั้งได้มอบทุนเพื่อสำหรับการตั้งต้นชีวิตใหม่ โดยการเปิดบัญชีธนาคารเพื่อให้ได้ทั้งใช้และเก็บไปพร้อมกัน และได้มีการติดตามเยี่ยมและประเมินผลผ่านเครือข่ายในพื้นที่เป็นระยะๆ ซึ่งครูเอ็กซ์ได้กล่าวว่

“...ตัวสมาคมเอง ยอมรับนะว่าช่วงหลังนี้เราตามประเมินผลน้อยมาก แต่ว่ากลุ่มเป้าหมายเขากลับติดตามเรามากกว่า ทันที่ที่เขากลับบ้านและถึงบ้านเขาจะโทรศัพท์

กลับมาหาเรามากกว่าเสมือนการรายงานตัวเพราะเดี๋ยวนี้การสื่อสารสะดวกมากขึ้น มันก็ถือเป็นข้อดีในเรื่องของการมีช่องทางสื่อสารได้มากขึ้น แต่อีกทางหนึ่งที่เราทำก็คือ เราจะสอบถามไปยังหน่วยงานราชการที่อยู่ในพื้นที่ ว่ารู้จักไหม? ถ้ารู้จักแล้วคนนี้เป็นอย่างไรบ้าง? บางทีเรามีเครือข่ายเป็นบัณฑิตอาสาที่มีพี่น้องๆเป็นอาสาสมัครในจังหวัดนั้น เราก็มีการไปแจ้งข่าวว่ามีคนเร่ร่อนของเราอยู่ที่นี้ ถ้ารู้จักก็ให้แวะไปดู...”

“...เมื่อกลับบ้านไปแล้วเขาก็มีความสุข เราก็บอกว่าเป็นคำตอบของโจทย์ที่เราตั้งเอาไว้ว่าเรามาถูกทางแล้ว ทำയที่สุดก็ต้องกลับไปหาครอบครัว คนเราถ้าได้มีครอบครัวแล้ว **ครอบครัว** นี้แหละคือคำตอบสุดท้ายและคำตอบแรกเสมอ ถ้าครอบครัวเปิดใจยอมรับ มีบ้างที่ไม่ประสบความสำเร็จก็เพราะครอบครัวไม่เปิดใจ เกิดความล้มเหลวภายในครอบครัว ครอบครัวมีปัญหาเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายอย่างรุนแรง...”

“.... อย่างกรณีหนึ่งที่เราเจอ คือ เราได้รู้จักกับป้าคนหนึ่งที่มาเป็นคนเร่ร่อนที่สนามหลวง ชื่อ ป้าเพ็ญ (นามสมมติ) แกจะร้องให้ทุกครั้งทีเห็นอาสาสมัครอายุ ราว ๆ 20-25 ปี แกจะเข้ามาจับไม้จับมือ เพราะแกคิดถึงลูกสาวของแก มีคำหนึ่งที่แกพูดออกมาแล้วรู้สึกอึ้งและสะเทือนใจมาก ๆ ที่ว่า

“.....หนูสามารถหาซื้อได้ไหมคำว่า “แม่”
รอบสนามหลวงนี้เขาขายราคาเท่าไร ช่วยบอกที...”

ซึ่งเป็นคำตอบที่ทำให้ตอบไม่ได้ และไม่มีคำพูดใดที่จะพูดออกมา เพราะป้าเพ็ญร้องไห้และกี่ย่ำคำนี้เรื่อย ๆ เสมือนกับแกเก็บอ้นในใจมานานจนทนไม่ไหว แกเล่าให้เราฟังว่าแกมีลูกสาว 2 คน คนหนึ่งมีครอบครัวแล้ว แต่อีกคนหนึ่งเรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยเอกชนชื่อดัง ลูกจับไม้ได้ตรงที่ว่าแม่เป็นคนดีแต่ใจไม่ใส่ใจดูแลแม่ เวลาที่แม่ขอเงินไปซื้อข้าว ก็ไม่ให้บอกว่าจะไปกินเหล้า บอกว่าของในตู้เย็นมีเยอะแยะ แต่พอไปเปิดตู้เย็นดูมีเพียงพริก มะนาว แกย้อนกลับมาถามว่า

“....หนูรู้ไหมว่าแม่หนูชอบทานอะไร แต่ลูกสาวป้าไม่รู้เลย...”

วันแม่หนูทำอะไรให้แม่บ้างไหม ?

แต่ลูกสาวป้าแทนที่จะอยู่กับป้ากินข้าวด้วยกัน ป้าไม่ต้องการอะไรมาก แต่เขากลับบอกป้าออกมาว่า มินัดกับแฟนไม่ว่าง แม่ก็หาอะไรกินในตู้เย็น

ป้าแก่เล่าพร้อมน้ำตา ทำให้ห้องๆอาสาสมัครที่มากับเราฟังแล้วก็น้ำตาคลอไปด้วย ป้าเพ็ญแก่ก็ เล่าออกมาด้วยความอัดอั้นในใจ ว่าตลอดเวลาที่เฝ้าพุ่มผักเลี้ยงดูมา งานบ้านทำให้ทุกอย่าง ชักผ้า รีดผ้า อยากกินอะไรก็ทำให้ แต่พอแม่อยากกินบ้างกลับไม่ได้กิน พอโตขึ้นสามารถยืนได้ตัวเองแล้วกลับไม่เหลียวหลังมามองคนที่ทำให้คุณยืนได้ เพียงเพราะเขาผิดตรงที่เขาติดสุรา แต่ตลอดชีวิตที่คุณโตมาคุณผิดมากมาย แต่ก็มีผู้หญิงคนหนึ่งที่อภัยให้คุณเสมอ แต่เขาผิดเพียงเพราะติดเหล้า คุณถึงขั้นรังเกียจเขา ไม่ให้เงินเขา แม้กระทั่งขอเงิน 10 บาท เพื่อซื้อหมามาต้มกิน เพราะทั้งวันอาหารยังไม่ตักถึงห้อง แต่กลับกลัวว่าเขาเอาเงินไปซื้อเหล้า และกลับตะคอกและว่ากลับเขามากมายโดยไม่ถามเขาสักคำว่า “แม่กินข้าวหรือยัง” เป็นสิ่งที่ป้าเพ็ญโหยหาจากลูกแต่กลับไม่เคยได้

ฉะนั้น ป้าเพ็ญจึงบอกเสมอหลังกลับจากการลงพื้นที่ว่ากลับบ้านอย่าลืมกอดแม่และถามท่านว่ากินข้าวหรือยังแค่นี้ท่านก็ชื่นใจแล้ว การกระทำของลูกบังเกิดเกล้า ทำให้แม่ต้องมาอยู่ ณ ตรงจุดนี้ กลายเป็นคนเร่ร่อน โดยปัจจุบันลูกสาวคนนั้นก็ไม่เคยรู้เลยว่า ป้าเพ็ญเขามาอยู่ตรงจุดนี้ เพราะป้าเขาหนีออกมา แต่ก็มีครั้งหนึ่งที่โทรกลับไปหาลูกแต่กลับโดนต่อว่า กลับอย่างเสียหาย ฟังแล้วชีวิตคนเรายิ่งกว่าละครน้ำเน่า ฟังเรื่องนี้แล้วผมก็กลับมาขออนมองตัวเอง กลับทำให้เรารักแม่มากยิ่งขึ้น ทุกวันนี้แม่อย่างป้าเพ็ญแก่ก็พร้อมอภัยให้ลูกเสมอ และแกก็ยังรักและคิดถึงลูกเสมอ อย่างเวลาที่มีอาสาสมัครที่ลงพื้นที่เป็นวัยเดียวกับลูกแก แกก็จะคิดถึงลูกและน้อยใจทุกครั้งทีลูกตัวเองดื่มกินเลือดในอกของตัวเองแท้ๆ กลับไม่เหลียวแลแกเลย ทุกวันนี้แกอยากกลับไปอยู่กับลูก แต่ลูกกลับไม่ยอมรับแก นี่ก็เป็นเรื่องเศร้าเรื่องหนึ่งที่เราเจอมา ก็ประมาณนี้ครับ เลยทำให้คนก็ยังอยู่ที่สนามหลวงนี้เยอะเหมือนเดิม...”

จากประสบการณ์การทำงานกับครอบครัวเร่ร่อนตามโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน ครูเอ็กซ์ยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาครอบครัวเร่ร่อนที่ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น รวมถึงรูปแบบการปฏิบัติงานของตนเองในอนาคต โดยกล่าวว่า

“...เราเลิกทำงานกับเด็กมานานแล้ว เพราะมันไม่ใช่คำตอบ เพราะส่วนใหญ่เดี๋ยวนี้เด็กเขาจะอยู่กันเป็นครอบครัว ปัญหามันเลยขยับจากเดิมที่มีแค่ตัวเด็กคนใดคนหนึ่ง ก็กลายมาเป็นครอบครัว เราก็เลยต้องขยับตามขึ้นมาทำงานกับครอบครัว เพราะมีองค์กรที่ทำงานกับเด็กเยอะแล้ว แต่องค์กรที่ทำงานกับผู้ใหญ่จริงๆมีน้อย แล้วใจที่นี้สังคมเองก็ยังไม่แตก เราก็เลยลองทำทนายดู เราจะไม่เอาภาพเด็กน่าสงสารเพื่อมาระดมทุน เพราะสังคมไทยมันแรงกว่านั้นแล้ว....”

“... เด็กไม่ได้อยู่ริมถนนอย่างเดียวตายอีกต่อไป เด็กอยู่กันเป็นครอบครัว ครอบครัวก็ยิ่งโตขึ้นกลายเป็นภาระของสังคมมากขึ้น ๆ เราก็เลยตั้งใจที่ว่าต้องทำงานกับครอบครัว ส่งกลับกันเป็นครอบครัว โดยที่เราจะไม่แยกครอบครัวออกจากกัน ไม่ใช่เอาแม่ไปอยู่สถานสงเคราะห์ผู้หญิง เอาพ่อไปอยู่สถานสงเคราะห์ผู้ชาย เอาลูกไปอยู่บ้านเด็กอ่อน เราถามว่าแล้วครอบครัวล่ะ? คือครอบครัวต้องอยู่ด้วยกันแต่ให้เค้าเต็มใจกลับบ้าน ซึ่งมันอาจจะใช้เวลาหน่อย แต่ทำได้จริงๆ คือไม่มีใครอยากอยู่ข้างถนนหรอก ไม่มีใครอยากอยู่ให้คนดูถูก ทุกคนมีศักดิ์ศรีกันหมด ผมทำงานตรงนี้ ทำงานกู้ศักดิ์ศรีคน...”

“...เราก็ทำงานไม่ต่างจากช่างตีเหล็ก เหล็กร้อนก็ต้องตี ตีแล้วก็ต้องดูไปด้วยไม่ใช่ตั้งหน้าตั้งตาตีอย่างเดียว ต้องดูด้วยว่าคม ได้รูปแล้วหรือยัง ก็คล้ายๆกันอะไรที่เป็นงานซ้ำๆก็ต้องทำอะไรที่เป็นงานใหม่ๆไม่ว่าจะเป็นการสร้างนวัตกรรมหรือการทำให้คนรู้จักและมีทัศนคติที่ดีขึ้น เราก็ต้องทำ ต้องคิดงานใหม่ๆขึ้นมา แต่ที่ยังคงอยู่คือการเปิดโอกาสให้อาสาสมัครเข้ามา และเราต้องส่งคนเร็วกลับบ้านให้ได้ 10 ครอบครัวต่อปี ทำให้ได้นั้นคือเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของเรา...”

(สัมภาษณ์ นที สรวารี, นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน, 14 ธันวาคม 2550)

2. คุณอัจฉรา อุดมศิลป์ (น้องจ๋า) : อาสาสมัครอิสระชน

“...ความสุขที่ได้จากงานอาสาสมัคร คือ รอยยิ้มจากเด็ก ๆ ในพื้นที่ที่ได้รับเป็นสิ่งตอบแทนจากการที่เราได้มีโอกาสที่จะช่วยเหลือชีวิตหนึ่งให้กลับไปมีพื้นที่ในสังคม ให้พวกเขาได้มีพลังที่จะปรับความคิดเพื่อตัวของเขาเอง ที่สำคัญคือเพื่อให้ได้รู้จักคุณค่าและเรียนรู้ความหมายของการมีชีวิตอยู่มากยิ่งขึ้น...”

คำบอกเล่าของจ๋า สาวน้อยวัย 20 ปี หนึ่งในอาสาสมัครที่ร่วมทำงานกับสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนมาเป็นเวลากว่า 1 ปี โดยเริ่มจากการฝึกงานช่วงภาคฝึก 1 ตามหลักสูตรที่ทางคณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้กำหนดไว้ ซึ่งต้องเลือกฝึกงานกับมูลนิธิหรือสมาคมที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร อีกทั้งตัวเองก็ได้ทราบข้อมูลของทางสมาคมฯ จากอินเทอร์เน็ต เลยมีความสนใจเป็นอย่างยิ่งที่จะมาทำงานกับสมาคมฯนี้

โดยในส่วนของการทำงานตามโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนนี้ น้องจามีครอบครัวที่อยู่ในความรับผิดชอบประมาณ 30-40 ครอบครัว แต่ที่ดูแลอย่างใกล้ชิดจริงๆ ก็มักจะเป็นครอบครัวที่มีเด็กหรือมีลูกเล็ก ซึ่งกลุ่มเด็กนั้นถือเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่น้องจ่ารับผิดชอบ เนื่องจากเธอเรียนเกี่ยวกับเด็กและชอบที่จะทำงานกับเด็ก นอกจากนี้ยังมีครอบครัวที่กำลังจะเข้ามาใหม่อีกประมาณ 2-3 ครอบครัว ที่ได้เคยลงไปพูดคุยและสอบถามข้อมูลเบื้องต้นบ้างแล้ว โดยเธอได้เล่าถึงประสบการณ์การทำงานของเธอว่า

“...เริ่มแรกที่จ่าเข้ามาเป็นอาสาสมัครก็ต้อง**ศึกษาข้อมูลจากองค์กรก่อน** ก็มากับพี่ที่ทางสมาคม ลงมาแล้วพี่เขาจะแนะนำให้เรา**ได้รู้จักกับครอบครัวเร่ร่อน** **แนะนำว่าเราจะมาดูแลเขาจะ มาช่วยเหลือ** ตอนหลังประมาณหนึ่งอาทิตย์ก็คือลงพื้นที่เอง มาพูดคุยกับเขา...”

“ก็ไม่ได้เตรียมตัวอะไรมาก เพียงแต่**ต้องระวังคำพูด** ตอนที่เราลงพื้นที่ที่เราอาจจะต้องระวังหน่อย เราก็**ต้องใช้ความจริงใจ**ให้เขาเห็นว่าเรามาดีนะ มาช่วยเหลือเขาอย่างจริงจัง เพราะเขาอยู่ในพื้นที่ที่เขาเจออะไรมาเยอะ พอนานๆเข้าเขาไว้ใจเรา เขาก็จะมาคุยเรื่องลูกบ้าง เรื่องชีวิตส่วนตัวบ้าง บางที**เครียดมากๆ เขาก็จะมาร้องไห้กับเรา** บอกเราว่าอยากกลับบ้าน อยากให้ลูกได้เข้าทะเบียนบ้าน **อยากให้ลูกได้เรียนสูงๆ** คือบางทีเขา**เครียดก็จะดื่มมาก** **อะไรที่เก็บกดเอาไว้ก็จะระบายออกมาส่วนใหญ่เป็นเรื่องเดิมๆ** เรื่องที่ว่าปัญหาต่างๆ ที่เขาโดนซ้ำแล้วซ้ำอีก....”

เป้าหมายสำคัญในการทำงานของน้องจ่าตรงนี้ ก็เพื่อให้ครอบครัวเร่ร่อนได้กลับบ้านตามที่อยู่ทะเบียนบ้าน โดยจะมีระปุกอมลินสำหรับค่าเดินทางกลับบ้านของพวกเขา เพื่อให้ลูกได้มีที่นอนอยู่ในทะเบียนบ้าน ซึ่งหลายครอบครัวเมื่อกลับบ้านไป ทางอาสาสมัครและเจ้าหน้าที่ของทางสมาคมฯ ก็จะต้องไปอยู่กับเขา 3-4 วัน เพื่อประสานงานกับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดให้มาดูแลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะมีข้อกำหนดให้เขาอยู่กับลูกจนครบ 3 เดือน ก่อนที่จะกลับไปทำงานหาเงินเลี้ยงลูก งานที่พวกเขาทำนั้น มีทั้งรับเหมาก่อสร้าง ขายลูกอม บุหรี่แบ่งขาย น้ำอัดลม หรืออาจมีอาชีพเก็บของเก่ามาขาย จนกระทั่งขายบริการ หากใครเร่ร่อนไร้บ้าน พวกเขาต่างก็มานอนกันที่ท้องสนามหลวงนี้ แม้ในเวลากลางวันท้องสนามหลวงจะคลาคล่ำไปด้วยนักท่องเที่ยวต่างชาติที่หลังไหลเข้ามาชื่นชมกับความงดงามในวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมของวัดต่างๆ พระราชพิธีอันดีงามของไทยก็จัดขึ้น ณ ที่นั่น รวมทั้งพิธีกรรมที่บรรจกรากเหง้าแห่งความรุ่งเรืองของประวัติศาสตร์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ครั้นเมื่อตะวันลับฟ้าพื้นหญ้าที่

โล่งกว้างของท้องสนามหลวง จะกลายเป็นแหล่งพักผ่อนให้แก่คนเร่ร่อน คนไร้บ้าน ผู้คนหนุนนอน กระเป๋าเสื้อผ้าต่างหมอน หลายคนไม่มีเงินติดกระเป๋า ก็เดินเข้ามาใช้สนามหญ้าเป็นแหล่งพักผ่อน บางคนมากันทั้งครอบครัว เพราะยังคิดไม่ตกว่าจะเอาเงินที่ไหนกลับบ้าน ใครที่วิกฤตชีวิตก็เดินไปเดินมาอย่างไร้จุดหมาย พร้อมสบถคำพูดต่างๆ นานา หญิงชายหลายคนเลี้ยงชีพด้วยธุรกิจปรนเปรอความสุขชั่วข้ามคืน

จากประสบการณ์การทำงานดังกล่าว ก็ย่อมมีอุปสรรคเกิดขึ้นระหว่างการทำงาน ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นเรื่องของการสื่อสาร ที่บางครั้งกลุ่มเป้าหมายมีอาการเมาสุราแล้วไม่สามารถสื่อสารกันรู้เรื่อง ซึ่งผู้วิจัยก็ได้พบเจอเช่นกัน โดยไม่เฉพาะแต่คนเร่ร่อนชายเท่านั้น ผู้หญิงเองก็เมาสุราเช่นกัน กลุ่มคนเร่ร่อนกว่า 90% ติดสุรากันหมด เพราะถือเป็นหนทางของสันตนาการหนทางเดียวที่พวกเขาทำ แต่อุปสรรคดังกล่าวก็ไม่หนักหนาสาหัสเท่าไรนักเพราะจะได้รับความร่วมมืออย่างดีจากกลุ่มเป้าหมายที่บางครั้งเขาก็จะปรามกันเอง หากไม่เชื่อฟังคนที่เกรงใจจะถูกนำตัวออกจากกลุ่มด้วยวิธีการต่างๆ และเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินงานตามโครงการ น้องจำก็ได้มีการติดตามประเมินผลโดยการโทรศัพท์พูดคุยติดต่อกับกลุ่มเป้าหมายถึงสภาพความเป็นอยู่และเรื่องทั่วไป

แม้ น้องจำ จะเป็นเพียงผู้หญิงตัวเล็กๆ คนหนึ่งที่ต้องมาแบกรับภาระหน้าที่อันยิ่งใหญ่เกินตัว แต่เธอก็มีความสุขกับสิ่งที่ทำอยู่ งานที่ไม่ได้แลกมาด้วยค่าตอบแทนที่เป็นรูปแบบของทรัพย์สินเงินทองหรือเกียรติยศชื่อเสียง แต่สิ่งที่เธอได้ตอบแทนกลับกลายเป็นรอยยิ้มจากเด็ก ๆ ในพื้นที่ที่เธอรับผิดชอบ น้องจำเป็นสาวน้อยอัธยาศัยดี ช่างพูด และมีน้ำใจคนหนึ่ง ทุกครั้งที่เธอลงพื้นที่ปฏิบัติงาน เธอจะได้รับความเอ็นดูจากครอบครัวเร่ร่อนเสมือนลูกหลานคนหนึ่ง วันไหนที่เธอติดภารกิจเรื่องเรียนไม่สามารถมาลงพื้นที่ได้ ก็มักจะมีพี่ ป้า น้า อา ชาวสนามหลวงถามถึงโดยตลอด

ทุกวันนี้จำลงพื้นที่สนามหลวงได้เองโดยที่ไม่ต้องหวาดกลัวอันตรายใดๆ เพราะเธอได้ซื้อใจคนเร่ร่อนชาวสนามหลวงไปจนเกือบหมดแล้ว พวกเขาพร้อมจะอ้าแขนรับเธออย่างเต็มใจและพร้อมที่จะปกป้องเธอ หลังเลิกเรียนเธอจะข้ามถนนจากฝั่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มานั่งพูดคุยกับครอบครัวเร่ร่อนฝั่งท้องสนามหลวงอยู่เป็นประจำ และมีข้าวของติดไม้ติดมือมาฝากครอบครัวเร่ร่อนทุกครั้งมากบ้างน้อยบ้างแต่ก็ไม่เคยขาด

การที่น้องจำทำงานคลุกคลีกับครอบครัวเร่ร่อนมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน เธอจึงเห็นปัญหาที่รายล้อมอยู่รอบตัวจำนวนมาก โดยเธอได้พูดถึงครอบครัวเร่ร่อนที่พบเจอว่า

“...ครอบครัวเร่ร่อนที่เราพบเจอนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากเด็กวัยรุ่นที่เร่ร่อนออกจากบ้าน โดยที่ยังไม่ทำบัตรประชาชน พอเติบโตขึ้นก็มาครอบครัวอาศัยอยู่บริเวณสนามหลวง ดังนั้นลูกของพวกเขาที่คลอดในสนามหลวง ก็จะกลายเป็นคนไร้สัญชาติ เราจึงพยายามผลักดันให้เขาเข้าไปคลอดในโรงพยาบาล เพื่อเด็กที่เกิดมาจะได้มีเลข 13 หลักที่ยังไม่ระบุสัญชาติ และยังมีอีกหลายครอบครัวที่ต้องเผชิญกับภาวะล้มเหลวและบีบคั้นในสังคม ละทิ้งบ้านมาอาศัยอยู่ที่นี้ เพราะเสียค่าเสียแคว้นละ 30 บาท ตื่นเช้ามาก็พับเสื้อแล้วไปทำงาน แต่ยังมีบางกลุ่มที่ทำงานไม่ไหว แก่มากแล้ว ก็จะคอยช่วยพระบิณฑบาต แล้วนำอาหารมาทานร่วมกัน...”

นอกจากนี้ น้องจำได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไข ปัญหาครอบครัวเร่ร่อน โดยกล่าวว่า

“...ปัญหาครอบครัวเร่ร่อนแต่ละครอบครัวแตกต่างกัน

บางคนเคยมีกินแต่วันหนึ่งต้องล้มละลาย บางคนถูกทำร้ายจากสังคมจนชีวิตไม่เหลืออะไร

ณ เวลานั้นถ้าเป็นตัวเราเองจะสามารถตั้งสติได้มากน้อยแค่ไหน

เมื่อเขามาอยู่ที่นี้ เราก็ต้องพยายามรู้ชื่อและที่อยู่จริงของเขา เพื่อจะพาเขากลับบ้าน

หรือหากใครเสียชีวิตที่นี้ เราก็จะสามารถตามหาญาติเขาได้

ในอีกมุมหนึ่งคือบ้านที่อยู่ไม่นับเป็นบ้าน เป็นแค่สถานที่ที่หนึ่งเท่านั้น

มีบางคนที่มาอยู่ที่นี้ แต่เป็นคนมีฐานะร่ำรวย เพราะเขาอยู่บ้านแล้วไม่สบายใจ ออกมาอยู่กับ

เพื่อน มาอยู่กับคนที่นี้สบายใจกว่า”

“...ส่วนแนวทางการแก้ปัญหาทางภาครัฐและเอกชนก็ยังไม่ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือมากเท่าไร เหมือนกับว่าขับเคลื่อนกันบ้าง แต่ยังไม่มีการลงมือทำอย่างจริงจัง หรือเข้าถึงข้อมูลและกลุ่มเป้าหมายอย่างจริงจัง มีการขับเคลื่อนกันอยู่ข้างบน แต่มันก็จะหยุดอยู่แต่ตรงจุดนั้น มันไม่ได้ลงมาอย่างลึกซึ้ง...”

(สัมภาษณ์ อัจฉรา อุดมศิลป์, อาสาสมัครอิสรชน, 14 ธันวาคม 2550)

สำหรับเป้าหมายและรูปแบบการปฏิบัติงานในอนาคตของน้องจำเอง เธอก็ได้วางแนวทางในการเป็นอาสาสมัครต่อไป และเมื่อเรียนจบก็อยากจะทำงานราชการ โดยการสร้างรากฐานของตนเองให้มั่นคงและแบ่งเวลาที่เหลือจากงานประจำเพื่อมาทำงานเป็นอาสาสมัคร สถานที่งานที่ตนเองรักต่อไป

3. คุณชัยศิริ จิระรังสรรค์ (ธิม) : อาสาสมัครอิสระชน

“...ไม่มีใครหรอกที่อยากจะออกมาเป็นแบบนี้
สังคมต่างหาก ครอบครัว ญาติพี่น้องต่างหากที่เป็นคนผลักเขาออกมา
 บางคนนี่สุดยอดเลยนะ **เรียกว่ายิ่งกว่าเซียนเหี้ยบเมฆ**
 แต่พอเขาเปิดใจเราถึงได้รู้ว่า **หลายคนมีจิตใจดีมาก**
 แต่ปัญหาครอบครัวทำให้เขาต้องเป็นแบบนี้...”

คำบอกเล่าที่สะท้อนมุมมองปัญหาครอบครัวเร่ร่อนของช่างภาพหนุ่มวัย 24 ปี ผู้มีความอ่อนโยน มีสัมมาคารวะ และมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แม้ธิมจะเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีใจงานด้านศิลปะ เขาได้เคยทำงานเป็นช่างภาพอิสระกับบริษัทภาพยนตร์แห่งหนึ่ง มีหน้าที่ถ่ายภาพนิ่งในการทำภาพยนตร์ต่างๆและทำงานศิลปะส่วนตัว แต่ในอีกบทบาทหนึ่งในการช่วยเหลือสังคมนั้น ธิมเองก็ได้เคยออกค่ายพัฒนาชนบทโดยการไปสร้างห้องสมุดให้โรงเรียนตามถิ่นทุรกันดารร่วมกับเพื่อนๆ สมัยตอนเรียนอยู่มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ปัจจุบันกำลังทำ portfolio เพื่อเตรียมศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ด้านจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ธิมได้มาร่วมทำงานกับสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนตั้งแต่เดือนสิงหาคม ปี พ.ศ. 2550 จนถึงเดือนธันวาคมในปีเดียวกัน รวมระยะเวลากว่า 4 เดือน และเมื่อต้องดำเนินการเรื่องการศึกษาค่า จึงได้หยุดพักงานกับทางสมาคมไว้ก่อน

ในส่วนภาระหน้าที่ของธิมก็ได้เข้ามาเป็นอาสาสมัครให้กับทางสมาคมฯ โดยเริ่มแรกทางสมาคมจะเป็นตัวกลางระหว่างคนที่อยากทำกิจกรรมกับกลุ่มครอบครัวเร่ร่อน และในฐานะที่เป็นอาสาสมัคร ก็ได้ไปร่วมทำกิจกรรมต่างๆกับครอบครัวเร่ร่อนและสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน โดยทางสมาคมฯจะเปิดช่องทางให้เลือกได้ว่าจะเข้ามาทำงานกับกลุ่มเป้าหมายใด ซึ่งก็จะมีกลุ่มเป้าหมายหลัก 3 กลุ่ม คือ โสเภณี คนเร่ร่อน และเด็กด้อยโอกาสต่างๆ ซึ่งธิมก็มีความสนใจ และได้เข้าไปมีส่วนช่วยเหลือในทั้งสามกลุ่ม

การได้เข้ามาเป็นอาสาสมัครกับทางสมาคมฯของธิมก็สืบเนื่องมาจากการที่ตนเองเคยฝึกงานกับสถานีโทรทัศน์ไอทีวี แล้วได้เคยลงไปสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สมาคมนี้ เลยเกิดความสนใจ

และอยากที่จะเข้ามาร่วมทำกิจกรรมกับทางสมาคม แต่แรงบันดาลใจสำคัญจริงๆ นั้นมาจากที่มหาวิทยาลัยมากกว่า ซึ่งธีม กล่าวว่

“...แรงบันดาลใจของผมนั้นมาจากที่มหาวิทยาลัยครับ ที่อาจารย์ให้เราได้ลองคิดโปรเจกต์ในการทำงานเพื่อสังคมอะไรก็ได้ แต่ตอนนั้นเราก็มองไว้หลายอย่าง เช่น จะไปอ่านหนังสือให้เด็ก ไปบ้านพักคนชรา ซึ่งเรารู้สึกว่าแต่ละที่มีอยู่เป็นองค์กรที่มีคนช่วยเหลืออยู่เยอะแล้ว แต่องค์กรของอิสรชนเป็นอะไรที่เราจะได้ลงมาช่วยเหลือเขาจริงๆ ไม่ใช่แค่การเอาข้าวลงไปให้หรือไปนั่งคุยแล้วก็จบ แล้วอีกอย่างคือผมได้คุยกับพี่เอ็กซ์ (คุณนที นายกสมาคมฯ) แล้วทำให้เราเข้าใจว่า ไม่ใช่แค่ช่วยเขานะ สิ่งสำคัญคือเรายังได้แชร์ชีวิตของทั้ง 2 ฝ่าย คือไม่ใช่แค่ผมไปช่วยเขา แต่เขาก็ได้ช่วยผมให้ได้เรียนรู้ชีวิตเหมือนกัน...”

“... จากการที่ได้ลงไปทำกิจกรรมในแต่ละส่วน มันคือสิ่งที่ดี คล้าย ๆ การแก้ปัญหาจริงๆ ของสังคม โดยส่วนตัวผมที่ผมนึกนะ ถ้าแต่ละส่วนของสังคมได้ทำความเข้าใจกัน ได้ศึกษาได้รู้ว่าแต่ละคนมีปัญหาอะไรกันจริงๆ ปัญหามันถึงจะแก้ได้ มันน่าจะเริ่มจากตรงนี้มากกว่า คือการแชร์กันครับ...”

การดำเนินงานตามโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนนี้ ธีมมีครอบครัวเร่ร่อนที่อยู่ในความรับผิดชอบทั้งสิ้นประมาณ 3-4 ครอบครัว ที่ได้ไปคลุกคลีและพบเจอกันอยู่บ่อยครั้ง โดยในส่วนของขั้นตอนการดำเนินงานนั้น ธีมได้กล่าวว่า

“...ขั้นตอนแรกนะครับ คือเราก็เป็นคนนอกเข้าไป อย่างแรกที่ต้องทำคือต้องสร้างความไว้วางใจให้ทั้งสองฝ่าย คือเราก็ต้องรู้จักเขา แล้วเขาก็ต้องรู้จักเรา ให้มีความเป็นเพื่อนขึ้นมา ก่อน ขั้นตอนต่อไปเขาถึงจะไว้วางใจเพื่อที่จะเริ่มขั้นตอนต่อไปคือ เขาจะเริ่มเล่าชีวิตเขา เราก็จะเข้าไปปัญหาที่แต่ละคนเจอว่าเขาทำอะไร? เราก็ค่อย ๆ ให้คำปรึกษากันไปว่าชีวิตแต่ละคนนี่จริงๆ เป็นอย่างไร? เราจะได้ดูว่าเขาพร้อมมากแค่ไหนที่จะกลับบ้าน หลังจากนั้น เราก็ค่อย ๆ ลงใจกัน ค่อย ๆ แสดงตัวอย่างให้เห็นว่า ถ้าอยู่ตรงนี้แล้วก็ต้องมองปัจจัยของเขาด้วยว่าชีวิตเขาเป็นอย่างไร แล้วถ้าเขาอยู่ตรงนี้ต่อไปเขาจะเป็นอย่างไร ถ้าเขามีลูกแล้ว เขาอยากให้อะไรตรงนั้นหรือ ก็ต้องค่อย ๆ ลงใจเขา พอที่เขาเห็นข้อดีของการที่เขาจะไม่อยู่พื้นที่สาธารณะต่อไป สำคัญที่สุดคือการค่อย ๆ หลอมละลายกัน...”

วิธีการทำงานของธีมในระยะเริ่มแรกเขาต้องมีการปรับตัวและเตรียมตัวค่อนข้างมาก จาก การที่เขาต้องเจอคนหลายกลุ่ม ทั้งคนเร่ร่อน โสเภณี และเด็ก ทำให้เขาต้องทำลายกำแพง ทางด้าน Logic ของตัวเองลงในขณะที่ลงพื้นที่และพยายามเปิดรับแนวความคิด เพราะ แต่ละคนที่เขาพบเจอต่างก็มีพื้นฐานความคิด มี Logic ที่ต่างกันไป เราจะนำมาตรฐาน ของตัวเราเองไปวัดคนอื่นไม่ได้ เพราะฉะนั้นสิ่งสำคัญในการปรับตัวของเขาก่อนลงพื้นที่ คือ การเปิดรับสิ่งต่างๆให้มากขึ้น ธีมก็เหมือนกับอาสาสมัครคนอื่นๆ ที่ลงพื้นที่ไปพร้อมกับ เจ้าหน้าที่ของทางสมาคมฯก่อนในช่วงแรก โดยได้รับการแนะนำแก่ครอบครัวเร่ร่อนในฐานะ นักศึกษาคนหนึ่งที่จะลงมาช่วยดูแล ลงมาเป็นเพื่อน ลงมาทำความคุ้นเคยกัน ซึ่งในช่วงแรกเขาก็ ผัดกันลงพื้นที่พร้อมกับเพื่อนที่มหาวิทยาลัย ครั้งละประมาณ 6-7 คน แต่เนื่องจากปัจจุบัน เพื่อนก็ติดภารกิจในการทำงานของแต่ละคนจึงไม่สามารถลงมาปฏิบัติงานได้อีก มีเพียงเขาคน เดียวที่ยังสานต่องานช่วยเหลือสังคมนี้ต่อไป เพราะเขายังติดใจกับปัญหาที่เกิดขึ้นและยังส่ง ครอบครัวเร่ร่อนกลับบ้านไม่สำเร็จ

ดังนั้นความคาดหวังของธีมเกี่ยวกับครอบครัวเร่ร่อน คือ การเปลี่ยนทัศนคติและเรื่องการ พร้อมที่จะเริ่มต้นชีวิตใหม่ของครอบครัวเร่ร่อน ต้องการให้ครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้กลับสู่ภูมิลำเดิม ยุติพฤติกรรมการเร่ร่อนให้ได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ ธีมยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของ ครอบครัวเร่ร่อนที่เขาได้พบเจอมาขณะปฏิบัติงานว่า

“...ปัญหาการใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะมันเกิดความสุ่มเสี่ยงต่อทั้งด้านสภาพ จิตใจ และสภาพร่างกาย และการปรับตัวในขนาดของเขา ส่วนใหญ่ที่ลงไปเจอก็คือ พอเขา เริ่มที่จะเคยชินกับสภาพที่เป็นอยู่นั้นก็จะทำให้เขาเกิดการที่จะดึงให้เขากลับมาสู่สภาพปกติก็ยาก ขึ้น เพราะเขาเคยชินกับชีวิตที่อิสระ ไม่ต้องมีใครมาบังคับ เราต้องพยายามทำให้เขาสามารถเริ่ม ชีวิตใหม่ได้ดีกว่าเดิม นี่คือปัญหาที่เราพบเจอ อีกอย่างคือเขาไม่มั่นใจในการดำเนินชีวิตของ ตัวเอง และการถูกคนกลุ่มข้าง ๆ กดเอาไว้ การถูกมองด้วยสายตาที่ต่ำกว่า ปัญหานี้ ค่อนข้างสำคัญที่สุดคือปัญหาด้านทัศนคติต่อตัวของเขาเองที่ผมได้เจอมา...”

(สัมภาษณ์ ชัยศิริ จิระรังสรรค์, อาสาสมัครอิสระชน, 23 มกราคม 2551)

จากปัญหาดังกล่าวธีมได้เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยต้องเริ่มจากทัศนคติของ ทางภาครัฐที่แต่เดิมมีทัศนคติที่ค่อนข้างแคบ มักมองคนเร่ร่อนในลักษณะของคนที่อยู่สูงกว่ามอง คนที่ต่ำกว่าโดยมองว่ามาอยู่ในพื้นที่สาธารณะแล้วทำให้เกิดความไม่เรียบร้อย เกิดการลักเล็ก

ขโมยน้อย แต่นั่นเป็นเพียงแค่การมองอย่างผิวเผิน แต่ไม่มีใครเลยที่จะเข้ามาแก้ไขอย่างจริงจัง
 ดังนั้นแล้วสิ่งที่ภาครัฐและทุกภาคส่วนต้องทำอย่างเร่งด่วนก็คือการแก้ปัญหาของตนเองในด้าน
 ทัศนคติ ต้องปรับทัศนคติเกี่ยวกับคนเร่ร่อนเสียใหม่ และจากการที่รัฐได้ส่งเทศกิจหรือเจ้าหน้าที่
 ของรัฐเอง เข้าไปจับกุมคนเร่ร่อนเพื่อที่จะนำไปอยู่ที่อื่นนั้น วิธีการดังกล่าวมิได้ช่วยทำให้ปัญหาคน
 เร่ร่อนลดลงแต่อย่างใดและไม่ได้เป็นการแก้ปัญหาทัศนคติด้วยเช่นกัน แต่กลับยิ่งเป็นการช่วยเพิ่ม
 ปัญหาให้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นไปอีก

ดิฉันได้วางเป้าหมายในอนาคตของตนเองไว้ว่า สำหรับงานส่วนตัวคงทำงานเกี่ยวกับศิลปะ
 ตามที่ได้เล่าเรียนมา แต่ในส่วนของงานด้านสังคมนั้น เมื่อตนเองได้รับโอกาสที่ดีในชีวิตมาแล้วจาก
 คนรอบข้าง ก็อยากจะขอแบ่งปันและสร้างโอกาสนี้ให้แก่คนที่ด้อยโอกาส ดังนั้นในระหว่างที่ตน
 เรียนปริญญาโทอยู่ ก็อยากจะหาองค์กรหรือหน่วยงานทางสังคม ที่พอจะช่วยเหลือได้ ดำเนินงาน
 ช่วยเหลือสังคมต่อไป และจะยังคงติดต่อกับทางสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชนอยู่ตลอด

4. คุณกฤตพจน์ ชุณบุญ (ต้ม) : อาสาสมัครอิสรชน

“...ผมพูดตรงๆ เลยนะ ผมทำงานตรงนี้ไม่ได้อะไรพิเศษเพิ่มมาเลย
 แต่ผมอยากทำ เพราะผมฝันอยากเป็นครู
 จะเป็นครูข้างถนน เร่ร่อนแบบนี้ผมก็จะทำ
 ถ้าสิ่งที่ผมทำแล้วมันทำให้สังคมดีขึ้นผมก็จะทำ...”

ความมุ่งมั่นที่กล้าออกมาเป็นคำพูดของชายหนุ่มวัย 20 ปี คนรุ่นใหม่ไฟแรงที่ใช้เวลาใน
 ชีวิตอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์ ด้วยการทำงานรับจ้างต่างๆมากมายเพื่อหาเงินส่งตัวเอง
 เรียน ปัจจุบันต้มจบการศึกษาในระดับ ปวช. และมีอาชีพรับจ้างคุมร้านเกมส์ ซึ่งเป็นธุรกิจของรุ่นพี่
 ที่รู้จักกันเลยชักชวนให้มาทำ เพื่อเป็นการหารายได้พิเศษ

ต้มถือเป็นอาสาสมัครอีกหนึ่งคนที่ทำงานให้กับสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน มาเป็น
 ระยะเวลากว่า 6 เดือนแล้ว โดยได้มารู้จักสมาคมฯนี้จากการแนะนำของเพื่อน ซึ่งเพื่อนเคยได้มา
 ทำเป็นอาสาสมัครเช่นกันแต่ปัจจุบันเพื่อนของต้มก็ได้เลิกทำงานกับทางสมาคมฯไปแล้ว และไม่ได้

ติดต่อกันอีกเพราะต่างคนก็ต่างมีงานประจำของตนที่ต้องทำ ซึ่งตั้มก็จะแบ่งเวลาของตนจากการ
คุมร้านเกมส์ จะมาลงพื้นที่เฉพาะเวลาที่ว่างเท่านั้น โดยส่วนใหญ่จึงมักจะเป็นช่วงเย็น

น้องตั้มได้กล่าวถึงแรงบันดาลใจของตนในการมาทำงานเป็นอาสาสมัครว่า

“...ผมคิดว่า**สังคมของคนเร่ร่อน ก็จะมีหน้าที่คล้าย ๆ กัน**
คล้าย ๆ กับชีวิตของผม ก็คือการดูแลชีวิตตัวเองให้รอดพ้นครับ
ก็คืออย่างน้อยเราก็ได้เป็นกำลังใจให้เค้า นะครับ
ผมเลยอยากจะเข้ามาช่วยเหลือเขาครับ...”

ซึ่งในขณะนี้น้องตั้มก็มีครอบครัวเร่ร่อนในความรับผิดชอบหลายครอบครัวด้วยกัน และ
ลักษณะการดำเนินงานตามโครงการชุมชนตัวคั่นถนนเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน น้องตั้มได้
กล่าวว่า

“...เราจะเจาะกลุ่มเป้าหมายเข้าไป คือเราจะเข้าไปในกลุ่มเขา ไปพูดคุย แล้วก็เพื่อที่
อยากจะรู้ว่าเขาอยากกลับบ้านเพียงใด? อยากทำอะไรต่อไปในอนาคต? เลยต้องเข้าไปพูดคุย
เพื่อให้ครอบครัวเร่ร่อนเขาเข้าใจ เขาต้องการทำอะไร เขาจะได้บอกเราได้ ก็อย่างที่ส่งกลับบ้านไป
ก็มีประมาณหลายครอบครัวเหมือนกันนะครับ ก็คือตอนที่พาไปส่งเนี่ย ผมไม่ได้ไปด้วย แต่ถ้าจะ
ลงพื้นที่ผมก็จะลงไปกับพี่เอ็กซ์ (คุณนที นายกสสมาคมฯ) นะครับ...”

ในการลงพื้นที่ครั้งแรกของน้องตั้มได้มีการเตรียมตัวและปรับตัวพอสมควร ซึ่งน้องตั้มได้
เล่าประสบการณ์ของตนให้ผู้วิจัยฟังว่า

“...ผมไม่เคยทำงานอาสาสมัครมาก่อนเลย ก่อนที่ผมจะมาทำร้านเกมส์ ผมก็ได้เคย
ทำงานรับจ้างเป็นโรงงานทำโซฟา แล้วพอออกจากที่ทำงานนั้นก็มาคุมร้านเกมส์พร้อมกับทำงาน
เป็นอาสาสมัครด้วยครับ โดยส่วนตัวนะครับผมไม่ได้ปรับตัวอะไรมาก แต่ต้อง**ปรับตัวให้เข้ากับ**
สังคมของครอบครัวเร่ร่อนให้ได้ ต้องลดความคิดคนเร่ร่อนที่ว่าเราต่างกับเขา เรากับเขา
ต่างกันเกินไป ทำให้เขาอาจจะไม่กล้าเข้ามาพูดคุยกับเราไม่อย่างนั้นเราก็จะช่วยเหลือเขาไม่ได้
ตอนที่ผมเข้าไปครั้งแรก ผมก็เข้าไปกับพี่ๆที่สมาคมฯ พี่เขาก็จะพาเราไปทำความรู้จักกับครอบครัว
แต่ละครอบครัวที่เขาทำงานอยู่ แต่ในการเข้าไปครั้งแรก ครอบครัวไหนที่เรายังไม่เคยเข้าไป **เราก็**

จะใช้เด็กเป็นตัวสื่อ ซึ่งเป็นเด็กของครอบครัวนั้น เป็นสื่อเพื่อที่จะให้ผู้ใหญ่มีความ
รับผิดชอบกับการเลี้ยงดูตัวเด็กด้วย....”

(สัมภาษณ์ กฤตพจน์ ชุนบุญ, อาสาสมัครอิสรชน, 26 มกราคม 2551)

ในส่วนของทัศนคติและความคาดหวังที่น้องตั้มมีต่อครอบครัวเร่ร่อนนั้นคือ ต้องการให้
ครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพราะสืบเนื่องมาจากปัญหาที่น้องตั้มได้พบ
เจอเมื่อครั้งได้ลงไปคลุกคลีกับครอบครัวเร่ร่อน โดยปัญหาหลักๆที่พบก็คือ เรื่องที่อยู่อาศัย และ
การขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค ซึ่งยังไม่ได้รับการช่วยเหลือเท่าที่ควรจากทางภาครัฐ ดังนั้นใน
ฐานะอาสาสมัครสิ่งที่พอจะหยิบยื่นได้ก็เป็นความช่วยเหลือเพียงเล็กน้อยเท่านั้น รวมถึง
กำลังใจอันดีที่จะมีให้แก่ครอบครัวเร่ร่อนเสมอมาที่เขาเดือดเนื้อร้อนใจ

จากภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ ทัศนคติและแรงบันดาลใจของอาสาสมัครอิสรชนทั้งสี่ท่านใน
การดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนนั้นสามารถสรุปได้ว่า แม้
อาสาสมัครอิสรชนจะมีภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ และแรงบันดาลใจที่แตกต่างกัน โดยที่แต่ละท่าน
จะมีลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่ต่างกันมากทั้งทางด้านเพศ อายุ การศึกษา ซึ่งบางท่านก็เป็นผู้
ที่มีประสบการณ์การทำงานมาอย่างยาวนาน หรือแม้แต่ผู้ที่เริ่มต้นทำงานด้านนี้ บางท่านก็มีแรง
บันดาลใจมาจากความต้องการส่วนบุคคลในการช่วยเหลือสังคม หรือแม้แต่เริ่มต้นมาทำงานด้าน
นี้จากคำแนะนำ เชิญชวนของเพื่อน หรือเป็นการเรียนตามหลักสูตรที่ทางมหาวิทยาลัยกำหนด แต่
เหนือสิ่งอื่นใดเป้าหมายของทุกท่านหวังเพียงเพื่อให้ครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้ได้มีสภาพชีวิตความ
เป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ก่อปัญหาให้กับสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมกรรมการเร่ร่อน
กลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุขเช่นคนทั่วไป

นอกจากนี้ทัศนคติของอาสาสมัครทุกท่านนั้นได้แสดงออกถึงความต้องการให้ทุกภาคส่วน
ไม่ใช่เฉพาะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น ได้เข้ามาช่วยเหลือและให้ความสนับสนุนใน
การดำเนินงานเพื่อครอบครัวเร่ร่อนต่อไป เพราะนับวันปัญหาครอบครัวเร่ร่อนจะยิ่งทวีความรุนแรง
เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นจึงต้องเร่งระดมทั้งทุนทรัพย์และบุคลากรในการสร้างความสัมพันธ์และการให้
ความช่วยเหลือแก่ครอบครัวเร่ร่อนอย่างเร่งด่วนและทันที่

กลยุทธ์การสื่อสารและวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรม อิสระชนใช้ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและยุติ พฤติกรรมการเร่ร่อน

ครอบครัวเร่ร่อนที่กระจัดกระจายอยู่ตามที่สาธารณะของกรุงเทพมหานคร มีมากกว่า 500 ครอบครัว หรือหากจะนับเป็นจำนวนรายคนก็จะมีคนเร่ร่อนกว่า 1,000 คน ที่ยังถือเป็นกลุ่มคนที่
ไม่ได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกันจากคนในสังคมหรือจากภาครัฐที่ดูแลคนในสังคม เมื่อครอบครัว
เร่ร่อนเริ่มเพิ่มปริมาณมากขึ้น จึงนำมาซึ่งปัญหาต่อสังคมมากมาย กล่าวคือมีพฤติกรรมในการ
ดำเนินชีวิตที่เสี่ยงและเกี่ยวพันกับเรื่องการแพร่ระบาดของยาเสพติด โรคเอดส์ มีวุ่นวายมุข
ต่างๆ เป็นกลุ่มมิจฉาชีพ ก่ออาชญากรรม มีพฤติกรรมที่รุนแรง หรือบางครั้งอาจถึงขั้นต่อต้าน
สังคม เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ ถึงแม้ครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้จะต้องเสี่ยงกับภัย
อันตรายหรือความไม่ปลอดภัยต่อชีวิต แต่พวกเขาก็ไม่มีทางเลือกที่ดีกว่า รวมทั้งการขาดความรู้
ด้วยโอกาสทางการศึกษา ไร้ญาติขาดมิตร ตลอดจนมีปัญหาจากครอบครัวแตกแยก ขาดความรัก
ความอบอุ่น จึงทำให้พวกเขาต้องหันเหชีวิตเข้าสู่วังวนของการเร่ร่อนในที่สุด

สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน ในฐานะที่เป็นสะพานเชื่อมคนสองฝั่งเข้าด้วยกัน คนฝั่ง
หนึ่งคือคนที่มองว่าตนเองเป็นผู้ที่มีโอกาสแล้วอยากจะแบ่งปัน ในขณะที่อีกฝั่งหนึ่งคือคนที่มองว่า
ตนเองด้อยโอกาส คือ ไม่มีบ้าน ขาดความสุขความสบาย ซึ่งทางสมาคมเองไม่ได้มองว่าฝ่ายใด
ฝ่ายหนึ่งเป็นคนด้อยโอกาสหรือคนมีโอกาสดู แต่มองว่าต่างฝ่ายต่างมี ต่างด้อยในคนละเรื่อง ทาง
สมาคมจึงทำหน้าที่เป็นสะพานเพื่อให้คนสองกลุ่มได้เกิดการแบ่งปันกัน นำมาซึ่งการให้คนด้อย
โอกาสและคนมีโอกาสดูได้มาเรียนรู้สิ่งที่ดีต่างออกไปจากชีวิตปกติ โดยวิธีการที่ทางสมาคมเลือกใช้
จะแตกต่างกันไปตามลักษณะ แต่มีจุดร่วมของกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับปรัชญาการทำงานที่มุ่งไปสู่
เป้าหมายสูงสุดเพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและยุติพฤติกรรมการเร่ร่อน

ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้กลยุทธ์และวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวเร่ร่อน
แบ่งออกเป็น 2 ประการ ได้แก่

1. ตัวแปรด้านบุคคล
2. ตัวแปรด้านสถานการณ์และสภาพแวดล้อม

1. ตัวแปรด้านบุคคล

1.1 อาสาสมัครอิสระชน

อาสาสมัครอิสระชน ผู้เป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างคนที่มีโอกาสกับคนด้อยโอกาส ให้มาเรียนรู้ชีวิตเพื่อนำไปสู่การเกิดพลังในการเปลี่ยนแปลงตนเอง ซึ่งอาสาสมัครที่ร่วมดำเนินโครงการ ชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนมีด้วยกัน 4 ท่าน ดังนี้

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ชื่อเล่น	เพศ	อายุ	สถานภาพ	การศึกษา	ตำแหน่ง	ประสบการณ์การทำงานกับทางสมาคม
1.	นที สรวารี	ครูเอ็กซ์	ชาย	39 ปี	โสด	ปริญญาตรี	นายกสมาคม	12 ปี
2.	อัจฉรา อุดมศิลป์	จ๋า	หญิง	20 ปี	โสด	กำลังศึกษาอยู่ ชั้นปีที่ 3	อาสาสมัคร	1 ปี
3.	ชัยศิริ จิระรังสรรค์	ธิม	ชาย	24 ปี	โสด	ปริญญาตรี	อาสาสมัคร	4 เดือน
4.	กฤตพจน์ ชุนบุญ	ตั้ม	ชาย	20 ปี	โสด	ปวช.	อาสาสมัคร	6 เดือน

ตารางที่ 6. แสดงลักษณะทางประชากรศาสตร์ของอาสาสมัครอิสระชนที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน

จากการสังเกตพบว่า อาสาสมัครทั้ง 4 ท่านซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย มีลักษณะทางประชากรศาสตร์และบุคลิกลักษณะ (เพศ อายุ สถานภาพ การศึกษา) ที่หลากหลายและมีจุดเด่นแตกต่างกัน ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อกระบวนการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน สำหรับลักษณะที่แตกต่างชัดเจนในด้านตัวอาสาสมัครที่ส่งผลให้เกิดความหลากหลาย ได้แก่ เพศ ซึ่งมีอาสาสมัครทั้งเพศชายและเพศหญิง (เพศชาย ได้แก่ ครูเอ็กซ์ ธิม และตั้ม เพศหญิง ได้แก่ จ๋า) , ช่วงอายุ วัยผู้ใหญ่ ได้แก่ ครูเอ็กซ์ (39 ปี) และวัยรุ่น ได้แก่ ธิม (24 ปี) จ๋า (20 ปี) และตั้ม (20 ปี) , วุฒิการศึกษา (ปริญญาตรี ได้แก่ ครูเอ็กซ์ ธิม และจ๋า ต่ำกว่าปริญญาตรี ได้แก่ ตั้ม) และประสบการณ์การทำงานกับทางสมาคม (ครูเอ็กซ์ 12 ปี จ๋า 1 ปี ตั้ม 6 เดือนและธิม 4 เดือน)

นอกจากนี้ บุคลิกลักษณะ ท่าทางของอาสาสมัครก็มีความสำคัญ เพราะครอบครัวเร่ร่อนส่วนใหญ่จะชอบอาสาสมัครที่มีความเป็นมิตร มีน้ำใจ และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยเฉพาะครูเอ็กซ์ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ครอบครัวเร่ร่อนส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าชื่นชอบครูเอ็กซ์มากที่สุด

เนื่องจากในการลงพื้นที่แต่ละครั้ง ครูเอ็กซ์จะไม่เคยไปมือเปล่า จะนำสิ่งของต่างๆ เช่น เสื้อผ้า ของเล่น อาหาร ยารักษาโรค หรือแม้กระทั่งถุงยางอนามัย ไปแจกให้แก่ครอบครัวเร่ร่อนอยู่เสมอ

อีกทั้งตัวแปรเรื่องเพศก็มีส่วนสำคัญในการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวเร่ร่อน โดยจะเห็นได้จากกรณีของพีศักดิ์(นามสมมติ) ซึ่งเป็นผู้ที่ทางสมาคมสามารถส่งกลับบ้านได้สำเร็จ เป็นระยะเวลากว่า 1 ปีแล้วที่พีศักดิ์ได้กลับไปอยู่บ้านเกิดของตนที่จังหวัดหนองบัวลำภู ไปด้วยกับญาติพี่น้อง และประกอบอาชีพที่สุจริต โดยที่ไม่ได้ออกมาเร่ร่อนอีก ซึ่งแรงบันดาลใจสำคัญที่ช่วยให้พีศักดิ์อยากกลับบ้าน ก็มาจากความคิดถึงลูกสาวและประกอบกับอาสาสมัครที่มีเพศและวัยใกล้เคียงกับลูกสาวของตนอย่างน้องจำ เลยทำให้ทุกครั้งที่น้องจำได้ลงพื้นที่ไปพูดคุยและสร้างความสัมพันธ์ด้วย ก็ยิ่งทำให้พีศักดิ์ที่คิดถึงลูกมากยิ่งขึ้น และเมื่อครั้งที่พีศักดิ์ป่วยหนักจนถึงขั้นอาเจียนเป็นเลือด ทางสมาคมจึงได้ติดต่อกับญาติพี่น้องและลูกสาวของพีศักดิ์เพื่อให้มารับกลับบ้าน แม้พีศักดิ์จะออกมาเร่ร่อนนานถึง 9 ปี แต่เขาก็ยังคงโหยหาความรักและความเป็นครอบครัว ดังนั้นพีศักดิ์จึงได้เลือกหนทางแห่งความสุขโดยการกลับบ้านและไปเริ่มต้นชีวิตใหม่อีกครั้ง

ทักษะการสื่อสารของอาสาสมัครที่ปรากฏในกระบวนการสื่อสารที่มีผลต่อครอบครัวเร่ร่อน ได้แก่ ทักษะการพูด ฟัง สื่อนำทาง การสัมผัส บุคลิกที่ปรากฏ ร่างกายอารมณ์ ความคิดทัศนคติที่ดีต่อครอบครัวเร่ร่อน โดยการแสดงออกผ่านทางวัจนภาษาและอวัจนภาษา ประกอบกับอาสาสมัครยังถือเป็นสื่อบุคคลที่เป็นทั้งผู้ส่งสาร คู่ปฏิสัมพันธ์ ผู้รับสาร ตัวสารและช่องทางในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน จากการสังเกตพบว่าอาสาสมัครของสมาคมสร้างสรรคกิจกรมอิสระชนทุกท่านมีคุณสมบัติในการเป็นอาสาสมัครอย่างแท้จริง

จากความหลากหลายของลักษณะทางประชากรศาสตร์ บุคลิกลักษณะ ทักษะการสื่อสารของอาสาสมัครดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ล้วนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทั่วไปและพฤติกรรมในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อนด้วยกัน

1.2 ครอบครัวเร่ร่อน

ครอบครัวเร่ร่อน : ชายขอบของสังคมไทย ที่ส่วนหนึ่งเกิดจากการรวมตัวร่วมใช้ชีวิตของอดีตเด็กเร่ร่อน ที่จับคู่กันเป็นครอบครัวและใช้ชีวิตอยู่ตามที่สาธารณะ หรือผู้ใหญ่ที่ออกมาจากบ้าน อันเนื่องมาจากความน้อยเนื้อต่ำใจที่มีต่อครอบครัวที่เขาจากมา หรือแม้แต่ผู้ที่ต้องออกมา

แสวงหารายได้ แต่โดนคดโกงจากนายทุนที่เห็นแก่ตัวจนหมดอาลัยในชีวิต จึงไม่กล้ากลับไปสู่หน้าคนในครอบครัว บ้างก็ออกมาเพราะน้อยใจคนในครอบครัว ครอบครัวขาดรัก ขาดความอบอุ่น และเมื่อออกมาได้สักระยะ ก็คิดถึงและโหยหาครอบครัว แต่ก็ด้วยความกลัวว่าคนในครอบครัวจะรังเกียจ ไม่ยอมรับตนเอง จึงไม่กล้าที่จะกลับไปสู่หน้า บ้างก็ออกมาจากบ้านพร้อมด้วยความมุ่งมั่นและความหวัง แต่เมื่อล้มเหลวและผิดพลาด ด้วยทิวี่ฐานะส่วนตัว จึงทำให้ไม่กล้ากลับไปอย่างผู้แพ้

ครอบครัวเร่ร่อนที่พบเห็นอยู่เป็นประจำเกือบทุกครั้งที่มีผู้วิจัยลงพื้นที่มีอยู่ประมาณ 7 ครอบครัว ซึ่งมักจะพักอาศัยและทำกิจกรรมต่างๆอยู่บริเวณสนามหลวงและริมคลองหลอด บริเวณหน้าโรงแรมรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นประจำโดยผู้วิจัยสามารถพบเห็นและพูดคุยได้อย่างสม่ำเสมอตลอดระยะเวลา 2 เดือนของการลงพื้นที่ แม้บางครั้งจะมีอุปสรรคจากการที่สมาชิกบางครอบครัวก็มีอาการเมาสุรา ทำให้ไม่สามารถสื่อสารกันรู้เรื่อง ซึ่งผู้วิจัยก็ต้องอาศัยความพยายามเป็นอย่างสูงและได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากอาสาสมัครของทางสมาคมที่เป็นตัวกลางในการพูดคุย สำหรับครอบครัวเร่ร่อนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยนี้มีด้วยกันทั้งหมด 7 ครอบครัว ดังนี้

- 1) ครอบครัวพีเนียน-พีทัด
- 2) ครอบครัวป่าเพ็ญ-ลุงดำ
- 3) ครอบครัวพีโบ้-พีนิ่ม
- 4) ครอบครัวพีน้ำ
- 5) ครอบครัวพีใหญ่
- 6) ครอบครัวพีศักดิ์
- 7) ครอบครัวพีวรรณ

หมายเหตุ ซึ่งในการนำเสนอผลการวิจัยจะขอใช้นามสมมติแทนเพื่อปกป้องความเป็นส่วนตัวและสิทธิของกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว

เพศของคนเร่ร่อนไม่ใช่ตัวแปรในการใช้วิธีการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์ แต่มีความแตกต่างที่ความยากง่ายในการทำงาน การเข้าถึงคนเร่ร่อนเพศหญิงจะทำได้ง่ายกว่าคนเร่ร่อนชาย เนื่องจากคนเร่ร่อนหญิงจะมีเวลาว่างมากกว่า มีความอ่อนโยน และเป็นมิตร ซึ่งในทุกครั้งที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากครอบครัวเร่ร่อน ก็มักจะไม่ค่อยพบคนเร่ร่อนชายที่

เป็นหัวหน้าครอบครัวเท่าไรนัก เพราะต้องออกไปประกอบอาชีพ จึงมักจะพบแต่คนเร่ร่อนหญิงที่
พักอาศัยอยู่กันเป็นกลุ่มบริเวณริมคลองหลอดและสนามหลวง

จากการสังเกต สามารถแบ่งประเภทของคนเร่ร่อนที่พบได้หลายลักษณะ อาทิเช่น

- แบ่งตามเพศ ได้แก่ เพศหญิง และเพศชาย
- แบ่งตามช่วงอายุ ได้แก่ วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา
- แบ่งตามระยะเวลาการเร่ร่อน ได้แก่ 1) ระยะเวลาการเร่ร่อน 0-6 เดือน 2) ระยะเวลาการเร่ร่อน 6 เดือน – 1 ปี 3) ระยะเวลาการเร่ร่อน 1 ปีขึ้นไป
- แบ่งตามลักษณะการเร่ร่อน ได้แก่ 1) เร่ร่อนชั่วคราว 2) เร่ร่อนถาวร
- แบ่งตามพื้นที่การเร่ร่อน ได้แก่ พื้นที่สนามหลวง และพื้นที่ริมคลองหลอด
- แบ่งตามปัญหาที่ประสบ ได้แก่ ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ (โคปอด โรคตับ โรคพิษสุราเรื้อรัง โรคเอดส์ เป็นต้น) ปัญหาด้านการดำเนินชีวิต ปัญหาการถูกจับกุม (จากตำรวจเทศกิจ และเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ เป็นต้น)

คนเร่ร่อนที่มีอายุและมีประสบการณ์การเร่ร่อนที่แตกต่างกันจะตอบสนองต่อกระบวนการ
กลยุทธ์และวิธีการในการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของอาสาสมัครที่แตกต่างกัน เนื่องจาก
ความสามารถในการรับรู้ การเรียนรู้ การแปลความหมายที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับ William
Mcquire (1973) ที่กล่าวว่า การสื่อสารมีความสำคัญกับคนเร่ร่อนเพราะเป็นกระบวนการและเป็น
ผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งมีผลต่อการเลือกส่งและรับสารของคนเร่ร่อนเหล่านั้น
ด้วยเช่นกัน

การเปิดเผยตนเองของคนเร่ร่อนจะเป็นไปอย่างช้าๆ ค่อยเป็นค่อยไป ต้องใช้ระยะเวลา
ข้อมูลที่เปิดเผยมีทั้งความจริงและความคิด ความต้องการให้เป็นเช่นนั้น ดังนั้นระดับการเปิดเผย
และระดับความเป็นจริงของข้อมูลจะมากขึ้นตามระยะเวลาที่มีปฏิสัมพันธ์

กรณีตัวอย่าง ครอบครัวพีโบ้ (เพศชาย อายุ 41 ปี อาชีพรับจ้าง) และพีนีม (เพศหญิง
อายุ 31 ปี สติไม่สมประกอบ) ทั้งสองคนเป็นสามีภรรยาด้วยกัน มักอาศัยอยู่บริเวณท้องสนามหลวง
ฝั่งตรงข้ามมหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งถือเป็นครอบครัวแรกที่เป็นแรงบันดาลใจให้ทางสมาคม
ส่งกลับบ้าน อันเนื่องมาจาก ในขณะนั้นที่ผู้คุมได้คลอดสมาชิกตัวน้อย โดยอาสาสมัครของทาง
สมาคมเองก็มีความเห็นว่าหากปล่อยให้เด็กเติบโตขึ้นท่ามกลางสภาวะแวดล้อมที่เลวร้ายเช่นนี้ คง

จะไม่เป็นผลดีแน่ จึงได้ช่วยกันระดมทุนเพื่อนำครอบครัวนี้กลับบ้าน โดยต้องเกลี้ยกล่อมกันอยู่นานกว่าจะสำเร็จ จนทารกน้อยอายุได้ 4 เดือน พี่โบ้จึงตัดสินใจอย่างเด็ดขาดเพื่อที่จะพาครอบครัวกลับบ้านเกิด หลังจากนั้นไม่นานอาสาสมัครที่ลงพื้นที่ก็ได้พบกับพี่โบ้และพี่น้อมอีกครั้ง แต่ไร้แววของลูกสาว ซึ่งเมื่อได้สอบถามก็ได้คำตอบว่าตนได้ฝากลูกสาวให้ญาติที่ต่างจังหวัดเลี้ยงดู และที่กลับมาสนามหลวงอีกก็เพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ เพราะถ้าหากอยู่ที่บ้านตนและครอบครัวก็คงจะอดตาย ซึ่งในช่วงแรกอาสาสมัครก็หลงเชื่อในคำพูดดังกล่าว แต่ไม่นานความจริงก็ถูกเปิดเผยเมื่อพี่โบ้ได้ยอมเล่าความจริงให้กับอาสาสมัครฟังถึงเรื่องราวทั้งหมดว่า อันที่จริงแล้วลูกสาวของตนได้เสียชีวิตไปแล้วตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2550 ที่จังหวัดกระบี่ เพราะเป็นไข้มาลาเรีย ซึ่งถือเป็นความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ จึงทำให้พี่โบ้และพี่น้อมตัดสินใจละทิ้งถิ่นฐานเพื่อเข้ากรุงเทพฯ อีกครั้ง เพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่กันอีกครั้งหนึ่ง จากกรณีดังกล่าว ทำให้เราได้รับทราบถึงข้อมูล ที่กลุ่มเป้าหมายไม่ได้มีเจตนาที่จะโกหก แต่เหตุผลที่ต้องปิดบังก็เพื่อต้องการการเยียวยาและการสร้างกำลังใจให้แก่ตนเองและครอบครัวแต่เพียงเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลต่างๆที่ครอบครัวเร่ร่อนให้กับอาสาสมัครและผู้วิจัย อาจไม่ใช่ข้อมูลทั้งหมด แต่ก็มีประโยชน์เป็นอย่างยิ่งในการนำเสนอผลการวิจัย ซึ่งถือเป็นข้อมูลที่มีคุณค่า ดังนั้น ข้อมูลต่างๆนี้ที่ครอบครัวเร่ร่อนได้บอกเล่าแก่ผู้วิจัยจึงถือเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการที่จะทำความเข้าใจและเข้าถึงครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นในระดับต่อไป

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างอาสาสมัครและครอบครัวเร่ร่อน พบว่ามีองค์ประกอบ 3 ประการคือ

1. การรับรู้ของครอบครัวเร่ร่อนและอาสาสมัคร ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเองและอีกฝ่าย ครอบครัวเร่ร่อนรับรู้และยอมรับอาสาสมัครและการลงพื้นที่ในการทำงาน เพื่อเกี่ยวข้องเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตการเร่ร่อน อีกทั้งยังมีทัศนคติที่ว่าในการที่อาสาสมัคร นักเรียน นักศึกษา ลงมาร่วมพูดคุยกับเขา คือการทำงานอีกรูปแบบหนึ่ง ทำให้พวกเขาหยุดพฤติกรรมต่างๆ ทั้งการดื่มและการสูบ แต่จะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

2. บทบาทและการทำตามบทบาท ครอบครัวเร่ร่อนและอาสาสมัครมีการคาดหวังต่อสังคมในการปฏิบัติตนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการเป็นอาจารย์ที่คอยช่วยเหลือ แนะนำแนวทางการดำเนินชีวิตและตำแหน่งที่แสดงสัมพันธ์ภาพทางสังคมโดยผ่านบทบาทต่างๆ เช่น บทบาทผู้ให้โอกาสกับผู้รับโอกาส บทบาทพี่กับน้อง บทบาทแม่กับลูก อาสาสมัครและครอบครัวเร่ร่อนมีพฤติกรรมที่แสดงออกภายใต้วัฒนธรรมและบรรทัดฐานที่เป็นมาตรฐานในสังคมไทย ดังจะเห็นได้

จากการที่อาสาสมัครยกมือไหว้ครอบครัวเร่ร่อน โดยไม่ได้แสดงออกถึงความรังเกียจเด็ดขันธ์ และแบ่งแยกว่าใครสูงหรือต่ำกว่าแต่ประการใด หรือแม้แต่คนเร่ร่อนเองก็จะแสดงท่าทีที่สุภาพทุกครั้งเมื่อพูดคุยกับอาสาสมัคร

3. การดึงดูดระหว่างบุคคล คนเร่ร่อนส่วนใหญ่จะชอบอาสาสมัครที่มีท่าทางเป็นมิตร มีน้ำใจ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีสัมมาคารวะ แสดงออกถึงความใกล้ชิดและความเป็นห่วงเป็นใย เช่นเดียวกับ อาสาสมัครทั้ง 4 ท่านที่ทุกครั้งในการลงพื้นที่ อาสาสมัครจะมีสิ่งของมากมายติดมือลงไปฝากให้กับครอบครัวเร่ร่อนเสมอ เช่น เสื้อผ้า ยารักษาโรค ขนม แพมเพิร์ส ของเล่น ตุ๊กตางอนามัย ฯลฯ

2. ตัวแปรด้านสถานการณ์และสภาพแวดล้อม

กระบวนการการทำงานของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน มีงานหลักและงานที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวันแตกต่างกันไปตามสถานการณ์และนโยบายตามที่วางแผนในแต่ละครั้งก่อนการลงพื้นที่ จากการสังเกตพบว่า นอกจากปรัชญาแนวคิดตามอุดมการณ์ของอาสาสมัคร มีส่วนซึ่งนำกระบวนการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครและครอบครัวเร่ร่อนแล้ว กระบวนการและพฤติกรรมในการทำงานเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นกรอบซึ่งนำกระบวนการและพฤติกรรมในการสื่อสารด้วย

นอกจากนี้ การทำงานของอาสาสมัครจะสอดคล้องกับสถานการณ์การเร่ร่อนของครอบครัวเร่ร่อนแต่ละครอบครัว กล่าวคือ หากอาสาสมัครลงพื้นที่เมื่อใด ซึ่งโดยส่วนใหญ่ที่ประจำมักจะเป็นริมคลองหลอด ใกล้กับพระแม่ธรณีบีบมวยผม จะเป็นแหล่งพักพิงของกลุ่มคนเร่ร่อน พวกเขาจะกินอยู่หลับนอนกันอยู่บริเวณนี้ มีเพียงเสื่อผืนเดียวที่ไว้สำหรับปูนอน เมื่ออาสาสมัครลงพื้นที่ก็มักจะนั่งเล่น พักพูดคุย กับครอบครัวเร่ร่อนอยู่บริเวณนั้นเป็นประจำ หรือบางครั้งที่คนเร่ร่อนได้หยิบยื่นน้ำใจเล็กๆ น้อยๆ เช่น การชวนทานข้าว อาสาสมัครเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

“...เราก็ต้องทำตัวกลมกลืนไปกับเขา ต้องไม่แสดงอาการรังเกียจหรือดูถูกเขาแต่อย่างใด เพราะจะทำให้เขารู้สึกเสียใจได้...”

(สัมภาษณ์ นที สรวารี, นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน, 14 ธันวาคม 2550)

การที่คนเร่ร่อนไม่รู้สึกรู้สียง ไม่ตระหนัก ไม่รับรู้ว่าการเร่ร่อนหรือวิถีชีวิตของตนเป็นทุกข์ เป็นปัญหา ถือเป็นอันตรายอย่างยิ่ง คนเร่ร่อนบางคนจึงไม่ต้องการความช่วยเหลือให้พ้นจากสภาพดังกล่าว ไม่อยากที่จะกลับบ้าน ไม่โยยหาความอบอุ่นจากบ้านอีกต่อไป อาสาสมัครจึงต้องเป็นผู้ที่ใช้กระบวนการสื่อสารเพื่อทำให้คนเร่ร่อนเหล่านี้ได้รับรู้และตระหนักถึงเรื่องราวต่างๆ ของตน สภาพความเป็นอยู่ซึ่งหากเขายังคงอยู่ที่สนามหลวงก็มีแต่จะแย่งลงทุกที นำเสนอเรื่องราวของคนรอบข้างแวดล้อมเขาที่ต้องมาตายอย่างอนาถ ไร้ญาติขาดมิตร ต้องกลายเป็นศพไร้ญาติไปในที่สุด ดังนั้นการที่อาสาสมัครใช้เวลาไปกับครอบครัวเร่ร่อนไม่ว่าจะเป็นการพูดคุย การแนะนำตักเตือน ถือเป็น การช่วงชิงเวลาให้พวกเขาห่างไกลอันตรายจากภวการณ์ดื่มและการสูบ ที่ทำกันจนเป็นกิจวัตรให้ได้ลดน้อยลง ถึงแม้จะไม่ได้จับปล้นทันทีแต่ถ้าลดปริมาณลงได้ก็ถือเป็นผลดีทั้งต่อตนเองและครอบครัว แม้การพูดคุยแต่ละครั้งอาสาสมัครจะไม่ได้ชักชวนและโน้มน้าวใจให้ครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้กลับบ้านตั้งแต่ในครั้งแรกของการสนทนา หรือไม่ได้ทำให้เขามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ในเวลาอันสั้น แต่การใช้เวลาเพื่อเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์นั้นค่อยๆ หล่อหลอมและเกิดผลในเวลาต่อมา ในสายตาคนทั่วไปอาจจะไม่เข้าใจ เพราะไม่ได้เข้ามาสัมผัสครอบครัวเร่ร่อนอย่างแท้จริง อาจคิดว่าการทำงานดังกล่าวที่อาสาสมัครทำอยู่นั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆ ขึ้นมา มีแต่เสียกับเสีย แต่อันที่จริงผลที่ได้ไม่สามารถเห็นได้ในทันที และสายสัมพันธ์ของคนทั้งสองฝ่ายที่เกิดขึ้นก็ค่อยๆ เหนียวแน่นและยั่งยืนขึ้นเรื่อยๆ ในยามที่ครอบครัวเร่ร่อนประสบกับความทุกข์ยากแสนสาหัส จนไม่รู้จะไปพึ่งใคร คนที่เปรียบเสมือนแสงสว่างที่พวกเขานึกถึงเป็นบุคคลแรกนั้นก็คืออาสาสมัครอิสรชน

กรณีตัวอย่าง พี่ใหญ่ ชายวัยกลางคน ซึ่งมีภูมิลำเนาเดิมมาจากภาคเหนือ ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปทั้งเผื่อรถเข็นของแม่ค้าที่มักจะจอดทิ้งไว้ที่สนามหลวง โบกรถ เก็บขวดขาย บุคลิกลักษณะทั่วไปจะเป็นคนเฝงฝาง พูดเสียงดัง เวลาว่างมักจะดื่มสุรากับกลุ่มเพื่อนอยู่เป็นประจำ และมักจะโดนจับบ่อยครั้งจากตำรวจ สน.ชนะสงคราม และโดนกวาดต้อนจากบรรดาเทศกิจที่ตรวจตราความเป็นระเบียบเรียบร้อยบริเวณสนามหลวง โดยเฉพาะช่วงที่มีพระราชพิธีสำคัญ เหล่าบรรดาเจ้าหน้าที่จึงต้องเข้มงวดกันเป็นพิเศษ ซึ่งก็ได้ครูเอ็กซ์เป็นผู้ประกันตัวและช่วยเหลือพี่ใหญ่นำกลับมาส่งที่สนามหลวงในทุกครั้งที่เกิดเรื่อง

สถานการณ์ยังช่วยกำหนดบทบาทของบุคคลในการสื่อสาร และบทบาทกำหนดพฤติกรรม โดยบุคคลถูกคาดหวังจากสังคมให้ปฏิบัติตามตำแหน่งทางสังคม ตำแหน่งนั้นจะมีชุด

ของพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติที่เรียกว่า บทบาท บทบาทจึงมีอิทธิพลต่อการรับรู้ เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ บางครั้งต้องเล่นหลายบทบาทในเวลาเดียวกัน

บทบาททางสังคมของอาสาสมัคร มีหลายสถานะ ทำให้เกิดความสัมพันธ์หลายคู่ที่แตกต่างและเกี่ยวข้งกันอย่างเป็นอิสระต่อกัน และมีส่วนกำหนดกลยุทธ์และวิธีการสื่อสาร รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ บทบาทเหล่านั้นได้แก่ 1) บทบาทอาจารย์-ศิษย์ 2) บทบาทผู้ใหญ่-เด็ก 3) บทบาทหมอ-คนไข้ 4) บทบาทผู้ให้โอกาส-ผู้ด้อยโอกาส 5) บทบาทผู้ให้-ผู้รับ

นอกจากนี้ สภาพพื้นที่ก็มีผลต่อการใช้กลยุทธ์การสื่อสารที่ต่างกัน อาทิเช่น พื้นที่สนามหลวงเป็นพื้นที่ที่กว้างขวางมาก ผู้คนพลุกพล่าน ผู้คนปะปนกันทั้งคนเร่ร่อนแท้และคนเร่ร่อนเทียมที่มาพักพิงเพียงชั่วคราว คนในพื้นที่ดังกล่าวต่างดิ้นรนทำมาหากิน ครอบครัวยุติธรรมที่พักอาศัยอยู่บริเวณนี้ก็เช่นกัน พวกเขาจะไม่ดื่มสุราหรือประพาศิตนนอกถนนเด็ดขาด เพราะต้องทำมาหากิน อีกทั้งหากตนทำตัวไร้ประโยชน์ จะถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่จากกรมประชาสงเคราะห์จับไปในพื้นที่ และมีอาจจะตอรองหรือผ่อนผันได้เลย ส่วนกลุ่มคนเร่ร่อนที่อาศัยอยู่ริมคลองหลอดจะวิถีชีวิตที่ต่างกับคนฝั่งสนามหลวง เนื่องจากกลุ่มนี้จะมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อดื่มสุรา นั่งและนอนอยู่บริเวณนั้น ซึ่งคนเร่ร่อนทั้งสองกลุ่มจะมีวิถีชีวิตที่ต่างกัน อาจมีการไปมาหาสู่กันบ้าง ช่วยเหลือเกื้อกูล ถวายไถ่สารทุกข์สุขดิบของกันและกัน แต่ก็ยังมองเห็นถึงความแตกต่างของคนเร่ร่อนเหล่านี้ได้อย่างชัดเจน เพราะฉะนั้นกลยุทธ์การสื่อสารที่อาสาสมัครใช้กับคนสองกลุ่มนี้ก็ย่อมแตกต่างกันด้วย ผู้ที่ประกอบอาชีพ ทำมาหากินอาสาสมัครมักจะให้คำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องทั่วไป รวมถึงเรื่องสุขภาพ เนื่องจากมลภาวะและควันพิษจากท้องถนน แต่ผู้ที่ติดสุราอาสาสมัครก็มักจะตักเตือนเรื่องผลเสียของการดื่มสุรา เน้นให้เห็นมาหากิจกรรมอย่างอื่นทำหรือประกอบอาชีพที่สุจริต เพื่อให้พวกเขาได้ลด ละ เลิกการดื่มสุราและห่างไกลจากสภาพเสี่ยงจากการดื่มสุราด้วยเช่นกัน

ดังนั้น สภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ย่อมมีผลต่อกระบวนการ กลยุทธ์และวิธีการในการสื่อสารของอาสาสมัคร ส่วนมากเป็นสถานการณ์ที่สร้างปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งกับครอบครัวเร่ร่อน อาจเป็นสถานการณ์ที่เป็นอุปสรรคในการใช้ชีวิตเร่ร่อนหรือเป็นสถานการณ์ที่เอื้อประโยชน์ต่ออาสาสมัครเอง ในการโน้มน้าวให้ครอบครัวเร่ร่อนเปลี่ยนทัศนคติและยุติพฤติกรรมเร่ร่อน อาสาสมัครสามารถใช้สถานการณ์เป็นประเด็นชักจูงให้ครอบครัวเร่ร่อนไปสู่เป้าหมายสูงสุดของดำเนินงานได้สำเร็จ

อาสาสมัครคริสตชนใช้กลยุทธ์หลักในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์และยุติพฤติกรรมการเร่ร่อนของครอบครัวเร่ร่อน 3 ประการ และแต่ละกลยุทธ์มีวิธีการย่อยที่แตกต่างกันในรายละเอียด ดังต่อไปนี้

กลยุทธ์ที่ 1 กลยุทธ์ด้านบุคคล

- อาสาสมัครคริสตชน

อาสาสมัครคริสตชนใช้วิธีการแสดงออกและลักษณะที่ปรากฏในการเข้าถึงและสร้างสัมพันธ์กับครอบครัวเร่ร่อนเป็นแรงดึงดูดทั้งจากภายนอกและภายใน เช่น การมีบุคลิกภาพที่ดี แต่งกายเหมาะสมกับลักษณะของงาน มีความน่าเชื่อถือ จิตใจโอบอ้อมอารี มีใจรักในงานที่ทำ ไม่ถือตัว มีสัมมาคารวะ นอบน้อม เข้ากับผู้อื่นได้ง่าย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มองโลกในแง่ดี มีความรู้ และทักษะในการสร้างสัมพันธ์กับครอบครัวเร่ร่อน

นอกจากนี้อาสาสมัครคริสตชนต้องมีความปรารถนาดีต่อครอบครัวเร่ร่อน ไม่ดูถูกคนเร่ร่อนว่าเขาต่ำกว่า มีความเข้าใจในสภาพสังคม ปัญหา สาเหตุและธรรมชาติของคนเร่ร่อน ต้องเป็นที่พึ่งพาของคนเร่ร่อนยามที่เขาต้องการความช่วยเหลือหรือประสบปัญหา เอาใจใส่ เข้าใจความต้องการและศักยภาพของคนเร่ร่อน มีความเพียรพยายามในการทำงานเป็นอย่างสูง มีส่วนร่วมในทุกๆกิจกรรมของคนเร่ร่อน

คุณสมบัติดังที่ได้กล่าวมาล้วนส่งผลต่อพฤติกรรมสื่อสารด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้มีในอาสาสมัครคริสตชนทุกท่าน ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมสื่อสารที่อาสาสมัครทุกท่านใช้เพื่อสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน เช่น ในทุกครั้งที่ลงพื้นที่ วิธีการที่อาสาสมัครคริสตชนใช้เมื่อพบเจอครอบครัวเร่ร่อนดูเหมือนกับไม่ลงทุนอะไรมาก เป็นวิธีที่ง่ายที่สุด แต่ได้ใจคนสนามหลงไปว่าครั้ง นั่นคือ การยกมือไหว้ แสดงออกถึงความอ่อนน้อมและมีสัมมาคารวะ แม้พวกเขาจะมีโชฎะติพี่น้องของเรา แต่ในฐานะที่เขาอาวุโสกว่าและเคารพไหว้ในวันนั้นเป็นวัฒนธรรมไทยอย่างหนึ่ง ดังนั้นอาสาสมัครคริสตชนจึงเลือกใช้วิธีการนี้ในการเริ่มต้นความสัมพันธ์ เมื่อบ่อยครั้งเข้าคนที่ถูกไหว้จะรู้สึกว่าคุณค่า ถือเป็นการเรียกคุณค่าในชีวิตให้กับครอบครัวเร่ร่อนอีกทางหนึ่ง

อาสาสมัครแต่ละคนมีกลยุทธ์การสื่อสารที่แตกต่างกันไป แต่ส่วนใหญ่จะพยายามสื่อสารเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับครอบครัวเร่ร่อน ซึ่งเป็นประตูด่านแรกที่จะทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดี

ระหว่างอาสาสมัครและครอบครัวเร่ร่อน อาสาสมัครจะต้อง**สร้างความใกล้ชิดเหมือนเพื่อนเหมือนพี่เหมือนน้อง** ดังนั้น อาสาสมัครบางท่านจะมีการถ่ายทอดความห่วงใยไปยังครอบครัวเร่ร่อน จะเห็นได้ว่าลักษณะการสื่อสารของอาสาสมัครมักจะแสดงออกถึงการสร้างความใกล้ชิดและความคุ้นเคยได้เป็นอย่างดี เพื่อให้ครอบครัวเร่ร่อนเกิดความไว้วางใจและกล้าสื่อสาร เปิดเผยตัวเองมากขึ้น เมื่อมีประสบการณ์ต่างๆก็นำมาพูดคุย แลกเปลี่ยน เพื่อให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาพร้อมกัน

แต่ในขณะเดียวกันบางครั้งอาสาสมัครในฐานะที่เป็นสื่อบุคคล ก็จะต้อง**สวมบทบาทในหลากหลายบทบาท**ด้วยกัน เช่น บทบาทเป็นผู้อาวุโส หรืออาจารย์ที่ต้องแสดงออกถึงความจริงจังบ้างในบางสถานการณ์เพื่อให้คนเร่ร่อนมีความตั้งใจและยอมรับฟังในสิ่งที่อาสาสมัครต้องการแนะนำ ตักเตือน อธิบายบางเรื่องหรือบางสิ่งบางอย่างที่เป็นประโยชน์และมีความสำคัญต่อคนเร่ร่อน ถ้าไม่เน้นอย่างจริงจังจะทำให้คนเร่ร่อนขาดความสนใจในรายละเอียด และหากคนเร่ร่อนไม่ตั้งใจฟังหรือแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม อาสาสมัครจะคอยตักเตือน อาจจะต้องเน้นเสียงหนักขึ้นเพื่อให้คนเร่ร่อนหยุดพฤติกรรมดังกล่าว เช่น คนเร่ร่อนบางคนพกสุราติดตัวตลอดเวลา และนำขึ้นมาดื่มต่อหน้าอาสาสมัคร อาสาสมัครจะพยายามมองและดูด้วยสายตาจากอันในเบื้องต้น ถ้าไม่ดีขึ้นจะมีการพูดตักเตือนโดยทันทีว่า

“...ไหนเราตกลงกันแล้วไม่ใช่หรือ ถ้าอยู่ต่อหน้าจะไม่ดื่ม อยากดื่มหนักเดี๋ยวผมไปซื้อยาธาตุ ที่ SEVEN ELEVEN มาให้แทนเอาไหม...”

นอกจากนี้ อาสาสมัครอาจต้อง**ปรับเปลี่ยนบทบาทตามสถานการณ์**ต่างๆ อาจจะเป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้อง หรือแม่แต่ลูกหลาน ทั้งนี้เพื่อให้การสื่อสารนั้นประสบความสำเร็จ คนเร่ร่อนยอมรับฟัง เชื่อฟัง และประพฤติตามคำแนะนำ แต่ในขณะเดียวกันอาสาสมัครจะต้องปฏิบัติหน้าที่ภายใต้ความห่วงใย ความปรารถนาดี และมีความสม่ำเสมอในการสื่อสาร

โดยทั่วไปการดูแลและให้ความช่วยเหลือครอบครัวเร่ร่อนของอาสาสมัครอิสระชน จะเป็นเหมือนพี่เหมือนน้อง มีความถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน หากคนเร่ร่อนทำผิดกฎระเบียบ เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน อาสาสมัครก็จะตักเตือน แนะนำ เพื่อให้พวกเขาเห็นว่า ถ้าประพฤติตัวเป็นคนดีและเชื่อฟังคำแนะนำ อาสาสมัครจะให้ความเป็นกันเอง และมีสัมพันธภาพที่ดีด้วย แต่ในขณะเดียวกันถ้าคนเร่ร่อนทำผิด ไม่รักษากฎระเบียบตามที่ตกลงกันได้ อาสาสมัครจะต้องใช้บทบาทของการเป็น

อาจารย์คอยว่ากล่าวตักเตือนและลงโทษสมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีใครมีสิทธิพิเศษเหนือใคร ไม่มีการยึดหยุ่นผ่อนปรนแต่อย่างใด ทำผิดจะต้องรับผิดชอบ รับโทษ ตามกฎเกณฑ์ที่ทางอาสาสมัครได้ตั้งไว้ โดยส่วนใหญ่คนเร่ร่อนจะพยายามมองท่าทีของอาสาสมัคร เนื่องด้วยกลุ่มคนเร่ร่อนจะพยายามหาช่องทางเอาตัวรอดให้กับตนเองตลอดเวลา ดังนั้น ถ้าอาสาสมัครหละหลวมต่อหน้าที่ คนเร่ร่อนจะได้โอกาสทำผิดซ้ำแล้วซ้ำอีก ไม่ปรับปรุงตัว ฉะนั้นคนเร่ร่อนจะต้องรับรู้ว่าถ้าพวกเขาทำอย่างไรก็ย่อมได้ผลตามนั้น กฎคือกฎ กติกาคือกติกา และถ้าหากอาสาสมัครยกโทษในความผิดให้กับคนเร่ร่อน จะไม่ทำให้เกิดประโยชน์ใดๆทั้งสิ้น เพราะคนเร่ร่อนจะไม่ซาบซึ้งในบุญคุณของอาสาสมัคร แล้วปรับปรุงตัวใหม่ แต่พวกเขาจะลดหย่อนความศรัทธาในตัวอาสาสมัครลงไปที่สุดในที่สุด

นอกจากนี้ อาสาสมัครบางท่านโดยพื้นฐานทางความคิดนั้นเป็นผู้ที่เข้าใจและเรียนรู้มนุษย์ได้ค่อนข้างดี ทำให้เกิดความสงสาร และอยากช่วยเหลือครอบครัวเร่ร่อน อาสาสมัครจะมีความเป็นกันเอง พูดคุยสื่อสารแบบไม่มีพิธีรีตองแต่อย่างใด เริ่มต้นด้วยอาสาสมัครจะต้องเป็นผู้ที่มีอัธยาศัยดี ยิ้มง่าย หน้าตาเป็นมิตร จะเข้าไปพูดคุยทักทายกับคนเร่ร่อนทุกครั้งที่พบเห็น ด้วยเหตุนี้จะทำให้การสื่อสารมีลักษณะเป็นธรรมชาติเหมือนพี่สอนน้อง และทั้งนี้อาสาสมัครจะต้องให้ความยุติธรรมเท่าเทียมกัน หวังดีและห่วงใยคนเร่ร่อนทุกคน อยากให้พวกเขาปรับเปลี่ยนทัศนคติ มีชีวิตใหม่ที่ดีและสดใสกว่าเดิม อาสาสมัครให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า

“...ถึงแม้อาสาสมัคร จะเก่งแค่ไหน แต่ถ้าไม่มีความเมตตาและความหวังดี ในใจ ยังรู้สึกกลัว หรือรังเกียจคนเร่ร่อน ก็จะแสดงออกมาทางแววตาและท่าทาง จะเก็บไว้ไม่ได้ จะทำให้ไม่สามารถเข้าถึงคนเร่ร่อน สื่อสารไม่ได้ คนเร่ร่อนจะไม่รับฟัง ไม่เชื่อถือ เพราะพวกเขาารู้ดีว่า อาสาสมัครไม่ให้ความจริงใจ...”

อาสาสมัครอิสระชนจะต้องสร้างกำลังใจ ให้ความหวังกับครอบครัวเร่ร่อนในเรื่องของอนาคตและการกลับคืนสู่ภูมิลำเนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นแรงเสริม และเมื่อได้มีการสื่อสารกัน อาสาสมัครจะพยายามเลือกสรรสิ่งดีๆ และมีประโยชน์มาพูดคุย กับครอบครัวเร่ร่อนเพื่อให้พวกเขาเปลี่ยนความคิด เปลี่ยนพฤติกรรมเป็นคนใหม่ ถ้าพวกเขาฟังและยอมรับโดยดีอาสาสมัครจะรู้สึกสบายใจ แต่ถ้าในขณะเดียวกันถ้าหากครอบครัวเร่ร่อนยังดื้อรั้น ไม่เชื่อฟัง จะทำให้อาสาสมัครเกิดความรู้สึกหงุดหงิดในใจ แต่ก็พยายามพูดต่อไปด้วยน้ำเสียงจริงจัง หนักแน่นมากขึ้น และไม่สื่อสารด้วยอารมณ์ที่รุนแรง เพราะจะทำให้เหตุการณ์แยกลงไปมากขึ้น อาสาสมัครมักจะพยายามพูดให้คนเร่ร่อนได้คิด แต่ถ้าพูดหลายครั้งแล้วไม่มีอะไรดีขึ้น ก็

จะต้องหยุดไป และให้เวลาได้กล่อมเกลาคำความคิดของพวกเขา สำหรับผลที่ได้รับส่วนใหญ่นั้น คนเร่ร่อนจะเกิดความรู้สึกผิด และเริ่มคิดได้จากคำพูดของอาสาสมัคร ที่สามารถกระตุ้นความคิดของพวกเขา และคนเร่ร่อนจะปรับปรุงตัวเองในเวลาต่อมา เพราะพวกเขาเชื่อว่าอาสาสมัครให้ความหวังดี จึงได้พยายามพูดและใช้ความอดทนในการสื่อสาร พูดคุยเพื่ออธิบายให้พวกเขาเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นและในที่สุดเมื่อคนเร่ร่อนเข้าใจจะทำให้เกิดความรู้สึกประทับใจ ให้ความเคารพ เชื่อถือ และรับฟังอาสาสมัครมากขึ้นในครั้งต่อไป

แต่ในบางกรณีถ้าหากอาสาสมัครกับครอบครัวเร่ร่อนไม่สามารถสื่อสารกันได้เลย จะทำให้อาสาสมัครเริ่มหงุดหงิด รู้สึกเครียดจากการสื่อสาร ดังนั้นอาสาสมัครจะต้องระมัดระวังเรื่องความรู้สึกของตนเอง และควบคุมให้ได้มากที่สุด เพราะถ้าหากแสดงอารมณ์ออกไปแม้สักครั้งเดียว จะทำให้คนเร่ร่อนหมดความไว้วางใจ สูญเสียความเป็นกันเองกับอาสาสมัครโดยทันที และจะทำให้การสื่อสารที่มีต่อกันหยุดชะงักไปหรือไม่ราบรื่นเหมือนเดิม ดังนั้นวิธีการแก้ไขสถานการณ์ของอาสาสมัครอิสระจะสื่อสารแนะนำคนเร่ร่อนว่า

“...วันนี้ยังไม่พร้อมที่จะคุยกันก็ไม่ใช่ไร ผมเองก็พูดไปเยอะแล้ว ลองกลับไปคิดดูแล้วกันว่าที่ผมพูด ผมเตือนพี่ไปนะจริงไหม ผมกับน้อง ๆอาสาสมัครหวังพี่ทุกคน ค่อย ๆ คิด เอาไว้เราค่อยคุยกันใหม่วันหลังก็ได้...”

และหลังจากนั้นคนเร่ร่อนส่วนใหญ่จะดีขึ้น พวกเขาเริ่มมีเหตุผลเมื่อกลับมาพูดคุยกันใหม่กับอาสาสมัคร ทำให้เกิดความเข้าใจต่อกัน เพราะต่างคนต่างได้ชี้แจงด้วยเหตุผล แลกเปลี่ยนกัน ไม่มีการแสดงอารมณ์ ทำให้เกิดการยอมรับมากขึ้น ครูเอ็กซ์ หรือคุณนที สรวารี นายกสมาคมฯ ให้ข้อมูลว่า

“...โดยธรรมชาติของคนเร่ร่อนทั่วไปจะมีความแข็งกระด้าง และรู้สึกต่อต้านอยู่ในใจ ถ้าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่เขาไม่เชื่อ ไม่เข้าใจ และจะไม่กระทำตาม ดังนั้น จะต้องให้เวลากับคนเร่ร่อนเหล่านี้ ได้คิดด้วยตัวเอง และสำหรับน้อง ๆอาสาสมัครเราก็จะบอกให้เขา ต้องให้คำชี้แนะ ข้อคิดต่าง ๆ กับครอบครัวเร่ร่อนอย่างสม่ำเสมอ เอาใจใส่อย่างต่อเนื่อง...”

วิธีการลักษณะนี้เหมือนเป็นการวัดใจ เพื่อให้ครอบครัวเร่ร่อนได้เรียนรู้และค้นหาคำตอบให้กับตนเอง โดยใช้หลักการ Learning by doing จะสามารถทำให้ครอบครัวเร่ร่อนเกิดการ

ยอมรับด้วยตนเอง เป็นไปด้วยความสมัครใจ ไม่มีการบังคับให้เชื่อ แต่อาสาสมัครจะให้คำแนะนำ และข้อคิดต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัวเร่ร่อนได้

- ครอบครัวเร่ร่อน

อาสาสมัครอิสรชนใช้คนเร่ร่อนเป็นศูนย์กลางของข้อมูล เพื่อวิเคราะห์ ประเมิน แบ่งประเภท แบ่งกลุ่ม โดยใช้ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ อายุ เพศ ประสบการณ์การเร่ร่อน สภาพปัญหา เป็นต้น พบการใช้คนเร่ร่อนเก่าที่มีความคุ้นเคยและสนิทสนมกันเพื่อเป็นช่องทางในการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์กับคนเร่ร่อนใหม่ที่พบ โดยคนเร่ร่อนเก่ามักจะแนะนำเพื่อนๆคนเร่ร่อนด้วยกัน หรือที่พักอยู่บริเวณใกล้เคียงกันให้อาสาสมัครได้รู้จัก เพราะทุกคนต่างอาศัยพึ่งพากันเหมือนญาติพี่น้อง ไม่ว่าจะแต่ละคนจะมีภูมิหลังแตกต่างกันมากแค่ไหน? บาดเจ็บมามากมายด้วยเรื่องใด? จากใคร? ไม่มีใครรู้ แต่สิ่งที่รู้ ณ ตอนนี้เป็นเสมือนครอบครัวเดียวกัน อยู่ได้ฟ้าดินเดียวกัน มีการแบ่งปันและช่วยเหลือกันในทุกๆเรื่อง จึงไม่ใช่เรื่องยากหากอาสาสมัครต้องการจะทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับคนเร่ร่อนคนอื่นๆ เพราะคนเร่ร่อนส่วนใหญ่ก็มักจะมีการรวมกลุ่มและพักอาศัยอยู่บริเวณเดียวกัน แม้บางครั้งอาจมีการโยกย้ายที่พักไปบ้างแต่ก็เพียงชั่วคราวเท่านั้น เนื่องจากต้องการจะหลบหนีเจ้าหน้าที่ที่มาคอยตรวจตราความสงบเรียบร้อย และหลังจากนั้นไม่นานก็จะกลับมาที่ถิ่นฐานเดิมอีก และก็จะมีการรวมกลุ่มกันอีกครั้ง

รวมทั้งการใช้บุคคลที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่มเป็นช่องทางที่จะเข้าไปทำความรู้จัก แสวงหาข้อมูลเพื่อการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์ด้วย ซึ่งบุคคลที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่มมักจะเป็นผู้อาวุโสหรือมีประสบการณ์การเร่ร่อนมาอย่างยาวนาน ดังเช่นบุคคลเร่ร่อนท่านหนึ่งที่จะได้กล่าวถึงท่านเป็นผู้อาวุโสแห่งสนามหลวง ซึ่งปัจจุบันท่านได้เสียชีวิตแล้วจากโรคมะเร็งต่างๆที่รุมเร้ารวมถึงจากการดื่มสุราด้วย ผู้อาวุโสท่านนี้ ใครต่างก็ขนานนามว่า “ลุงมหา” เป็นผู้ที่คนสนามหลวงให้ความเคารพนับถือเสมือนญาติผู้ใหญ่ หรือแม้แต่อาสาสมัครอิสรชนเองก็ชื่นชมและยกย่องลุงมหาอยู่ไม่น้อย และถือเป็นคนเร่ร่อนคนแรกที่อาสาสมัครได้มีปฏิสัมพันธ์ด้วย โดยครูเอ็กซ์ได้เล่าเหตุการณ์ประทับใจเกี่ยวกับลุงมหาตอนหนึ่งว่า

“...ผมกลับจากทำค่าย 4 ค่ายที่ต่างจังหวัด นั่งรถมาลงที่สนามหลวงเพื่อจะรอดต่อรถกลับบ้าน แต่เพราะเหนื่อยมากเลยเผลอลหลับไป ตื่นขึ้นมาของอยู่ครบทุกชิ้นเลย พร้อมกับมียาแก้น้ำกัดเท้าให้เรา แล้วก็มีคนเร่ร่อนคนหนึ่งมานั่งปิดถุงให้เรา เราตื่นขึ้นมาถึงงงๆว่า เกิดอะไรขึ้น? ไหนบอกคนพวกนี้น่ากลัวไง? แถมแกยังเตือนเราอีกนะว่าแถวนี้อันตรายเราก็บอก ถ้ามันอันตรายจริงของผมคงหายไปแล้ว แสดงว่านี่ไม่อันตรายจริงนะสิ แกก็

หัวเราะ จากนั้นมาพอลกลับมาบ้านปุ๊บเลยคิดกับตัวเองว่า ถ้ามีโอกาสเราน่าจะกลับมาทำงานที่นี่(สนามหลวง)ดีกว่า...”

สรุปกลยุทธ์การสื่อสารด้านบุคคลที่สำคัญ คือ

- สร้างความคุ้นเคย เป็นกันเอง แสดงความใกล้ชิดเหมือนพี่น้อง
- ใช้คำพูดที่สุภาพ
- มีอัธยาศัยดี หน้าตาเป็นมิตร
- สวมบทบาทที่แตกต่างกันไปในแต่ละสถานการณ์การสื่อสาร
- สร้างกำลังใจ ให้ความหวังกับครอบครัวเร่ร่อน
- สื่อสารด้วยสติ มีเหตุผล ไม่ใช้อารมณ์
- มีความอดทน และสม่ำเสมอในการสื่อสาร
- หากเกิดปัญหา ใช้วิธีการตัดบทหรือยุติการสนทนาเพื่อรอคุยในโอกาสต่อไป
- เปิดโอกาสให้ได้มีอิสระทางความคิด เพื่อพูดคุย และระบายความรู้สึกของตนเอง
- ไม่แสดงอารมณ์รำคาญ หงุดหงิดกับครอบครัวเร่ร่อนในระหว่างการสื่อสาร
- เห็นอกเห็นใจครอบครัวเร่ร่อน
- มีเมตตาธรรม จริงใจในการสื่อสาร
- สอดแทรกการให้คำแนะนำ ชี้แนะให้เกิดความถูกต้อง
- ใช้วิธีการซักถาม พูดคุย กระตุ้น และเพิ่มความถี่ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน
- สนับสนุนให้ครอบครัวเร่ร่อนได้พูดคุย และรับฟังด้วยดี
- เอาใจใส่ครอบครัวเร่ร่อน เป็นห่วงเป็นใยอย่างสม่ำเสมอ
- ใช้วิธีการสื่อสารอ่อนโยน หวานล้นม ประนีประนอมกับครอบครัวเร่ร่อนในระยะต้นๆ
- ใช้วิธีการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมากับครอบครัวเร่ร่อนในระยะที่สูงขึ้น
- พูดคุยถึงความรู้สึกของตนเองให้ครอบครัวเร่ร่อนรับฟัง ปรับความรู้สึกก่อนเริ่มขั้นตอนการสื่อสารต่อไป
- พยายามสื่อสาร พูดคุยกับครอบครัวเร่ร่อนให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
- เน้นการสื่อสารแบบสองทาง

กลยุทธ์ที่ 2 กลยุทธ์ด้านภาษา

ภาษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลสำคัญต่อการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครและครอบครัวเร่ร่อน อาสาสมัครต้องเข้าใจวิธีการใช้ภาษา คำศัพท์ และความหมายเพื่อให้เกิดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ภาษาจะเป็นตัวกลางในการยอมรับหรือไม่ยอมรับ ภาษามีความสำคัญในการสร้างทัศนคติ แนวคิดที่อาสาสมัครต้องสร้างให้ครอบครัวเร่ร่อนเกิดความเข้าใจตรงกันกับเป้าหมายที่อาสาสมัครต้องการสื่อสาร สำหรับกลยุทธ์ทางด้านภาษาที่อาสาสมัครใช้สนทนากับครอบครัวเร่ร่อนนี้ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1 ภาษาพูด (วัจนภาษา)

อาสาสมัครใช้สนทนาจะพูดจา ชักถามและสนทนากับครอบครัวเร่ร่อนด้วยถ้อยคำและน้ำเสียงที่สุภาพ อ่อนโยน สื่อได้ชัดเจนถึงความเป็นมิตร ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายไม่ยุ่งยากซับซ้อนตีความยาก ใช้คำระดับไม่เป็นทางการ และมีการพูดจาหยอกล้อกันบ้าง เช่น ครูเอ็กซ์มักจะชอบพูดแซวเรื่องการดื่มสุราของครอบครัวเร่ร่อน โดยกล่าวแก่ครอบครัวหนึ่งว่า

ป้าเพ็ญ : “อาจารย์อะสั่งให้แต่เลิกเหล้าอย่างเดียว ดินะที่วันนี้ไม่ซื้อยาธาตุมารับกิน”

ครูเอ็กซ์ : “เอามั้ยละ เดี่ยวผมไปซื้อให้”

ป้าเพ็ญ : “ไม่เอาค่ะ ยาที่โรงพยาบาลยังเหลือเต็มเลย แม่คนนั้นเขาอยากกิน นั่นไงโน่นๆ” (ชี้ไปทางเพื่อนที่เป็นครอบครัวเร่ร่อนอีกคนหนึ่ง)

ครูเอ็กซ์ : “มาเดี๋ยวไปซื้อที่ seven eleven ให้”

ป้าเพ็ญ : “ดินะ ที่เพ็ญไม่ได้พุดนะอาจารย์ น่องเค้าถาม ก็อาจารย์มาอาจารย์ห้ามนี่นา”

ครูเอ็กซ์ : “ไหนบอกจะหน้ากันจะไม่กินไง”

ป้าเพ็ญ : “อ้อ เพ็ญยังไม่ได้พุดนะอาจารย์ น่องเค้าถาม ก็อาจารย์มาอาจารย์ห้ามนี่นา”

ครูเอ็กซ์ : “ไหนบอกอยู่ต่อหน้าจะไม่ดื่ม ตามที่ตกลงกันไว้ล่ะ”

ป้าเพ็ญ : “ต่อหน้าจะไม่ดื่ม อาจารย์ขอเถอะ มันไม่ได้จริงๆ ตอนนี้น้ำลายเป็นยางแล้วติดค่ะ สารภาพคำเดียวเลยว่าติด ติดมาก”

รวมถึงมีการทวนซ้ำเมื่อต้องการอธิบายให้คนเร่ร่อนได้เข้าใจ เนื่องจากบางคนอาจอยู่ในภาวะเมาสุราจึงมักจะขาดสติสัมปชัญญะ ในบางช่วงของการสนทนาอาจมีการหลงลืมคำถามและบทสนทนาบางช่วง อาสาสมัครจึงต้องทวนซ้ำคำพูด คำถามเดิมของตนอยู่บ่อยครั้ง

ในการใช้สรรพนาม อาสาสมัครมักเรียกแทนตัวเองว่า “หนู” หรือ “ผม” หรือชื่อเล่นทุกครั้ง ในการสนทนา และเรียกคนเร่ร่อนว่า “พี่” , “ป้า” และ “ลุง” ซึ่งลักษณะคำที่ใช้แสดงออกถึงความเคารพนับถืออันญาติมิตร

แต่ในระหว่างการสนทนากับครอบครัวเร่ร่อนที่ประพฤติไม่สุภาพอาสาสมัครอาจมีการดุ สั่งสอน หรือว่ากล่าวตักเตือนบ้างเป็นครั้งคราว เช่น เมื่อครั้งเริ่มแรกที่อาสาสมัครหน้าใหม่ได้ลงพื้นที่ก็อาจจะมีคนเร่ร่อนที่แฉะเวียนเข้ามาแซวบ้าง แสดงความก้าวร้าวบ้าง แต่อาสาสมัครก็ใช้การปรามด้วยรอยยิ้มหรือคำพูดที่สุภาพ อีกทั้งก็ยังได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากครอบครัวเร่ร่อนที่จะห้ามปรามกันเอง ไม่ให้มาก้าวร้าวกับอาสาสมัคร เพราะคนเร่ร่อนจะเคารพนับถืออาสาสมัครในฐานะ “ครู” หรือ “หมอ” ที่เป็นพี่เลี้ยงหลักของพวกเขา เขาจึงต้องแสดงออกซึ่งความอ่อนน้อม สุภาพเรียบร้อยให้มากที่สุด

นอกจากนี้ วิธีการทางการใช้ภาษามีความเป็นทักษะเฉพาะตัว ไม่มีการถ่ายทอด ไม่มีการจดบันทึก กลยุทธ์ทางวิชาภาษาของอาสาสมัครแต่ละท่านจึงมีความแตกต่าง หลากหลายตามรูปแบบและความเหมาะสม เช่น อาสาสมัครบางท่านมักจะใช้ภาษาที่เป็นกันเอง แต่อาจสอดแทรกคำสอนต่างๆ บางท่านอาจใช้เด็กของครอบครัวนั้นๆ เป็นจุดสนใจ โดยเริ่มจากการเข้ามาพูดคุยกับเด็กก่อนแล้วจึงพัฒนาไปสู่พ่อและแม่ของเด็กในภายหลัง หรืออาสาสมัครบางท่านที่มีความรู้ในเรื่องบางอย่างเป็นพิเศษก็จะให้คำชี้แนะ ดังเช่นกรณีของการให้คำแนะนำในเรื่องของการป้องกันจากการมีเพศสัมพันธ์

ครูเอ็กซ์ : “อะ เขาไว้แจก มันsizeใหญ่นะ” (หยิบถุงยางอนามัยออกมาแจกแก่ครอบครัวเร่ร่อน)

พี่เนียน : “ใหญ่เขาก็ใส่ได้ไม่ใช่หอคะ”

ครูเอ็กซ์ : “สิบสองชิ้น กล่องละ 1 โหลนะ”

พี่เนียน : “ไม่เป็นไร เนียนจะให้เฉพาะคนที่รู้คุณค่า บางคนให้มันไปสู่มลพิษห่า มันเอาไปขายซะงั้น เราจะให้แต่คนที่รู้คุณค่า”

ครูเอ็กซ์ : “ก็เอาอย่างนี้ ถึงเวลาก็แกะให้เขาคนละ 2 ชิ้นนะ”

พี่เนียน : “โหลหนึ่งอะ กล่องละโหล” (ลูกของพี่เนียนเดินมาจะหยิบไปเล่น) ไม่ใช่ของเล่นลูก”

ครูเอ็กซ์ : “เครื่องมือหมอ เด็กเล่นไม่ได้ของผู้ใหญ่เขา”

พีเนี่ยน : “คะ เดียวจะจัดการให้เอง รับรองได้ไม่เอาไปขายหรือคะ แหมนี่กว่าอาจารย์จะเก็บไว้ใช้เอง” (พีเนี่ยนหัวเราะชอบใจ)

ครูเอ็กซ์ : “ที่บ้านยังมีอีกเยอะที่ทางสาธารณสุขเขาให้มา อันนี้แค่แบ่งๆมา”

นอกจากนี้อาสาสมัครบางท่านอาจอ้างอิงถึงเหตุการณ์ หรือข้อสภาพปัญหาให้ครอบครัว เร่ร้อนได้เห็นและตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว กรณีตัวอย่างของพีศักดิ์ที่ได้ยุติพฤติกรรมการเร่ร้อน เนื่องจากได้พูดคุยกับอาสาสมัครและตระหนักถึงปัญหาที่ตามมาหากตนเองยังคงใช้ชีวิตอยู่ที่สนามหลวง เนื่องจากมีเพื่อนที่เพิ่งเสียชีวิตไป ซึ่งเป็นคุณลุงที่พีศักดิ์นับถือและมีความสนิทสนมกับท่านมาก พีศักดิ์ไม่อยากที่จะมีบ้านปลายชีวิตที่แสนเศร้าเหมือนคุณลุงท่านนั้น ประกอบกับโรคภัยต่างๆที่เป็นผลมาจากการดื่มสุราของตนก็เริ่มจะแสดงอาการ เมื่อครั้งที่อาการหนักจนถึงกับต้องเข้าโรงพยาบาล จึงเป็นสาเหตุให้พีศักดิ์ตัดสินใจอย่างเด็ดขาดเพื่อจะยุติพฤติกรรมการเร่ร้อนและกลับสู่ภูมิลำเนาเดิม

หรืออีกหนึ่งครอบครัวคือครอบครัวของพีศักดิ์กับพีเนี่ยนที่มีลูกสาวตัวน้อยวัยเพียงสองขวบเศษเท่านั้น ที่ตัดสินใจพาลูกกลับบ้านเพียงเพื่อหวังจะให้ลูกได้มีอนาคตที่ดี มีการศึกษา เพราะถ้าหากอยู่ที่สนามหลวงอีกเพียงกี่ปีก็ต้องเข้าสู่อาชีพค้าบริการเช่นเดียวกับเด็กสาวทั่วไปที่เติบโตบริเวณนั้น ด้วยการพูดโน้มน้าวและเกลี้ยกล่อมของอาสาสมัครอิสรชน พีเนี่ยนจึงตัดสินใจพาลูกกลับบ้าน ซึ่งกรณีของครอบครัวพีเนี่ยนนี้ผู้วิจัยได้ลงไปคลุกคลีตั้งแต่เริ่มลงพื้นที่ แม้กระทั่งวันที่กลับบ้านผู้วิจัยก็ได้เป็นผู้พาไปส่งขึ้นรถ แต่ทางครูเอ็กซ์ได้พาพีเนี่ยนและลูกไปพักที่สมาคมก่อนระยะหนึ่งเพื่อรอดำเนินการเรื่องหลักฐานของเด็กก่อน ซึ่งในระหว่างที่พักอยู่ที่สมาคมได้ 3 วัน พีเนี่ยนมีอาการเกิดภาพหลอนและหวาดระแวงอยู่ตลอดเวลา ไม่หลับไม่นอน 2 วันเต็มๆ จนเวลาล่วงเลยมาถึงปลายของวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พีเนี่ยนก็หลบหนีจากที่พักของทางสมาคม กลับมาที่สนามหลวงอีกครั้ง แต่ก็ยังไม่ทันที่ทางอาสาสมัครจะได้เจอตัวพีเนี่ยนและลูก ก็มาได้ทราบอีกที่ว่าพีเนี่ยนได้เสียชีวิตแล้ว

ซึ่งอาสาสมัครอิสรชน ได้ประสานงานกับโรงพยาบาลรามาริบัติ เพื่อติดตามญาติที่อยู่ต่างจังหวัด และก็โชคดีที่ญาติทราบข่าว และเร่งรีบเข้ามาที่กรุงเทพฯ เพื่อดำเนินการจัดการศพตามประเพณีอย่างเร่งด่วน สวดและเผาภายในครึ่งวัน จัดการเก็บเถ้ากระดูกกลับไปยังบ้านเกิดในช่วงเย็นของวันที่ 10 กุมภาพันธ์ โดยที่ ญาติ ๆ มากัน 4-5 คน พร้อมกับพาลูกสาววัย 2 ขวบเศษ

กลับไปอยู่ที่ต่างจังหวัดด้วย อาสาสมัครอิสระทุกคน ก็ได้แต่อึ้ง ปณินดีที่ทำยที่สุดที่เนียนก็ได้ กลับสู่อ้อมอกญาติพี่น้อง และลูกสาวก็ได้กลับไปอยู่ในความดูแลของญาติของพี่เนียน

แม้ว่าการกลับสู่วัยครอบครัวครั้งนี้จะเป็นในรูปแบบของการเสียชีวิตก็ตามที แต่พี่เนียนก็ยังได้เชื่อว่าตายในสภาพของคนที่มีญาติ ตามหาญาติมาดำเนินการพิธีศพได้ตามประเพณี ซึ่งภาพสะท้อนครั้งนี้ อิสระชนยังคงจะต้องทำงานกับครอบครัวเร็วอนไว้บ้านต่อไป และยังคงต้องบอกสังคมให้หันมาเกื้อกูลคนให้ มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันต่อไป ยังหยุดไม่ได้ตราบใดที่สังคมเราแย่งแบ่งคนด้วยกายภาพ มากกว่าจิตใจ

2.2 ภาษาท่าทาง (อวัจนภาษา)

ภาษาที่อาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวเร็วอนใช้เป็นวิธีการในกระบวนการสื่อสาร ได้แก่ สีหน้าท่าทาง สายตา การสัมผัส การใช้อวัจนภาษาประกอบการสนทนา การแต่งกาย เป็นต้น

อาสาสมัครอิสระชนมีความอ่อนโยน เป็นธรรมชาติ ไม่เสแสร้ง อีกทั้งยังมีสัมมาคารวะ ในกรณีที่อาสาสมัครนั้นมีอายุน้อยกว่าครอบครัวเร็วอน ซึ่งจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าอาสาสมัครจะมีการไหว้ เพื่อแสดงออกถึงความมีสัมมาคารวะตามแบบอย่างวัฒนธรรมไทย ที่ผู้น้อยต้องให้ความเคารพแก่ผู้ที่อาวุโสกว่า ซึ่งครูเอ็กซ์ได้ให้ข้อมูลและเล่าเหตุการณ์สำคัญ เหตุการณ์หนึ่งว่า

“สังคมไทยเราจะแปลกและดีกว่าสังคมตะวันตกเยอะ เพราะเรามีระบบอาวุโส เรามีระบบของผู้ใหญ่ ทันทที่เด็กเข้ามาไหว้ผู้ใหญ่ ยกมือไหว้เขาก่อน คือเราเป็นเด็กกว่า หรือเราอาจจะโตกว่าเขา คือถ้าเราไหว้เขาก่อน เขาก็จะเกรงใจเราแล้ว แล้วยังเราไหว้เขาบ่อยๆ ซิงไหว้เขาน้อยๆ คนที่ถูกไหว้จะรู้สึกว่าคุณค่า เหมือนกับเราเรียกคุณค่าของคนสนามหลวงกลับมาด้วยวิธีที่ง่ายที่สุด ไม่ต้องลงทุน เราเพียงจะเอานักศึกษามหิดล ราวาธิบัติ ประมาณ 2 รุ่น รุ่นหนึ่งประมาณ 20-30 คน ลงมาไหว้คนสนามหลวง แล้วยังเขาเรียกตัวเองว่า “หมอ” อยู่แล้ว ก็เอามอมมาไหว้คนสนามหลวง เกิดไรขึ้น ในช่วงอย่างน้อยเวลาประมาณ 4-5 ชั่วโมง หมอพวกนี้ลงมาคุยกับคนสนามหลวง คนสนามหลวงไม่ได้กินเหล้า จากที่อาจจะต้องกินเหล้าหมดไปแล้ว 2 ขวด เขาไม่ได้กินเหล้า เท่ากับว่าช่วยให้ร่างกายเขาได้รับสารพิษน้อยลงไปด้วยตั้งเยอะ เรื่องอย่างนี้มันใช้ได้ผล เราไหว้เขาน้อยๆ เด็กพวกนี้วัยอาจจะใกล้ลูกหลานเขา ซึ่งถ้าเขากลับไปหาลูกหลาน ทำให้ลูกเขาจะกลับมาเรียนแบบนี้ เขาจะมีความภาคภูมิใจไหม? สมมติว่าเป็นลูกเขาจริงๆ ไม่ใช่แค่ลูกที่อยู่เป็นอาสาสมัครนั่นคือยุทธวิธีที่เราใช้ แม้มันอาจจะดูว่าไม่ได้ลงทุนอะไรมากก็ตาม แต่เราก็ได้ช่วยกู้ศักดิ์ศรีคน”

อาสาสมัครมักจะเข้าใจและมีการสัมผัสคนเร่ร่อนตามความเหมาะสม ไม่แสดงความรู้สึกเกลียด ทำให้บรรยากาศในการสื่อสารระหว่างทั้งสองฝ่ายเป็นไปด้วยความอบอุ่นและเป็นมิตร ทั้งนี้ในการสัมผัส อาสาสมัครเองก็ต้องมีความระมัดระวังในเรื่องของบาดแผล เนื่องจากบริเวณสนามหลวงมีสภาพอากาศที่ปกคลุมไปด้วยฝุ่นละออง อีกทั้งคนเร่ร่อนบางคนอาจเป็นโรคติดต่อผื่นแพ้ หรือมีบาดแผล จากการที่ไม่รักษาอนามัยของตนเอง ดังนั้นอาสาสมัครก็ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ รู้จักป้องกันตนเอง เพื่อมิให้เชื้อโรคดังกล่าวเกิดการแพร่กระจายมาสู่ตนได้

กรณีตัวอย่างเช่น น้องจำที่มักจะลงมาคลุกคลีและให้ความใกล้ชิดกับครอบครัวเร่ร่อนโดยไม่ถือตัว เธอชอบเล่นกับเด็ก ๆ ลูกของครอบครัวเร่ร่อนที่อยู่ในความรับผิดชอบของเธอ ทั้งป้อนน้ำ ป้อนขนม กอด หอม ขู่มนึ่งบนตัก แสดงความรักด้วยความเอ็นดูเด็กไร้เดียงสา โดยไม่ได้แสดงออกถึงอาการรังเกียจหรือเสแสร้งแต่อย่างใด หรือแม้แต่ป่าเพ็ญ หญิงสูงวัยที่อดีตเคยเป็นผู้หญิงขายบริการ ถูกทอดทิ้งจากลูกสาว เลยต้องออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อนหาเช้ากินค่ำ ทุกครั้งที่เจอ น้องจำ ป่าเพ็ญจะเข้ามากอดมาหอม ซึ่งน้องจำก็ยินดีที่จะให้ป่าทำเช่นนั้น เนื่องจากเข้าใจความต้องการของป่าเพ็ญดี ว่าป่าเพ็ญนั้นโหยหาความรักและความอบอุ่นจากลูกสาวแท้ๆของตน ที่ถึงแม้น้องจำก็เป็นได้แค่เพียงตัวแทนเท่านั้นแต่เธอก็ยินดีที่จะทำเพื่อความสุขเล็กๆน้อยๆของแม่ผู้ยิ่งใหญ่คนนี้

ซึ่งจากการแสดงออกของการสื่อสารด้วยท่าทางของอาสาสมัครอิสระชนนี้ ผู้วิจัยได้ถามถึงข้อควรระวังในการสื่อสารด้วยท่าทางดังกล่าว ได้ความว่า

ผู้วิจัย : “มีข้อควรระวังอะไรเป็นพิเศษบ้างไหม ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน”

น้องจำ : “ก็ที่ระวังกับตัวเองก็คือ ท่าทางและก็คำพูด อะไรที่เราคิดว่ามันไม่ดีก็อย่าแสดงออก ณ ตรงจุดนั้น เพราะมันจะทำให้เขาเสียความรู้สึกและเป็นภาพที่ไม่ดี ถ้าเราไม่ไหวจริงๆ ก็จะไม่ออกมาแสดงข้างนอก”

จากที่ผู้วิจัยได้สนทนากับคนเร่ร่อนอย่างไม่เป็นทางการ พร้อมกับสังเกตการณ์ พบว่าความน่าเชื่อถือของอาสาสมัครมาจากบุคลิกท่าทาง การแต่งกาย เครื่องประดับ สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่ไม่ได้แสดงออกถึงความฟุ้งเฟ้อ หรูหราจนเกินสถานภาพ อาสาสมัครจะแต่งกายที่สุภาพ ทะมัดทะแมง มิดชิด ไม่ใส่เครื่องประดับที่ล่อตาล่อใจ ถือเป็นารแสดงออกถึงความเป็นคนธรรมดาของอาสาสมัคร เฉกเช่นเดียวกับคนทั่วไปที่ผ่านไปผ่านมาบริเวณนั้น จึงทำให้คนเร่ร่อน

กล้าที่จะเข้าไปใกล้ ยอมพูดคุยและเปิดเผยข้อมูลของตนมากกว่าบุคคลที่มีลักษณะเฉพาะ หรือมีเครื่องหมายบุคลิกใดๆที่บ่งบอกว่ามาจากหน่วยงานราชการ เช่น ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ อาสาสมัครยังมีการรุกเพื่อพบหรือการให้ความใกล้ชิดกับครอบครัวเร่ร่อน ที่นอกจากจะเป็นภาษาท่าทางที่สื่อถึงความต้องการที่จะทำความรู้จักกับคนเร่ร่อน ความต้องการที่จะใกล้ชิดและสร้างความสัมพันธ์กับคนเร่ร่อนแล้ว ยังทำให้อาสาสมัครมีโอกาสมากยิ่งขึ้นที่จะสื่อสารกับคนเร่ร่อน ความใกล้ชิดทางกายภาพ ทำให้เกิดโอกาสในการติดต่อสื่อสารที่มากขึ้น การติดต่อสื่อสารกันมากทำให้เกิดความใกล้ชิดทางความรู้สึกมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นหรือลดน้อยลงของความสัมพันธ์ด้วยเช่นกัน

กลยุทธ์ที่ 3 กลยุทธ์การโน้มน้าวใจ

จากการสัมภาษณ์อาสาสมัครอิสระชน พบว่า โดยส่วนใหญ่อาสาสมัครจะประสบความสำเร็จในการโน้มน้าวใจครอบครัวเร่ร่อน อาสาสมัครอิสระชนใช้การโน้มน้าวใจเพื่อให้ครอบครัวเร่ร่อนเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมการเร่ร่อน ยุติพฤติกรรมการเร่ร่อน กลับคืนสู่ครอบครัวและภูมิลำเนาเดิมของตน โดยนำหลักการโน้มน้าวใจ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตาม 3 ประการ คือ

1. การโน้มน้าวใจด้วยหลักฐานและเหตุผล

อาสาสมัครอิสระชนมักจะอ้างอิงถึงเหตุผลต่างๆมากมายในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของครอบครัวเร่ร่อน ให้พวกเขาเห็นความสำคัญของการกลับบ้านและหยุดเร่ร่อน เช่น อาสาสมัครมักพูดกับครอบครัวของพีเนียนเสมอเรื่องการพากลับบ้าน กลับไปใช้ชีวิตอยู่กันเป็นครอบครัวที่จังหวัดอุดรธานีกับลูกสาววัยสองขวบเศษ โดยอาสาสมัครได้ให้เหตุผลกับพีเนียนถึงเรื่องลูกสาวว่า ตอนนี้แม้ลูกสาวจะมีอายุเพียงสองขวบ แต่อีกสิบปีข้างหน้า ถ้าเขายังอยู่ที่สนามหลวง ก็ใช้งานและขายได้แล้ว (ขายบริการทางเพศ) ถ้าได้กลับไปอยู่บ้านยังมีผู้เฒ่าผู้แก่ดูแล อบรมบ่มนิสัย จะได้ไม่ต้องโตมาแล้วมาขายตัวเพื่อเลี้ยงพ่อแม่ ผู้เป็นแม่จึงเริ่มเกิดการวิตกกังวล ไม่อยากให้ลูกต้องตกนรกทั้งเป็น จึงยอมรับในเหตุผลและข้อเสนอที่อาสาสมัครยื่นให้ ด้วยการตัดสินใจพาลูกกลับบ้านเพียงเพราะอยากเห็นอนาคตที่สดใสของลูก

2. การโน้มน้าวใจด้วยความน่าเชื่อถือของอาสาสมัครจิตอาสา

บุคลิกลักษณะท่าทาง ความรู้ความสามารถของอาสาสมัครจิตอาสา หล่อหลอมให้เกิดความน่าเชื่อถือเป็นอย่างยิ่ง ส่วนใหญ่คนเร่ร่อนมักจะนับถืออาสาสมัครจิตอาสาในสองสถานะด้วยกัน 1) สถานะอาจารย์ที่คอยแนะนำให้ความรู้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การอบรมสั่งสอนบุตรหลาน 2) สถานะหมอ ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการป้องกันโรค การดูแลสุขภาพร่างกายของตน ซึ่งอาสาสมัครจะนำยารักษาโรคและถุงยางอนามัยที่ได้รับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา นำมาให้แก่คนเร่ร่อนและผู้หญิงบริการที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่ทางสมาคมฯ รับผิดชอบอยู่ คนเร่ร่อนเหล่านี้จึงให้ความเคารพ และเชื่อถืออาสาสมัครจิตอาสาอย่างมาก ว่ามีความปรารถนาดีต่อพวกเขาอย่างแท้จริง มิได้เข้ามาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ใดๆ หรือมิได้มาทำร้ายเขา ดังนั้นเมื่ออาสาสมัครแนะนำหรือบอกกล่าวสิ่งใด คนเร่ร่อนส่วนใหญ่ก็มักจะเชื่อฟัง และยินดีที่จะนำคำแนะนำดังกล่าวไปปฏิบัติตาม

3. การโน้มน้าวใจด้วยความต้องการหรือความจำเป็นพื้นฐานทางสังคม ทางร่างกาย และจิตใจ (หรือการโน้มน้าวใจจากความปรารถนา)

การโน้มน้าวใจด้วยวิธีการนี้ส่วนใหญ่อาสาสมัครจะเน้นเรื่องความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจควบคู่กัน ซึ่งคนเร่ร่อนโดยส่วนใหญ่มักมีปัญหาทางด้านร่างกายกันเป็นจำนวนมาก บางคนอาจมีอาการไม่หนักหนาสาหัสเท่าไรหรอก แต่ก็มีคนอีกไม่น้อยที่ต้องต่อสู้กับโรคภัยนานับประการที่รุมเร้าเข้ามาในชีวิต ส่วนด้านจิตใจของคนเร่ร่อนเหล่านี้ มักประสบกับความบอบช้ำจากการโดนครอบครัวทำร้าย คนรอบข้างทำร้าย สังคมทำร้ายอยู่เป็นทุนเดิม ดังนั้นการจะโน้มน้าวใจพวกเขาได้อย่างตรงประเด็น จึงต้องเริ่มต้นจากการรู้ประวัติและภูมิหลังของคนเร่ร่อนเหล่านี้ก่อน เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของการโน้มน้าวใจอย่างแท้จริง จากนั้นเราจึงจะสามารถโน้มน้าวใจเขาได้โดยที่ไม่สร้างความบอบช้ำทางด้านร่างกายและจิตใจให้ลึกลงไปอีก ซึ่งถ้าหากตอบสนองความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของครอบครัวเร่ร่อนได้ในเบื้องต้น ในการโน้มน้าวใจในขั้นที่สูงขึ้นไปเพื่อชักจูงให้หยุดพฤติกรรมเร่ร่อนก็จะทำได้โดยง่ายและนำมาซึ่งผลสัมฤทธิ์เช่นกัน

จากกลยุทธ์การสื่อสารทั้ง 3 ประการที่อาสาสมัครจิตอาสาได้ใช้ในการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวเร่ร่อน ผู้วิจัยจะขอเสนอวิธีการและรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่อาสาสมัครใช้ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน พบว่า รูปแบบกระบวนการสื่อสารเป็นบริบทการสื่อสารระหว่างบุคคล ที่มีลักษณะเป็นการสนทนาแบบไม่เป็นทางการในบรรยากาศเป็นมิตร ไม่รุกราน ไม่บีบบังคับ ส่วนใหญ่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ประวัติภูมิหลังของครอบครัว

เร่ร่อน โดยการสื่อสารผ่านวัจนภาษา อวัจนภาษาและกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ครอบครัวเร่ร่อนสามารถเรียนรู้และทำความเข้าใจได้ง่าย ไม่ได้มีหลักการใดๆ ที่ยุ่งยากซับซ้อน อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาศักยภาพในการดำเนินชีวิตให้กับครอบครัวเร่ร่อนอีกด้วย และกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ยังเป็นกิจกรรมในกระบวนการสื่อสารที่ต้องการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์โดยใช้ปัจจัยต่างๆ ตามความต้องการของครอบครัวเร่ร่อน เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม เงินทอง การให้ความช่วยเหลือต่างๆ มาเป็นประเด็น

วิธีการสื่อสารที่พบ จึงมีลักษณะที่เกิดจาก อาสาสมัครจิตอาสาภาคสมัครใจให้การสื่อสารให้โอกาสในการเกิดปฏิสัมพันธ์ด้วยการ **รุกเพื่อพบ** จากสภาพความว่างเปล่า การรับรู้ของครอบครัวเร่ร่อนต่อสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงวัตถุ อาสาสมัครจึงต้องมีการสร้างบรรยากาศและสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้น ให้ครอบครัวเร่ร่อนมีความไว้วางใจในตัวอาสาสมัคร เกิดความเชื่อถือและเชื่อมั่นในอาสาสมัคร

วิธีการสื่อสารของอาสาสมัคร เน้นในการพัฒนาด้านต่างๆ ของครอบครัวเร่ร่อน ได้แก่

1. ด้านร่างกาย ด้วยกิจกรรมที่หลากหลายที่ต้องใช้การออกกำลังกาย เพื่อมิให้ครอบครัวเร่ร่อนเอาเวลาว่างไปใช้ในทางอื่นที่ไม่เกิดประโยชน์ เช่น การมั่วสุมกันเพื่อเสพยาเสพติด เป็นต้น
2. ด้านจิตใจและอารมณ์ ให้รู้จักตนเองและคุณค่าของตนเอง รู้จักปรับตัว เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ไว้วางใจ ลดความก้าวร้าว ลดความเครียด
3. ด้านสังคม โดยการสร้างสัมพันธ์เพื่อช่วยเหลือดูแลตนเอง
4. ด้านสติปัญญา ให้ความรู้ ให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพและทักษะการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน เช่น การใช้ถุงยางอนามัย การทำงานรับจ้าง เป็นต้น

ในส่วนของการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสรชนกับครอบครัวเร่ร่อน มีรูปแบบและขั้นตอนในการปฏิบัติงาน ดังนี้

1. ขั้นตอนเตรียมการ

1.1 การเตรียมตัวของอาสาสมัคร

อาสาสมัครทำความเข้าใจปรัชญาและแนวคิดในการทำงาน โดยมีวัตถุประสงค์ในการทำงานที่ชัดเจนว่าเป็นการรุกเพื่อพบ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ เพื่อช่วยเหลือ มีการวางแผนการทำงานร่วมกันเป็นรายวันหรือรายเดือน มีการประชุมร่วมกันก่อนการออกปฏิบัติงานทุก

ครั้ง โดยมีการเสนอแผนสิ่งที่จะทำและสรุปงานหรือสถานการณ์ที่พบจากการทำงานวันที่ผ่านมา โดยมีคุณนที สรวารี (นายกสมาคมฯ) เป็นผู้ดำเนินการประชุม อาสาสมัครอิสรชนทุกท่านมีโอกาสในการพูดคุยชี้แจง เสนอแนะ และแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆร่วมกัน

1.2 การเตรียมวัสดุอุปกรณ์

อาสาสมัครอิสรชนเตรียมวัสดุและอุปกรณ์ เช่น อาหาร ขนม และอุปกรณ์ที่คาดว่าจะใช้ในการทำกิจกรรมกับครอบครัวเร็วอ่อน โดยสอดคล้องกับกลุ่มครอบครัวเร็วอ่อน เวลาและสถานการณ์ โดยที่อาสาสมัครทุกท่านจะมีกระเป๋าใบประจำตัวคนละใบ ซึ่งบรรจุสิ่งของประจำตัว เช่น หมวก ร่ม ยาหม่อง ยาต้ม ยาประจำตัว เป็นต้น สำหรับอุปกรณ์อื่นๆ เช่น หนังสือ หรือแม้แต่สิ่งของที่มีผู้คนนำมาบริจาค อาสาสมัครก็จะทยอยนำมามอบและส่งต่อให้กับครอบครัวเร็วอ่อน

2. ชั้นปฏิบัติการ

2.1 การรุกเข้าพื้นที่

อาสาสมัครรุกเข้าพื้นที่ ตามแนวคิดการรุกเพื่อพบและช่วยเหลือ ทันทึที่พบครอบครัวเร็วอ่อน อาสาสมัครจะใช้การสังเกตอยู่ห่างๆ เพื่อประเมินจำนวนและลักษณะทางประชากรศาสตร์ของครอบครัวเร็วอ่อนก่อน เมื่อโอกาสเหมาะสมแล้วจึงค่อยๆเดินเข้าไปเพื่อพูดคุย หากเป็นครอบครัวเร็วอ่อนที่อาสาสมัครไม่เคยพบมาก่อน อาสาสมัครจะเข้าไปใกล้ๆ และนั่งข้างๆเพื่อพูดคุยด้วย ส่วนมากคนเร็วอ่อนมักไม่สบตา ก้มหน้าฟังเงิบ (ระหว่างเก็บข้อมูลไม่พบคนเร็วอ่อนวิ่งหนี หรือเดินหนี)

อาสาสมัครจะแนะนำตัวด้วยการเรียกชื่อตัวเอง ใช้สรรพนามว่า “ผม” หรือ “หนู” เรียกคนเร็วอ่อนว่า “พี่” ทำความรู้จักคนเร็วอ่อนโดยถามชื่อ และดำเนินการสนทนาด้วยประโยคบอกเล่าและคำถามที่เข้าใจง่าย แต่คนเร็วอ่อนมักไม่ยอมพูดอะไรมากไปกว่า การพยักหรือสั่นหน้า การถามมักถามเกี่ยวกับประวัติครอบครัวเร็วอ่อน ความเป็นมา อายุ การศึกษา ภูมิหลังทางครอบครัว สาเหตุที่ออกมาเร็วอ่อน ความยาวนานการเร็วอ่อน ความช่วยเหลือที่ได้รับ ความต้องการความช่วยเหลือในขณะนั้น (อาหาร การดูแลรักษาสุขภาพ) อาสาสมัครจะไม่ใช้เวลามากนักในการพบครั้งแรก ประมาณ 20-30 นาที บางครั้งใช้ช่วงเวลาที่ครอบครัวเร็วอ่อนว่างเว้นจากการทำงาน หรือมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเข้าไปร่วมพูดคุยด้วย อาสาสมัครจะแนะนำว่าเป็นใคร มาจากไหน มาทำอะไร ลักษณะงานเป็นอย่างไร อ้างถึงบุคคลอื่นๆที่อาสาสมัครรู้จัก หรือถามถึงคนเร็วอ่อนคนอื่นที่อยู่ในพื้นที่ที่คาดว่าจะครอบครัวเร็วอ่อนอาจจะรู้จัก เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน

ในช่วงแรกของการลงพื้นที่ปฏิบัติงาน อาสาสมัครมักพบเจอคนเร่ร่อนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวไม่เชื่อฟัง หรือมีการพูดจาไม่สุภาพต่ออาสาสมัคร แต่เหตุการณ์ดังกล่าวก็ไม่ได้เกิดความรุนแรงแต่ประการใด มักจะสงบเรียบร้อยลงได้ด้วยการปรามกันเองในหมู่คนเร่ร่อน โดยจะไม่มีคำตำหนิหรือพูดประชดประชัน แต่พวกเขาจะพูดกันด้วยเหตุผลว่า บรรดาอาสาสมัครมาเพื่อให้ความช่วยเหลือ ไม่ได้มาทำร้าย ดังนั้นจึงต้องให้เกียรติและเชื่อฟังในคำแนะนำของอาสาสมัคร

2.2 การเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์

ในการเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์ อาสาสมัครอาจใช้การสนทนา ชักถาม การหยอกล้อ การเล่นเกม และกิจกรรมต่างๆ เนื้อหาในการสื่อสารเป็นการพูดคุยเรื่องทั่วไป การดำเนินชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ และการดูแลสุขภาพ พูดชักถามถึงคนเร่ร่อนคนอื่นๆ ให้ความรู้เรื่องโรคระบาด โรคภัยแรง การทำความสะอาด เตือนให้ทำความสะอาดร่างกาย ผสม เล็บ แผล การป้องกันตัวจากภัยอันตรายที่อยู่แวดล้อม

ในระยะแรกของการเข้าถึง คนเร่ร่อนมีมิตรภาพโดยที่ไม่ปรากฏความสัมพันธ์ที่ชัดเจน การสื่อสารช่วยทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์และสายสัมพันธ์ที่ชัดเจนขึ้น ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างอาสาสมัครกับครอบครัวเร่ร่อนเป็นความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะเป็นความสัมพันธ์ในหลายรูปแบบซ้อนเหลื่อมกัน อาสาสมัครไม่ต้องการประโยชน์จากความสัมพันธ์จากคนเร่ร่อนในแง่ของส่วนตัว และนอกจากความสัมพันธ์กับอาสาสมัครแล้ว ครอบครัวเร่ร่อนยังมีความสัมพันธ์ต่อกันและต่อกลุ่มด้วย ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวมีผลต่อการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์ของอาสาสมัคร

เมื่อครอบครัวเร่ร่อนเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับอาสาสมัคร จากนั้นลำดับถัดมาจะก่อให้เกิดความไว้วางใจ เมื่อถึงช่วงความเชื่อถือนและความไว้วางใจ ซึ่งเป็นช่วงที่อาสาสมัครมีอิทธิพลต่อครอบครัวเร่ร่อน นอกจากการดำเนินการสนทนาด้วยการถามตอบ อาสาสมัครจะสอดแทรกคำแนะนำโดยเน้นกระบวนการให้ครอบครัวเร่ร่อนคิดและเลือก การแสดงความเข้าใจเห็นใจ รวมถึงการโน้มน้าวให้ครอบครัวเร่ร่อนเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและตระหนักถึงปัญหาการเร่ร่อนของตนมากขึ้น จนเกิดความต้องการที่จะกลับคืนสู่ครอบครัวและยุติพฤติกรรมเร่ร่อนในที่สุด

3. ขั้นการติดตามและประเมินผล

สัญญาณการเข้าถึง ความสัมพันธ์ ความไว้วางใจและการยอมรับทำได้ด้วยการวิเคราะห์การตอบสนองของครอบครัวเร่ร่อน พฤติกรรมการสนองตอบของครอบครัวเร่ร่อน ส่วนมากสำหรับช่วงแรกของการเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์ คือ ทำที่เฉยเมย ไม่สนใจ เหม่อลอย ก้มหน้า เงียบ ไม่ตอบคำถาม แสดงอาการ “ปิดใจ” ต่อมา ครอบครัวเร่ร่อนจะแสดงอาการเงียบไม่ตอบคำถาม หากไม่ต้องการบอกกล่าวอาสาสมัครถึงเรื่องราวต่างๆที่ตนไม่ต้องการพูดถึง หรือแสร้งทำเป็นตลก พูดเล่นเปลี่ยนไปเรื่องอื่นๆ หลายครั้งที่คนเร่ร่อนมีอาการลังเล ไม่แน่ใจว่าจะเปิดเผยเรื่องราวต่ออาสาสมัครดีหรือไม่ อาสาสมัครก็จะไม่รุ้กเร้าหรือสร้างความเครียด ความกดดันให้กับครอบครัวเร่ร่อน อาสาสมัครจะรอคอยที่จะถามและพูดคุยกับครอบครัวเร่ร่อนในครั้งต่อไป

อาสาสมัครจะมีการติดตามและประเมินกลยุทธ์และวิธีการที่ใช้เป็นระยะ รวมถึงมีการวางแผนในการหาข้อมูลเพิ่มเพื่อให้รู้จักครอบครัวเร่ร่อนให้ดียิ่งขึ้น จริงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเรื่องของการสืบค้นประวัติครอบครัวเร่ร่อน เพื่อช่วยเหลือในการนำส่งกลับคืนสู่ครอบครัวและภูมิลำเนาเดิมที่พวกเขาจากมา และเมื่อการดำเนินการตามโครงการส่งครอบครัวเร่ร่อนกลับภูมิลำเนาสิ้นสุดลง อาสาสมัครก็ยังคงมีการติดตามประเมินผลครั้งสุดท้ายเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าครอบครัวเร่ร่อนได้กลับคืนสู่ครอบครัวและยุติพฤติกรรมเร่ร่อนได้อย่างแท้จริง โดยไม่มีการหวนกลับมาใช้ชีวิตเร่ร่อนอีก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครอบครัวพีเนียน-พีทัด

ข้อมูลทางประชากรศาสตร์	- พีทัด (ชาย) อายุ 40 ปี อาชีพ รับจ้างทั่วไป - พีเนียน (หญิง) อายุ 37 ปี การศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 2 ภูมิลำเนาเดิม จังหวัดอุดรธานี พีเนียนและพีทัดมีบุตรด้วยกัน 1 คน เพศหญิง อายุ 2 ขวบ
สาเหตุที่ออกมาเร่ร่อน	มีปัญหาครอบครัว และมีพฤติกรรมกรมการดมกาวตั้งแต่ตอนสมัยเรียน จึงโดนทางโรงเรียนไล่ออกพร้อมเพื่อนอีก 5 คน
สภาพชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบัน	พักอาศัยอยู่ริมคลองหลอด ตรงข้ามโรงแรมรัตนโกสินทร์ มีหน้าที่เลี้ยงดูลูก ไม่ได้ทำงานแต่มีรับจ้างเก็บขวดขายบ้างบางครั้ง
พฤติกรรมที่โดดเด่น	เมาสุรา มีอาการตกใจง่าย หวาดระแวง ทำทางเชิงขี้ม ร่ากายบวม มีแผลเป็นที่ศีรษะ ผมงกระเซิง มือเท้าสกปรก
ปฏิสัมพันธ์กับอาสาสมัคร	ชอบผูกสัมพันธ์กับอาสาสมัคร ต้อนรับอาสาสมัครเป็นอย่างดี
การสื่อสารกับอาสาสมัคร	ชอบพูดคุยและปรึกษาเรื่องลูกสาวกับอาสาสมัคร เรื่องที่อยากจะเอาลูกเข้าทะเบียน อยากพาลูกกลับบ้านเพื่อจะได้มีการศึกษาที่ดี มีอนาคตที่ดีไม่ต้องออกมาเร่ร่อน เรื่องที่อาสาสมัครมักตักเตือนอยู่เป็นประจำคือเรื่องการดื่มสุรา ที่ต้องการให้ลดปริมาณลงเพราะเป็นห่วงสุขภาพ
ผลที่ได้จากการสื่อสาร	พีเนียนตัดสินใจกลับบ้าน โดยในวันที่ 31 มกราคม 2551 อาสาสมัคร อิศรชนได้พาพีเนียนและลูกสาวกลับมาพักที่ทางสมาคมก่อนนำส่งกลับบ้าน แต่ระหว่างที่พักอยู่ 3 วัน พีเนียนก็เกิดอาการหลอน ไม่หลับไม่นอน เดินรบกวนชาวบ้านละแวกนั้น หลังจากนั้นพบว่าพีเนียนพาลูกหลบหนีกลับมาที่สนามหลวงอีกครั้ง และกลับไปอยู่บริเวณสวนหย่อมทางอีกฝั่งหนึ่งของสนามหลวง หนีอาสาสมัคร หลังจากนั้นไม่นานก็มีเจ้าหน้าที่ตำรวจมาพบว่าพีเนียนเสียชีวิตแล้ว

ตารางที่ 7. แสดงการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสรชนและครอบครัวพีเนียน-พีทัด

*** ผู้ให้ข้อมูลคือพีเนียน เนื่องจากสามีต้องทำงานจึงไม่สามารถให้สัมภาษณ์ได้ ข้อมูลล่าสุดที่ผู้วิจัยทราบจากทางสมาคมคือพีเนียนได้เสียชีวิตจากโรคหัวใจ ญาติพี่น้องได้พาลูกสาวกลับไปเลี้ยงดูที่บ้านเกิดจังหวัดอุดรธานี ส่วนสามีได้ย้ายไปจากริมคลองหลอดและไปอาศัยอยู่ที่อื่น ***

ครอบครัวป่าเพ็ญ-ลุงดำ

ข้อมูลทางประชากรศาสตร์	<p>- ลุงดำ (ชาย) อายุ 48 ปี อาชีพรับจ้างเข็นน้ำ สภาพร่างกายไม่ปกติ เป็นโปลิโอตั้งแต่กำเนิด</p> <p>- ป้าเพ็ญ (หญิง) อายุ 54 ปี การศึกษา มศ. 3 อาชีพรับจ้างล้างกระทิก ล้างชาม หมอนวด อดีตเคยเป็นผู้หญิงขายบริการ ภูมิลำเนาเดิมมาจากจังหวัดเชียงใหม่</p>
สาเหตุที่ออกมาเร่ร่อน	<p>ออกมาเร่ร่อนตั้งแต่อายุ 16 ปี เนื่องจากโดนแม่บุญธรรมบังคับให้แต่งงานกับน้ำ ซึ่งเป็นน้องชายแท้ๆของแม่บุญธรรม รับไม่ได้กับการกระทำตรงนั้น จึงหนีเข้ากรุงเทพฯ มาอาศัยอยู่แถวเยาวราชและทำอาชีพค้าบริการ และได้พบกับสามีซึ่งมีลูกสาวด้วยกันสองคน พอสามีเสียชีวิตด้วยโรคถุงลมโป่งพอง ป้าเพ็ญจึงต้องรับภาระทั้งหมดในการเลี้ยงดูลูก แต่ลูกก็ไม่เหลียวแล จึงออกมาเร่ร่อนที่สนามหลวงและได้เจอกับลุงดำสามีคนปัจจุบัน และเมื่อครั้งที่ป้าเข้าโรงพยาบาลเนื่องจากเป็นโรคพิษสุราเรื้อรัง ลูกจะพากลับไปอยู่บ้าน แต่ป้าก็ไม่อยากจะทิ้งสามี ต้องการที่จะพาสามีไปอยู่ด้วย แต่ลูกไม่ยอมรับสามีคนนี้ ป้าจึงตัดสินใจที่จะออกมาเร่ร่อนตามเดิม</p>
สภาพชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบัน	<p>ทำงานรับจ้างทั่วไป อาศัยอยู่ริมคลองหลอด ดื่มสุราเป็นประจำ มีโรคประจำตัวคือพิษสุราเรื้อรัง</p>
พฤติกรรมที่โดดเด่น	<p>พูดจาสุภาพ เป็นมิตร ชอบดื่มสุรา แต่งกายสะอาดสะอ้าน อ่อนไหวง่าย เป็นคนตลกมีอารมณ์ขัน</p>
ปฏิสัมพันธ์กับอาสาสมัคร	<p>มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อาสาสมัคร ชอบหยอกล้ออาสาสมัคร ถ้าเห็นอาสาสมัครที่วัยใกล้เคียงกับลูกสาวก็จะให้ความเอ็นดู เข้ามาออกด หอมอยู่เป็นประจำ</p>
การสื่อสารกับอาสาสมัคร	<p>ชอบพูดคุยเรื่องทั่วไป บางครั้งก็ชวนอาสาสมัครคุยเรื่องคนเร่ร่อนคนอื่นๆ อาสาสมัครมักจะตักเตือนให้ลดการดื่มสุราลง เพราะเป็นห่วงเรื่องสุขภาพ เนื่องจากอายุมากแล้ว และชวนให้กลับบ้าน</p>
ผลที่ได้จากการสื่อสาร	<p>ป้าเพ็ญเชื่อฟังในคำเตือนเรื่องการดื่มสุราโดยลดปริมาณการดื่มสุราลง ซึ่งในทุกครั้งที่อาสาสมัครลงพื้นที่จะพยายามไม่ดื่มขณะที่อยู่กับอาสาสมัคร แต่เรื่องของกรกลับบ้านป้าไม่กลับเด็ดขาด เพราะไม่อยากมีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งกับลูกอีก</p>

ตารางที่ 8. แสดงการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวป่าเพ็ญ-ลุงดำ

*** ผู้ให้ข้อมูลคือป้าเพ็ญ เนื่องจากสามีต้องทำงานจึงไม่สามารถให้สัมภาษณ์ได้ ***

ครอบครัวพีโบ้-พินิม

ข้อมูลทางประชากรศาสตร์	- พีโบ้ (ชาย) อายุ 41 ปี การศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 4 อาชีพ รับจ้างทั่วไป เป็นลูกศิษย์พระที่วัดมหาธาตุวรวิหาร ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่กรุงเทพมหานคร แต่ไปเติบโตและทำงานที่ภาคใต้ - พินิม (หญิง) อายุ 31 ปี การศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 3 ภูมิลำเนาเดิมมาจากจังหวัดสกลนคร สติไม่สมประกอบ
สาเหตุที่ออกมาเร่ร่อน	ไม่มีงานทำ
สภาพชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบัน	อยู่กันสองคนสามีภรรยา เพราะลูกเพิ่งเสียชีวิต จากโรคมะเร็ง เมื่อครั้งที่พีโ้ตัดสินใจที่จะกลับไปทำงานที่ภาคใต้ จังหวัดกระบี่ ซึ่งในขณะนั้นลูกสาวเพิ่งมีอายุ 4 เดือน โดยปัจจุบันกระดูกก็ยังคงอยู่ที่จังหวัดกระบี่เช่นเดิม พีโ้ไม่ได้นำกลับมาด้วยเนื่องจากไม่มีเงินในการดำเนินการ
พฤติกรรมที่โดดเด่น	พูดจาสุภาพ อ่อนโยน มีความเป็นห่วงเป็นใยภรรยามาก และให้ความดูแลอย่างใกล้ชิด ดื่มสุรบบางครั้งในเวลาว่างจากการทำงานและเวลาที่ต้องการสังสรรค์กับกลุ่มเพื่อน
ปฏิสัมพันธ์กับอาสาสมัคร	มีความนอบน้อมกับอาสาสมัคร
การสื่อสารกับอาสาสมัคร	อาสาสมัครชักชวนให้กลับบ้าน เนื่องจากขณะนั้นพินิมเพิ่งคลอดลูก หากจะให้อยู่ที่สนามหลวง คงจะเป็นอันตราย
ผลที่ได้จากการสื่อสาร	กลับไปจังหวัดกระบี่พร้อมลูกและภรรยา แต่เมื่อลูกสาวเสียชีวิตจึงกลับมาที่สนามหลวงอีกครั้ง

ตารางที่ 9. แสดงการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสลามและครอบครัวพีโบ้-พินิม

*** ผู้ให้ข้อมูลคือพีโบ้ เนื่องจากพินิม ภรรยาไม่สติไม่สมประกอบ พูดไม่ค่อยรู้เรื่อง ***

*** ครอบครัวของพีโ้และพินิมเป็นครอบครัวแรกที่เป็นแรงบันดาลใจในการดำเนินการตามโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนของทางสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสลาม เนื่องจากขณะนั้นพินิมเพิ่งคลอดลูก ทางอาสาสมัครจึงไม่ยอมให้เด็กต้องเติบโตขึ้นมาท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เลวร้าย จึงได้พูดเกลี้ยกล่อมพ่อและแม่ให้พาลูกของตนกลับภูมิลำเนาเดิม แต่เมื่อกลับไปได้ไม่นานลูกก็เสียชีวิตลงด้วยโรคมะเร็ง พีโ้กับพินิมจึงได้กลับมาอยู่ที่สนามหลวงอีกครั้ง ***

ครอบครัวพีน้า

ข้อมูลทางประชากรศาสตร์	พีน้า (หญิง) อายุ 43 ปี การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4 อาชีพขายน้ำ ภูมิลำเนาเดิมมาจากจังหวัดอุดรธานี มีลูกสาว 1 คนอายุ 4 ขวบ
สาเหตุที่ออกมาเร่ร่อน	มีปัญหาครอบครัว (ทะเลาะกับสามี)
สภาพชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบัน	เนื่องจากบริเวณสนามหลวงกำลังจะประกอบพระราชพิธี สร้างพระเมรุมาศ ของพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ จึงทำให้ตอนนี้ขาดรายได้จากการขายของ เนื่องจากเจ้าหน้าที่เทศกิจห้ามให้ขายของ ถ้าละเมิดจะโดนปรับ ก็ต้องวิ่งหนีเอาบ้าง หรืออธิบายให้เทศกิจฟัง บ้างว่าตนไม่ได้ทำอะไรผิด ประกอบอาชีพด้วยความสุจริต พีน้าพักอาศัยอยู่ บริเวณสนามหลวง ฝั่งหน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อยู่กันสามคน คือพีน้า แม่ และลูกสาววัย 4 ขวบ
พฤติกรรมที่โดดเด่น	ขี้อาย พูดจาฉะฉาน คล่องแคล่ว ขยันขันแข็ง
ปฏิสัมพันธ์กับอาสาสมัคร	มีสัมมาคารวะ นอบน้อม อ่อนโยน และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มักจะชวนอาสาสมัครทานข้าว ทานขนม ดื่มน้ำ นั่งพัก และพูดคุยกับอาสาสมัครอย่างเป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส
การสื่อสารกับอาสาสมัคร	อาสาสมัครพูดคุยเรื่องลูกเกี่ยวกับหลักฐานของลูก เนื่องจากพีน้าก็ถึงวัยที่ต้องเข้ารับการศึกษาแล้ว จึงต้องหาหลักฐานเพื่อมาแสดงก่อนการสมัครเข้าเรียนหนังสือ พีน้าจึงมักปรึกษาเรื่องการให้อาสาสมัครช่วยดำเนินเรื่องดังกล่าว
ผลที่ได้จากการสื่อสาร	อาสาสมัครกำลังดำเนินการเรื่องที่จะพาพีน้ากลับบ้านเพื่อที่จะไปเอาหลักฐานการเกิดของลูก ที่จังหวัดจันทบุรี

ตารางที่ 10. แสดงการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวพีน้า

*** ผู้ให้ข้อมูลคือพีน้า เนื่องจากพีน้าเปรียบเสมือนหัวหน้าครอบครัวในขณะนี้ โดยได้หย่าขาดจากกับสามี เพราะมีปัญหาครอบครัว สามีติดเหล้า ทำร้ายร่างกายลูก ซึ่งพีน้ามีลูกสาวสองคน ลูกสาวคนโตอยู่กับสามีที่จังหวัดระยอง เมื่อครั้งที่ลูกยังเล็กป่วยเป็นโรคท้องร่วง แต่สามีของตนก็ไม่เหลียวแล จึงทำให้ลูกอาการหนัก มีสภาพตับและม้ามโต แขนขาไม่มีแรง ปัจจุบันพีน้าไม่ทราบข่าวคราวของสามีและลูกสาวคนโตอีกเลย ***

ครอบครัวพี่ใหญ่

ข้อมูลทางประชากรศาสตร์	พี่ใหญ่ (ชาย) อายุ 48 ปี การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4 อาชีพโบกรถ ฝากรถเข็นและรับจ้างทั่วไป ภูมิลำเนาเดิมมาจากจังหวัดเชียงใหม่
สาเหตุที่ออกมาเร่ร่อน	มีปัญหาครอบครัว (ทะเลาะกับน้อง)
สภาพชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบัน	อาศัยอยู่บริเวณสนามหลวง ตรงข้ามมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประกอบอาชีพฝากรถเข็นขายของของแม่ค้าที่เขามาจอดทิ้ง หลังจากขายของเสร็จหรือรับจ้างทั่วไปจากการจ้างวานของผู้คนบริเวณนั้น
พฤติกรรมที่โดดเด่น	นี้วก้อยข้างซ้ายถูกตัดหลังจากเกิดอุบัติเหตุรถจักรยานยนต์ล้ม พุดจาโผงผาง มักดื่มสุราเป็นประจำกับกลุ่มเพื่อน เคยโดนเจ้าหน้าที่ตำรวจจับจนอาสาสมัครของทางสมาคมต้องไปประกันตัวออกมา แต่ก็เป็นคนมีน้ำใจชอบช่วยเหลือเพื่อนฝูง
ปฏิสัมพันธ์กับอาสาสมัคร	มักแสดงท่าทางที่ตีใจทุกครั้งที่เจออาสาสมัคร จะเข้ามาทักทาย พุดคุย ถามไถ่สารทุกข์สุกดิบ ไม่เคยมีกิริยาก้าวร้าวกับอาสาสมัคร
การสื่อสารกับอาสาสมัคร	ชอบสื่อสารพุดคุยกับครูเอ็กซ์ (นายกสมาคม) เนื่องจากครูเอ็กซ์มักจะหางานหรือกิจกรรมต่างๆมาให้พี่ใหญ่ทำ เช่น เมื่อครั้งที่รายการทีวีอาสา ของสถานีโทรทัศน์ไอทีวี ได้มาขอถ่ายทำรายการเกี่ยวกับการทำงานของทางสมาคม ครูเอ็กซ์ก็ได้ชวนพี่ใหญ่ให้ได้ไปร่วมกิจกรรมสร้างบ้านให้กับชาวชุมชนวัดสังเวช เนื่องจากได้เกิดเหตุเพลิงไหม้ ก็ได้พี่ใหญ่และเพื่อนๆไปช่วยกันสร้างบ้านให้กับชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณนั้น อาสาสมัครยังไม่ได้ชักชวนพี่ใหญ่ให้กลับบ้านอย่างจริงจัง เนื่องจากต้องรอให้เขาตกผลึกและเรียกเรื่องที่ยากจะกลับจริงๆ จะมีก็แต่เพียงแนะนำเรื่องการดำเนินชีวิตและบอกให้ลดปริมาณการดื่มสุราแต่เพียงเท่านั้น
ผลที่ได้จากการสื่อสาร	ลดการดื่มสุราลง และมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น ไม่มีการทะเลาะวิวาทใดเกิดขึ้น

ตารางที่ 11. แสดงการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวพี่ใหญ่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครอบครัวพีศักดิ์

ข้อมูลทางประชากรศาสตร์	พีศักดิ์ (ชาย) อายุ 44 ปี การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4 อาชีพรับเหมาก่อสร้างและรับจ้างทั่วไป ภูมิลำเนาเดิมมาจากจังหวัดมหาสารคาม แต่ย้ายมาอยู่ที่จังหวัดหนองบัวลำภูในภายหลัง มีภรรยาและลูกสาว 3 คน ลูกชาย 1 คน
สาเหตุที่ออกมาเร่ร่อน	มีปัญหาครอบครัว (ทะเลาะกับภรรยา)
สภาพชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบัน	กลับไปอยู่บ้านที่จังหวัดหนองบัวลำภู ได้ประมาณ 1 ปี จากการที่ทางสมาคมได้ดำเนินการส่งกลับตามโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ โดยอาศัยอยู่กับน้องสาว
พฤติกรรมที่โดดเด่น	เป็นคนมุ่งมั่น ตี๋มสุราเป็นประจำ
ปฏิสัมพันธ์กับอาสาสมัคร	มักแสดงท่าทางที่ดีใจทุกครั้งที่ได้เจออาสาสมัคร จะเข้ามาทักทาย พูดคุย แต่มักจะไม่ค่อยได้เปิดเผยเรื่องส่วนตัวให้อาสาสมัครหรือคนแปลกหน้าฟังได้ง่าย ต้องใช้เวลาในการสร้างความสัมพันธ์ เมื่อเกิดความสนิทสนมและมีความไว้วางใจแล้ว จึงจะยอมเปิดเผยและกล้าที่เรื่องราวของตน
การสื่อสารกับอาสาสมัคร	รับฟังคำแนะนำของอาสาสมัครอย่างตั้งใจ มีการตอบรับไม่ปฏิเสธ เช่นอาสาสมัครแนะนำเรื่องการรักษาสุขภาพ ไม่อยากให้ตี๋มสุรา เพราะพีศักดิ์เริ่มมีอาการอาเจียนเป็นเลือด อีกทั้งไม่อยากให้พีศักดิ์เป็นเหมือนคนรอบข้างที่สนามหลวง ที่เสียชีวิตจากการเป็นโรคพิษสุราเรื้อรัง และอาสาสมัครยังได้ชักจูงให้พีศักดิ์กลับบ้านไปอยู่กับครอบครัว
ผลที่ได้จากการสื่อสาร	พีศักดิ์ตัดสินใจกลับบ้านพร้อมญาติและลูกสาว ที่มารับกลับเมื่อครั้งที่พีศักดิ์เข้าโรงพยาบาลเพื่อรักษาอาการที่เกิดจากการตี๋มสุรา

ตารางที่ 12. แสดงการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวพีศักดิ์

*** ปัจจุบันพีศักดิ์กลับไปอยู่บ้าน ที่จังหวัดหนองบัวลำภูกับน้องสาว โดยลูกสาวนั้นไปทำงานที่จังหวัดอื่น นานๆครั้งถึงจะกลับมาเยี่ยมตนสักครั้ง สภาพร่างกายในตอนนั้นก็ยังไม่แข็งแรง เนื่องจากเป็นโรคตับและโรคพิษสุราเรื้อรัง เนื่องจากตี๋มสุราและสูบบุหรี่ ***

*** ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พีศักดิ์ทางโทรศัพท์ เนื่องจากไม่สามารถเดินทางไปจังหวัดหนองบัวลำภูได้ อีกทั้งพีศักดิ์ก็เพิ่งโทรศัพท์มาอวยพรปีใหม่นครุเอ็กซ์ ครุเอ็กซ์จึงได้ติดต่อขอสัมภาษณ์พีศักดิ์ให้กับผู้วิจัย ซึ่งกรณีของพีศักดิ์ถือเป็นอีกหนึ่งกรณีที่ดีว่าประสบความสำเร็จ ตามเป้าหมายที่ทางสมาคมตั้งไว้ ***

ครอบครัวพีวรรณ

ข้อมูลทางประชากรศาสตร์	พีวรรณ (หญิง) อายุ 45 ปี การศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 4 ภูมิลำเนาเดิมเป็นคนกรุงเทพมหานคร พักอาศัยอยู่แถวมักกะสัน
สาเหตุที่ออกมาเร่ร่อน	มีปัญหาครอบครัว (ทะเลาะกับน้องชายต่างมารดา)
สภาพชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบัน	พักอาศัยอยู่ริมคลองหลอดลำพัง แต่ก็มีเพื่อนฝูงและแม่ที่ตนเองเคารพนับถือที่คอยช่วยเหลือเรื่องเงินทองและดูแลยามเจ็บป่วย เพิ่งออกจากโรงพยาบาลเนื่องจากไปรักษาอาการป่วยจากโรคปอด ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป
พฤติกรรมที่โดดเด่น	เป็นคนพุดน้อย ร่างกายไม่แข็งแรง แต่งตัวดีสะอาดสะอ้าน
ปฏิสัมพันธ์กับอาสาสมัคร	เป็นคนเก็บตัว ไม่ค่อยกล้าเข้ามาหาอาสาสมัคร อาสาสมัครต้องเป็นฝ่ายเข้ามาหาและชวนคุยก่อน
การสื่อสารกับอาสาสมัคร	มักขอบคุณกับอาสาสมัครเรื่องสุขภาพ เพราะพีวรรณมีโรคประจำตัวคือโรคปอด จึงสนใจที่จะถามอาสาสมัครอยู่เป็นประจำเกี่ยวกับเรื่องการดูแลสุขภาพ อีกทั้งอาสาสมัครเองก็ได้ชักชวนให้พีวรรณกลับไปอยู่กับลูกชาย โดยให้กระปุกมาใบหนึ่งเพื่อให้รู้จักเก็บหอมรอมริบไว้เป็นค่าใช้จ่ายในการกลับไปหาลูก
ผลที่ได้จากการสื่อสาร	พีวรรณก็มีความมุ่งมั่นในการดูแลรักษาสุขภาพ ซึ่งมีความตั้งใจว่าถ้าตนหายดี แข็งแรงเมื่อไหร่ยินดีที่จะกลับไปหาลูกในทันที

ตารางที่ 13. แสดงการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวพีวรรณ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากตารางสามารถสรุปได้ว่า การดำเนินงานของโครงการชุมชนตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนโดยใช้การสื่อสารในการเข้าถึงครอบครัวเร่ร่อนแต่ละคน แต่ละครอบครัว เริ่มจากการทำความรู้จัก สร้างความคุ้นเคย และสุดท้ายคือได้รับความไว้วางใจ ผู้วิจัยพบว่า การสื่อสารมีส่วนช่วยให้บรรลุดัตุประสงค์ของอาสาสมัครอิสระชน โดยสามารถชักนำครอบครัวเร่ร่อนให้กลับคืนสู่ครอบครัวและยุติพฤติกรรมการเร่ร่อนได้ 2 ครอบครัว คือครอบครัวพีศักดิ์ และครอบครัวพีเนียน ส่วนครอบครัวที่เหลือที่มีแนวโน้มจะกลับ ทางสมาคมก็รีบเร่งระดมทุนเพื่อการส่งกลับ

นอกจากนี้พบว่า อาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวเร่ร่อนมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา โดยอาสาสมัครได้เรียนรู้สภาวะทางอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ทักษะคติของครอบครัวเร่ร่อนแต่ละครอบครัว จากการพบปะสนทนาและทำกิจกรรมร่วมกัน แม้แต่การแสดงออกทางอวัจนภาษา เช่น การกอด หอม จับมือ สายตาที่แสดงออกถึงความเป็นมิตร สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่อาสาสมัครอิสระชนเรียนรู้ได้จากประสบการณ์การทำงาน ที่ได้ลงพื้นที่คลุกคลีร่วมกับครอบครัวเร่ร่อน เพื่อที่จะได้รับรู้ถึงความต้องการของแต่ละครอบครัวและหาทางตอบสนองความต้องการเหล่านั้นได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม และที่สำคัญประสบการณ์จากการทำงานช่วยเหลือให้อาสาสมัครสามารถนำมาปรับปรุงและพัฒนารูปแบบการดำเนินงานในอนาคตต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิผลของการสื่อสารระหว่างอาสาสมัคร สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระกับครอบครัวเร่ร่อนเพื่อยุติพฤติกรรมการเร่ร่อน

ปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครกับครอบครัวเร่ร่อน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ปัจจัยส่งเสริม 2) ปัจจัยอุปสรรค ดังนี้

1. ปัจจัยส่งเสริม ได้แก่

1.1 ด้านบุคคล (อาสาสมัครอิสระ)

ปัจจัยด้านบุคคลของอาสาสมัครอิสระที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของการสื่อสารเพื่อยุติพฤติกรรมการเร่ร่อน ได้แก่ การมีความรู้ ความสามารถ การช่างสังเกตและช่างจดจำ ไม่เร่งรัด ไม่บังคับ ให้ทางเลือก ซึ่งอาสาสมัครก็ได้นำประโยชน์จากคุณสมบัติดังกล่าวมาปรับใช้ในการทำงาน ใช้สิ่งที่สังเกตพบที่เกี่ยวกับครอบครัวเร่ร่อนหรือสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวครอบครัวเร่ร่อนมาเป็นหัวข้อในการพูดคุยเพื่อสร้างการเข้าถึง และสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวเร่ร่อน จากการสังเกตอาสาสมัครจะพบหลายสิ่งหลายอย่างที่เกี่ยวข้อง เช่น รอยแผล ลักษณะอาการเจ็บป่วย รูปร่างที่ผอมลงหรือสมบูรณ์ขึ้น เสื้อผ้า รองเท้า เครื่องประดับ เครื่องใช้บางอย่างของครอบครัวเร่ร่อน เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้อาสาสมัครจะนำมาใช้เป็นข้อมูลสร้างหัวข้อพูดคุยกับครอบครัวเร่ร่อน ทำให้ได้รู้จักและทราบถึงเรื่องราวต่างๆ ความต้องการความช่วยเหลือด้านต่างๆ การแสดงความห่วงใยหรือการให้คำแนะนำในการดูแลรักษาตนเอง เป็นวิธีหนึ่งในการเข้าถึงครอบครัวเร่ร่อน สร้างและสานสัมพันธ์ให้มีความแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ อาสาสมัครอิสระยังต้องมีความสามารถรอบด้าน ไม่จำเป็นต้องเก่งทางปฏิบัติจริงทุกอย่างแต่ต้องรอบรู้ สามารถให้คำแนะนำได้หลายด้าน และสามารถทำงานเป็นทีม ซึ่งช่วงเวลาที่ผู้วิจัยเข้าเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นช่วงเวลาที่อาสาสมัครเปลี่ยนมาใช้กลยุทธ์การเข้าครอบครัวเร่ร่อนเป็นทีม เพื่อสร้างความตื่นตัว และสร้างบรรยากาศที่คึกคักแทนการทำงานแบบแยกส่วน รวมถึงอาสาสมัครจะไม่ได้เน้นเรื่องการพำสอนแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีการแนะแนวทักษะชีวิต ให้ดำรงตนอยู่รอดได้ อาสาสมัครจะทำหน้าที่ช่วยเหลือ และประคับประคองให้ครอบครัวเร่ร่อนได้ทำตามความต้องการของตนซึ่งเป็นความต้องการในทางที่ถูกต้องเหมาะสมและเป็นไปด้วามศักยภาพและความสามารถของแต่ละบุคคล อาสาสมัครจะช่วยให้พวกเขาเหล่านี้ค้นพบสิ่งที่ต้องการและส่งให้ถึงฝั่งสมดังความปรารถนา

1.2 ด้านกลยุทธ์ วิธีการและกิจกรรม

เป็นปัจจัยทางการสื่อสารที่ทำให้อาสาสมัครสามารถเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวเร่ร่อนได้ เช่น การที่อาสาสมัครมีกิจกรรมมาให้คนเร่ร่อนได้เข้าร่วมจะช่วยส่งเสริมให้คนเร่ร่อนเหล่านี้แสดงศักยภาพและความสามารถของตนออกมา และช่วยในการกระชับความสัมพันธ์ของบุคคลทั้งสองฝ่ายให้เหนียวแน่นยิ่งขึ้น ดังเช่นที่อาสาสมัครอิสราชนได้คิดกิจกรรมมองเมืองผ่านเลนส์ขึ้นมาเพื่อให้คนเร่ร่อนได้ร่วมทำกิจกรรมดังกล่าว โดยการนำกล้องกระดาษสำเร็จรูปไปให้ไว้แก่คนเร่ร่อน ที่สนามหลวงและคลองหลอด สัก 5-6 ตัว เพื่อให้เขาถ่ายรูปเมืองและผู้คนที่สัญจรผ่านไปมา บริเวณคลองหลอดและสนามหลวงที่ได้ชื่อว่าใจกลางเมืองหลวงของไทยอย่างแท้จริง แล้วจากนั้น ก็จะเลือกรูปที่เขาถ่ายออกมาจำนวน 80 ภาพ เพื่อจัดแสดงงานภาพถ่ายของคนเร่ร่อนแถวคลองหลอดหรือโรงแรมรัตนโกสินทร์ เพื่อให้ผู้คนได้ร่วมรับรู้มุมมองของคนเร่ร่อนที่เขามีและมองเมืองที่เขาอาศัยอยู่ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะเป็นการส่งเสริมให้คนเร่ร่อนได้เห็นคุณค่าของตนเอง อีกทั้งมีมุมมองและกิจกรรมที่แปลกใหม่ไม่ซ้ำเดิม เพื่อหลีกเลี่ยงซึ่งความจำเจในชีวิตของพวกเขา ให้เขาได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และยังสามารถนำเงินจากการจัดแสดงภาพถ่ายมาเป็นทุนรอนในการเก็บหอมรอมริบไว้ใช้ในยามจำเป็นต่อไปในอนาคต

2. ปัจจัยอุปสรรค ได้แก่

2.1 ด้านบุคคล (คนเร่ร่อน)

คนเร่ร่อนแต่ละบุคคลย่อมมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน จากการสังเกตพบว่าคนเร่ร่อนส่วนใหญ่มักมีพฤติกรรมการเก็บตัว ซบเซาอยู่คนเดียวโดยไม่พูดคุย ไม่สูงส่งกับใคร เป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งต่อการสื่อสารที่พบในคนเร่ร่อนที่ต้องการปิดกั้นตนเอง นอกจากนี้รูปแบบการดำเนินชีวิต ซึ่งมีลักษณะการดำเนินชีวิตแบบหาเช้ากินค่ำ ก็ถือเป็นอีกหนึ่งอุปสรรคต่อการเข้าถึงคนเร่ร่อน เพราะในช่วงเวลากลางวันจะเป็นช่วงเวลาแห่งการประกอบอาชีพของคนเร่ร่อนเหล่านี้ โดยที่ก็จะออกไปรับจ้างทำงานต่างๆ ที่บริเวณสนามหลวง และจะกลับมาอยู่ที่พักบริเวณริมคลองหลอดและสวนหย่อมที่ท้องสนามหลวงในเวลาค่ำ ทำให้อาสาสมัครสื่อสารกับคนเร่ร่อนได้ในเวลาจำกัดและเป็นระยะเวลาเพียงสั้นๆเท่านั้น

และยิ่งไปกว่านั้นเรื่องภูมิหลังทางครอบครัวของคนเร่ร่อนก็ถือเป็นอุปสรรคสำคัญต่อประสิทธิผลของการสื่อสาร เนื่องจากคนเร่ร่อนส่วนใหญ่มักได้รับความบอบช้ำมาจากสภาพ

ครอบครัวที่อ่อนแอและเลวร้าย เช่น พ่อแม่ทะเลาะตบตีกัน พ่อหรือแม่มีครอบครัวใหม่และโดนทำร้ายจากพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยง ครอบครัวยากจนเกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม จนต้องออกจากบ้านเพื่อหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง เป็นต้น เหตุการณ์เหล่านี้บีบบังคับให้คนเร่ร่อนมองคนทั่วไปในสังคมในแง่ร้าย ไม่คิดว่าใครจะหวังดีกับเขาอย่างจริงจัง จนนำมาซึ่งการปิดกั้นตนเอง ไม่พร้อมจะพูดคุยกับคนแปลกหน้า และเชื่อมั่นว่าการใช้ชีวิตเร่ร่อนคือสิ่งที่ดีที่สุด มีอิสระ และพอใจกับชีวิตตรงนี้แล้ว ดังนั้น พวกเขาจะปฏิเสธการสื่อสารและความช่วยเหลือในทุกเรื่องจากอาสาสมัคร ไม่ให้ความสนใจและไม่ยอมคุยด้วย เห็นเป็นเพียงคนแปลกหน้าคนหนึ่งเท่านั้น

2.2 ด้านสังคมและบริบทแวดล้อม

ปัญหาสิ่งเสพติด เช่น การดื่มสุรา การสูบบุหรี่ และการเสพยาเสพติดของกลุ่มคนเร่ร่อน ถือเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อกระบวนการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครและคนเร่ร่อนอย่างมาก เนื่องจากเมื่อคนเร่ร่อนเสพยาเสพติด หรือมีอาการมึนเมาจากการดื่มสุรา จะทำให้มีผลต่อการควบคุมตนเอง ขาดสติสัมปชัญญะ ไม่อยู่ในภาวะที่พร้อมจะสื่อสารกับผู้คนรอบข้างและอาสาสมัคร หรือแม้กระทั่งเกิดการทะเลาะวิวาท ทำร้ายตนเองและคนรอบข้าง จนนำซึ่งปัญหาต่างๆ มากมาย ทำให้ไม่สามารถที่จะสื่อสารหรือสนทนาพูดคุยได้ในขณะนั้น อาสาสมัครที่เจอสถานการณ์เช่นนี้ก็ต้องเลี่ยงที่จะเข้าไปพูดคุยหรือมาลงพื้นที่วันอื่น วันที่กลุ่มเป้าหมายมีความพร้อมมากกว่านี้ ปัจจุบันที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นถือเป็นอุปสรรคที่พบได้บ่อยในคนเร่ร่อน ดังนั้น อาสาสมัครจึงตั้งกฎกติกากับคนเร่ร่อนว่า ทุกครั้งที่อาสาสมัครลงพื้นที่ ห้ามดื่มสุราต่อหน้าอาสาสมัคร เพื่อช่วยให้คนเร่ร่อนลดปริมาณการดื่มสุราทางอ้อม ซึ่งจากเดิมที่วันหนึ่งพวกเขาอาจดื่มอย่างน้อย 10 ขวด แต่ถ้าหากได้ใช้เวลาร่วมทำกิจกรรม ร่วมพูดคุยกับอาสาสมัครก็จะช่วยลดปริมาณการดื่มของพวกเขาด้วยเช่นกัน

2.3 ด้านองค์กร

สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน ถือเป็นองค์กรสาธารณะประโยชน์ ซึ่งรายได้หลักของทางสมาคมมาจากการได้รับเงินบริจาค เมื่อครั้งเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ทำให้องค์กรได้รับผลกระทบ เงินบริจาคหายไปถึง 70 % บริษัทหรือองค์กรที่เคยให้การสนับสนุนเงินบริจาคก็ได้ยกเลิก เพราะต้องประสบกับปัญหาเศรษฐกิจเช่นกัน เจ้าหน้าที่ที่เคยทำงานกับทางสมาคมก็ต้องแยกย้ายกันไปทำงานประจำ เพราะรูปแบบการทำงานอาสาสมัครของอิสรชนนั้น จะไม่มีเงินเดือนประจำ ดังนั้นเมื่อสมาคมต้องประสบกับปัญหาเศรษฐกิจทำให้การดำเนินงานตามโครงการก็ต้องลดระยะเวลาและงบประมาณในการดำเนินโครงการลง ในอัตราส่วนครึ่งต่อครึ่ง เนื่องจากปัจจุบัน

สมาคมมีโครงการที่รับผิดชอบอยู่หลายโครงการ แต่ละโครงการก็ต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูง จึงทำให้บางช่วงของการทำงานเกิดการหยุดชะงัก อาสาสมัครลงพื้นที่น้อยลง ไม่สามารถที่จะร่วม คลุกคลีและใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวเร็ววันได้ตลอดวันเหมือนเช่นแต่ก่อน อาสาสมัครจะลงพื้นที่ เพียงแค่ 3 วันต่อสัปดาห์เท่านั้น ทำให้กระบวนการสื่อสารก็ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการไป โดยใช้ระยะเวลาให้น้อยลง ประหยัดงบประมาณมากขึ้น แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งเป้าหมายเดิมของการ เปลี่ยนแปลงทัศนคติและยุติพฤติกรรมการเร็ววันของครอบครัวเร็ววันให้ได้ดังเดิม

จากผลการวิจัยข้างต้น ทำให้เห็นภาพรวมของกระบวนการสื่อสารระหว่างอาสาสมัคร อีศรชนกับครอบครัวเร็ววัน ว่าเป็นการสื่อสารสองทางที่ใช้ทั้งวจนภาษาและอวจนภาษา อาสาสมัครมีบทบาทเชิงรุกในกระบวนการสื่อสาร โดยอาสาสมัครอีศรชนมีวัตถุประสงค์ในการ สื่อสารเพื่อการเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวเร็ววัน เพื่อการให้ความช่วยเหลือ และเพื่อโน้มน้าวให้ครอบครัวเร็ววันเปลี่ยนแปลงทัศนคติและยุติพฤติกรรมการเร็ววัน กลับคืนสู่ ครอบครัวและภูมิภาคเดิมด้วยความสมัครใจ ด้วยกลยุทธ์และวิธีการสื่อสารหลายประการตาม เงื่อนไขด้านบุคคล สถานการณ์และสภาพแวดล้อม มีการใช้สื่อกิจกรรมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ในการสื่อสาร ให้เกิดการมีส่วนร่วมและการตอบสนองของครอบครัวเร็ววัน นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับ สภาพร่างกาย อารมณ์ สภาพแวดล้อมและสถานการณ์ ณ ช่วงเวลาที่มีการสื่อสารนั้น สารและ สารระส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับภูมิหลัง ครอบครัว ความเจ็บป่วย ความต้องการและปัญหาต่างๆ เป็นการสื่อสารที่ชัดเจนในความเป็นธรรมชาติ ความยืดหยุ่น ความเป็นอิสระในการแสดงความคิดเห็น ไม่มีการบังคับขู่เข็ญ สามารถตัดสินใจได้โดยอิสระและสมัครใจ ใช้ระยะเวลายาวนานในการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์ มีความต่อเนื่องสม่ำเสมอ ทั้งนี้ ปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านกล ยุทธ์ ปัจจัยด้านสังคมและบริบทแวดล้อม และปัจจัยด้านองค์การถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วย ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิผลของการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์ กิจกรรมอีศรชนกับครอบครัวเร็ววันเพื่อยุติพฤติกรรมการเร็ววัน

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนในโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน

มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ ทักษะและแรงบันดาลใจของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารและวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนใช้ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน ตลอดจนปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิผลของการสื่อสารระดับบุคคลระหว่างอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนกับครอบครัวเร่ร่อนเพื่ออยู่ดีมีสุขการเร่ร่อน

โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวเร่ร่อน แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจในการทำงานเพื่อพัฒนาสังคม และแนวคิดและทฤษฎีการสังคมสงเคราะห์และองค์การสาธารณสุข โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบใช้หลายวิธีการ (Multiple Methodology) ประกอบด้วย การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview)

พื้นที่ปฏิบัติงานร่วมกับอาสาสมัครอิสระชน คือ พื้นที่สนามหลวงและริมคลองหลอด ใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลทั้งสิ้น 2 เดือน (1 ธันวาคม 2550 – 31 มกราคม 2551) โดยการลงพื้นที่วันจันทร์ พุธ ศุกร์ ซึ่งเป็นวันที่อาสาสมัครได้ลงปฏิบัติงานในพื้นที่ พบครอบครัวเร่ร่อนในพื้นที่อยู่อาศัยเป็นกลุ่ม ตั้งแต่ 3-10 คน ซึ่งมีทั้งเพศหญิงและเพศชาย แต่ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 30-50 ปี ครอบครัวเร่ร่อนดังกล่าวมีทั้งผู้ที่เพิ่งออกมาเร่ร่อนและผู้ที่มิประสบการณการเร่ร่อนยาวนาน สาเหตุที่ออกมาเร่ร่อนส่วนใหญ่เนื่องมาจากปัญหาความรุนแรง และการขาดความรักความอบอุ่นในครอบครัว พบการใช้สารเสพติดหลายประเภทในกลุ่มคนเร่ร่อน เช่น สุรา บุหรี่ สารระเหย เป็นต้น ครอบครัวเร่ร่อนมักมีปัญหาเรื่องสุขภาพ ปัญหาการถูกทำร้าย และปัญหาเรื่องการดำเนินชีวิต ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 จากการศึกษาภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ ทักษะและแรงบันดาลใจของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน พบว่า อาสาสมัครที่ดำเนินโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน มีดังนี้

1. คุณนที สรวารี	นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน
2. คุณอัจฉรา อุดมศิลป์	อาสาสมัครอิสระชน
3. คุณชัยศิริ จิระรังสรรค์	อาสาสมัครอิสระชน
4. คุณกฤตพจน์ ชุนบุญ	อาสาสมัครอิสระชน

1. คุณนที สรวารี (ครูเอ็กซ์) : นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน

ครูเอ็กซ์ เป็นผู้ชาย อายุ 39 ปี รูปร่างผอม ผิวคล้ำ เป็นคนสุภาพ พูดเก่ง มีมนุษยสัมพันธ์ดี เข้ากับผู้คนได้ง่าย มีใจรักงานอาสาสมัครและชอบช่วยเหลือสังคม เป็นชาวกรุงเทพฯ จบการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต (การพัฒนาศุมน) สถาบันราชภัฏพระนคร และบัณฑิตอาสาสมัคร รุ่น 26 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ไม่สอบสารนิพนธ์) รางวัลที่ได้รับในปี พ.ศ. 2549 คือ รางวัล คนดีคู่สังคม จากรายการคนดีคู่สังคม ทาง UBC และในปี พ.ศ. 2550 คือ รางวัล คนอาสา จากรายการทีวีอาสา สถานีโทรทัศน์ไอทีวี เริ่มทำงานกับสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 โดยเริ่มจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็กๆ กับเพื่อนที่มีอุดมการณ์ในการทำงานเพื่อช่วยเหลือสังคมและพัฒนามาจนกระทั่งกลายเป็นสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนดังเช่นในปัจจุบัน แรงบันดาลใจในการทำงานเพื่อช่วยเหลือสังคมและคนเร่ร่อนนั้นมาจากบุคคลต้นแบบ 3 ท่าน คือ 1) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ถือเป็นแรงบันดาลใจสูงสุด เพราะได้นำอ้อมนำแนวพระราชดำริมาเป็นหลักในการทำงาน 2) คุณแม่ของครูเอ็กซ์ และ 3) อาจารย์ป๊วย โดยได้นำหลักที่ว่า **สันติประชาธรรม** มาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน ปัจจุบันครูเอ็กซ์ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน มีภาระหน้าที่ในการดำเนินโครงการต่างๆมากมายร่วมกับอาสาสมัครของทางสมาคม อาทิเช่น โครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน, โครงการโรงหนังเร่ เร่ฝันปันรัก, โครงการรณรงค์ให้ความรู้เรื่องโรคเอดส์ , โครงการมอเมืองผ่านเลนส์ เป็นต้น

2. คุณอัจฉรา อุดมศิลป์ (น้องจ๋า) : อาสาสมัครอิสระชน

เป็นผู้หญิง อายุ 20 ปี รูปร่างเล็ก ผิวสองสี ผอมยาว พุดน้อย ตรงไปตรงมา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 3 คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ น้องจ๋าถือเป็นหนึ่งในอาสาสมัครที่ร่วมทำงานกับสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนมาเป็นเวลากว่า 1 ปี โดยเริ่มจากการฝึกงานช่วงภาคฝึก 1 ตามหลักสูตรที่ทางมหาวิทยาลัยได้กำหนดไว้ ซึ่งต้องเลือกฝึกงานกับมูลนิธิหรือสมาคมที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพฯ อีกทั้งตนเองก็ได้ทราบข้อมูลของทางสมาคมฯ จากอินเทอร์เน็ต เลยมีความสนใจเป็นอย่างยิ่งที่จะมาทำงานกับสมาคมฯ นี้ แรงบันดาลใจสำคัญของน้องจ๋าที่ทำให้เธอได้มาทำงานตรงส่วนนี้ คือ การที่เธอเรียนเกี่ยวกับเด็ก จึงชอบที่จะทำงานกับเด็ก แม้ น้องจ๋า จะทำงานกับผู้คนที่มีปัญหาหลายล้อม แต่เธอก็มีความสุขที่ได้ทำงานเป็นอาสาสมัครให้กับสมาคมฯ นี้ การดำเนินงานตามโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนนี้ น้องจ๋ามีครอบครัวที่อยู่ในความรับผิดชอบประมาณ 30-40 ครอบครัว แต่ที่ดูแลอย่างใกล้ชิดจริงๆ ก็มักจะเป็นครอบครัวที่มีเด็กหรือมีลูกเล็ก และมีที่กำลังจะเข้ามาใหม่อีกประมาณ 2-3 ครอบครัว ที่ได้เคยลงไปพูดคุยและสอบถามข้อมูลเบื้องต้นบ้างแล้ว สำหรับเป้าหมายและรูปแบบการปฏิบัติงานในอนาคตของน้องจ๋าเอง เธอก็ได้วางแนวทางในการเป็นอาสาสมัครต่อไป และเมื่อเรียนจบก็อยากจะทำงานราชการ โดยการสร้างรากฐานของตนเองให้มั่นคงและแบ่งเวลาที่เหลือจากงานประจำเพื่อมาทำงานเป็นอาสาสมัคร สานต่องานที่ตนเองรักต่อไป

3. คุณชัยศิริ จิระรังสรรค์ (ธิม) : อาสาสมัครอิสระชน

เป็นผู้ชาย อายุ 24 ปี ผิวขาว ผอมสูง ไร้หนวดเครา พุดจาสุภาพ อ่อนน้อม มีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโสกว่า เข้ากับผู้คนได้ง่าย มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นคนกรุงเทพฯ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะนิเทศศาสตร์ สาขาโฆษณา มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ปัจจุบันกำลังทำ portfolio เพื่อเตรียมศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ด้านวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และได้มาร่วมทำงานกับสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนตั้งแต่เดือนสิงหาคม ปี พ.ศ. 2550 จนถึงเดือนธันวาคมในปีเดียวกัน รวมระยะเวลากว่า 4 เดือน ในส่วนภาระหน้าที่ของธิมก็ได้เข้ามาเป็นอาสาสมัครให้กับทางสมาคมฯ โดยเริ่มแรกทางสมาคมฯ จะเป็นตัวกลางระหว่างคนที่อยากทำกิจกรรมกับกลุ่มครอบครัวเร่ร่อน และในฐานะที่เป็นอาสาสมัคร ก็ได้ไปร่วมทำกิจกรรมต่างๆ กับครอบครัวเร่ร่อนและสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน โดยทางสมาคมฯ จะเปิดช่องทางให้เลือกได้ว่าจะเข้ามาทำงานกับกลุ่มเป้าหมายใด ซึ่งก็จะมีกลุ่มเป้าหมายหลัก 3 กลุ่ม คือ โสเภณี คนเร่ร่อน

และเด็กด้อยโอกาสต่างๆ ซึ่งธัมก็มีความสนใจและได้เข้าไปมีส่วนช่วยเหลือในทั้งสามกลุ่ม แรงบันดาลใจของธัมก็มาจากการที่ต้องคิดโปรเจ็คในการทำงานเพื่อสังคมส่งอาจารย์จึงทำให้เขาได้เข้ามาคลุกคลีและสัมผัสกับปัญหาของครอบครัวเร่ร่อนอย่างแท้จริง

4. คุณกฤตพจน์ ชุมนบุญ (น้องต๋ม) : อาสาสมัครอิสระชน

เป็นผู้ชาย อายุ 20 ปี รูปร่างผอม ผิวค่อนข้างคล้ำ ไว้หนวด ใส่แว่น พูดจาสุภาพอ่อนน้อม พูดน้อย มีสัมมาคารวะ มีอารมณ์ขัน ปัจจุบันมีอาชีพรับจ้างคุมร้านเกมส์ ซึ่งเป็นธุรกิจของรุ่นพี่ที่รู้จักกันเลยชักชวนให้มาทำ เพื่อเป็นการหารายได้พิเศษ น้องต๋มก็ถือเป็นอาสาสมัครอีกหนึ่งคนทำงานให้กับสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน มาเป็นระยะเวลากว่า 6 เดือนแล้ว โดยได้มารู้จักสมาคมนี้จากการแนะนำของเพื่อน ซึ่งเพื่อนเคยได้มาทำเป็นอาสาสมัครเช่นกันแต่ปัจจุบันเพื่อนของน้องต๋มก็ได้เลิกทำงานกับทางสมาคมไปแล้ว และไม่ได้ติดต่อกันอีกเพราะต่างคนก็ต่างมีงานประจำของตนที่ต้องทำ ซึ่งน้องต๋มก็จะแบ่งเวลาของตนจากการคุมร้านเกมส์ จะมาลงพื้นที่เฉพาะเวลาที่ว่างเท่านั้น โดยส่วนใหญ่จึงมักจะเป็นช่วงเย็น แรงบันดาลใจในการมาทำงานเป็นอาสาสมัครของต๋มมาจากความคิดสังคมของคนเร่ร่อนมีหน้าที่และความคล้ายคลึงกับชีวิตของต๋มก็คือการดูแลชีวิตตัวเองให้รอด ซึ่งในขณะนี้ก็มีครอบครัวเร่ร่อนในความรับผิดชอบหลายครอบครัวด้วยกัน ความคาดหวังที่ต๋มมีต่อครอบครัวเร่ร่อนคือ ต้องการให้ครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่สุขสบาย เพราะสืบเนื่องมาจากปัญหาที่น้องต๋มได้พบเจอเมื่อครั้งได้ลงไปคลุกคลีกับครอบครัวเร่ร่อน โดยปัญหาหลักๆที่พบก็คือ เรื่องที่อยู่อาศัย และการขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค ซึ่งยังไม่ได้รับการช่วยเหลือเท่าที่ควรจากทางภาครัฐ ดังนั้นในฐานะอาสาสมัครสิ่งที่พอจะหยิบยื่นได้ก็เป็นความช่วยเหลือเพียงเล็กน้อยเท่านั้น รวมถึงกำลังใจอันดีที่จะมีให้แก่ครอบครัวเร่ร่อนเสมอมาที่เขาเดือดเนื้อร้อนใจ

จากภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ และแรงบันดาลใจของอาสาสมัครทั้ง 4 ท่านที่กล่าวมาที่ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อย แต่เป้าหมายและรูปแบบในการดำเนินงานตามโครงการซัพพอร์ตคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนนั้น มีความคล้ายคลึงกันเป็นอย่างยิ่ง โดยอาสาสมัครมีฐานะเป็นสื่อบุคคล ที่เป็นผู้ส่งสารมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการใช้กระบวนการสื่อสารเพื่อแก้และลดปัญหาการเร่ร่อนของครอบครัวเร่ร่อนที่อยู่ในความรับผิดชอบ เริ่มจากการสร้างความสัมพันธ์และพูดคุยอย่างเป็นมิตรเพื่อแสดงถึงความห่วงใยและต้องการเข้ามาช่วยเหลืออย่างแท้จริง และเมื่อมีการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันในสักระยะหนึ่ง จึงเริ่ม

สอบถามข้อมูลเบื้องต้นถึงสาเหตุการออกมาเร็วร้อน เพื่อจะได้ทราบสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา และทราบถึงแนวโน้มสำคัญต่อความสำเร็จในการช่วยเหลือ ซึ่งถ้าหากครอบครัวเร็วร้อนดังกล่าวไม่เกิดการตกลึกของความคิดและความตระหนักในปัญหาการเร็วร้อนของตน อาจชักนำให้เขากลับเข้าสู่วังวนของการเร็วร้อนได้อีกครั้งซ้ำแล้วซ้ำเล่าไม่มีที่สิ้นสุด

นอกจากนี้ทัศนคติเกี่ยวกับปัญหาของครอบครัวเร็วร้อนนั้น อาสาสมัครต่างให้ความเห็นที่ตรงกันว่าต้องรีบเร่งแก้ไขเป็นการด่วน เพราะปัจจุบันปัญหาดังกล่าวทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในเรื่องของสาธารณูปโภค สิทธิประโยชน์ต่างๆที่ครอบครัวเร็วร้อนพึงมีในสังคม คุณค่าและศักดิ์ศรีที่ควรจะได้รับในฐานะเป็นพลเมืองไทยคนหนึ่ง ซึ่งทุกภาคส่วนควรให้ความสำคัญและร่วมมือกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 จากการศึกษา กลยุทธ์การสื่อสารและวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนใช้ในการสื่อสารกับครอบครัวเร็วร้อน อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและยุติพฤติกรรมการเร็วร้อน พบกลยุทธ์ 2 ลักษณะ ได้แก่ กลยุทธ์รวมและกลยุทธ์ตัวแปร หลังจากการวิเคราะห์และประเมินครอบครัวเร็วร้อนในพื้นที่ จากสภาพที่ปรากฏและข้อมูลของครอบครัวเร็วร้อนที่ได้จากแหล่งอื่นแล้ว จึงสามารถเลือกวิธีการภายใต้กลยุทธ์หลัก โดยคำนึงถึงตัวแปร 2 ข้อ ได้แก่ 1) ตัวแปรด้านบุคคล (อาสาสมัครอิสระชน และครอบครัวเร็วร้อน) 2) ตัวแปรด้านสถานการณ์และสภาพแวดล้อม โดยที่ตัวแปรทุกตัวมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงและการเลือกใช้ สำหรับกลยุทธ์และวิธีการที่ใช้เพื่อการเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์ที่มีผลให้ครอบครัวเร็วร้อนเปลี่ยนแปลงทัศนคติและยุติพฤติกรรมการเร็วร้อน มี 3 กลยุทธ์ ได้แก่

1. กลยุทธ์ด้านบุคคล

- อาสาสมัครอิสระชน

อาสาสมัครอิสระชนใช้วิธีการแสดงออกและลักษณะที่ปรากฏในการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวเร็วร้อนเป็นแรงดึงดูดทั้งจากภายนอกและภายใน เช่น การมีบุคลิกภาพที่ดี แต่งกายเหมาะสมกับลักษณะของงาน มีความน่าเชื่อถือ จิตใจโอบอ้อมอารี มีใจรักในงานที่ทำ ไม่ถือตัว มีสัมมาคารวะ นอบน้อม เข้ากับผู้อื่นได้ง่าย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มองโลกในแง่ดี มีความรู้ และทักษะในการสร้างสัมพันธ์กับครอบครัวเร็วร้อน

นอกจากนี้อาสาสมัครอิสระชนต้องมีความปรารถนาดีต่อครอบครัวเร่ร่อน ไม่ดูถูกคนเร่ร่อน มีความเข้าใจในสภาพสังคม ปัญหา สาเหตุและธรรมชาติของคนเร่ร่อน ต้องเป็นที่พึ่งพาของคนเร่ร่อนยามที่เขาต้องการความช่วยเหลือ มีความเพียรพยายามในการทำงานเป็นอย่างสูง มีส่วนร่วมในทุกๆกิจกรรมของคนเร่ร่อน คุณสมบัติดังที่ได้กล่าวมาล้วนส่งผลต่อพฤติกรรมสื่อสารด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้มีในอาสาสมัครอิสระชนทุกท่าน

อาสาสมัครแต่ละคนมีกลยุทธ์การสื่อสารที่แตกต่างกันไป แต่ส่วนใหญ่จะพยายาม**สื่อสารเพื่อสร้างความคุ้นเคย**กับครอบครัวเร่ร่อน ซึ่งเป็นประตูด่านแรกที่จะทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างอาสาสมัครและครอบครัวเร่ร่อน อาสาสมัครจะต้อง**สร้างความใกล้ชิดเหมือนเพื่อนเหมือนพี่เหมือนน้อง** เพื่อให้ครอบครัวเร่ร่อนเกิดความไว้วางใจและกล้าสื่อสาร เปิดเผยตัวเองมากขึ้น เมื่อมีประสบการณ์ต่างๆก็นำมาพูดคุย แลกเปลี่ยน เพื่อให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน แต่ในขณะเดียวกันบางครั้งก็จะต้อง**สวมบทบาทในหลากหลายบทบาท**ด้วยกัน เช่น บทบาทเป็นผู้อาวุโส หรืออาจารย์ที่ต้องแสดงออกถึงความจริงจังบ้างในบางสถานการณ์ เพื่อให้คนเร่ร่อนมีความตั้งใจและยอมรับฟังในสิ่งที่อาสาสมัครต้องการแนะนำ ตกเดือน

นอกจากนี้ อาสาสมัครบางท่านโดยพื้นฐานทางความคิดนั้นเป็นผู้ที่เข้าใจและเรียนรู้มนุษย์ได้ค่อนข้างดี ทำให้เกิดความสงสาร และอยากช่วยเหลือครอบครัวเร่ร่อน **อาสาสมัครจะมีความเป็นกันเอง** พูดคุยสื่อสารแบบไม่มีพิธีรีตองแต่อย่างใด รวมถึง**จะต้องสร้างกำลังใจให้ ความหวังกับครอบครัวเร่ร่อน**ในเรื่องของอนาคตและการกลับคืนสู่ภูมิลำเนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นแรงเสริม และเมื่อได้มีการสื่อสารกัน อาสาสมัครจะพยายามเลือกสรรสิ่งดีๆ และมีประโยชน์มาพูดคุย กับครอบครัวเร่ร่อนเพื่อให้พวกเขาเปลี่ยนความคิด เปลี่ยนพฤติกรรมเป็นคนใหม่ และ**ไม่สื่อสารด้วยอารมณ์ที่รุนแรง** เพราะจะทำให้เหตุการณ์แย่ลงไปมากขึ้น **อาสาสมัครมักจะพยายามพูดให้คนเร่ร่อนได้คิด** แต่ถ้าพูดหลายครั้งแล้วไม่มีอะไรดีขึ้น ก็จะต้องหยุดไป และให้เวลาได้กล่อมเกลาคำความคิดของพวกเขา

- ครอบครัวเร่ร่อน

อาสาสมัครอิสระชนใช้คนเร่ร่อนเป็นศูนย์กลางของข้อมูล เพื่อวิเคราะห์ ประเมิน แบ่งประเภท แบ่งกลุ่ม โดยใช้ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ อายุ เพศ ประสบการณ์การเร่ร่อน สภาพปัญหา เป็นต้น พบการใช้คนเร่ร่อนเก่าที่มีความคุ้นเคยและสนิทสนมกันเพื่อเป็นช่องทางในการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์กับคนเร่ร่อนใหม่ที่พบ รวมทั้งการใช้บุคคลที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม

เป็นช่องทางที่จะเข้าไปทำความรู้จัก แสวงหาข้อมูลเพื่อการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์ด้วย ซึ่งบุคคลที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่มมักจะเป็นผู้อาวุโสหรือมีประสบการณ์การเร่ร่อนมาอย่างยาวนาน

สรุปกลยุทธ์การสื่อสารด้านบุคคลที่สำคัญ คือ

- สร้างความคุ้นเคย เป็นกันเอง แสดงความใกล้ชิดเหมือนพี่น้อง
- ใช้คำพูดที่สุภาพ
- มีอัธยาศัยดี หน้าตาเป็นมิตร
- สวมบทบาทที่แตกต่างกันไปในแต่ละสถานการณ์การสื่อสาร
- สร้างกำลังใจ ให้ความหวังกับครอบครัวเร่ร่อน
- สื่อสารด้วยสติ มีเหตุผล ไม่ใช้อารมณ์
- มีความอดทน และสม่ำเสมอในการสื่อสาร
- หากเกิดปัญหา ใช้วิธีการตัดบทหรือยุติการสนทนาเพื่อรอคุยในโอกาสต่อไป
- เปิดโอกาสให้ได้มีอิสระทางความคิด เพื่อพูดคุย และระบายความรู้สึกของตนเอง
- ไม่แสดงอารมณ์รำคาญ หงุดหงิดกับครอบครัวเร่ร่อนในระหว่างการสื่อสาร
- เห็นอกเห็นใจครอบครัวเร่ร่อน
- มีเมตตาธรรม จริงใจในการสื่อสาร
- สอดแทรกการให้คำแนะนำ ชี้แนะให้เกิดความถูกต้อง
- ใช้วิธีการซักถาม พูดคุย กระตุ้น และเพิ่มความถี่ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน
- สนับสนุนให้ครอบครัวเร่ร่อนได้พูดคุย และรับฟังด้วยดี
- เอาใจใส่ครอบครัวเร่ร่อน เป็นห่วงเป็นใยอย่างสม่ำเสมอ
- ใช้วิธีการสื่อสารอ่อนโยน หวานล้นม ประนีประนอมกับครอบครัวเร่ร่อนในระยะต้นๆ
- ใช้วิธีการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมากับครอบครัวเร่ร่อนในระยะที่สูงขึ้น
- พูดคุยถึงความรู้สึกของตนเองให้ครอบครัวเร่ร่อนรับฟัง ปรับความรู้สึกก่อนเริ่มขั้นตอนการสื่อสารต่อไป
- พยายามสื่อสาร พูดคุยกับครอบครัวเร่ร่อนให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
- เน้นการสื่อสารแบบสองทาง

2. กลยุทธ์ด้านภาษา

- ภาษาพูด (วัจนภาษา)

ใช้ถ้อยคำและน้ำเสียงที่สุภาพ อ่อนโยน สื่อได้ชัดเจนถึงความเป็นมิตร ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายไม่ยุ่งยากซับซ้อน ตีความยาก ใช้คำระดับไม่เป็นทางการ รวมถึงมีการทวนซ้ำเมื่อต้องการอธิบายให้คนเร่ร่อนได้เข้าใจ ในการใช้สรรพนาม อาสาสมัครมักเรียกแทนตัวเองว่า “หนู” หรือ “ผม” หรือชื่อเล่นทุกครั้งในการสนทนา และเรียกคนเร่ร่อนว่า “พี่” , “ป้า” และ “ลุง” ซึ่งลักษณะคำที่ใช้แสดงออกถึงความเคารพนับถืออันตีความถึงมิตร อาจมีการดู สั่งสอน หรือว่ากล่าวตักเตือนบ้างเป็นครั้งคราว นอกจากนี้ วิธีการทางการใช้ภาษามีความเป็นทักษะเฉพาะตัว ไม่มีการถ่ายทอด ไม่มีการจดบันทึก กลยุทธ์ทางวัจนภาษาของอาสาสมัครแต่ละท่านจึงมีความแตกต่าง หลากหลาย ตามรูปแบบและความเหมาะสม

- ภาษาท่าทาง (อวัจนภาษา)

ภาษาที่อาสาสมัครอิสระชนและครอบครัวเร่ร่อนใช้เป็นวิธีการในกระบวนการสื่อสาร ได้แก่ สีหน้าท่าทาง สายตา การสัมผัส การใช้อวัจนภาษาประกอบการสนทนา การแต่งกาย เป็นต้น โดยไม่มีการแสดงกิริยาอาการรังเกียจหรือเสแสร้ง และ มักจะเข้าใจและมีการสัมผัสคนเร่ร่อนตามความเหมาะสม จึงทำให้บรรยากาศในการสื่อสารระหว่างทั้งสองฝ่ายเป็นไปด้วยความอบอุ่นและเป็นมิตร ความน่าเชื่อถือของอาสาสมัครมาจากบุคลิกท่าทาง การแต่งกาย เครื่องประดับ สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่ไม่ได้แสดงออกถึงความฟุ้งเฟ้อ หรูหราจนเกินสถานภาพ อาสาสมัครจะแต่งกายที่สุภาพ ทะมัดทะแมง มิดชิด ไม่ใส่เครื่องประดับที่ล่อตาล่อใจ ถือเป็น การแสดงออกถึงความเป็นคนธรรมดา เจกเช่นเดียวกับคนทั่วไปทำให้คนเร่ร่อน ยอมพูดคุยและเปิดเผยข้อมูลของตนมากกว่าบุคคลที่มีลักษณะเฉพาะ หรือมีเครื่องหมายบุคลิกใดๆที่บ่งบอกว่ามาจากหน่วยงานราชการ เช่น ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์ เป็นต้น การรูกเพื่อพบก็เป็นอวัจนภาษาที่สื่อถึงความต้องการที่จะใกล้ชิดและสร้างความสัมพันธ์กับคนเร่ร่อนทำให้เกิดโอกาสในการติดต่อสื่อสารที่มากขึ้น การติดต่อสื่อสารกันมากทำให้เกิดความใกล้ชิดทางความรู้สึกมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นหรือลดน้อยลงของความสัมพันธ์ด้วยเช่นกัน

3. กลยุทธ์การโน้มน้าวใจ

พบหลักการโน้มน้าวใจ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตาม 3 ประการ คือ

1. การโน้มน้าวใจด้วยหลักฐานและเหตุผล

การอ้างอิงถึงเหตุผลต่างๆมากมายในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของครอบครัวเร่ร่อน ให้พวกเขาเห็นความสำคัญของการกลับบ้านและหยุดเร่ร่อน

2. การโน้มน้าวใจด้วยความน่าเชื่อถือของอาสาสมัครคริสชน

บุคลิกลักษณะท่าทาง ความรู้ความสามารถของอาสาสมัครคริสชน หล่อหลอมให้เกิดความน่าเชื่อถือเป็นอย่างยิ่ง ส่วนใหญ่คนเร่ร่อนมักจะนับถืออาสาสมัครคริสชนในสองสถานะด้วยกัน 1) สถานะอาจารย์ที่คอยแนะนำให้ความรู้ และ 2) สถานะหมอ ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการป้องกันโรค การดูแลสุขภาพร่างกายของตน

3. การโน้มน้าวใจด้วยความต้องการหรือความจำเป็นพื้นฐานทางสังคม ทางร่างกายและจิตใจ (หรือการโน้มน้าวใจจากความปรารถนา)

มักจะเน้นเรื่องความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจควบคู่กัน การจะโน้มน้าวใจต้องเริ่มต้นจากการรู้ประวัติและภูมิหลังของคนเร่ร่อนเหล่านั้นก่อน เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของการโน้มน้าวใจอย่างแท้จริง จากนั้นเราจึงจะสามารถโน้มน้าวใจเขาได้โดยที่ไม่สร้างความบอบช้ำทางด้านร่างกายและจิตใจให้ลึกลงไปอีก ซึ่งถ้าหากตอบสนองความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของครอบครัวเร่ร่อนได้ในเบื้องต้น ในการโน้มน้าวใจในขั้นที่สูงขึ้นไปเพื่อชักจูงให้หยุดพฤติกรรมเร่ร่อนก็จะทำได้โดยง่ายและนำมาซึ่งผลสัมฤทธิ์เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม พบว่าไม่ปรากฏผลสัมฤทธิ์ในระยะสั้น การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมเร่ร่อนของครอบครัวเร่ร่อน ให้กลับคืนสู่ภูมิลำเนาเดิมและยุติพฤติกรรมเร่ร่อนด้วยความสมัครใจ ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านต่างๆของคนเร่ร่อนแต่ละคน ได้แก่ ปัญหาสุขภาพอนามัย ปัญหาการดำรงชีวิต ความเบื่อหน่ายชีวิตการเร่ร่อน เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ครอบครัวเร่ร่อนจะเชื่อถือและไว้วางใจอาสาสมัคร ยอมให้อาสาสมัครเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์ด้วยความสมัครใจ แต่ความเชื่อถือและไว้วางใจไม่มีผลในระยะสั้นต่อคนเร่ร่อนในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและยุติพฤติกรรมเร่ร่อน

วิธีการและรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่อาสาสมัครใช้ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อนพบว่า รูปแบบกระบวนการสื่อสารเป็นบริบทการสื่อสารระหว่างบุคคล ที่มีลักษณะเป็นการสนทนาแบบไม่เป็นทางการในบรรยากาศเป็นมิตร ไม่รุกราน ไม่บีบบังคับ วิธีการสื่อสารที่พบ จึงมีลักษณะ

ที่เกิดจาก อาสาสมัครจัดสภาพแวดล้อมทางการสื่อสารให้โอกาสในการเกิดปฏิสัมพันธ์ด้วยการ **รุกเพื่อพบ** จากสภาพความว่างเปล่า การรับรู้ของครอบครัวเร่ร่อนต่อสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงวัตถุ อาสาสมัครจึงต้องมีการสร้างบรรยากาศและสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้น ให้ครอบครัวเร่ร่อนมีความไว้วางใจในตัวอาสาสมัคร เกิดความเชื่อถือและเชื่อมั่นในอาสาสมัคร

วิธีการสื่อสารของอาสาสมัคร เน้นในการพัฒนาด้านต่างๆของครอบครัวเร่ร่อน ได้แก่

1. ด้านร่างกาย ด้วยกิจกรรมที่หลากหลายที่ต้องใช้การออกกำลังกาย เพื่อมิให้ครอบครัวเร่ร่อนเอาเวลาว่างไปใช้ในทางอื่นที่ไม่เกิดประโยชน์ เช่น การมั่วสุมกันเพื่อเสพยาเสพติด เป็นต้น
2. ด้านจิตใจและอารมณ์ ให้รู้จักตนเองและคุณค่าของตนเอง รู้จักปรับตัว เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ไว้วางใจ ลดความก้าวร้าว ลดความเครียด
3. ด้านสังคม โดยการสร้างสัมพันธ์เพื่อช่วยเหลือดูแลตนเอง
4. ด้านสติปัญญา ให้ความรู้ ให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพและทักษะการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน เช่น การใช้ถุงยางอนามัย การทำงานรับจ้าง เป็นต้น

ในส่วนของการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครอิสรชนกับครอบครัวเร่ร่อน มีรูปแบบและขั้นตอนในการปฏิบัติงาน ดังนี้

1. ขั้นตอนเตรียมการ

1.1 การเตรียมตัวของอาสาสมัคร

อาสาสมัครทำความเข้าใจปรัชญาและแนวคิดในการทำงาน โดยมีวัตถุประสงค์ในการทำงานที่ชัดเจนว่าเป็นการรุกเพื่อพบ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ เพื่อช่วยเหลือ มีการวางแผนการทำงานร่วมกันเป็นรายวันหรือรายเดือน มีการประชุมร่วมกันก่อนการออกปฏิบัติงานทุกครั้ง

1.2 การเตรียมวัสดุอุปกรณ์

อาสาสมัครอิสรชนเตรียมวัสดุและอุปกรณ์ เช่น อาหาร ขนม และอุปกรณ์ที่คาดว่าจะใช้ในการทำกิจกรรมกับครอบครัวเร่ร่อน โดยสอดคล้องกับกลุ่มครอบครัวเร่ร่อน เวลาและสถานการณ์ แม้แต่สิ่งของที่มิได้คนนำมาบริจาค อาสาสมัครก็จะทยอยนำมามอบและส่งต่อให้กับครอบครัวเร่ร่อน

2. ชั้นปฏิบัติการ

2.1 การรุกเข้าพื้นที่

อาสาสมัครรุกเข้าพื้นที่ ตามแนวความคิดการรุกเพื่อพบและช่วยเหลือ ทันทันทที่พบครอบครัวเร่ร่อน อาสาสมัครจะให้การสังเกตอยู่ห่างๆ เพื่อประเมินจำนวนและลักษณะทางประชากรศาสตร์ของครอบครัวเร่ร่อนก่อน เมื่อโอกาสเหมาะสมแล้วจึงค่อยๆ เดินเข้าไปเพื่อพูดคุย อาสาสมัครจะแนะนำตัวด้วยการเรียกชื่อตัวเอง ใช้สรรพนามว่า “ผม” หรือ “หนู” เรียกคนเร่ร่อนว่า “พี่” ทำความรู้จักคนเร่ร่อนโดยถามชื่อ และดำเนินการสนทนาด้วยประโยคบอกเล่าและคำถามที่เข้าใจง่าย แต่คนเร่ร่อนมักไม่ยอมพูดอะไรมากไปกว่า การพยักหรือสั่นหน้า อาสาสมัครจะไม่ใช้เวลามากนักในการพบครั้งแรก ประมาณ 20-30 นาที ในช่วงแรกของการลงพื้นที่ปฏิบัติงาน อาสาสมัครมักพบเจอคนเร่ร่อนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวไม่เชื่อฟัง หรือมีการพูดจาไม่สุภาพต่ออาสาสมัคร แต่เหตุการณ์ดังกล่าวก็ไม่ได้เกิดความรุนแรงแต่ประการใด มักจะสงบเรียบร้อยลงได้ด้วยการปรามกันเองในหมู่คนเร่ร่อน

2.2 การเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์

ในการเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์ อาสาสมัครอาจใช้การสนทนา ชักถาม การหยอกล้อ การเล่นเกม และกิจกรรมต่างๆ เนื้อหาในการสื่อสารเป็นการพูดคุยเรื่องทั่วไป การดำเนินชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ และการดูแลสุขภาพ พูดชักถามถึงคนเร่ร่อนคนอื่นๆ ให้ความรู้เรื่องโรคระบาด โรคภัยแรง การทำความสะอาด เตือนให้ทำความสะอาดร่างกาย ผม เล็บ แผล การป้องกันตัวจากภัยอันตรายที่อยู่แวดล้อม ซึ่งในระยะแรกของการเข้าถึง คนเร่ร่อนมีมิตรภาพโดยที่ไม่ปรากฏความสัมพันธ์ที่ชัดเจน การสื่อสารช่วยทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์และสายสัมพันธ์ที่ชัดเจนขึ้น ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างอาสาสมัครกับครอบครัวเร่ร่อนเป็นความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะเป็นความสัมพันธ์ในหลายรูปแบบซ้อนเหลื่อมกัน เมื่อครอบครัวเร่ร่อนเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับอาสาสมัคร จากนั้นลำดับถัดมาจะก่อเกิดความไว้วางใจ เมื่อถึงช่วงความเชื่อถือและความไว้วางใจ ซึ่งเป็นช่วงที่อาสาสมัครมีอิทธิพลต่อครอบครัวเร่ร่อน นอกจากการดำเนินการสนทนาด้วยการถามตอบ อาสาสมัครจะสอดแทรกคำแนะนำ รวมถึงการโน้มน้าวให้ครอบครัวเร่ร่อนเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและตระหนักถึงปัญหาการเร่ร่อนของตนมากขึ้น จนเกิดความต้องการที่จะกลับคืนสู่ครอบครัวและยุติพฤติกรรมเร่ร่อนในที่สุด

3. ชั้นการติดตามและประเมินผล

สัญญาณการเข้าถึง ความสัมพันธ์ ความไว้วางใจและการยอมรับทำได้ด้วยการวิเคราะห์การตอบสนองของครอบครัวเร่ร่อน พฤติกรรมการสนองตอบของครอบครัวเร่ร่อน

ส่วนมากสำหรับช่วงแรกของการเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์ คือ ทำที่เฉยเมย ไม่สนใจ เหม่อลอย ก้มหน้า เงียบ ไม่ตอบคำถาม แสดงอาการ “ปิดใจ” ต่อมา ครอบครัวยุติธรรมจะแสดงอาการเงียบไม่ตอบคำถาม อาสาสมัครก็จะไม่รบกวนหรือสร้างความเครียด ความกดดันให้กับครอบครัว ยุติธรรม อาสาสมัครจะรอคอยที่จะถามและพูดคุยกับครอบครัวในครั้งต่อไป นอกจากนี้ อาสาสมัครจะมีการติดตามและประเมินกลยุทธ์และวิธีการที่ใช้เป็นระยะ รวมถึงมีการวางแผนในการหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้รู้จักครอบครัวดีขึ้น ให้ดียิ่งขึ้น จริงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเรื่องของการสืบค้นประวัติครอบครัว เพื่อช่วยเหลือในการนำส่งกลับคืนสู่ครอบครัวและญาติผู้ดูแลเดิมที่พวกเขาจากมา และเมื่อการดำเนินการตามโครงการส่งครอบครัวกลับภูมิลำเนาสิ้นสุดลง อาสาสมัครก็ยังคงมีการติดตามประเมินผลครั้งสุดท้ายเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าครอบครัวได้กลับคืนสู่ครอบครัวและยุติพฤติกรรมครอบครัวได้อย่างแท้จริง โดยไม่มีการหวนกลับมาใช้ชีวิตครอบครัวอีก

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 จากการศึกษา ปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิผลของการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระกับครอบครัวเพื่อยุติพฤติกรรมครอบครัว พบปัจจัยที่สามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ปัจจัยส่งเสริม และ 2) ปัจจัยอุปสรรค ดังนี้

1. ปัจจัยส่งเสริม

1.1 ด้านบุคคล (อาสาสมัครอิสระ)

ปัจจัยด้านบุคคลของอาสาสมัครอิสระที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของการสื่อสารเพื่อยุติพฤติกรรมครอบครัว ได้แก่ การมีความรู้ ความสามารถ การช่างสังเกตและช่างจดจำ ไม่เร่งรัด ไม่บังคับ ให้ทางเลือก ซึ่งอาสาสมัครก็นำประโยชน์จากคุณสมบัติดังกล่าวมาปรับใช้ในการทำงาน ใช้สิ่งที่สังเกตพบที่เกี่ยวกับครอบครัวหรือสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวครอบครัวมาเป็นหัวข้อในการพูดคุยเพื่อสร้างการเข้าถึง และสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัว และอาสาสมัครยังต้องมีความสามารถรอบด้าน ไม่จำเป็นต้องเก่งทางปฏิบัติจริงทุกอย่างแต่ต้องรอบรู้ สามารถให้คำแนะนำได้หลายด้าน และสามารถทำงานเป็นทีม เพื่อสร้างความตื่นตัว และสร้างบรรยากาศที่คึกคักแทนการทำงานแบบแยกส่วน รวมถึงอาสาสมัครจะไม่ได้เน้นเรื่องการพำสอนแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีการแนะนำทักษะชีวิต ให้ดำรงตนอยู่รอดได้ อาสาสมัครจะช่วยให้พวกเขาเหล่านี้ค้นพบสิ่งที่ต้องการและส่งให้ถึงฝั่งสมดังความปรารถนา

1.2 ด้านกลยุทธ์ วิธีการและกิจกรรม

กิจกรรมที่ทำให้อาสาสมัครสามารถเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวเร่ร่อนได้ เพื่อช่วยในการส่งเสริมให้คนเร่ร่อนแสดงศักยภาพและความสามารถของตนออกมา และช่วยในการกระชับความสัมพันธ์ของบุคคลทั้งสองฝ่ายให้เหนียวแน่นยิ่งขึ้น

2. ปัจจัยอุปสรรค

2.1 ด้านบุคคล (คนเร่ร่อน)

คนเร่ร่อนแต่ละบุคคลย่อมมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน แต่ส่วนใหญ่ก็มีพฤติกรรมการเก็บตัว ซอบอยู่คนเดียวโดยไม่พูดคุย ไม่สูงส่งกับใคร เป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งต่อการสื่อสารที่พบในคนเร่ร่อนที่ต้องการปิดกั้นตนเอง นอกจากนี้รูปแบบการดำเนินชีวิต ซึ่งมีลักษณะการดำเนินชีวิตแบบหาเช้ากินค่ำ ก็ถือเป็นอีกหนึ่งอุปสรรคต่อการเข้าถึงคนเร่ร่อน เพราะในช่วงเวลากลางวันจะเป็นช่วงเวลาแห่งการประกอบอาชีพของคนเร่ร่อนเหล่านี้ โดยที่จะออกไปรับจ้างทำงานต่างๆ ทั่วบริเวณสนามหลวง และจะกลับมายังที่พักบริเวณริมคลองหลอดและสวนหย่อมที่ห้องสนามหลวงในเวลาค่ำ ทำให้อาสาสมัครสื่อสารกับคนเร่ร่อนได้ในเวลาจำกัดและเป็นระยะเวลาเพียงสั้นๆ เท่านั้น และยิ่งไปกว่านั้นเรื่องภูมิหลังทางครอบครัวของคนเร่ร่อนก็ถือเป็นอุปสรรคสำคัญต่อประสิทธิภาพของการสื่อสาร เนื่องจากคนเร่ร่อนส่วนใหญ่มักได้รับความบอบช้ำมาจากสภาพครอบครัวที่อ่อนแอและเลวร้าย เหตุการณ์เหล่านี้บีบคั้นให้คนเร่ร่อนมองคนทั่วไปในสังคมในแง่ร้าย พวกเขาจะปฏิเสธการสื่อสารและความช่วยเหลือในทุกเรื่องจากอาสาสมัคร ไม่ให้ความสนใจและไม่ยอมคุยด้วย เห็นเป็นเพียงคนแปลกหน้าคนหนึ่งเท่านั้น

2.2 ด้านสังคมและบริบทแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น การดื่มสุรา การสูบบุหรี่ และการเสพสิ่งเสพติดของกลุ่มคนเร่ร่อน ถือเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อกระบวนการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครและคนเร่ร่อนอย่างมาก จะทำให้มีผลต่อการควบคุมตนเอง ขาดสติสัมปชัญญะ ไม่อยู่ในภาวะที่พร้อมจะสื่อสารกับผู้คนรอบข้างและอาสาสมัคร

2.3 ด้านองค์กร

สมาคมต้องประสบกับปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจทำให้การดำเนินงานตามโครงการก็ต้องลดระยะเวลาและงบประมาณในการดำเนินโครงการลง ในอัตราส่วนครั้งต่อครั้ง การทำงานเกิด

การหยุดชะงัก อาสาสมัครลงพื้นที่น้อยลง ไม่สามารถที่จะร่วมคลุกคลีและใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวเร่ร่อนได้ตลอดวัน ทำให้กระบวนการสื่อสารก็ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการไป โดยใช้ระยะเวลาให้น้อยลง ประหยัดงบประมาณมากขึ้น แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งเป้าหมายเดิมของการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมกรรมการเร่ร่อนของครอบครัวเร่ร่อนให้ได้ดังเดิม

ผลการศึกษาวิจัย ทั้งจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก สามารถนำเข้าสู่ประเด็นการวิเคราะห์ ได้ดังนี้

อภิปรายผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ภูมิหลัง บุคลิกลักษณะ ทัศนคติและแรงบันดาลใจของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนที่ดำเนินโครงการชุมชนตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน

ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุก้าวหน้าไปกว่าความเจริญทางด้านจิตใจมาก โลกจึงมีแต่ความมั่งคั่งทางวัตถุ (Material wealth) แต่ขาดแคลนความมั่งคั่งทางจิตใจ (Spiritual wealth) จึงทำให้การพัฒนาขาดความสมดุล ความยั่งยืน ก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่มากขึ้นและทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมกระแสธรรมมาภิวัตน์และพุทธโกลีย์ ให้มีความเจริญก้าวหน้าควบคู่ไปกับกระแสโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยี ในยุคโลกาภิวัตน์สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะมีทั้งผลดีและผลเสีย ผลเสียที่เกิดขึ้นก็คือจะมีประชาชนที่ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนในปัญหาต่างๆ ที่ไม่สามารถช่วยตนเองได้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ปัญหาสังคมจะเพิ่มมากขึ้นและทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะปัญหาความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและจิตใจ ปัญหายาเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาโรคเอดส์ ประเทศไทยก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่ประสบกับภาวะวิกฤตทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน รัฐบาลต้องปิดกิจการของบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ถึง 58 บริษัท ต้องปล่อยให้ค่าเงินบาทลอยตัว คนงาน พนักงาน ลูกจ้างได้ถูกปลดออกจากงาน จำนวนคนว่างงานได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น ค่าครองชีพเพิ่มสูงขึ้น ประชาชนมีความเดือดร้อนมากขึ้น การฆ่าตัวตาย การออกมาเร่ร่อน การเป็นคนวิกลจริตมีแนวโน้มสูงขึ้น โดยที่อาสาสมัครมีบทบาทที่สำคัญในการสงเคราะห์ผู้ประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อน การแก้ไขปัญหาดังกล่าวและการพัฒนาสังคม อาสาสมัครจึงจำเป็นต้อง

ปรับตัวและพัฒนาตนเองเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง หากไม่สามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสถานการณ์ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ก็จะไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทและปณิธานที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อาสาสมัครอิสระชนจึงเป็นผู้ใดก็ตาม ไม่จำกัดเพศ วัย การศึกษา อาชีพ และสถานภาพ แต่ควรเป็นผู้ที่มีอุดมคติในการทำงานและรักในงานด้านการช่วยเหลือสังคมและคนด้อยโอกาส มีความมานะอดทนและมีความตั้งใจจริงในการทำงาน มีคุณสมบัติที่เหมาะสมและเอื้อต่อการทำงานเชิงรุก คล่องแคล่ว มีสุขภาพแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์และพร้อมที่จะเรียนรู้ สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ได้ ทั้งการปรับตัวทั่วไปและการปรับตัวทางการสื่อสาร (Adaptation Traits) ซึ่งแสดงออกใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การตอบสนองต่อครอบครัวเร็วร้อน 2) การรับรู้เกี่ยวกับครอบครัวเร็วร้อนและปัญหาของครอบครัวเร็วร้อน 3) การให้ความสนใจครอบครัวเร็วร้อน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับความน่าเชื่อถือของผู้สื่อสาร (Berlo 1996 และ Shimp 1979)

นอกจากนี้ในฐานะสื่อบุคคลที่เป็นผู้สื่อสารมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการใช้กระบวนการสื่อสารเพื่อแก้และลดปัญหาครอบครัวเร็วร้อน อาสาสมัครจึงต้องมีทักษะและทัศนคติที่ดีต่อครอบครัวเร็วร้อน ส่วนประเด็นเรื่องแรงบันดาลใจหรือแรงจูงใจในการทำงานของอาสาสมัครนั้น ต่างก็มีแรงบันดาลใจแตกต่างกันไป ซึ่งตามทฤษฎีการจูงใจที่ได้มีนักจิตวิทยากล่าวและให้ อรรถาธิบายไว้มากมาย ที่สำคัญคือทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับแรงจูงใจของ Maslow ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลาย โดยมีความคิดพื้นฐานว่า **มนุษย์มีความต้องการที่มีอยู่เสมอและไม่มีที่สิ้นสุด ความต้องการใดได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการอย่างอื่นจะเข้ามาแทนที่ ซึ่งความต้องการของมนุษย์มีเป็นลำดับขั้นจากความต้องการระดับล่างไปสู่ความต้องการระดับที่สูงขึ้นไป** รวมถึงแรงจูงใจดังกล่าวยังเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรม เป็นตัวกำหนดทิศทางและเป้าหมายของพฤติกรรม และเป็นตัวกำหนดระดับของความพยายาม ดังเช่นอาสาสมัครอิสระชนทุกท่านที่แม้จะมีภูมิหลังและบุคลิกลักษณะที่แตกต่างกันออกไป แต่แรงบันดาลใจสำคัญคือต้องการทำงานเพื่อช่วยเหลือและตอบแทนสังคม ยกเว้นมาตรฐานชีวิตของคนกลุ่มหนึ่งในสังคมที่ถูกมองว่าไร้ค่า ให้กลับมามีคุณค่าอีกครั้ง

มูลเหตุสำคัญของการเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครดำเนินโครงการกับสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนของอาสาสมัครมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ

ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น บุคคลที่มีความต้องการที่จะเข้าร่วมดำเนินโครงการกับทางสมาคมมักจะเป็นบุคคลที่ต้องการช่วยเหลือและพัฒนาสังคมอย่างแท้จริง มีความเสียสละ มีใจรักในงานอาสาสมัคร ไม่หวังผลตอบแทนในรูปของทรัพย์สินเงินทอง ส่วนมากมักเป็นคนรุ่นใหม่ที่ต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการเข้าร่วมทำงานเป็นอาสาสมัครกับทางสมาคม จัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้แก่เด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส ร่วมระดมทุนเพื่อนำมาสนับสนุนองค์กร เป็นต้น

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างอาสาสมัครและครอบครัวเร่ร่อนมีรูปแบบเป็นมิตร ที่เท่าเทียมกัน เนื่องจากไม่มีการใช้อำนาจในการข่มขู่หรือบังคับครอบครัวเร่ร่อน ถึงแม้จะเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากหน้าที่ในการทำงานของอาสาสมัครก็เป็นความสัมพันธ์ที่มีรากฐานมาจากความคุ้นเคย ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาที่เหมาะสมในการเข้าพบครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้ ว่ายาวนานต่อเนื่อง เป็นประจำและสม่ำเสมอ เงื่อนไขเรื่องเวลาจึงถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่อาสาสมัครใช้ในการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวเร่ร่อน และต้องอาศัยการสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมจากการศึกษาพบว่า อาสาสมัครมีการสร้างบรรยากาศแบบเป็นกันเอง เน้นความเรียบง่าย ไม่มีพิธีตอง ทั้งนี้ การทำงานเป็นที่มาของอาสาสมัครมีส่วนในการทำให้บรรยากาศระหว่างการสนทนาเกิดความสนุกสนานและเป็นกันเองมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ เป้าหมายสำคัญในการที่บุคคลเข้ามาเป็นอาสาสมัครและร่วมดำเนินงานตามโครงการชูปตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนนั้นมีมากมาย อาทิเช่น การเข้ามาเพื่อเรียนรู้ชีวิต โดยองค์กรจะเป็นเสมือนสะพานเชื่อมระหว่างคนที่มีโอกาสกับคนด้อยโอกาส ให้ได้มาเรียนรู้ชีวิตซึ่งกันและกัน เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายเกิดพลังในการที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเอง รวมถึงเป้าหมายหลักอีกประการหนึ่งคือ การยุติพฤติกรรมการเร่ร่อน โดยการส่งคนเร่ร่อนเหล่านี้กลับสู่ครอบครัวและภูมิภาคเดิม ถึงแม้ว่าการดำเนินงานอาจไม่ลุล่วงและประสบความสำเร็จดังเป้าหมายที่ตั้งไว้ทุกครั้งไป ไม่อาจแก้ปัญหาการเร่ร่อนของครอบครัวเร่ร่อนได้ทั้งหมด แต่อาสาสมัครก็ได้ใช้กระบวนการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้ครอบครัวเร่ร่อน เกิดความรู้ ความเข้าใจในตนเอง (Self Concept) เกิดความคิดในใจที่จะตอบสนองต่อปัญหา แม้ว่าปัญหาการเร่ร่อนของคนกลุ่มนี้ยังคงมีต่อไปเพราะเป็นปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขที่ต้นเหตุได้ด้วยโครงการใดโครงการหนึ่งหรือเพียงแค่มุบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น แต่การดำเนินงานของอาสาสมัครอิสระนั้นก็ยังสามารถช่วยลดช่วงเวลาการเร่ร่อนให้สั้นลง ครอบครัวเร่ร่อนมีความเสี่ยงน้อยลงสังคมมีความเสี่ยงน้อยลง เพราะในขณะที่ครอบครัวเร่ร่อนตัดสินใจยุติพฤติกรรมการเร่ร่อนและกลับคืนสู่ภูมิภาคเดิม ถือเป็นช่วงเวลาที่มั่นใจได้ว่าครอบครัวเร่ร่อนไม่ได้ใช้เวลาเสี้ยวหนึ่งไปประกอบอาชีพการงานหรือทำ

กิจกรรมใดๆที่เป็นผลร้ายต่อตนเองและสังคม เป็นทางลัดที่จะนำครอบครัวเร่ร่อนกลับเข้าสู่ชีวิตปกติเป็นชีวิตที่ดีขึ้น เป็นกระบวนการทำให้ครอบครัวเร่ร่อนเกิดความเข้าใจ การเรียนรู้ชีวิต ลดภาระสังคมในการแบกรับปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดในอนาคตที่ต่อเนื่องจากปัญหาครอบครัวเร่ร่อน

อภิปรายผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 กลยุทธ์การสื่อสารและวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่อาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนใช้ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมกรรมการเร่ร่อน

จากการศึกษาพบว่า อาสาสมัครอิสระชนมีกลยุทธ์การสื่อสารที่แตกต่างกันไป แต่ส่วนใหญ่พยายามสื่อสารเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับครอบครัวเร่ร่อน ซึ่งเป็นประเด็นแรกที่จะทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างอาสาสมัครและครอบครัวเร่ร่อนและเพื่อจะทำให้การสื่อสารประสบความสำเร็จ ครอบครัวเร่ร่อนเกิดการยอมรับ ไว้วางใจในตัวอาสาสมัครมากขึ้นและมีการรับฟังด้วยดี ปราศจากความรู้สึกต่อต้าน การสื่อสารโดยทั่วไปจึงมักจะเป็นลักษณะที่เป็นธรรมชาติ สร้างความคุ้นเคยต่อกัน ซึ่งอาสาสมัครได้สื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อนผ่านกลยุทธ์ 3 ประการ คือ 1) กลยุทธ์ด้านบุคคล 2) กลยุทธ์ด้านภาษา และ 3) กลยุทธ์ด้านการโน้มน้าวใจ

กลยุทธ์ด้านบุคคล ซึ่งอาสาสมัครถือเป็นสื่อบุคคลที่มีประสิทธิภาพในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ และจูงใจให้ครอบครัวเร่ร่อนมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ทำให้เกิดความไว้วางใจ เชื่อฟัง และปฏิบัติตามคำแนะนำของอาสาสมัคร ซึ่งผลดังกล่าวมีความสอดคล้องในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะของสื่อบุคคล โดยงานวิจัยของกนกรัตน์ สุขวัฒน์ (2534) พบว่า “สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มุ่งเน้นการสื่อสารแบบยูลวิถึ (Two-Way Communication) จึงทำให้มีความชัดเจนกว่าสื่ออื่นๆ หากผู้รับสารมีความเชื่อถือในตัวผู้ส่งสาร จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น และปริมาณของปฏิกริยาตอบสนองในขณะที่ทำการสื่อสารเกิดขึ้นในระดับสูง” และทั้งนี้อาสาสมัครในฐานะที่เป็นสื่อบุคคลจึงมีอิทธิพลต่อการสื่อสารรูปแบบต่างๆ โดยที่อาสาสมัครต้องปรับเปลี่ยนและปรับปรุงรูปแบบและวิธีการสื่อสารของตนเองให้เหมาะสมกับครอบครัวเร่ร่อนด้วยเช่นกัน ในกรณีความแตกต่างเรื่องวัยของคนเร่ร่อน และสถานการณ์ต่างๆที่จะส่งผลต่อการสื่อสารในรูปแบบที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นวิธีการกำหนดเทคนิค และรูปแบบการสื่อสารที่ผันแปรตามลักษณะ ความแตกต่างของผู้รับสาร ทั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวที่ได้ระบุว่า “การสื่อสารแบบเผชิญหน้ากันทำให้ผู้พูดสามารถดัดแปลงเรื่องราวต่างๆให้ตรงกับความ

ต้องการของผู้ฟังได้และเปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารสามารถปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้ในการสนทนาได้ในเวลาอันรวดเร็ว หากเนื้อหาที่สนทนานั้นได้รับการปฏิเสธ”

การสื่อสารระหว่างอาสาสมัครกับครอบครัวเร่ร่อนนั้นจะพยายามเน้นให้ครอบครัวเร่ร่อนมีพฤติกรรมที่เปิดเผย สามารถเล่าเรื่องราวต่างๆได้อย่างอิสระ ตลอดจนการซักถามพูดคุย ขอคำแนะนำจากอาสาสมัครได้ตามความเหมาะสม หากเกิดความหวาดระแวงสงสัย ไม่เข้าใจ ก็สามารถแสดงความคิดเห็นได้ทันที ซึ่งอาสาสมัครได้ตระหนักถึงความสำคัญของการแสดงความรู้สึกของครอบครัวเร่ร่อน เพราะเป็นปัจจัยที่ช่วยให้กระบวนการสื่อสารยังผลในทางบวก ทำให้เกิดความเข้าใจถึงความรู้สึก ความคิด และพฤติกรรม การตอบสนองของครอบครัวเร่ร่อนได้เป็นอย่างดี นำไปสู่การช่วยเหลือ ปรับปรุงแก้ไขในขั้นต่อมา แต่หากพบว่าการสื่อสารไม่ประสบผลสำเร็จ ครอบครัวเร่ร่อนขาดความสนใจ ไม่เชื่อฟัง ไม่ยอมรับ และไม่ปฏิบัติตามด้วยดี อาสาสมัครต้องปรับเปลี่ยนวิธีการ รูปแบบการสื่อสารเพื่อให้ตรงกับลักษณะและพฤติกรรมของครอบครัวเร่ร่อนในแต่ละรูปแบบที่แตกต่างกันไป เช่น คนเร่ร่อนบางคนคือฉัน ไม่เชื่อฟังในคำแนะนำตักเตือนของอาสาสมัคร ก็จะต้องใช้วิธีสื่อสารด้วยการหว่านล้อม ประนีประนอมไม่เร่งรีบ หรือไม่รวบรัดตัดความในทันที และที่สำคัญอาสาสมัครจะต้องไม่แสดงอารมณ์ในระหว่างการสื่อสาร สำหรับผู้ที่สามารถปรับตัวได้ดี เกิดความเข้าใจในเรื่องราวต่างๆมากขึ้น จะสามารถใช้การสื่อสารอย่างตรงไปตรงมาได้ ไม่ต้องพยายามรักษาความรู้สึกของผู้รับมากนัก ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยเสถียร เขยประทับ (2525) ได้กล่าวไว้ว่า “การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารสองทาง ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถซักถาม ทำความเข้าใจและมีปฏิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกัน ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจก็สามารถไต่ถามหรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากผู้ส่งสารได้ในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุง แก้ไขสารให้เข้ากับความต้องการและความเข้าใจของผู้รับสารได้ในเวลาอันรวดเร็วเช่นกัน ตลอดจนมีระดับการตอบสนองสูง”

กลยุทธ์ด้านภาษา ที่อาสาสมัครใช้สรรพนามใช้เป็นลักษณะของกรใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างความใกล้ชิดและความคุ้นเคยได้เป็นอย่างดี นำไปสู่การสร้างควมไว้วางใจแก่ครอบครัวเร่ร่อนและความกล้าที่จะสื่อสาร เปิดเผยตนเองมากขึ้น เมื่อมีประสบการณ์ต่างๆ อาสาสมัครก็จะนำมาพูดคุย และเปลี่ยน เพื่อให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน แต่ในขณะเดียวกันบางครั้งอาสาสมัครจะต้องสวมบทบาทอาจารย์และจริงจังบ้างในบางสถานการณ์ เพื่อให้ครอบครัวเร่ร่อนตั้งใจรับฟังมากขึ้น เมื่ออาสาสมัครต้องการพูดแนะนำ อธิบายเรื่องหรือบาง

สิ่งบางอย่างที่เป็นประโยชน์และมีความสำคัญกับครอบครัวเร่ร่อน ถ้าไม่เน้นจริงจังจะทำให้ครอบครัวเร่ร่อนขาดความสนใจในรายละเอียด และหากครอบครัวเร่ร่อนไม่ตั้งใจฟังหรือทำพฤติกรรมไม่เหมาะสม อาสาสมัครจะคอยตักเตือน อาจจะต้องเน้นเสียงหนักขึ้นเพื่อให้ครอบครัวเร่ร่อนหยุดพฤติกรรมดังกล่าว นอกจากนี้เสียงและคำพูดอาจมีการใช้อวัจนภาษา เช่น สายตา ท่าทาง หรือแม้แต่ระยะห่าง เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Devito (1995) ในการใช้อวัจนภาษาและอวัจนภาษาในการสื่อสารระหว่างบุคคล เพื่อช่วยให้การสื่อสารนั้นประสบความสำเร็จ ครอบครัวเร่ร่อนยอมรับฟัง เชื่อฟัง และประพฤติตามคำแนะนำ แต่ในขณะเดียวกันอาสาสมัครจะต้องทำหน้าที่ภายใต้ความห่วงใย ความปรารถนาดี และมีความสม่ำเสมอในการสื่อสาร

กลยุทธ์ด้านการโน้มน้าวใจ อาสาสมัครใช้ทั้งแรงจูงใจจากภายใน (Intrinsic Motivation) เช่น ความรัก ความผูกพัน ความห่วงใย เป็นต้น และแรงจูงใจจากภายนอก (Extrinsic Motivation) เช่น รางวัล เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ของเล่น เป็นต้น ในการโน้มน้าวให้ครอบครัวเร่ร่อน ยุติพฤติกรรมการเร่ร่อน กลับคืนสู่สังคมและครอบครัว ในการโน้มน้าวใจของอาสาสมัครจะดำเนินไปเมื่อรู้จักและเข้าถึงครอบครัวเร่ร่อนได้ในระยะหนึ่งแล้วเท่านั้น ซึ่งหากอาสาสมัครเริ่มต้นการโน้มน้าวใจตั้งแต่ครั้งแรกที่พบครอบครัวเร่ร่อน การเข้าถึงและการสร้างความสัมพันธ์จะเป็นไปได้ยากลำบาก เพราะครอบครัวเร่ร่อนเป็นกลุ่มบุคคลที่ประสบปัญหาในครอบครัวมาก่อน มีความเบื่อหน่ายและซาซิมกับการพร่ำสอน การบ่น การบีบบังคับ การใช้เหตุผลที่ผู้อื่นกระทำกับตน หากเมื่อออกมาเร่ร่อนแล้วยังคงพบพฤติกรรมดังกล่าวอีก ครอบครัวเร่ร่อนอาจมีแนวโน้มที่จะปฏิเสธความสัมพันธ์กับอาสาสมัครได้โดยสิ้นเชิง

กลยุทธ์ทั้ง 3 ประการที่พบ สอดคล้องกับวิถีชีวิตการเร่ร่อนของครอบครัวเร่ร่อน โดยเฉพาะการที่อาสาสมัครใช้เวลาค่อยๆ แทรกซึมเข้าไปจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีประจำวันของครอบครัวเร่ร่อน บทบาทของการสื่อสารระดับบุคคลที่เกิดขึ้นจึงมีผลต่อกันและกัน ทั้งต่อตัวอาสาสมัครและครอบครัวเร่ร่อน (Reciprocal Process) อาสาสมัครได้เรียนรู้มุมมอง แง่คิดของครอบครัวเร่ร่อนผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ ขณะเดียวกัน ครอบครัวเร่ร่อนก็ได้รู้จักตนเอง เข้าใจความต้องการของตนเอง รับรู้ปัญหาและเรียนรู้คุณค่าของการมีชีวิต ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงลึกซึ้ง มีผลต่อความคิด ความเชื่อ ทศนคติของครอบครัวเร่ร่อน บทบาทของอาสาสมัครจึงมิได้เป็นเพียงแค่ผู้ให้ความรู้และคำแนะนำ หากแต่ยังเป็นผู้สนับสนุนสร้างเสริมให้ครอบครัวเร่ร่อนได้เข้าใจ และเรียนรู้คำว่าความหวัง ความไว้วางใจ มิตรภาพได้มากเท่ากับความรู้ทั่วไปในด้านอื่นต่างๆ ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีผลต่อเนื่องและเกี่ยวข้องกัน

อภิปรายผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิผลของการสื่อสารระหว่างอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระกับครอบครัวเร่ร่อนเพื่อยุติพฤติกรรมการเร่ร่อน

การที่อาสาสมัครอิสระมีความรู้ ความสามารถที่แตกต่างกันตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งความรู้ความสามารถในการสื่อสารถือเป็นทักษะและคุณสมบัติที่เรียนรู้และพัฒนาได้ ซึ่งหากองค์กรมีการประเมินและทดสอบความรู้ความสามารถของอาสาสมัคร โดยการจัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพต่างๆ โดยเฉพาะทักษะในการสื่อสาร ในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือกรณีศึกษา จะเป็นปัจจัยหนึ่งในการสนับสนุนให้การสื่อสารของอาสาสมัครมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้การร่วมทำกิจกรรมถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งเสริมให้การสื่อสารระหว่างอาสาสมัครกับครอบครัวเร่ร่อนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าพฤติกรรมกรรมกรมีส่วนร่วมของครอบครัวเร่ร่อนในกิจกรรมต่างๆที่อาสาสมัครจัดขึ้น จะสามารถทำให้ครอบครัวเร่ร่อนเกิดการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม และเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัวเร่ร่อนจะฝึกฝนให้ครอบครัวเร่ร่อนได้รู้จักปรับปรุงตนเอง และเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิต (Lifestyle) ที่เหมาะสม พลิกจากสภาพการดำเนินชีวิตจากที่เคยดื่มสุราในปริมาณมากให้เหลือในปริมาณที่น้อยลง อีกทั้งรู้จักจัดการรูปแบบชีวิตของตนให้มีแบบแผนและเหมือนกับคนปกติทั่วไป ไม่เป็นภาระต่อสังคม การใช้ชีวิตในแต่ละวันจะต้องมีคุณค่า เป็นประโยชน์ สร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ให้กับตนเอง ซึ่งจะส่งผลให้ครอบครัวเร่ร่อนเกิดทักษะชีวิต (Life Skill) ที่ดี ทั้งในด้านการดูแล รักษาและควบคุมตนเองให้พ้นสิ่งเสพติดและของมีเนเมา การจัดสรรความคิดให้เป็นระบบ ฝึกการควบคุมตนเอง คำนึงถึงอนาคตและมีเป้าหมายของตนเองมากขึ้นไม่ใช่ว่าการดำรงชีวิตแบบอยู่ไปวันๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าครอบครัวเร่ร่อนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของทางสมาคม ซึ่งทักษะที่ได้รับนั้นจะเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตให้กับครอบครัวเร่ร่อนทั้งในระบบความคิด และพฤติกรรมกรรมกร แสดงออก ตลอดจนทำให้การดำเนินชีวิตของครอบครัวเร่ร่อนไกลห่างและปลอดภัยจากสิ่งเสพติดได้เป็นอย่างดี

และเมื่ออาสาสมัครได้นำกลยุทธ์การสื่อสารในรูปแบบต่างๆมาปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับครอบครัวเร่ร่อนพบว่าการสื่อสารของอาสาสมัครส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของครอบครัวเร่ร่อนใน

กิจกรรมต่างๆในระดับที่สูงขึ้น เนื่องจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนอกจากจะช่วยในการพัฒนา ด้านต่างๆของครอบครัวเร็วขึ้นแล้ว ยังทำให้เกิดพลังกลุ่มที่จะเป็นตัวผลักดันให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงที่ดี ทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกัน แสดงสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน รวมไปถึง ครอบครัวเร็วขึ้นจะให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆมากขึ้น ซึ่งผลการวิจัย ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาบุคคล โดยวินิจ เกตุ ขำและคมเพชร ฉัตรศุภกุล (2522) ได้ระบุว่า “การใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อให้เกิดความเข้าใจตนเอง การอยู่ร่วมกับสมาชิกอื่นในกลุ่ม จะมีส่วนช่วยให้เกิดการเรียนรู้ตนเองได้ดีขึ้น ทั้งยังเกิดความ เข้าใจผู้อื่น รู้จักซึ่งกันและกัน ตลอดจนทำให้สามารถทำงานร่วมกันได้ ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะ มนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยกัน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับหลักการที่ว่า “กิจกรรมกลุ่มสามารถพัฒนา บุคคลได้ เพราะว่าการเรียนรู้โดยการทำกิจกรรมต่างๆ บุคคลจะได้รับประสบการณ์โดยตรง ผล จากการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มจะทำให้บุคคลซาบซึ้ง ประทับใจมากกว่าการสอนบุคคลให้มีการ พัฒนาการตนเองโดยใช้วาจาเพียงอย่างเดียว”

สำหรับปัจจัยอุปสรรค ได้แก่ ปัญหาด้านคนเร็วขึ้น ซึ่งมีพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตหา เข้ากินค่า จึงถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการเข้าถึงและการสื่อสารของทั้งอาสาสมัครและผู้วิจัย ที่มี ช่วงเวลาไม่สัมพันธ์กับคนเร็วขึ้น ในช่วงเวลากลางวันจะเป็นช่วงเวลาแห่งการประกอบอาชีพของ คนเร็วขึ้นเหล่านี้ หรือการมีพฤติกรรมการเก็บตัว ชอบอยู่คนเดียวในโลกส่วนตัว ไม่สูงส่งกับใคร และปิดกั้นตนเองของคนเร็วขึ้นนั้น ในการพัฒนาต้องใช้ความพร้อมหลายด้านทั้งในด้านระยะเวลา บุคคลและองค์กร หรือแม้แต่ปัญหาการไม่ตระหนักรู้ถึงปัญหาการเร็วขึ้น ไม่คิดว่าการเร็วขึ้นของ ตนเป็นปัญหา จากภูมิหลังและประสบการณ์ของครอบครัวเร็วขึ้นที่ผ่านความรุนแรง ทำให้ ครอบครัวเร็วขึ้นขาดความไว้วางใจผู้อื่น เป็นปัญหาที่ซับซ้อนและไม่อาจใช้กระบวนการสื่อสารจาก อาสาสมัครตามลำพังได้ หากต้องใช้วิธีการทุกวิธีการในการสร้างการรับรู้ให้แก่ครอบครัวเร็วขึ้น ซึ่ง ต้องใช้เวลาและช่องทางในการสื่อสารหลายช่องทางอันจะนำไปสู่การเข้าถึงจิตใจของครอบครัว เร็วขึ้นได้อย่างแท้จริง

ปัญหาด้านสังคมและบริบทแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาสิ่งแวดล้อมทุกประเภทของกลุ่มคน เร็วขึ้น หรือแม้แต่ปัญหาลักษณะพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันซึ่งมีผลต่อความยากง่ายในการเข้าถึง และสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวเร็วขึ้น เป็นปัญหาที่แก้ไขและป้องกันได้ยาก เนื่องจากอยู่นอกเหนือการควบคุม จึงอาจต้องร่วมมือกับหน่วยงานภาคสังคมต่างๆ รวมถึงการมีนโยบาย ระดับประเทศในการจัดการควบคุมดูแล มาตรการการลงโทษ การจัดสภาพแวดล้อมและบริการ

สถานการณ์ต่างๆ ให้เอื้อต่อการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์ รวมถึงจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่างๆ ให้กับคนเร่ร่อนมากขึ้น

และปัญหาด้านองค์กรเป็นประเด็นปัญหาสุดท้ายที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าปัญหาต่างๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งองค์กรประสบปัญหาวิกฤตทางด้านงบประมาณในการดำเนินโครงการ อีกทั้งยังขาดแคลนจำนวนบุคลากร ซึ่งการแก้ปัญหาและการพัฒนานั้นควรได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมถึงมีการประชาสัมพันธ์และมีการระดมทุนจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อนำมาสานต่อการดำเนินงานของทางสมาคมต่อไป ซึ่งต้องมีให้เกิดการหยุดชะงัก เพราะปัญหาของครอบครัวเร่ร่อน นับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงต้องสร้างการตื่นตัวในสังคมเพื่อให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงปัญหา รวมถึงต้องมองในลักษณะวิชาชีพให้มากขึ้น กว้างงานกิ่งอาสาสมัคระหึ

ข้อจำกัด ปัญหาและอุปสรรคในการวิจัย

1. ปัญหาในการเก็บข้อมูล เนื่องจากลักษณะงานของอาสาสมัคร มีความเป็นพลวัตสูง มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา สอดคล้องกับลักษณะการเร่ร่อนของครอบครัวเร่ร่อน การออกปฏิบัติงานในพื้นที่จึงไม่ตายตัว ในการเก็บข้อมูลการวิจัยจึงไม่สามารถกำหนดให้แน่นอนลงไปได้ว่า ในระยะเวลาการเก็บข้อมูลที่กำหนดจะเก็บข้อมูลได้กี่ครั้ง มากน้อยเพียงใด บางสัปดาห์หากมีเหตุการณ์สำคัญอื่นๆ หรือกิจกรรมพิเศษของหน่วยงานอื่นที่อาสาสมัครต้องไปร่วม อาจเก็บข้อมูลได้มากน้อยไม่เป็นไปตามที่คาดหวังไว้

2. ปัญหาการสัมภาษณ์เจาะลึกครอบครัวเร่ร่อน ที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบหาเช้ากินค่ำ ซึ่งระยะเวลาในช่วงกลางวันต้องออกไปประกอบอาชีพ โดยเฉพาะผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ดังนั้นจึงสัมภาษณ์ได้เพียงผู้ที่เป็นภรรยาเท่านั้น นอกจากนี้ยังรวมถึงสถานการณ์ที่ครอบครัวเร่ร่อนเมาสุรา จึงทำให้ไม่สามารถสื่อสารกันไม่รู้เรื่องระหว่างผู้วิจัยกับครอบครัวเร่ร่อน

3. ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณและบุคลากรที่สำคัญในการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือครอบครัวเร่ร่อนและคนด้อยโอกาสของทางสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระ ซึ่งไม่เพียงเฉพาะแต่การดำเนินโครงการชุมชนตัวถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อนเท่านั้น สมาคม

สร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนยังมีภารกิจในการดำเนินโครงการและกิจกรรมต่างๆ อีกมากมาย อาทิ เช่น โครงการโรงหนังเร่ : เร่ฝันปันรัก , โครงการมองเมืองผ่านเลนส์ , โครงการโรงเรียนข้างถนน , โครงการละครหุ่นสต๊อจอร์ และโครงการห้องสมุดสต๊อจอร์ เป็นต้น ดังนั้นทั้งงบประมาณและบุคลากร จึงถือเป็นหัวใจสำคัญที่ทางสมาคมต้องเร่งแก้ไขและพัฒนาอย่างเร่งด่วน

ข้อเสนอแนะ

1. อาสาสมัครอิสระชนควรจัดกิจกรรมต่างๆที่มีความหลากหลายและช่วยพัฒนาศักยภาพคนเร่ร่อน เพื่อให้เกิดการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ไม่หลงมอมเมาไปกับสิ่งเสพติดและการมีวิถีชีวิตแบบเดิมๆ

2. สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนควรมีการระดมทุนและพัฒนาบุคลากรที่ทำงานเพื่อช่วยเหลือสังคมและคนด้อยโอกาสอย่างเร่งด่วน รวมถึงการจัดฝึกอบรมอาสาสมัครของทางสมาคมให้มีลักษณะเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง (street educator) หมายถึง การมีทักษะต่างๆ นอกเหนือจากทักษะการสอน โดยเฉพาะทักษะการสื่อสารให้เหมาะสมกับบริบทการสื่อสารในวัฒนธรรมการเร่ร่อน

3. การเตรียมรับมือปัญหาการเร่ร่อนรูปแบบใหม่ ซึ่งเป็นเด็กที่เกิดจากพ่อแม่ที่เป็นคนเร่ร่อนหรืออดีตเด็กเร่ร่อน เป็นกลุ่มที่เชี่ยวชาญ อาสาสมัครไม่สามารถทำงานตามลำพังได้ ในการให้ความช่วยเหลือ ต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายวิชาชีพ เช่น ตำรวจ เจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์ กรมสุขภาพจิต กรมการศึกษา สาธารณสุข เป็นต้น

4. เนื่องจากสื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อบุคคลในด้านต่างๆ ดังนั้นสื่อมวลชน สิ่งพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ สามารถช่วยได้ในแง่ของการนำเสนอปัญหา สภาพการณ์ผ่านสื่อให้สังคมได้รับรู้และตระหนักถึงภัยซ่อนเร้นที่คุกคามสังคม ทุกคนมีส่วนในการช่วยป้องกันแก้ไข เช่น การเชิญชวนให้มาบริจาคสิ่งของ เสื้อผ้าที่ไม่ใช้แล้ว บริจาคเงินเพื่อช่วยเหลือและสมทบทุนในการดำเนินโครงการต่างเพื่อคนเร่ร่อน เป็นต้น สื่อมวลชนอาจมีส่วนร่วมในการยกย่องคุณความดีของคนเร่ร่อนที่ประสบความสำเร็จในชีวิต หลังจากยุติพฤติกรรมเร่ร่อน การเสนอปัญหาระดับชาติ การร่วมการประชุมสัมมนา การเสนอข่าว แต่ควรระมัดระวังในการเผยแพร่ซึ่งอาจเป็น

ดาบสองคม ทำให้คนเร่ร่อนรู้สึกถึงความอับอาย เป็นปมด้อยและแปลกแยกแตกต่างจากคนในสังคม

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

สำหรับงานวิจัยที่น่าสนใจศึกษาต่อเนื่องจากงานวิจัย เรื่องการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชนในโครงการชุบตัวคืนถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ให้กับครอบครัวเร่ร่อน ผู้วิจัยพบว่ายังมีแนวทางในการศึกษาเพิ่มเติมได้อีก อาทิเช่น

1. ศึกษาความแตกต่างของรูปแบบการดำเนินงานของโครงการเพื่อช่วยเหลือคนเร่ร่อนในภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อนำมาพัฒนาการดำเนินงานในอนาคตต่อไป
2. ศึกษาแนวทางการประชาสัมพันธ์ของโครงการต่างๆของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน ที่ส่งผลให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อคนด้อยโอกาสและให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือในการดำเนินการของทางสมาคม
3. ศึกษาเครือข่ายการสื่อสารของคนเร่ร่อน ทั้งข้างถนนและบ้านสงเคราะห์ต่างๆและเครือข่ายการสื่อสารของบุคลากรในองค์กรที่ทำงานด้านคนเร่ร่อนทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อหาช่องทางการสื่อสารอื่นๆที่ใช้ในการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์ เพื่อช่วยให้การช่วยเหลือคนเร่ร่อนในสังคมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนกรัตน์ วงศ์ลักษณพันธ์. กลยุทธ์การสื่อสารของเจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟูกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมฟื้นฟูของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเพื่อเลิกยาเสพติด. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

กนกรัตน์ สุขวัฒน์. ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับโรคเอดส์และพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ของหญิงโสเภณี : กรณีศึกษาที่หน่วยควบคุมกามโรค อ.หาดใหญ่ ศูนย์กามโรค เขต 12 สงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

กวรรณิการ์ อัครดรเดชา. เอกสารประกอบการสอนชุด การพัฒนาและรักษาสัมพันธภาพระหว่างบุคคล. คณะนิเทศศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543. (เอกสารอัดสำเนา)

กฤตพจน์ ชุนบุญ. อาสาสมัครอิสราชน. สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2551.

กวิندا วัชรสิงห์. กลยุทธ์การสื่อสารในการระดมทุนขององค์กรสาธารณประโยชน์ในการทำงานเพื่อสังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

ชัยศิริ จิระรังสรรค์. อาสาสมัครอิสราชน. สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2551.

ไตรรัตน์ ฟาปกาสิต. วิถีชีวิตและโลกทัศน์ของเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร : ศึกษากรณีบริเวณสถานีรถไฟกรุงเทพ (หัวลำโพง). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชามานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. การสื่อสารระหว่างบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ฝน ภาณ, 2533.

นที สรวารี. นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสราชน. สัมภาษณ์, 14 ธันวาคม 2550.

นนทินี เพ็ชฎไพศิษฏ์. การศึกษาปัญหาเด็กและเยาวชนจรจัด : การศึกษาเฉพาะการให้บริการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กระหว่างภาครัฐและเอกชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.

- นฤมล จุลมกร. **กลยุทธ์การสื่อสารของสำนักส่งเสริมและพิทักษ์คนพิการในกระบวนการจัดหางานให้คนพิการ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. สาขาวิชานิติศาสตร์ พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- นิตยา กัทลิตระพันธ์, ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ และสมศรี กันธมาลา. **รายงานการสัมมนาระดับชาติ เรื่องเด็กเร่ร่อน 16-18 มกราคม 2534**. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ องค์การทุนเพื่อเด็ก แห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ), 2535.
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. **เปิดพรมแดน โลกของคนไร้บ้าน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- บุษบา สุธีธร. **ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อผู้แทนราษฎรระดับประเทศและระดับท้องถิ่นที่มีคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร : คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.
- ประมะ สตะเวทิน, ชวรัตน์ เติดยชัย และระวีวรรณ ประกอบผล. **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2528.
- ประทุม ฤกษ์กลาง. **บริบทของการสื่อสารระหว่างบุคคล**. ใน **หนังสือชุดที่ 2 โครงการอาศรมความคิดเรื่องทฤษฎีนิเทศศาสตร์ : บริบทการสื่อสาร**, 39-49. คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (ม.ป.ป.) (เอกสารอัดสำเนา)
- พจนา นารณกรกิจ. **การให้การสงเคราะห์เด็กเร่ร่อนหญิงในสถานแรกรับเด็กหญิงพญาไท**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521.
- พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินติ้ง กรุ๊ป, 2532.
- ภรินทร ทองลิ้ม. **กลยุทธ์การสื่อสารในโครงการพัฒนาจิตและคุณภาพชีวิตที่มีผลต่อการตัดสินใจเลิกยาเสพติดแบบเฉียบพลัน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. สาขาวิชานิติศาสตร์ พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- เมตตา กฤตวิทย์. **หน่วยที่ 7 : การสื่อสารระหว่างบุคคลในงานสารนิเทศ**. **เอกสารการสอนชุดการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร : สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532. 289-347.

- วราภา จิระรัตนวรรณ. **กระบวนการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนมูลนิธิสร้างสรรค์เด็กกับเด็กเร่ร่อน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. สาขาวิชาบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- วัฒนา เจริญยงค์. **ปัจจัยทางด้านการสื่อสารที่มีผลต่อการส่งเด็กเข้ามาทำงานในเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2535.
- วัลลภ ตั้งคนานุรักษ์. **เด็กเร่ร่อน ปัญหา และทางออก**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ข้อมูลและการวิจัยเพื่อเด็ก มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก, 2530.
- วัลลภ ตั้งคนานุรักษ์. **ครูหยูกกับเด็กเร่ร่อน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษร , 2538.
- วินิจ เกตุขำ และ คมเพชร ฉัตรสุกกุล. **กระบวนการกลุ่ม (ศึกษา 325)**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียน- สโตร์, 2522.
- เสถียร เขยประทับ. **การสื่อสารงานนวัตกรรมการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- สมพงษ์ จิตระดับ. **วัฒนธรรมเด็กเร่ร่อนในท้องถนน**. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2540.
- สมร ทองดี. หน้าที่ 2 : **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์. เอกสารการสอนชุดมนุษยศาสตร์กับสังคม**. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539. 76-81.
- สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน. **เอกสารแนะนำสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน, 2548.
- สายสุรี จุติกุล, ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ และวัลลภ ตั้งคนานุรักษ์. **เด็กเร่ร่อนในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, 2535.
- อดุลย์ จาตุรงค์กุล. **ทฤษฎีการจูงใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง , 2526.
- อรวรรณ ปิลาพันธ์โอวาท. **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- อัจฉรา อุดมศิลป์. **อาสาสมัครอิสระชน. สัมภาษณ์**, 14 ธันวาคม 2550.
- อุ้นตา นพคุณ. **ปัญหาสวัสดิการเด็กและการตอบสนองโดยองค์กรเอกชน**. กรุงเทพมหานคร : เทคนิค 19, 2532.

ภาษาอังกฤษ

Bhanji, Zecant. **From program to policy responses : A study of interventions with street children in Nairobi, Kenya.**

<http://www.ib.umi.com/dissertations/fullcit/MR00879>. [2005,May 7].

Caputo, J., Hazal, C., and Mcmanon, C. **Interpersonal communication : Competency Through Critical Thinking.** Boston : Allyn 1 and Bacon, 1994.

Cultlip and Center. **Effective public relations.** Englewood Cliffs : Prentice-Hall, 1978.

David K. Berlo. **The Process of communication : an introduction to theory and practice.** New York : Holt, Rinehart and Winston, 1960.

Dennis L. Wilcox, Phillip H. Ault and Warren K. Agee. **Public relations : strategies and tactics.** 5th edition. New York : Longman, 1998.

Devito, A. J. **The interpersonal Communication book.** 7th edition. NY : RR Donnelley & Son, 1995.

Ember, Carol R. and Ember, Melvin. **Cultural Anthropology.** 9th edition. New Jersey : Prentice Hall, 1999.

Fisher, B. A., and Adams, L. K. **Interpersonal Communication : Pragmatics of Human Relationship.** NY : Random House, 1987.

Hjelle, A. L., and Ziegler, J.D. **Personality Theories.** 2nd edition. Auckland : Mcgraw-hill international book, 1981.

Hovland, C.I. and Wiss, W. "The influence of Source Credibility on Communication Effectiveness". **Public Opinion Quarterly.** 16 (1961) : 350-635

Infante, A. D., Rancer, S. A., Womack, F.D. **Building Communication Theory.** 3rd edition. Illinois : Waveland Press, 1997.

Johnson, D. D. **The Art and Science of Persuasion.** IA : Wm.C.Brown Communications, 1994.

Kaye, M. **Communication Management.** NSW : Prentice Hall, 1994.

Littlejohn, W. S. **Theories of Human Communication.** CA : Wadsworth Publishing, 1999.

- Miller and Charles S. Steinberg. **The Communication arts : an introduction to mass media.** 1st edition. New York : Communication Arts Books, Hastings House and Publishers, 1972.
- Peacock, Rober. **The Black male streetchild : An explorative psychocriminological study. (Afrikaans text).** University of Pretoria (South Africa), 1990.
- Roger E.M. and S.S. Shoemaker. **Communication of innovation Cross Cultural Approach.** New York : Free Press, 1971.
- Rossi, Peter. **Down and Out in America : The Origins of Homelessness.** Chicago : University of Chicago Press, 1989.
- Sandra Hybels and Richard L. Weaver. **Communicating effectively.** 2nd edition. New York : Ranaom House, 1989.
- Shimp, Terence A. **Promotion management and marketing communications.** 2nd edition. Chicago : The Dryden Press, 1990.
- Snow, David A. and Anderson, Leon. **Down on Their Luck : A Study of Homeless Street People.** California : University of California Press, 1992.
- Teal, Randall W. **Street children in urban Nepal : Boy's lives on streets and in shelters.** CALIFORNIA STATE UNIVERSITY LONG BEACH.
<http://www.ib.umi.com/dissertations/fullcit/1421521>. [2004,July 11].
- Trenholm, S. **Thinking Through Communication.** 2nd edition. MA : Allyn and Bacon, 1999.
- Verderber, F. R. **Communicate.** 8th edition. Bermont : Wadsworth Publishing, 1996.
- Wright, Jarnes D. **Address Unknown : The Homeless in America.** New York : ALDINE DE GRUYTER, 1989.
- Yeich, Susan. "Grassroot Organizing with Homeless People : A Participatory Research Approach" **Journal of Social Issue**, 1996.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

แนวคำถามในการสัมภาษณ์อาสาสมัครอิสระชน

ประเด็นคำถามที่ 1 : ข้อมูลทั่วไป

1. ข้อมูลทางด้านประชากรศาสตร์ (ชื่อ อายุ เพศ การศึกษา สถานภาพ อาชีพ)
2. รายละเอียดเกี่ยวกับหน่วยงาน บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ
3. ทำงานเป็นอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนมานานแค่ไหน
4. เหตุผลที่มาเป็นอาสาสมัคร มีความผูกพันหรือแรงบันดาลใจจากสิ่งใด
5. ครอบครัวยุติธรรมที่อยู่ในความรับผิดชอบมีจำนวนเท่าไร
6. ลักษณะการดำเนินงานของโครงการชุมชนต้นถิ่นเพื่อชีวิตใหม่ มีวิธีการในการดำเนินงานอย่างไร
7. ก่อนที่จะมาเป็นอาสาสมัครทำงานด้านใดมาก่อน และต้องมีการเตรียมตัวอะไรเป็นพิเศษ มีการปรับตัวอย่างไร
8. คิดว่าปัญหาครอบครัวเร่ร่อนมีอะไรบ้าง ปัญหาอะไรที่มีผลกระทบต่อสังคม และอะไรคือปัญหาที่สำคัญที่สุดของครอบครัวเร่ร่อน
9. ปัจจุบันปัญหาการเร่ร่อนได้รับการแก้ไขอย่างไร จากภาครัฐและเอกชน มีข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างไร

ประเด็นคำถามที่ 2 : ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสาร

1. เริ่มแรกทำความรู้จักกับครอบครัวเร่ร่อนไร่บ้านอย่างไร เข้าถึงพวกเขาได้อย่างไร
2. สร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจด้วยวิธีการใด
3. มีข้อควรระวังอะไรเป็นพิเศษ ในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน
4. มีรูปแบบในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อนอย่างไร ภาษาที่ใช้เป็นอย่างไร สื่อที่ใช้มีอะไรบ้าง มีความจำเป็นแค่ไหน....
5. เวลาพูดคุยกับคนเร่ร่อนมักจะพูดคุยกันด้วยเรื่องอะไร เขาชอบคุยเรื่องอะไรเป็นพิเศษ
6. มีวิธีการในการสื่อสารอย่างไร ในการโน้มน้าวให้ครอบครัวเร่ร่อนเข้าร่วมโครงการกับทางสมาคม
7. ถ้าหากพูดถึงเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวหรือการพาลับบ้าน เขาจะมีปฏิกิริยาอย่างไร
8. คาดหวังอะไรกับครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้ เรื่องจริงต่างจากสิ่งที่คาดหวังไว้เพียงใด

9. ในการทำงานมีปัญหาและอุปสรรคอะไรในการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อน และมีวิธีการแก้ไขอย่างไร
10. หลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินงานตามโครงการ มีการประเมินและติดตามผลอย่างไร
11. วางเป้าหมายและรูปแบบการปฏิบัติงานในอนาคตของตนเองไว้อย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

แนวคำถามในการสัมภาษณ์ครอบครัวเร่ร่อน

ประเด็นคำถามที่ 1 : ข้อมูลทั่วไป

ข้อมูลทางด้านประชากรศาสตร์ (ชื่อ อายุ เพศ การศึกษา สถานภาพ อาชีพ)

ประเด็นคำถามที่ 2 : ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสาร

1. ชอบครู/อาสาสมัคร ที่มาสอนหรือไม่ ชอบครูคนไหน ชอบตรงไหน
2. ในกลุ่มเพื่อนและคนในครอบครัวมักคุยกันแบบไหน ภาษาที่ใช้เป็นอย่างไร เหมือนหรือต่างจากที่คุยกับครู
3. ชอบพูดคุยเรื่องใดกับครู
4. เวลาที่มีครูหรือคนมาคุยด้วยความรู้สึกอย่างไร
5. ส่วนใหญ่ครูมักจะพูดคุย แนะนำหรือตักเตือนเรื่องใด
6. หลังจากถูกครูตักเตือนมีการเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างไรบ้าง
7. ถ้าครูชวนให้กลับไปอยู่บ้านเดิม จะเชื่อฟังและปฏิบัติตามหรือไม่
8. แล้วทำไมถึงเลือกที่จะกลับบ้าน และยุติพฤติกรรมเร่ร่อน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

บทความโรงเรียนข้างถนน คนสนามหลวง

โรงเรียนข้างถนน คนสนามหลวง ^[C]

"สถานการณ์ของคนสนามหลวงตอนนี้จะมีตั้งแต่กลุ่มคนที่มีบ้านแต่ไม่ยอมอยู่เพราะไม่มีความสุข อีกกลุ่มหนึ่งคือครอบครัวมีฐานะ แต่อาจจะเหงา เมื่อเขามาแถวนี้แล้วพบว่าคนที่นี่มีความเอื้อเฟื้อในความรู้สึกของเขา อาจจะด้วยการพูดคุย ร้องเพลงเฮฮา ก็ตัดสินใจมาอยู่นอกจากนี้ยังมีคนที่เข้ามาทำงานแล้วถูกหลอก ไม่รู้จะไปไหน สนามหลวงก็เป็นที่พักสุดท้าย"

เคยนับเล่น ๆ ดูใหม่ว่าเดินผ่านสนามหลวงปีหนึ่งกี่ครั้ง นั่งพักให้หายเหนื่อยก็หันเชื่อกันว่าหลายคนใช้พื้นที่นี้เป็นทางผ่าน แต่อีกหลายร้อยชีวิต ที่องสนามหลวงเรียกได้ว่าเป็น "บ้าน" แม้จะมีคำถามอยู่บ้างว่าอะไรที่ทำให้คนเหล่านี้เลือกหันหลังออกจากครอบครัวออกสู่ถนน เพราะความล้มเหลวเชิงนโยบายและโครงสร้างสังคม เพราะสภาพเศรษฐกิจที่บีบรัดใช้หรือไม่ หรือเพียงเพราะพวกเขาต้องการมีพื้นที่แห่งความสุขเท่านั้น

คนมีสตางค์สามารถเจอเจอเพื่อนใหม่ ๆ ได้ตามผับ เคาท์ บาร์ หรือร้านอาหาร แล้วนั่งดริ๊งก์สร้างสัมพันธ์ แต่คนยากคนจนมักจะมีที่พบปะเป็นริมถนน คนละกัคนละแบนก็มีความสุขเฮฮา กัน ทว่าบางคนถูกพันธุนาการด้วยคำสัญญาที่หวังว่าเพื่อนจะมาหาอีก จากวันเป็นเดือน จนเคลื่อนเป็นปี กระทั่งเสพติดกับพื้นที่จนกลายเป็นคนสนามหลวงอย่างเต็มตัว

****เสน่ห์และความจริงที่สนามหลวง**

สำหรับผู้ชายคนหนึ่ง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในบริเวณสนามหลวงเมื่อ 3 ปีก่อน เป็นจุดเริ่มต้นให้เขาได้ทำงานกับกลุ่มคนไร้บ้านในพื้นที่สนามหลวงและคลองหลอดอย่างจริงจัง...

นที สรวารี หรือ ครูเอ็กซ์ ในฐานะนายกสมาคมกิจกรรมสร้างสรรค์คือสรชน เล่าย้อนไปในคืนที่ฟ้าห่มผ้าลายดวงดาวขาว-ดำเมื่อ 3 ปีก่อนว่า หลังจากเหนื่อยอ่อนจากการลงพื้นที่ทำงานกับเด็กเร่ร่อนในต่างจังหวัดแล้วแวะพักเหนื่อยที่สนามหลวงและเผลอหลับขณะที่ข้าวของอย่างโทรศัพท์มือถือ ถอดรวมถึงกระเป๋าตังค์ยังวางแบะที่หน้าอก คำพูดที่ว่าหากมาสนามหลวงของมีค่าหายไม่มีเหลือแน่เหมือนจะปลุกให้ตนเองตื่นขึ้นมา

แต่สิ่งที่เห็นเมื่อลืมนตาพบก็คือมีชายแก่คนหนึ่งนั่งพับตะกายและจูดยักันยุงให้ นี่เองทำให้ค้นพบคำตอบและอยากจะบอกให้คนอื่นๆ ได้เห็นแบบเดียวกันว่า นี่คือนวัตกรรมเล็กๆ ของอีกมุมเมือง หากแต่ใส่ใจคุณสักเพียงนิด

"สถานการณ์ของคนสนามหลวงตอนนี้จะมีตั้งแต่กลุ่มคนที่มีบ้านแต่ไม่อยากอยู่เพราะไม่มีความสุข อีกกลุ่มหนึ่งคือครอบครัวมีฐานะ แต่อาจจะเหงา เมื่อเข้ามาแถวนี้แล้วพบว่าคนที่นี่มีความเอื้อเฟื้อในความรู้สึกของเขา อาจจะด้วยการพูดคุย ร้องเพลงเฮฮา ก็ตัดสินใจมาอยู่นอกจากนี้ยังมีคนที่เข้ามาทำงานแล้วถูกหลอก ไม่รู้จะไปไหน สนามหลวงก็เป็นที่พักสุดท้าย"

"คนที่ใช้พื้นที่คลองหลอดสนามหลวงมี 2- 3 ส่วนคือกลุ่มของผู้ชายบริการทั้งผู้หญิงและผู้ชายตลอด 24 ชั่วโมงมี 800-1,000 คน คนเร่ร่อนไร้บ้านมีไม่น้อยกว่า 50-80 ครอบครัว โดยเฉลี่ยแล้วจะมีคนเร่ร่อนในละแวกนี้ไม่น้อยกว่า 200-300 คน ยังไม่รวมถึงคนที่มาแบบเดี่ยวๆ รวมทั้งหมดไม่น้อยกว่า 500 คน ตัวเลขค่อนข้างเยอะและไม่นิ่งตายตัว" ครูเอ็กซ์เล่า

**เรียนรู้ชีวิตจากครูข้างถนน

ครูเอ็กซ์บอกว่า ในระยะแรกๆ สมาคมฯ เข้ามาช่วยเหลือกลุ่มคนในพื้นที่คลองหลอดสนามหลวงให้ห่วงใยสุขภาพและคุณภาพชีวิตมากขึ้น จากนั้นเริ่มส่งครอบครัวเร่ร่อนให้ได้กลับบ้าน ทั้งระดมทุนให้เดินทางกลับเอง ติดต่อญาติให้มารับ หรือประสานงานกับนายจ้างเพื่อหาวิชาชีพให้

ขณะเดียวกันสมาคมฯ พยายามที่จะผลักดันและเปิดโอกาสกับทุกคนในสังคมที่อยากใช้เวลาว่างเรียนรู้รูปแบบการใช้ชีวิตที่แตกต่างไปจากปกติวิสัย โดยการสมัครเป็นอาสาสมัคร ใช้เวลาหนึ่งวันตั้งแต่เช้าจดค่ำลงพื้นที่บริเวณคลองหลอดสนามหลวง ศึกษาการใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนไร้บ้าน คนอิสระชนเรียกกิจกรรมนี้ว่า "โรงเรียนข้างถนน"

"ไม่ต้องมานอนค้าง แค่มารับรู้มากินข้าวแกงจานละ 10 บาทข้างถนนกับคนสนามหลวง มาเป็นผู้สังเกตการณ์ด้วยความสงบ ปราศจากอคติ บางคนอาจจะตั้งคำถามก็ได้ว่าทำไมคนกลุ่มนี้จึงต้องดื่ม พวกเขาพูดเรื่องอะไรกัน บรรยายากการพูดคุยเป็นอย่างไร แล้วจะพบว่าคนเล็กๆ กลุ่มนี้ แม้อยากจะดูแล้วยกับคนก้าวร้าว น่ากลัว แต่จริงๆ แล้วมีความเกื้อกูลกันแฝงอยู่ ซึ่งนี่เองคือสิ่งที่อิสระชนเพียรบอกกับอาสาสมัคร ซึ่งมีทั้งนักศึกษา นักเรียน และคนทำงาน"

โรงเรียนข้างถนน

“คนเรื่อหน้าบ้านแม่จะดูด้วย
โอกาสในสายตาของคนทั่วไป
หากแต่พิจารณาให้ดี เขา คือ
ครูที่ยิ่งใหญ่ที่กำลังทำหน้าที่
สอนสังคม ให้ได้เรียนรู้ชีวิตที่
แตกต่างกัน ในด้านคุณภาพชีวิต
อาสาสมัครที่เข้ามาจะได้ร่วม
เรียนรู้ความเป็นอยู่และชีวิต
ของเพื่อนร่วมทาง ว่าเขาอยู่เขา
กินกันอย่างไร”

นที สรราริ

นายกสมาคม

สร้างสรรค์กิจกรรมอิสราชน

สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสราชน (องค์กรสาธารณประโยชน์)

สร้างสรรค์ กิจกรรม เพื่อพัฒนาสังคม

WWW.ISSARACHON.COM

**เปิดใจนักเรียนข้างถนน

และวันที่บรรดาครูผู้ยึดคลองหลอดเป็นบ้านจะเปิดประตูต้อนรับนักเรียนที่จะมาศึกษา บทเรียนชีวิตจากพวกเขา ก็มาถึงอีกครั้ง...

"ตอนแรกก็กลัวเลยแหละ แต่พอได้เข้ามาคุยก็รู้สึกดีขึ้น เห็นว่าชีวิตเขาเจออะไรที่โหดร้าย มาเยอะ แต่ว่าก็ยังไม่สนใจเพียงพอที่จะกล้ามาเดินแถวสนามหลวงคนเดียว..."

นี่คือคำกล่าวของ **ติก-สุดาวรรณ ผาสุข** นักศึกษาปริญญาโท สาขานิเทศศาสตร์ พัฒนาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันนี้ตีกลองพื้นเพื่อเก็บข้อมูลคนเร่ร่อน เธอบอกว่าเพิ่งจะมาคลองหลอดสนามหลวง อย่างจริงจังเป็นครั้งที่ 2 เท่านั้น ความหวาดหวั่นผ่านคำบอกเล่าจึงมีอยู่ให้เห็น ทว่าแววตาที่มองไปยังคนเร่ร่อนไร้บ้านก็ยังคงมีความอาทรแฝงอยู่นัยน์ตาคู่ นั้นเช่นกัน

"ครั้งนี้มาศึกษาข้อมูลการกลับบ้านของคนเร่ร่อน แล้วก็ได้อธิษฐานกลับไปด้วย เมื่อฟังคนเร่ร่อนได้เล่าเรื่องตัวเอง รู้สึกว่าพวกเขามีความภูมิใจในตัวเองที่อย่างน้อยยังมีคนรับฟังเรื่องราวทั้งดีหรือไม่ดีของพวกเขา เพราะอย่างน้อยก็ก่อให้เกิดความรู้สึกว่า ตัวเองพอจะมีประโยชน์ต่อคนอื่นอยู่บ้าง" นักศึกษาปริญญาโทพูดเมื่อเราเดินผ่านกลุ่มคนไร้บ้านออกมา

อัจฉรา อุดมศิลป์ หรือ **น้องจ๊ะจ๋า** นักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หนึ่งในอาสาสมัครที่คุ้นเคยกับคนสนามหลวงเป็นอย่างดี เล่าให้ฟังถึงจุดเริ่มต้นที่ได้มาลงพื้นที่ว่า ได้เข้ามาฝึกงานตั้งแต่เรียนปี 2 ในครั้งแรกที่ได้เจอกับกลุ่มคนไร้บ้าน จะรู้สึกกลัว เกรงว่าจะมีอันตราย ครอบครัวยังไม่เห็นด้วยกับการลงมาทำงานกับคนกลุ่มนี้ แต่เมื่อได้มาสัมผัสในทุกด้านแล้ว ความเกรงกลัวถูกทลายด้วยรอยยิ้มของคนคลองหลอด-สนามหลวง

"พี่ที่สมาคมศิษย์กรรมาธิ์รับรองความปลอดภัยให้ แต่ภาพในความคิดของเรายังอันตรายอยู่ แม้ก็เป็นห่วง วันแรกที่มาเกรงๆ กลัวๆ ไม่รู้จะพูดหรือทำอะไรไป ถ้าผิดแล้วจะถูกทำอะไรรึเปล่า แต่พอได้ลงพื้นที่บ่อยๆ ก็พบว่าคนไร้บ้านก็มีความน่ารัก มีเสน่ห์ บางทีเราก็ได้ข้อคิดจากพวกเขา เพราะเขาผ่านอะไรมาเยอะ ทำให้เราหันกลับไปมองตัวเองมากขึ้น มองคนที่เรารักที่บ้านมากขึ้นว่า เคยทำผิดอะไรหรือเปล่า เพราะบางเรื่องที่เราคิดว่าเป็นเรื่องเล็ก แต่ทำให้บางคนสะเทือนใจจนเป็นแรงผลักดันให้ออกมาเป็นคนเร่ร่อนก็ได้"

จะจำ เล่าว่า เมื่อเธอหายไปและกลับมาเยี่ยมคนเหล่านี้อีกครั้ง จะมีคำไต่ถามเช่นญาติผู้ใหญ่ที่ทักทายลูกหลาน บ้างก็ว่าผมมลง อ้วนขึ้น แล้วก็เริ่มเล่าเรื่องทุกอย่างที่เกิดขึ้นในพื้นที่ให้ฟัง

"การได้มาเยี่ยม มาคุย ทำให้เห็นว่าคนไร่บ้านอยู่อย่างไร กินอย่างไร ใครไม่สบาย หรือต้องการความช่วยเหลือ เวลาที่ได้กินอาหารดีๆ ก็จะนึกถึงเขา เห็นอะไรก็จะเอาไปเล่าให้แม่ฟัง ปรับทัศนคติที่บ้านได้ด้วย จากที่เขารู้สึกไม่ดีก็ไม่ได้ดูถูกหรือเกลียดชังแล้ว"

จะจำทิ้งท้ายด้วยความรู้สึกที่ว่า อย่ามองคนแต่เพียงภายนอก จริงอยู่ว่าคนกลุ่มนี้มีส่วนหนึ่งที่เกเร แต่ในสายตาคนนอกต้องเข้าใจว่าชีวิตของพวกเขาอาจจะผ่านสิ่งที่เลวร้ายอย่างไม่น่าเชื่อมา จึงต้องมีเกราะป้องกันตัวเองให้ดูเข้มแข็งจนบางครั้งดูก้าวร้าว หากได้มาลองฟังเรื่องของพวกเขาเพียงสักครั้งจะทำให้ยอมรับในการต่อสู้ชีวิต และหวนคิดว่าหากเป็นเราจะสู้ได้เท่าที่เขาสู้หรือไม่

และกลุ่มสุดท้ายที่ร่วมลงพื้นที่สนามหลวงคลองหลอดครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้น ม.5 จากโรงเรียนสตรีวัดระฆัง **น้องลูกน้ำ-พรทิวา แก้วนาเคียน** ตัวแทนเพื่อนๆ อีก 10 คนเล่าว่า เริ่มเก็บข้อมูลและขอลงพื้นที่กับกลุ่มอิสระชนตั้งแต่ช่วงปีใหม่ แต่ยังไม่กล้าลงมาพูดคุยอย่างกล้าหาญเช่นครั้งนี้

"ครั้งแรกเราก็ไม่ได้คุยกับใครเพราะเราก็เหมือนคนแปลกหน้าสำหรับเขา เขาไม่ไว้ใจเราก็กลัว แต่ว่าพอมาคุยกับป้าๆ ที่นี้ รู้สึกว่ารักแม่มากกว่าเดิม ถ้ามีครอบครัวถ้าไม่เอาใจใส่ก็จะเจอสภาพปัญหาอย่างนี้เกิดขึ้น และถ้าเอาใจใส่มากไปเขาก็อาจจะอึดอัดจนหนีออกมาก็ได้ ทุกอย่างต้องอยู่บนความพอดี เห็นได้ชัดว่าทัศนคติของพวกเขาเปลี่ยนไป เข้าใจมากขึ้นว่าคนเร่ร่อนบางคนมีความจำเป็นที่จะต้องมาอยู่ที่นี่ พวกเขาคงไม่มีความสุขเท่าไรหรอก แต่ที่นี้คงปลอดภัยสำหรับเขาจริงๆ" น้องลูกน้ำพูดยิ้มๆ

****คำให้การคนไร่บ้านบางส่วนเสี้ยว**

ณ วันที่ตั้งแต่ปี 2549 ที่ผ่านมา กลุ่มสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนได้ประสานงานให้คนเร่ร่อนได้กลับบ้านไปแล้ว 9 ครอบครัว ส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับรายงานว่าจะหวนกลับมาที่คลองหลอดสนามหลวงอีก แต่มีบางครอบครัวที่หวนกลับมาใช้ชีวิตในพื้นที่นี้อีก เนื่องจากพวกเขาสูญเสีย

แก้วตาดวงใจไป

ใจ และ **อุ้ม** หนุ่มสาวชาวสกลนครหน้าซื่อ ร่างกายของใจผอมกะหร่อง สองขาที่ถูกไว้ เรียวแรงยื่นขาภพवादให้กับผู้มาถวายสักการะสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เขากลับมาเป็นคนสนามหลวงอีกครั้งหลังจากที่ถูกสาววัย 4 เดือนเสียชีวิตด้วยไข้มาลาเรีย หลังจากตัดสินใจลาขาดสนามหลวงเพื่อไปทำงานที่กระบี่ แต่จนแล้วจนรอดเขาและภรรยาอีกหนึ่งเวียงนี้ไม่พ้น วันนี้ใจบอกว่าเขาอยากจะทำเงินให้ได้เพียงพอที่จะจับรถไปกระบี่แล้วไปขอใบมรณะบัตรลูกสาว แล้วค่อยไปบำเพ็ญกุศลที่บ้านเกิด ซึ่งก็ยังไม่รู้ว่าวันนั้นจะมาถึงเมื่อใด

ป่าพร อดีตสาวเชียงใหม่ที่วันนี้ตั้งหลักปักฐานบนพื้นที่คลองหลอดไปแล้วเต็มตัว ใบหน้าที่มีเค้าโครงความงามเมื่อครั้งสาวรุ่น เล่าด้วยน้ำตานองหน้าถึงอดีตที่ผ่านมา การระเห็จออกจากบ้านไปอยู่อุดรธานีตั้งแต่แรกสาว 18 เพราะความรู้สึกว่าตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรมในครอบครัว ป่าพรตัดสินใจขายบริการ จนกระทั่งได้พบพ่อของลูกสาว 2 คนในปัจจุบัน หลังจากสามีเสียชีวิต และอีกหลายเหตุผลที่ทำให้ป่าพรกลายเป็นคนเร่ร่อน และป่าพรก็เป็นคนหนึ่งที่กลับบ้านแล้วกลับมาอีก

"ป่าเล็กขายบริการเพราะสามีที่ดี เราสองคนย้ายมาอยู่กรุงเทพฯ และเลี้ยงลูกสาว 2 คน จนโต วันนี้ลูกสาวคนโตทำงานในบริษัทเอกชน คนเล็กเรียนปีสุดท้ายที่มหาวิทยาลัยเอกชนแห่งหนึ่ง เวลาที่นักเรียนมาเยี่ยม เขาขนมหรือพยายามมาให้ทำให้เราคิดถึงลูกนะ แต่ว่าถ้าเราไปอยู่ที่บ้าน มันก็ไม่มีความสุข เพราะเขารักเรามากเกินไป ต้องกินเหมือนลูก ไปไหนกับลูก เวลาเขาไปทำงาน เขาก็จะลืกรประตุจากด้านนอก ป่าไปไหนไม่ได้ มันเหงา สุดท้ายก็ตัดสินใจกลับมาอีก วันนี้ยังอยากให้ลูกมาเยี่ยมบ้าง แต่ถามว่าจะให้กลับไปอยู่ด้วยอีกไหม ยังไม่รู้ เพราะอยู่ที่นี่ป่าก็มีความสุขดี" มือหนึ่งปาดน้ำตา อีกมือหนึ่งป้ายเปะปะหาที่ยึดเหนี่ยวพอให้ร่างซุบผอมนั้นมันคง

ครอบครัวล่าสุดที่กำลังจะเดินทางกลับบ้านคือ **พี่นางและน้องตา**-ลูกสาว เด็กหญิงวัย 2 ขวบกว่า กว่าขวบปีที่ครูเอ็กซ์กล่อมให้พี่นางกลับบ้าน โดยใช้อนาคตลูกเป็นแรงขับให้การตัดสินใจกลับบ้านง่ายขึ้น

"เราจากบ้านมา 10 กว่าปีแล้ว กลัวว่าพ่อแม่ ญาติพี่น้องจะไม่รับลูกสาวเรา ลำพังตัวเอง

จะโดนอย่างไรไม่กลัว แต่ลูกเรายังเด็ก อยู่ที่สนามหลวงก็ไม่ดีกับเขา แต่ถ้ากลับบ้านเราก็ไม่แน่ใจ"

คำสารภาพด้วยสำนึกผิดออกจากปากสาวอุดรธานีไม่ขาดสาย ก่อนหน้านี้พี่นางก็ทำงานรับจ้างเรื่อยมา จนมีเหตุให้ต้องมาอาศัยที่คลองหลอดเมื่อ 4 ปีมาแล้ว ถ้าหากไม่มีอนาคตของลูกสาวมาใหม่ให้ความคิดถึงบ้านให้กรุ่นขึ้นมา พี่นางก็ยังคงจะเป็นคนพื้นที่นี้เรื่อยไป

"คนที่นี้รักลูกเรามาก เอ็นดู ลุงๆ ป้าๆ ก็เตือนว่าถ้าปล่อยให้น้องดาโตที่นี่ ไม่ช้าเขาก็จะกลายเป็นคนสนามหลวงเหมือนเรา ปัญหามันก็จะไม่สิ้นสุดเสียที วันนี้ น่าจะเป็นหนทางที่ดีที่สุดสำหรับน้องดา" สิ้นคำพูดนั้นรถก็วิ่งออกไป ปลายทางอยู่แห่งไหนคงเป็นเรื่องของคนภายในรถที่จะบอกได้ หากแต่คนนอกเห็นว่าสองแม่ลูกได้หันหลังให้สนามหลวงแล้ว

****คืนสถานะทางสังคมช่วยยาใจคนไร้บ้าน**

นที บอกว่าตั้งแต่เริ่มมีอาสาสมัครมาลงพื้นที่ เห็นได้ชัดว่ามีการเกื้อกูลในสังคมเล็กๆ การที่อาสาสมัครมานั่งคุยกับคนเร่ร่อนในสี่แผ่นดินเดียวกัน เพียงเท่านี้ก็สามารถเรียกความเป็นมนุษย์ของคนไร้บ้านกลับมาได้ พวกเขาจะไม่รู้สึกต่ำต้อยกว่าคนอื่น เป็นวิธีการที่ใช้คนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบ้านมาสร้างแรงบันดาลใจให้คนกลุ่มนี้อยากกลับบ้าน เมื่อมีคนมาถามบ่อยๆ ว่า "บ้านอยู่ไหน?" หรือพูดว่า "กลับบ้านแล้วนะ" ตามหลักธรรมชาติเชื่อว่าจะสร้างความคิดถึงบ้านให้พวกเขาได้

"การเรียกสถานะภาพทางสังคมให้เขาด้วยการไหว้ มีนักศึกษา นักเรียนมาให้ความเคารพ ทำให้คนที่เคยแต่โดนก่นด่า ถ่มน้ำลายรดหน้า ถูกตราหน้าว่าเป็นคนจน ขอดาน ไร้อำนาจ จากที่เป็นไอ้หรือ อี แต่ ณ วันหนึ่งมีคนมานั่งคุยคำว่าพี่ ป้า น้า กลับมาอีกครั้ง เขากลายเป็นคนมีตัวตนอีกครั้งตามเสียงเรียกของเด็กๆ นี่เป็นการกู่ศักดิ์ศรีของคนไร้บ้านได้ง่ายๆ จากการพูดคุย หรือแบ่งปันด้วยความอ่อนน้อม การยกมือไหว้ในฐานะที่เขาช่วยชีวิตที่สูงกว่าเพียงเท่านี้เขาก็มีความสุขและเราก็จะรู้สึกมีความสุขด้วย"

นอกจากนี้ นายกส.ม.ค.ม.ก็กรรมสร้างสวัสดิการยังเสนอแนวคิดการบริหารจัดการพื้นที่สำหรับคนเร่ร่อนไร้บ้านว่า สำหรับคนที่ไม่มีบ้านรัฐจะต้องเพิ่มทางเลือกให้คนเหล่านี้ ไม่ว่าจะ

การส่งเสริมให้มีอาชีพหรือเข้าไปในความดูแลของรัฐ โดยหาเงื่อนไขที่จะทำให้เขาละเมิดกฎหมายน้อยที่สุด เพราะตนเชื่อว่าอย่างไรคนไร้บ้านยังสามารถสื่อสารกับรัฐได้

"คนที่มาใช้พื้นที่สนามหลวงเป็นที่หลบร้อน หลบฝน ใช้พื้นที่คลองหลอดหลบเลียแผลใจ ส่วนใหญ่เป็นคนต่างจังหวัด หลายคนถูกเอาเปรียบจากสังคม ถูกโกง นายจ้างไม่จ่ายค่าจ้าง ยึดบัตรประชาชน ถูกล้วงกระเป๋า จนทำให้เป็นคนไม่มีเอกสารพิสูจน์ตัวตน เพราะฉะนั้นหากจะมีรถเคลื่อนที่สักคันเพื่อที่จะสำรวจการมีตัวตนอยู่ของคนเร่ร่อนและทำบัตรประชาชนให้ใหม่ เพื่อที่เขาจะได้มีสิทธิรับบริการจากรัฐได้เฉกเช่นคนทั่วไป" นทีกล่าวทิ้งท้าย

เรื่อง / ภาพ : กองทรัพย์ ชาดินาเสียว ผู้จัดการออนไลน์ 26 กุมภาพันธ์ 2551

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

ประมวลภาพถ่ายจากการลงพื้นที่
ร่วมกับอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน

ภาพที่ 1 : สัญลักษณ์ของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน

ภาพที่ 2 : คุณนที สรวารี นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน

เรา

ชาวอิสรชน ขอเป็นสะพานที่จะเชื่อมต่อระหว่าง
สังคมอันเพียบพร้อมไปด้วยโอกาสกับสังคมที่
ขาดไร้ในทุกด้าน

คุณ

พร้อมที่จะก้าวข้ามสะพานนี้ เพื่อสร้างสรรค์
การเรียนรู้ของสังคมร่วมกับเราหรือยัง

ภาพที่ 3 : ปณิธานของสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน

สมาคมสร้างสรรค์อีสานชน
อัจฉรา อุดมศิลป์

ภาพที่ 4 : อัจฉรา อุดมศิลป์ (เจ้า)

ภาพที่ 5 : ชัยศิริ จิระรังสรรค์ (ทีม)

ภาพที่ 6 : กฤตพจน์ ชุนบุญ (ทีม)

อาสาสมัครอีสานชน

ภาพที่ 7 : รุ่งอรุณแห่งท้องสนามหลวง

ภาพที่ 8 : สนามหลวง ราตรีที่ไม่เคยหลับไหลและคราคร่ำไปด้วยผู้คน

ภาพที่ 9 : กลุ่มคนเร่ร่อนบริเวณคลองหลอด หน้าโรงแรมรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 10 : คุณนทีและอาสาสมัครตามใต้สารทุกข์สุขดิบคนเร่ร่อนในพื้นที่สนามหลวงยามค่ำคืน

ภาพที่ 11 : พี่เนียน เก็บสัมภาระข้าวของก่อนเดินทางกลับไปพักที่สมาคม เพื่อรอการส่งกลับบ้าน

ภาพที่ 12 : ผู้วิจัยส่งพี่เนียนและลูกขึ้นรถแท็กซี่เพื่อกลับไปพักที่สมาคมฯ และเป็นภาพสุดท้ายที่เราได้พบกัน ก่อนพี่เนียนจะเสียชีวิตลงด้วยโรคหัวใจกำเริบ

ภาพที่ 13 : พี่โบ้และพีนีม ขณะท้องแก่ใกล้คลอด แต่ก็ต้องมาตรวจร่ำอยู่ที่สนามหลวง

ภาพที่ 14 : สัมภาษณ์ป้าเพ็ญ (แม่ผู้เสียชีวิต) และน้องๆอาสาสมัคร บริเวณริมคลองหลอด

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวสุดาวรรณ ผาสุข เกิดเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2527 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2549

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย